

KOVÁCS ISTVÁN

VASVIRÁG

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOVÁCS ISTVÁN

VASVIRÁG

Regényes krónika

DACIA KÖNYVKIADÓ KOLOZSVÁR

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A borítólap CSEH GUSZTÁV munkája

A SZEGÉNY PARASZTLEGÉNYNEK nehéz dolog csak úgy beállítani tisztes városi iparos házába! Ahhoz pártfogó kell, akire a mester úr hallgat, vagy akinek le van kötelezve. Csakhogy nekünk pártfogónk nem volt. Sem nekem, sem Sándor barátomnak.

A Kakasvárosba, a „Junász”-féle vasgyárba mentünk tehát még egyszer szerencsét próbálni. Alighogy elhaldtunk a vasúti híd alatt, máris csendőrbe-rendőrbe botlottunk. Odébb botokkal felfegyverzett munkások bujkáltak a Szamos-parti fűzfák alatt. Egyik-másik felénk is kiáltott: — Kerüljétek a gyárat, hé!!!

Mit akarhatnak tőlünk? Néztünk bambán egymásra, aztán rájuk, és mutattunk a gyár felé: inasnak szeretnénk...

— Bunkók! Parasztok. Hadd menjenek nyűgnek a gyáros nyakára — mondotta az egyik pantallós fiatalember.

Mi csak azért is továbbmentünk, s a sértő megjegyzéseket elengedtük a fülünk mellett.

A gyár kerítése mellett embermagasságnyi csomóba csövek voltak lerakva, a kerítés hosszában pedig riadt képű munkások néztek farkasszemet a hatóság embereivel. A gyárban néma csend, nem zakatoltak a gépek, nem forgott a transzmisszió tengelye, s nem csengett a kovácsok kalapácsütése.

Mi történhetett itt? A gyár kapujával szemben egy korcsma, azon túl a Nádas-patak, közben rekettyés, s a halmok között pufálnak valakit cefetül. Nyögések, kia-

bálás. Egyenruhás rendőrök egy civil férfivel rohantak, a verekedés színhelyére — trap-trap-trap.

— Üsd a sztrájektörőt! A huligánt! Kenjed, ahol éred! Az anyjuk ist...

— Gyere, Pista, pucoljunk innen — dörmögi Sándor.
— Itt valami bűzlik... Forradalom van!

— Az is lehetne, de csak bérharc. Sztrájkban vagyunk — mondja a két szembejövő ember közül az egyik. A két emberen acélkék munkaruha, kezükben vas-pálca.

A másik dühös volt, szidta nagyon a sztrájektörőket, a „kulimunkást”, a „spiclit”, a „csendört”, a „tőke urait” s valami „kutyaszövetséget”.

— Jobb most falun! — s úgy mustrált végig, mint mészáros a vágni való állatot.

— Könnyű magoknak — irigykedett a másik is falun még van mit aprítani a tejbe...

— Nézd csak, szaki! Kit visznek a policárok?

A hang irányába néztünk mi is. Egy embert lökdöstek, öklöztek a fogdmegek.

— Beke az! A főbizalmi. Az anyjuk istenit!

— Vigyázz! Az a hekus éppen ideszemel. Jó lesz olajra lépni!

— Álljanak odébb magik is, földik, me' ezek ha be-kísérik, hát szól a gumibot...

A két munkaruhás bevette magát a füzesbe, mialatt mi is nyúlcipőbe léptünk, és elloholtunk a Nadas torkolatát magunk mögött hagyva, a Szamos-parti cserjésbe. Ott próbálgattuk kibogozni, mi is történik itt, s hogy mi most már mit is tegyünk.

— Komám! Én már belefáradtam a sok hiábavaló kilincselésbe — mondta Sanyi olyan hangon, mint akit orrba vertek. — Menjünk vissza Simonfihoz, vagy...

— Vagy?

— Nem tudom, de ebbe bele lehet pusztulni. A tarisznya kiürült, a hasam korog, a csizmámnak már lyukas a talpa, s mi még se kint, se bent. Tehát ha nem Simonfihoz, akkor haza, a semmibe...

— Haza én nem! Bármilyen történjék is. Inkább vállalom a Simonfi úr ajánlatát, ha már géplakatos nem lehetek... Pedig a gép, az a valami!

Nehéz volt eldönteni, mitévők legyünk. Úgy látszik, olyan életpályára kényszerülünk, amely idegen előttünk, de el kell fogadnunk. Nincs más kiút számunkra. Sándor is így vélekedett. Valahogy csak elleszünk. — „Az öntőket jól fizetik” — jutott eszünkbe vigaszul Nagy Károly szava. Ez a Nagy Károly földink, ifjabb is és alacsonyabb is nálunk, de ő lesz az „öreg” inas a Simonfi-féle vas- és fémöntődében, ha minket is befognak.

A SIMONFI-FÉLE GÉPGYÁR ott volt a Petőfi utcában. Mellette az elemi iskola, szemben a református gimnázium. A gyártelep mögött gyümölcsösök zöldelltek a domboldalon.

A gyárocska épülete egyvégben szeli át a telket, éppen a domb alatt, az utca hosszában, szomszédtól szomszédig. A gyár udvarán javításra váró gőz- és robbanógáz-motorok s ócskavas halmok púposodnak. Az utca felől magas deszkapalánk. Mögötte falábakon deszkafedeles eresz neki az udvarnak. Az eresz alatt rekeszek. A rekeszekben nyersanyagok, öntőhomok, koks, faszén, samotföld... Odébb fa- és deszkanemű a modellek és a formaszekrények részére, és egy csomó füstös-poros fa és vas öntőforma „stokkokban”.

A gyárépület négy részből állott. Az iskola felőli végén a modell-asztalos műhely, közbül a gépműhely, jobbról az öntőde s ugyancsak a kaputól jobbra a lakások. Ennyit pusztá szemmel is meg lehetett állapítani, de ami az épületek falai között, a kis- és nagykapun belül rejtőzik, azt még homály fedte előttünk.

HÉT ÓRA ELŐTT jóval már ott nyugtalankodtunk a sejtelmes munkahely bejárata előtt. A gyár kapuján meglett munkást alig láttunk belépni. Inkább még nálunk is ifjabb, olajtól szurtos inaskamaszok szálingóztak, szám szerint vagy húszan-huszonötön. Köztük nyurga földinket, Nagy Pista géplakatosinast és öccsét, a zömök Karcsit, az öntőinast pillantottuk meg, amint a Bethlen-bástya mellett, a gyár felé siettek. Kék munkaruhában voltak, mint otthon a cséplőgépészek. Igaz, Karcsi nadrág-

ján térdig érő troggyal díszelgett. Köszöntöttük egymást meleg barátsággal, és örvendeztünk a viszontlátásnak. Néhány év előtt együvé jártunk a kolozsi katolikus iskolába. A házuk is közel szomszédságban volt a Szent oldal alatt, lent, a Nagy utcán.

Karcsi nem sokat teketóriázott, egyenesen az öntödébe vezetett minket. Az öntöde a kapuval szemben állt, a gyárépület jobbszárnyán.

A kaputól az öntőműhelyig lakások voltak a jobb oldalon. Az első ajtón Dr. Csutak fogorvos címkéje díszelgett sárgaréz alapon. Később Karcsi elmagyarázta a Simonfiék egész pereputtyát, úgy, amint következtek nagyság szerinti sorrendben:

Elöl a gimnáziumra néző ablakok mögött az idős özvegy „naccságos asszony”, Simonfi Istvánné, a félgyár tulajdonosa lakik. Arcát alig lehet látni, mivel gyászfátyol alá rejti. Ő már nem sokat törődik a gyárral, amelyet fia, Simonfi Béla úr tart bérbe, társas viszonyban Tarján Péter úrral. Ők a mi igazi főnökeink.

Simonfi Béla úr feleségével, Piroska „naccságával” lakja a szomszédos lakást. Gyerekük nincs.

— Úgy élnek, mint egy pár galamb — mondta Karcsi sunyítva. — Simonfi úr ki-kiröpdés a kalitkából... — Értetlenül néztünk össze Sándorral.

— Hol az egyik, hol a másik repül ki — toldott Karcsi a szón, cinikus mosollyal. — Iszik Simonfi úr, iddógál...

Csutak doktor és neje, született Simonfi Mariska laktak a harmadik „apartmentet”. Ezekkel Miklósi úr, a sztrájk-törő mester és veres hajú tünde felesége szomszédos.

Végül a konyha és a közös gyári vécé között, pár lépésre az öntöde ajtajától, egy barakkszerű tákolmányban a család szakácsnéja, Klári néni lakott. Csendes jó asszony, a szegény inasok gyámolítója.

Az öntöde belseje első látásra szomorú képet nyújtott. Meg is borzongtam tőle. Az öntőterem területe 150—180 négyzetméter lehetett. Ebben két-három halom hamuszürke öntőhomok púposodott. Az öntöde földje is ilyen anyag. Az egyik homokcsomó mellett ritka szövésű homokrosta fekszik, míg a durva faanyagból eszkabált egyetlen munkapadon apró lyukú kézirosta. Nálunkfelé a cigány asszonyok ilyenén patogatják a kakast...

— De miért olyan füstös-kormos itt minden? — kérdeztem Karcsit lehangoltan. Karcsi csak megrázta hosszú göndör hajsörényét, és azt tanácsolta, hogy előbb jelentkezünk Simonfi úrnál az irodában, azután kíváncsiskodhatunk.

SIMONFI ÚRRAL pár nappal előbb már beszéltünk. Most, hogy beléptünk az irodába, illedelmes köszönésünkre közömbös tekintetét felemelte az íróasztalon fekvő rajzról, és tekintélyes, de borvirágos orrán megigazgatta a szemüvegét, s köhécselt hozzá egyet-kettőt. Húsos ajka duzzadozott, amint bőrszivarja végét rágra ránk kérdezett:

— No, hát itt vagytok, fiúkák?

— Igen, jöttünk... hogy izé... hogy maradjunk tanulni — s közben kalapunkat a karimájánál fogva forgatgattuk nyugtalanul.

— Öntőnek, ugye? — s megnézett erősen a fekete, szűrős szemével. — Meglátjátok, jó öntőt faragok belőletek, ha ti is jól dolgoztok s szófogadók lesztek. Elsőéves inasnak a gyártól heti 15 lej jár. A többiről szüleit kell hogy gondoskodjanak... Ha szorgalmasak lesztek és elsajátítjátok a mesterséget, felszabadítlak titeket, még mielőtt bevonultok katonának.

Csüngő, orral, de elfogadtuk a nehéz feltételeket. Mire a kicsi, köpcös főnök úr — egyébként az apja is öntő volt valamikor — ily szavakkal lelkesített:

— Öntőnek lenni dicsőség. Akár a szobrász. Művészies szakma. A modellezés-formázás, magcsinálás, mintázás és átalakítás sok szépséget rejt magában. Bővíti a fantáziát. Ne felejtsetek: a vasipar szülőanyja, őse az öntészet. Az öntőde nekem szívügyem. Az öntőnek fizetem a legmagasabb órabért a kollektív szerződésben.

Mondhatott, amit akart, még igazat is. Mi úgysem válogathatunk. Összeszemeltünk Sándorral, és döntöttünk: maradunk öntőnek, a „művészi” mesterségen, ha már géplakatosok nem lehetünk, mert voltaképpen az lett volna a szívünk vágya.

Az iroda egyébként a gyárépület közepe táján, beton-alapra emelve, nagy ablakkal, bádogtetővel, pár méte-

res kiugrással lapult a gépműhely falához. Látszott rajta, hogy később építették. A gépműhely bejáratától balra néhány betonlépcső vezetett az ajtajához.

A kis irodahelyiségben két íróasztal, néhány szék s a háttérben kisebb méretű Wertheim-kassza állt. A falról egy harcsabajuszú, tiszta tekintetű, középkorú férfi nézett le ránk: Néhai Simonfi István, a gyár alapítója.

— A *SEGÉDURAK HOL VANNAK*, Karcsi?

— Sztrájkban állnak — felelte Karcsi sokatmondóan, szemöldökét magasra vonva —, minden szervezett vasas, az egész városban.

— Hát az mire jó? — kérdeztük Sándorral megütődve.

— Majd megtudjátok ti is — legyintett Karcsi. Közben egy sima deszkalapra macskafejes hamutartó-modellt helyezett, aköré egy kis formaszekrény alsó részét illesztette, amelynek a deszkába fekvő részén három kiálló lyukas füle volt. Aztán egy vászonzacskóból puhafa-szénport rázott a modellre. Meg is magyarázta: a szénpor a nedves mintahomokot nem hagyja a modellhez tapadni. Ezután sűrűfonatú finom szitán át mintahomokot szitált a modellre, majd durván rostázott, megfelelő nedvességű homokkal töltötte meg a formát. A homokot kézzel a mintához nyomkodta, aztán egy kis fanyelű döngölővel körbedöngölte, közben meg-megtöltötte durva homokkal a formát, amelyre az öntött vasból készült döngölője gombos felével rá-rá döngölt elég keményen. Mikor ezzel végzett, a döngölőt félretette, és egy vonalzó-szerű léccel a formaszekrény felett púposodó homokot simára lehúzta. Időközben minket is oktatózott a szakmai fogásokra, s közbe-közbe a sztrájkot is magyarázta:

— A segéd urak nagyobb fizetést, a nyolc órai munkaidő tiszteletben tartását és a túlórák kifizetését követelik.

— És az inasok? Ti miért dolgoztok? — kérdeztem.

— Nekünk kuss! Törvény tiltja a szervezkedést. Pedig a heti 15 lej még hideg vízre is kevés.

Karcsi közben az alsó résznek nevezett formát a deszkával együtt átfordította, és a megfordított formát visz-

szahelyezte a deszkalapra. A modell így hátával került felül. Karcsi egy simítószerszámmal, amelyet strajplinak hívnak, és egy még kisebb szerszámmal, amelynek egyik végén lapos hegyes, másikon domború simító volt — azt „lanzettának” nevezte —, lesimította a forma felületét, és égett, finomra szitált homokot szórt rá. Aztán ráhelyezte a formaszekrény felső részét, melynek füleiből „stifteket” álltak ki. Ezek belepásztak az első rész füleibe levő furatokba.

Karcsi egy zacskóból likapodumport is rázott a modellre, amint mondta, azért, hogy a formázóhomok, amelyet a felsőrészben rádöngöl az alsóra, ne tapadjon oda. A modell mellé egy gömbölyű pálcikát szúrt az alsó részbe, aztán finom homokot szitált rá, annyit, hogy éppen befedje a modellt, és megtöltötte durva homokkal a formaszekrényt. Körbedöngölte, a forma közepén és a pálcika mellett kezeivel is jól megnyomkodta a homokot, aztán halmozva feltöltötte a formaszekrényt: Ahogy az előbb az alsó részt, most ugyanúgy a felsőt döngölte keményre a gombstanferrel, és a mindig kézügyben levő lájsznival — lehúzóléccel — a formaszekrény felső részét lesimította. Kihúzta a pálcikát, amelyet ugyancsak németesen „angusztnak” nevezett, aztán jobb keze két hosszabb ujjával tölcészerű öblöt készített.

— Miután kész lesz a forma, ezen a tölcésen öntjük be az olvadó fémeket — magyarázta meg Karcsi a lyuk rendeltetését.

Ekkor a két tenyerével megcsapkodta a felső részt, és mindjárt le is emelte az alsó részről. Kész volt a formázási művelet első része.

Ami ezután következett, még érdekesebb volt.

A modell széléig a lanzettával kis sáncot vágott a pálcika helyén maradt résbe. Egy üres konzervdobozban víz, és abban egy hosszú sertéjű ecset állott. A vizes pemzlivel megnedvesítette a modell körüli homokot, hogy az összeálljon. Innen-túl rákopogtatott a modellre, hogy ne tapadjon a formázóhomokhoz. Végül hüvelyk- és mutatóujjainak körmével a modellt peremjénél fogva lélegzetvisszafojtva kiemelte a homokágyból. Az alumínium-modellt, mely egy cirmos cicát ábrázolt, Karcsi gyorsan elrejtette a munkapad alá a homokba.

— Fuseráció — kacsintott felénk.

Különös szavak!

— Vigyázni kell, nehogy megszagolja valamelyik főnök, mert kitépi a fülem. De vigyázni kell a Miklósi úrra is. Ő a besúgó. Kovács létére mester a lakatosműhelyben, de a felesége rokonságban áll az öreg nacs-cságával.

Karcsi a forma felső részét ráhelyezte az alsóra, a fal mellett az üres formaszekrények közé rejtette, hogy alkalom adtán — amint mondotta — „spiáterből” vagy alumíniumból kiöntse. Aztán mintha nagy titkot árulna el, közel hajolt hozzánk:

— A Miklósi úr „sárga”!

Összenéztem Sándorral. „Sárga?” Mi az, hogy „sárga”? Hindu, kínai? Karcsi világosított fel, hogy a sztrájkterő, elfajzott munkás neve: „sárga”.

„Sztrájk”, „huligán”, „sztrájkterő”, „besúgó”, „strájp-li”, „lanzetta”, „lájszni”, „stamfer”, „gombstamfer” — kóválygott a fejem tőlük. Úgyes fiú ez a Karcsi! Mi mindent tud, pedig hozzánk képest gyermek. Ettől aztán tanulhatunk!

KOSZT-KVÁRTÉLYT Gyuri bátyámnál kaptam a Galamb utca 14/a szám alatt. Ő maga ajánlotta fel egész inasidőmre, mint „atyafiságos jótéteményt” — egy jól tejelő, kisborjús tehénért. Rábíztuk anyámmal a tehénvásárlást. Olyant vegyen a kolozsvári állatvásáron, amelyet megfelelőnek gondol, csak panaszt ne halljunk. Mégiscsak másként van az ember a bátyjánál, mint ezeridegennél.

— De mit is szólna a világ, ha idegenekhez mennél lakni — mondotta anyám —, mikor két bátyád él Kolozsváron, s elég jó módban. Feri bátyádnál nem ajánlatos, ott tíz gyermek van, egy oskolára való, de a Gyuri bátyádéknál még csak négy a kicsikével. A koszt, az nem tudom, milyen lesz, hogy az Isten bocsássa meg a bűnömet — anyám arcán különös fintor jelent meg, amint mondta. — Én igaz, azon a szombatista koszton nem tudnék élni, fiam.

AZ ISTÁLLÓPADLÁSON aludtam a szénában. A széna illata jó, úgy éreztem magam, mint anyámnál otthon. Csak a lószagot s a lótrágya bűzét szoktam meg nehezen.

Bátyámnak lakói is voltak: Az utca felőli szobakonyhát egy kötélverőmester lakta, kövérkés, szép aszszony feleségével és még szebb örökbefogadott lányával, a tizenhét éves, bűzavirág szemű Erzsikével. Erzsike olyan csinos lány volt, hogy hiába akartam, nem mindig sikerült kitérni szemének büvőköréből. Persze, nem feledehettem, hogy még csak inas vagyok s nekem még nem szabad szeretni. Még Kósa Annát is ki kell szakítani a szívből. Mi mást tehetnék a jobb jövőnkért? Harcolok a szerelmi vágyak ellen. Győzzön a józan ész!

EGY ODÚSZERŰ HELYISÉGBEN, a padlásfeljárón túl három férfi lakott. Törökök. Szerettem őket. Gyakran behívtak a kis lyukba, ahol a műhelyük volt s ahol laktak. Üstökben és nagy szamorávkokban dióbeles színes cukorkákat gyártottak és különböző hűsítő italokat. Nyáron édes vagy savanykás limonádét, télen pedig ízletes, forró teát. Aruikat az utcán kínálták eladásra. Ripacsos képű nagy darab, barna emberek voltak, és nagyon szívélyesek. Mindig megkínáltak valami édességgel.

A nevükre még most is emlékszem: Indrik bácsi volt a legidősebb. Borotvátlan arcú, beesett, sárgászöld szemű munkásember. Jákob bácsi volt az ifjabb, de ő is túl lehetett a negyvenéven. Mindig mosolygó kék szeme meleg emberséget sugárzott. A harmadik tartózkodóbb, gyanakvó nézésű. Nevét elfelejtettem. Fejükön piros, fekete hajtós fez. Térdig buggyos nadrágjuk a lábszárukhoz szűkül, lábukon cúgos cipőt viseltek, mint egyik-másik vasöntő öntéskor. Fekhelyük, mint a hegyi pakulárnak, egyszerű deszkapriccs.

Törökhonban feleségeik és gyermekeik voltak. De csak minden harmadik esztendőben látogatták meg egyenként a családjukat; egyik évben hazament közülük az egyik, és vitte, amit abban az évben kerestek, másik évben a másik, végül a harmadik. Aki hazament, a pénzt egyenlő mértékben elosztotta háromfelé, s mindenik

családnak adott egy-egy részt. Aztán néhány hetet töltött a saját családjával: feleségeivel, gyermekeivel. Mikor visszajött, beszámolt az otthoniakról, és következő évben ment a másik látogatóba. Akkoriban sokszor eltűnődtem ezen a különös házasesetmódon, amelyben több lehetett a szükség, mint az öröm...

Megfigyeltem: a pénteki napot ünnepelték. Csütörtökön este naplemente után állt be a sábeszük. Egy hosszú, keskeny lócán ülve, fejjel Kelet felé hajlongva, hangos zsvivajjal, mint az izraelita, imát mondtak Allahhoz: „Egy az Isten, Allah, és Mohamed az ő prófétája...” — így kezdődött az ima, de ezt csak később tudtam meg tőlük.

HÉTFŐN REGGEL új arcokkal találkoztunk a gyárban. A sztrájkolók felvették a munkát. Az öntők, szám szerint heten, s a többi műhelyek dolgozói is valamenynyien. Karcsitól kérdezősködtek a benn történekről, Miklósi úrról és a két társfőnökről: Simonfi Béla és Tárján Péter úrról.

Egy pirosposzsgás arcú, borotvált képű, szöke férfi kerékpáron jött az öntödébe, hét óra előtt pár perccel. A kerékpárját az öntöde falához támasztotta, és kiáltott Karcsinak, hogy vigye a helyére, a kamrába. Ez volt Lőrinczi úr, az öntömester.

— Az új inasok — mutatott ránk Karcsi.

Lőrinczi, tekintélyes hasával, violakék szemével, narancssárga hajával inkább hentesmesternek látszott, mint öntőnek, de bátorítóan nézett ránk, és kezet fogott velünk. Aztán elővette a papírba csomagolt, tisztára mosott kék dolgozóruháját, és átöltözött. Ezt tették a többiek is. Levett bejáróruhájukat az öntödén kívül álló kamrában tartották, hogy az öntöde porától védjék, amennyire lehet. Ez ideig a Karcsi dolga volt ki- és behozni a ruhákat, mostantól kezdve ez a mi dolgunk lesz.

LŐRINCZI ÚR már az első nap maga mellé állított és tanított. Nem tegezett le, mint Miklósi úr, hanem magázott. Lőrinczi úr igazán kiváló mester volt. Ő csinálta

a legszebb, legkomplikáltabb munkákat az öntődében: a nagy fogaskerekeket, szíjtárcsákat. Roppant szép munkák voltak. Öntött még motorfejeket is robbanógáz-motorokhoz, melyhez a magokat és a mag anyagát nagy hozzáértéssel saját maga készítette agyagból, sörrel, szesszel, lenmagolajjal preparálva. A magból a gázkivezetésre egész tekercs vékonyra nyújtott viaszgyertyát használtunk fel ilyen alkalommal. Az igazat megvallva, a sörről és a hígított szeszről azt tapasztaltuk, hogy a technológiai műveleteknél leginkább az öntőmester és Simonfi Béla főnök úr torkának alkalmas időközökben történő öblögetése végett kellenek. Különösen öntés alkalmával fogyott nagyobb mennyiség e toroköblögetőkből a por és a hőség miatt.

A mester legelőször is megtanított a formákhoz szükséges anyagok elkészítésére. Egy finomabb szövésű grafitoszacsónak és egy durvább szövésű szénporoszacsókoscának púder finomságú porral kellett félig telve lennie. Egy vödörszerű edényben finom szövésű drótszítán áttört szénporból és darabos grafitoldatból svercet (festék) kellett előállítanom. A „svercben” fele-fele arányban kevertem szenet és grafitot. Ha többre sikerült a grafit, Lőrinczi úr azt mondta: „kövér a sverc”, ha a szénporból került több bele, „soványnak” minősítette. A homokkeveréket is velem készítette, s ha elrontottam valamit, „mellébeszéléssel” nem engedte helyrehozni. Újra kellett kezdenem az egészet.

Gyorsan és jól! — ez volt a jelszava.

— Pontos és tiszta munkát végezni, Pista fiam. Fontos, hogy az anyagok összetételét abszolút jól ismerje. Például a nyersen öntött formákhoz szárazabb öntőhomokot használunk, és nem püföljük keményre a modell körül. Mielőtt az „angusztot” (beömlőtölcsér helyét) kihúznánk a formából, jól összeszűrjük a „luftspiccel”, hogy öntéskor a gázak találjanak kiutat és ne az öntvényben okozzanak „kavernát”.

A szárított formákat nedvesebb homokkal és keményebbre döngölve készítettük. A szárított formákban gépalkatrészeket öntöttünk, amelyek gőz, víz, vagy levegő nyomásának vannak kitéve. Ilyen munkánál job-

ban kellett vigyázni a gázak kivezetésére s a salak elhárítására.

A forma dicséri vagy gyalázza az öntőt. A jó forma öntéskor vibrálás nélkül telik meg, s a kivezetett gázak sisteregve, szép kék színű lánggal égnek. Ez dicséri az öntőt.

De ha a fém elkezd fortyogni, köhögni, s mint a kitérő vulkán, a mennyezetig szóródik, duplán izzad az öntő, s főleg a szégyentől.

JÁNOS BÁCSINAK szólongatnak a többiek egy idős öntőt. Lőrinczi, a mester, a sztrájk utáni napon így szól hozzá:

— Te János bácsi lelkem, ne haragudj reánk, tudod jól, hogy mindnyájan melletted vagyunk s szeretünk téged, de hiába! Téged nem akart az öreg... Vagyis azt mondta, hogy te már nem kellesz.

János bácsi szürke szeme könnybe lábadt. Olyan szárnalmas látvány volt selymes ősz hajával, csontra soványodott testével, amelyet megremegtetett a sírás, hogy szinte én is elbőgtem magam. János bácsin egyébként látszott, hogy igen szép szál ember lehetett még nem is olyan régen.

— Tudod jól — folytatta Lőrinczi —, a sztrájjal már a nyolcadik hétbe léptünk. Ki tudja, még meddig bírtuk volna? Simonfi úr már régebben hajlott, hogy aláírja a kollektív szerződést, de csak úgy, ha téged kívül hagyunk a kapun.

— De hát még a minimumot sem? Még tíz lej órabért sem? — csuklott el János bácsi hangja. — Engem nem akart visszavenni...

Lőrinczi megvonta a vállát:

— Vendéglőbe vittük, berúgattuk, de téged még illuminált állapotban sem akart visszavenni. Végül Bruder, a vasas-titkár beszélt rá... De kötötte az ebet a karóhoz, hogy nyolc lejnél többet nem ad. Féltünk, hogy kijózanodik s újra megtagadja az aláírást. Nem volt mit tenni, sok a munkanélküli. Intettünk Brudernek, hogy nyomjon tollat a kezébe és tartsa az orra elé a kollektív szerződést...

János bácsi többet egy szót sem szólt, de tovább duzogott, mint valami megvert gyermek. Az öntők közben egyre beszéltek, vitatták a sztrájkot. Tegeztek egymást, és „szakinak” szölongatták a mestert is, aki egyébként (szintén órabéres volt, nem havidíjas. És szidták a makacs munkaadókat.

EGY WALTER NEVŰ, szálában magas, hosszúkás képű szaki annak örvendett, hogy Simonfit sikerült kiugratni a „kutyaszövetségből”. A többiek nevetgéltek, helyeseltek hozzá jókedvűen.

— Még megruházzák a főnökünket, mint „sztrájk-törőt” — mondotta Malátsek János, negyvenév körüli, Lőrinczi mesternél kissé magasabb, Walternél alacsonyabb, köpcös öntő. — Vigyáznunk kell rá, nehogy összetörjék a kisöreg csontjait!

NÁJMON SZAKI, egy fiatalabb és termetre is alacsonyabb, de tömött legényke, mosolygó arcú, kedves fiú, János bácsit szánja, hogy öregségére így rávert a „tőke ostora”:

— Mint a kicsavart citrom. Csak addig kellünk, az anyjuk istenit, amíg profitálunk nekik. Amikor már nem tudunk kellő hasznot biztosítani — extrát! —, seggbe rúgnak, az utcára vetnek, mint a kivénhedt kurvákat...

TARJÁN BÉLA a legfiatalabb öntő, súlyemelő, birkózó, középtermetű, csupaizom-ember. Ami a szívéen, az a száján is, legény, tizennyolc éves, de már egy éve segéd. Tíz lej órabére van. A kollektív szerződésben az öntőknél ez a minimum, ahogy itt a segéd urak beszédéből megértettük. Általában olyan szavakat használtak, amilyeneket mi Kolozson sohase hallottunk. De azt azért megértettük, hogy a János bácsi órabére két lejjel a Béláé, vagyis a minimális órabér alatt van.

Béla a társfőnök fia, de igazságos és vakmerő. Persze teheti, mert bikaerős és az apja főnök úr. Mégis őszintén sajnálja János bácsit, és elítéli, ami vele történt.

Megígéri, hogy beszél az apjával, és kiharcol két lej órabérjavítást az öregnek. De különös módon éppen ő hánytorgatja fel János bácsi múltját:

— Ne haragudj, János bátyám, de bizony hajcsár voltál te annak idején. Igaz, magadat sem kímélted, de az is igaz, hogy az inasokat állítottad oda a napszámosok helyett fánert cipelni, velük töretted a vasat, s ha nem bírták, a tüzes rángával verted őket a gazdáid örömére. Kacagtál, amikor valamelyik elégette a ruháját s a bőrét a fánerekből kispriccoló vassal...

Csak a döngölők, a modelleket kopogtató kalapács-ütések és az öntöde falán túl a transzmissziók tengelyének egyenletes forgása zakatolt, emberi hang nem zavarta Béla vádbeszédét...

LŐRINCZI MESTERREL éppen egy szíjkerék formáját készítettük. Az alsó részét a földbe ástuk, csak a felső részének használtunk formaszekrényt. A formaszekrény vastagabb fenyőfadeszkából készült, és igen sok bosszúságot okozott. Kiemelésénél négyen álltunk a négy sarkának, de bárhogy is vigyáztunk, mégis megtörtént, hogy az egyik előbb emelt, mint a másik, és ilyenkor a formában a homok megrepedt, potyogott.

Lőrinczi mester és utána a többiek a fa formaszekrényekért is János bácsit okolták. Azt hánytorgatták, hogy ezekkel a régi divatjamúlt faszekrényekkel is a tőkés malmára hajtotta a vizet, és ezáltal is növelte a profitot, ahelyett, hogy vasból öntetett volna formaszekrényeket, úgy, ahogy az már minden valamirevaló öntödében van.

— Így kínlódni faszekrényekkel, mint az ókorban.

— Könnyebb emelgetni, nem olyan nehéz, mint a vasszekrény — védekezett János bácsi.

Erre aztán Malátsek és Walter szinte egyszerre ugrottak neki. Ők már több országban, nagy modern öntödékben is megfordultak, sok mindent láttak.

— Úgy? Hát a daru mire való? Itt meg kell szakadni az embernek!

— Önző voltál, János bátyám, ismerd be — mondotta Tarján Béla. — Sok jó öntőt elüldöztél innen a faszekrényeiddel. Te meg azzal hencegtél Simonfi úrnak,, hogy azok nem tudnak dolgozni, csak te tudsz...

— Hát ha nem tudtak a faformában dolgozni, én voltam a hibás? — védekezett János bácsi, de a szemében újra megcsillant a káröröm s valami rosszindulatú rártartóság...

„GÍSZER” — így hívták valamikor az öntőt. Palosevits Johann bácsi volt az első fecske, illetve az első öntő Kolozsváron. Itt ő rakta le a kohóipar alapját a múlt század hetvenes éveiben, a mai Egyetemi Könyvtár helyén, az úgynevezett „Junász-féle” gépgyárban.

A lengyel származású János bácsinak akkor még veres volt a haja és pulykatojájához hasonló az arcbőre. Valahonnan Poznan környékéről vetette a sors Kolozsvárra feleségével, a ma már matrónaszámba menő, árvalányhajszinű kontyot viselő, violakék szemű Terka néniével.

Simonfi István székely vasöntő, fölismerve az ipar rohamos fejlődését, és ebben az öntészet perspektíváját, magához csalogatta János bácsit. Néhány jó szakmunkással és egy sereg inassal — ingyen munkaerővel — az évek folyamán egy kicsi, de jömenetelű öntödét és gépgyárat hozott létre öreg korára.

Ma már a Simonfi István fia, a korhely Béla joggal mondhatja, hogy az öntöde „aranybánya”, mert az öntöde tartja fent a többi üzemrészt is. De János bácsi volt az, aki hajcsár szorgalmával, vállvergetésekért és egy szakmunkást megillető bérért mindezt kicsikarta. A gyár emlőjén emelkedett polgári szintre a Simonfi család, mert „gíszert Palosevits Johann” a Simonfi-gépgyár aranycsinálója volt.

És most?

Most meg az öntudatos szervezett öntők kiállása folytán nyolc lej órabér! De meddig?

AZT A NAPOT sohasem felejttem el. Két órával korábban fogtunk munkához.

Az öntők leemelgették az olyan formák felső részét, amelyekbe magot kellett rakni. Mielőtt a magot elhelyezték volna, a nyers formákat beporolták grafit- és

szénporral, aztán visszahelyezték a felső részeket. A bonyolultabb munkáknál két-két öntő egymással szemben fogta a formaszekrény fogantyúját, és egyenesen átfordították a felső részeket. Ezalatt egy harmadik a felső rész alá kémlelt, hogy a formából nem pottyant-e le a homok. Ha potyogni kezdett, nagyot kiáltott: „Esett!” Ilyenkor visszaforgatták a formát, és az előbbi helyére tették kijavítás végett. Ha minden rendben ment, a felső részt ráhelyezték az alsóra, „összerakták”. Az ily módon sorokban „összerakott” formákat „leterhelték”, hogy a beöntendő fém a felső részt föl ne emelhesse és az olvadt fém ki ne ömöljön. Ha mégis megtörtént, az ilyen öntvény a legtöbb esetben „alsusz”, azaz selejt lett, szégyen az öntőnek és veszteség az üzemnek, de bosszúság és hátramaradás a rendelőnek is, mivel a darabot újra kellett formázni-önteni, és öntés csak egyszer volt hetenként.

Az öntők irigykedtek a pékekre, mert náluk nem megy kárba a zsemle, ha egy kicsit el is kampicsorodik az alakja.

A formákat és a magokat ki kellett hordani a szárítóból a „platz”-ra, vagyis oda, ahol összerakták valamennyit. A szárítóban fojtó gáz, perzselő meleg fogadja a belépőt. Csorog az izzadság minden emberről. Itt minden forró, minden süt. Csak ronggyal lehet fogni a formák fogantyúját és a vaslemezeket, amelyeken a magok száradnak.

A Lőrinczi mester formájának felső része faszekrény, ott kellett szárítani az alsó rész felett faszéntűzzel a platzon. Ott kellett szívni a gyilkos széngázt, füstöt, amelytől mindig megfájult a fejem. Azt hiszem, a Sándoré is. A szárítóban ugyanis porrá égett volna a faszekrény. A platzon is igen-igen vigyáztunk, hogy meg ne gyulladjon. E célból agyagos „slitt”-el, azaz habarccsal kengettük a tűztől veszélyeztetett helyeket. Ezek voltak azok a bizonyos faszekrények, amelyekért az öntők orroltak János bácsira. Mi a terhelésnél is segédkeztünk Sándorral: hordtuk a „sverájznikat”, azaz vasúlyokat az öntők keze alá a műhely fala mellől, a „stok”-ból. Persze a formaszekrényekre az öntők helyez-

ték a sverájnkat igen óvatosan, hogy a formák kárt ne szenvedjenek.

Miután egy vagy két csapolásnyi forma „sverolásával” elkészültünk, Lőrinczi úr két tenyerét összecsapta, körülhordozta tekintetét az öntödében mint egy hadvezér:

— Karcsi! Azt a keserves istenit az anyádnak, a száraz formák között mikor kened el? Azt várod, hogy megkenjelek a puccerral! Ahol bekrétáztam, ott nem kell bekenni, ott a „luft” van kivezetve a magból, érted?!

— Igenis, Lőrinczi úr — felelte hangosan Karcsi —, ahol luft van kieresztve, ott nem kenem be.

— Pista, Sanyi, gyerünk segíteni az öreginasnak!

— Igenis, mester úr, segítünk — mondtuk Sándorral pianóban.

Karcsi öreginashoz illően gyúratta velünk a gipszes-agyagos pépet s magyarázott a szárított formák nyílásainál a szigetelés fontosságáról. Azért kell elkenni, hogy a formába öntött vas ki ne folyhasson, viszont a levegő eltávozhasson.

SAMOTFÖLDDEL kell kibélelni a kuplót. Tegnap már mi is segédkeztünk ennél a munkánál. Kidöngölés után még sverccel is jól kimázoltuk az egészet.

Aztán csendes faszéntűzön kiszárítottuk a belsejét.

Most a sápadt képű Chira Alexa kuplókezelő segédmunkás felpásszítja a vasolvasztó aljára a „deklit”, és oda ékeli a négy vaslábon álló kupló fenekére. A vasolvasztó kupló egyébként holmi mecset tornyára emlékeztetett. Effélét ugyanis már láttam Konstancában. Chira Alexának azután az oldalajtón kell benyúlnia, és ott is kitönni valami puha homokkal vastagon. Mindez persze az öntömester felügyelete alatt történt.

Mielőtt behelyezné az „oldal-subertet”, Chira begyújt a kuplóba. Legalul gyaluforgácsot tesz, arra fahulladékot a modellasztalosok műhelyéből, ezután faszemet. A jó minőségű sziléziai-cseh kocsz csak akkor kerül be, ha az így elkészített „tűzalap” már jól ég.

Lőrinczi úr közben szemmel tart mindent, s figyelmeztet, int, biztat:

— Halló, Malátsek szaki! Terhelje le jobban azt a hengerfejet! — meg más efféléket kiáltoz.

WALTER IS ÖNTÉSRE KÉSZÍTI a formáit, de ő bronzot önt. A bronz grafittégelyben olvad az öntőde bejáratától néhány lépésre. Én fél szemmel a rézolvasztó technikát is jól megfigyeltem. — A jó öntőnek minden öntéshez kell érteni — erre figyelmeztettek az öreg „szakik” már az első napon, és Simonfi úr is nemkülönben. De Karcsi, az öreginas is sok mindent megmagyarázgatott. Rajta is látszott, hogy nemcsak a vasöntéshez ért.

Nyolc óra körül a rézöntökemence tüzeben már párolgott a bronz, Walter úr, a rézöntő a kemence tüzes vasfedelét kissé elmozdítva, hosszú nyelű vasfogóval bebeenged néhány bronz- vagy sárgarézdarabot. A fazékban felolvadt anyag mintha vitatkozna az újabb kemény darabok befogadásakor, mérgesen fortyog és foszforeszkál, s a körülötte dolgozók arcát sápadttá színezi. Egyébként csapágy-csészéknek készítik a bronzot.

A FŐNÖKÖK IS — főleg a sürgős darabok miatt — ott izgultak körülöttünk. Simonfi úr pár évvel azelőtt a marosvásárhelyi fémipari iskola tanára volt, és kitűnő szakembernek ismerik. Börszivarral a szájában nagyokat cuppogat. Szemeivel pásztáz állandóan. Most kék munkakabátban van, s a fején simléderes sapka, lábára cúgos lakkcipőt húzott. Az öntők — akik csak tehetik — öntés alkalmával cúgos cipőt húznak. A kifreccsenő vas a cúgos cipőről megdermedve legurul, de a fűzős cipő fűzőjében megakad, átégeti a fűzőt, s égési sebet ejt a lábfejen. Az ilyen seb nehezen gyógyul és könnyen fertőződik.

WALTER JELENTI, hogy a bronzot ki lehet önteni.

Lőrinczi szól Karcsinak, hogy ismertesse velünk a rézöntő-kemencét.

János bácsi ezt nem állhatja meg szó nélkül:

— Hejh, amikor én olyan legény voltam, mint ti, egyedül kivettem a teli tégelyt a rézolvasztóból — aztán rólunk Simonfi úrra, Simonfi úrról Lőrinczi mesterre veti tekintetét. Visszavágni nem merek, mert a próbaidő még nem telt le. Lőrinczi mester leinti ugyan János bácsit, de azért felénk is szúr egyet:

— A Marcsa körül, a cselédsorban ti is fűgőbbek vagytok. Igaz-e, Pista-Sándor?

Tarján Béla is tesz egy-két megjegyzést a „ganés” csizmánkra, hogy jó lett volna, ha a vámnál hagyjuk, mikor a városba lépünk... Szóval produkálják magukat a főnök előtt. A főnök pedig mélyen dörgő hangján egy-egy humoros mondattal „színezi” a témát. Közben nagyokat cuppogat, s ide-oda szaglász tekintélyes és borvirágos orrával. A feje mintha még kábult volna az előző napi italozástól. Néha hosszan szipákolja kialvó szivarját.

KARCSI egy ügyes mozdulattal leugrott a rézkemence végénél levő aknába, amely téglával volt kirakva. Kezébe vett egy lapos szájú, rövid nyelű kovácsfogót, és avval megfogta az egyik rostélynak használt szögvas végét, és huzigálta maga felé, miközben magyarázott nekünk:

— Látjátok: ez a rézolvasztó-tégely, hét-nyolc darab szögvason ül. A szögvasak rostélyt képeznek, ezen huzatol a falba épített magas kémény, s éleszti a tüzet a tégely körül. Figyeljétek! Most kihúszom a szögvasakat, csak kettőt hagyok bent, azt a kettőt, amelyen a teli tégely egy samotlapon ül.

A kihuzigált szögvasakat ügyesen kinyújtotta a platzra, hogy mi még melegen kiegyengessük azokat, ha esetleg meggömbültek az olvasztó hőjében. Miután végzett — a hőségtől is üzve —, a mi segítségünkkel gyorsan kiugrott a gödörből. Ekkor a gödör tetejére visszahelyeztük a fedő vaslemezt.

Most már a Walter segéd úr vette át a szerepet. Egy vas „ránga” (gömbölyű, hegyes végű vasrúd) segítségével leverte, letaszigálta az izzó kokszot; a tégely ott

maradt a két szál szögvason. Ezután félretette a vasrán-gát, és gyorsan, ügyesen egy hosszú és görbe szárú fogót engedett be a hengszerű olvasztóba, azzal derekán ölelte a grafittegelyt, s egyik felől ő, a másik felől Chira Alexa, a segédmunkás a fogó szárát megemelték, és egy „hajh-rukk”-kal kiemelték az olvasztóból, s egyenesen egy már odakészített öntővillába helyezték a tégely fe-nekét. Csurgott az izzadság mindenkiről, aki az olvasztó vagy a tégely közelében dolgozott.

— Elég friss? — kérdezte Simonfi úr.

— Friss hát — felelte Walter.

Előbb a csapágy-perselyeket öntötték ki. Azoknak „frissebb” bronz kell. Az öntővillát Chira Alexa és egy öreginas a lakatosműhelyből emelgették. Hátral a villa két ága közt Walter dirigálta őket.

— Magok meg nyissák ki a szemüket, mert a követ-kező öntésnél már önteniök kell — figyelmeztetett a főnök.

—

AZ ÖNTŐK rövid ujjú tarka ingben dolgoztak, ké-sőbb a vasöntésnél még azt is ledobták magukról, he-lyette lenge mellényt húztak „tűzhárítónak”, hogy a ki-freccsenő, kiszóródó tüzese magvai meg ne akadjanak a szőrös mellükön, mert az égett emberbőr nemcsak szagos, de sajog is kegyetlenül.

— Karcsi, gyerünk a pucerral!

Karcsi egy darab fenyőfa-léccel rohan a formához. Sapkáját, melyen annyi a lyuk, mint a rostán, jól fejébe húzza, és a jobb kezében tartott másfél méter hosszú léccel végével a tüzes hullámokat verő tégely szájától az izzó salakot, mely ott csipkézlik jégvirág formákat öltve a bronz tetején, visszalökdősi, és vigyáz, hogy az el-olvadt bronzsalakból semmi se kerüljön a formába, mivel az selejtessé tenné az öntvényt. Ilyesmiért az inast nemcsak a mester, de még a főnök úr is megnadrágozza.

Walter úr időnként elkiáltja magát:

— Luftot gyújts!

Ilyenkor Karcsi a pucér tüzes végét gyorsan a forma tetejére tartja, mire robbanva kigyullad, és kék fényel sísteregve ég egy vagy több hegyes láng. Aztán ott is

körbehordozza a tüzes végű lécet, ahol az összetett forma alsó és felső része egyesül. Ha ott is kigyúl a láng, örvend az öntő: ég a gáz, nem marad az öntvényben, hogy ott buborékokat alkosson.

AZ ÖNTÖDE LEVEGŐJE torkunkat fojtogatja. A réz-olvasztó alatt a vízzel locsolgatot izzó koksz kénbűzfelhővel tölti meg az öntödét. Mi is levetjük az ingünket, mellényt veszünk a csoré bőrünkre...

— Karcsi, a ventillátort! — kiáltja Lőrinczi úr.

A ventillátort egy kis söröshordószerű villanymotor hajtja. Én csak akkor vettem észre, hogy az is van, amikor Karcsi mint a bolha ugrott a márvány kapcsolótáblához. Irtó zúgással forgásba lendült a villanymotor rotorja, és a hajtósíj lendületbe hozta a ventillátort, az pedig akkora lármát csapott, mint egy kisebb fajta vihar, s egy csövön át a kupló olvasztóterébe fújta a levegőt. Az olvasztótérből sivítva, füttyülve repült ki a zsarát-nok, por, pizsok, homok, vasszemcse.

CHIRA ALEXA egy szőlőkarónyi bot végére félkeményre gyúrt agyagdugót ragasztott, szemén fekete védőszemüveggel ügyes mozdulattal benyomta az agyagdugót a résbe. Ezzel a mozdulattal meg is szüntette a vulkánszerű kitörést, és a ventillátor zaja jócskán csökkent.

Az olvasztókemencéhez a gyáruvarról lépcső vezetett. Egy vaslemez-ajtón át lehetett tűzmentes lemezekből készült karzaton a kupló szájához jutni. Innen adagolták a kuplóba az olvasztásra szánt vashulladékot, kokszot és közben egy-egy lapát mészkövet is.

Simonfi úr füstölgő szivarral dirigálta az adagolást, ellenőrizte a mérést, s közben engem is odaparancsolt. Kevés a segédmunkás, inasokkal pótolta. Aszongya: „A tanoncnak ezt is tudni kell”. Mérlegeltünk mi kokszot, vasat, de aztán úgy igyekeztem belapátolni az arcpirító lángnyelvek közé, az álló hengerszerű olvasztó ajtaján, hogy a kupló közepén hulljanak alá, nehogy az olvasztó samotfölddel kidöngölt bélését leverjem.

Cornea nevű pirospozsgás, mindig mosolygós segédmunkás, egy öreg inassal cipelte kéz alá az általam mérlegre és onnan az olvasztó telhetetlen gyomrába diktált nyersanyagokat. Ők segédkeztek és oktattak engem az adagolásra és sok más szakfogra.

BORVIRÁGOS ORRÚ FŐNÖKÖM jött-ment, idegeskedett, s közben egyre figyelmeztetett:

— Pista, kokszt adagolj, tíz lapáttal...

— Pista, gépvasat, hat lapáttal...

— Dobj egy darab mészkövet is.

Mellénye zsebéből gyakran kivette vastag aranyláncrea kapcsolt óráját. Olykor „fiamnak” nevezett. Máskor acsarkodva lemarházott, ha járatlanságomban elrontottam valamit.

Bár nem tartottam valami illendőnek, a bajuszom alatt mosolyogtam rajta. Leginkább valami pingvinhez hasonlított hosszú borvirágos orrával, az italtól megreszelősödött hangjával, a sokat pislákoló szemével. Ha egy bakarasszal magasabb, esküt tettem volna rá, hogy ikertestvére a kolozsi Kuczi nevű cigány nagybőgősnek.

Amikor Simonfi úr aranyláncos órája tízet mutatott, az öntők bekapták a magukkal hozott elemőzsiát. Ki állva, ki a munkapad vagy formaszekrény szélén ülve evett. Akik nem hoztak magukkal ennivalót, Karcsit menesztették a legközelebbi boltba, ahol kontóra vagy készpénz ellenében hozattak pár lejért kenyeret, mellé tepertőt, szárazkolbászt, kinek amire futotta. Az elhúzódtott sztrájk kiűritette a prolizsebeket, amint mondogatták, a nadrágszíjat még húzni kell egy ideig.

Lőrinczi úr jól élt. Volt egy kis pocakja is. Engem mindig megkínált az ebédjéből. Jó ízű falatok voltak. Nekem a sógornóm bizony nem pakolt semmit. Én csak a munkaidő után, estefelé szoktam ebédelni. Ennivalót mindig szégyelltem elfogadni, de a mester rám erőszakolta. — „Úgy vegye, mintha az apja adná” — biztaltott. Első pillanattól kezdve kedvelt engem. Igaz, én is igyekeztem megfelelni a belém helyezett bizalmának.

EVÉS UTÁN Lőrinczi mester a kupoló beépített, kis színes üveggel ellátott ablakoskáin bekémlelt az olvasztótérbe, aztán odaszólt Alexához, hogy verjen rá a „klopotra”. Alexa ráütött néhányszor egy a keze ügyében lévő kalapáccsal valami dróton csüngő acélcsőre. A csengésre minden másod- és harmadéves inas futólépésben, egymás sarkát taposva rohant az öntödébe. A fejlettebbek közül kettő-kettő, mint ló a kocsi rúdjához, az öntőfazék villaága közé állott, és szökdécseltek is hozzá, mint a csikók. Hátral a villa kettős ágától az öntők dirigálták őket.

Az öntőfazakak — „fánerek” vagy „fánglik”, ahogy akkor nevezték — ott sorakoztak a villákat tartó bakon.

Lőrinczi mester terpeszállásból lapátenyereit párnás csípőire helyezve vezényel:

— Fánglihoz! Vasat faszolni!

Az első csapolás rendesen még lusta vasat ad. Ehhez silány minőségű vasat is adagoltunk. Ebből egyszerű durva darabokat öntenek.

Mikor az öntők is elfoglalták helyüket a csatorna mellett, a mester egy hosszú vasrúd hegyes végével teljes erővel átdöfte a csapoló agyagtömítését. A hegyes rúd nyomán előtört híg fémáradat végigzúdult a csatornán, bele a fánerbe. Szinte karvastagságban sziporkázott elő a folyékony vas. Megijedtem első látásra a tűzőzöntől, de a mások higgadtsága bátorságra sarkallt engem is.

Az első fáner száját szorosan az előtte levőhöz paszszították, és amikor az első „hop!”-ot mondott, a másik már tolta is fánerét az előző helyébe. A negyedik öntő fazaka megtelt tiszta fémmel, de az ötödik fánerbe már salak is vegyült.

— Alexa, dugót!

Chira Alexa már készen állt az agyagdugóval, amely egy zászlórúdszerű karó végére volt ragasztva. Lőrinczi úr szemét a kifolyó lyukon tartva átvette a kezébe nyomott karót, s az agyagdugót egyenesen az olvasztó köldök-részébe nyomta. Ezzel kész is volt egy olvasztás, mely három-négyszáz kiló lehetett.

Két ember a teli fáner salakot vitte ki az öntödéből. A tüdőszínű salak lustán hömpölygő, ragacsos és nyú-

lós pép. Jelentkezése az olvadt vas fogytát jelezte — tudtam meg később.

— Simonfi úr! A gépmunkák öntése következik. Jó minőségű vasat dobasson az olvasztóba! — kiáltott fel a felátón parancsnokoló főnöknek Lőrinczi mester.

A gépmunkáknak ócska, összetört gépalkatrészeket dobtunk a kuplóba, és bizonyos százalék új vassal javítottuk. Aztán becsuktam az olvasztókemence ajtaját, s néhány percnyi pihenőt tarthattam. Kellett is. A nehéz testi munkát magas hőfokon végeztük. Nehezebb ez a kaszálásnál is!

EGY NAGYOBB DARABOT ÖNTÖTTEK. Egy ötszázkilós présrészt! Annak megfelelő méretű fánert állítottak két bakra a présforma mellé, amelyen egy tonnányi terhelő lehetett. A darab alsó részét a földbe formázták. A nagy fánerbe a kisebb fánerekkel hordták a vasat, külön gondot okozott ugyanis, hogy egy csapolással a nagy fánér nem telt meg. Ezért Lőrinczi és Malátsek már előzőleg figyelmeztette a főnököt, hogy ne sajnálja a kokszot, tétessen többet, mint rendszeren szokott. Legyen „friss” a vas, mivel várni kell vele a másodcsapolásra. Legyen megfelelő tűz, hogy a második adagolás hamar olvadjon meg.

Az öntők a nagy fánerbe hordott vas felületére száraz homokot szórtak, hogy ne veszítsen sokat hőfokából. Aztán cigarettát sodortak, s a pucér tüzes végével meggyújtották. Bizony jólesik ilyenkor egy kis dohányfüst — később magam is tapasztaltam.

Csak János bácsi nem szivarozott. Ő a hosszú élet titkát abban látta, ha az öntőszakmával járó gázok, füst és por mellett legalább a nikotintól megóvja magát. Pedig az emberek azzal ugratták, hogy nem jó az öregkort megérni.

A szükséges vas félórán belül olyan „frissre” olvadt, hogy a nagy fánérben levőt is felfrissítette, pedig az már „lustult” egy keveset. A mester szavaival élve „túl lehet önteni vele”.

A nagy fazéknak — melynek villája mindkét végén kétágú — a mester és Malátsek állt neki. Két-két öntő

„svengolt” nekik. Előbb letisztították a fortyogó vas felületére gyülemlett salakot, akkor az ellenoldalon Walter és egy öreginas hosszú pucerral a kezükben az állandóan forrásban levő és tisztuló vas színéről a fáner szájától hátrább taszigálták a salakot, közben luftot is gyújtottak.

— Önteni! — rendelkezett a mester.

Minden szem a nagy fáner száját nézi. Ötszáz kiló vas vastag sugárban ömlött az angusztion át a formába. Feszültek az izmok, mint túlfeszített húr. Fényárban az öntöde.

— Luftot, Walter szaki, luftot!

— Tele tartani az angusztot!

Walter az égő, fáklyaszerű pucerral meggyújtotta a forma felületén és a forma körül elhelyezett gyaluforgácsot. A formából távozó gázok nagy robajjal lángra gyúltak, égtek, mint megannyi görögtűz. Az öntők arcát égette a hő. Tarján Béla és Nájmon Jóska oldalról lapátokat tartottak Lőrinczi és Malátsek arca elé. Csurog a verejték a forró fénytől sápadttá lett arcokról. Simonfi úr remegve harapdálja a bőrszivart.

János bácsi is ott settenkedik az inasok és a napszámosok mögött, hol az egyiket, hol a másikat korholja. Kereste kákán a csomót. Persze csak ott, ahova a főnök vagy a mester szeme ellátott.

Mikor a nagy fazékban már fogytán volt a vas, Simonfi úr megszeppenve, egyre jobban szívta-rágta a lapi szivar végét, aztán lekiáltott:

— Nem elég a vas! Mit csináljunk, kevés lesz a...

Lőrinczi Malátsekkel egyszerre kiáltotta:

— Vasat csapolni-i-i-i!

Nagy megkönnyebbülés: A „triktereken”, vagyis a kiömlő tölciséreken szép simán megjelent az olvadt vas, foszforeszkálva, tisztán, salakmentesen.

Az arcok kisimultak. Simonfi úr összedörzsölte a tenyerét, aztán a szőrös állát a keze fejével. Fekete szeme ragyogott az örömtől:

— Szép kis kár lett volna...

— Ki volt ez számítva, Simonfi úr! — bölcsködik Lőrinczi, miközben az öntővilla nyelét Nájmonra bizza. Nájmon Malátsekkel még utánaöntögették a fáner teljes

tartalmát. Lőrinczi úr a jól végzett munka tudatában figyelmezteti a főnököt: — Néhány üveg sert megér ez, Simonfi úr?!

Az öntödében már alig volt forma öntetlen, még egy adagolás, aztán véget ér az öntés.

A formák a legnagyobb ügyelet mellett is tüzet fognak, szenesednek. Rágja, csípi szemünket a kesernyés, fanyar fenyőfüst.

A formákban már feketésszürke színt ölt a kiöntött vas.

Rendre, egymás után pára kezd ködleni a kialvó kék lángok helyén.

A faformákat kiszabadítjuk óvatosan a tüzesedő homokból, és vízzel locsoljuk a megszenesedett helyeken. Füstös párafelhő terjeng az egész műhelyben.

Leégett város képéhez hasonlít az egész öntöde. A megmaradt olvadt vasakat a fánerekből rögtönzött kokillaszerű homokformákba öntik, hogy ne fagyjanak a fánerekbe. Az üres fánereket a formák között hagyják szétszórta. A következő öntésre mi, az új inasok fogjuk agyagos masszával kibélelni valamennyit az öreginas utasítása szerint, aki most a kapu felé somfordál.

KARCSI KEZÉBEN BÁDOGVÉDER, de a szeme a Simonfi úr lakása felé sandít, Simonfiné ugyanis nemigen szereti az öntés utáni sörözgetéseket. Karcsinak úgy kell kiosonni, hogy elkerüljön minden vityiláló tekintetet. A Simonfi-gyárban az ilyesmihez is érteni kell egy inasgyereknek, s Karcsi már mester benne.

AMÍG KARCSI ODAJÁR, Chira Alexa meg én a maradék vasat egy fánerbe csapoljuk. Alig félfazéknyi jött ki. A vasat egy homokba vájt gödröcskébe öntöttük. Én öntöttem. Ő fogta elől a villát. A kiöntött vas hideg vagy nedves vasdarabot találhatott, nagyot pukkant, szétfreccsent, a nadrágomon lyukat égetett. Az öntők kacagtak, mert én bizony megijedtem. Chira Alexa aztán tempósan a szemére húzza a szemvédőjét, s egy kalapács segítségével kiveri a kupoló fenéktartó ékét. Aztán

maga elé védőlemezt tesz, úgy húzódik kissé oldalt és rossz magyarsággal kiáltja:

— Vigyázni! Esmi a fund!

Erre mindenki megbúvik, ahova tud. Még egy kalapácsütés az ékre: a fenéklebbentyű lecsapódik, s a maradék vas, nagy robajjal zuhan le a kupló alá, s szétfreccsen az egész öntödében. Aztán az izzó koksztól és salaktól megürül a vasolvasztó potroha.

— Vízet rá! — kiáltja a mester.

A vizes zuhanytól sisteregve kihál a tűz fénye, kénes fojtó füst és vízpára terjeng ismét. A tüzet oltó emberek papírdarabkákkal törlik izzadságtól csuromvizes arcukat, fejüket s nyakukat.

Közben a más szakmabeli inasok elhagyják az öntödét. A gömbölyded arcú, alacsony, zömök és mindig vidám Cornea egy kopott féktuskót dob be a kupló száján, amely akadály nélkül ráesett a még erősen gőzölgő kocszra. Ez volt a „kontroll”.

Ha kuplóban salak, kocsz vagy vas akadt volna fent, a bedobott vas leverné azt. Ez alkalommal a „kontroll” akadálytalanul suppan a senyvedő kocszcsomóra.

TÍZ ÜVEG SÖRT hozott Karcsi két vizesvederben ronggyal letakarva.

— Karcsi! — szólt a főnök rekedt hangon, s a szivarja végéről egy modell sarkához dörzsölte a hamut. — Nem látott meg valaki?

Karcsi összekapta a bokáit, mint a katona:

— Senki, Simonfi úr!

Lőrinczi dugóhúzóval a kezében egymás után durrogatta ki a dugókat. Az első üveget a főnök kezébe nyomta, a főnök nagyot csettintett a nyelvével, de addig nem ivott, amíg mindenki kezében az üveggel készen nem állott az ivásra. Mi hárman inasok félrébb húzódtunk, tisztas távolba a főnök és segéd uraktól.

— Ez a tietek! — dörögte a főnök, és a fennmaradó két üveg sört hármunknak adta. Aztán az öntők a főnök úr egészségére köszöntötték az üvegeket, s élvezettel ürítették a hideg habos nedüt, áldva még azt is, aki feltalálta a seritalt.

Mi is, zavartan, kissé dadogva köszöntöttük főnökünket és a segéd urakat, falusi szokás szerint így:

— Isten éltesse Simonfi úrt és a segéd urakat!

Walter Simonfi urat ugratta, hogy a gyárosok „istene” a profit, és még egy fintort is vágott a szavai mellé. A főnök azonban cseppet sem haragudott emiatt, sőt igazat adott Walternek, és újabb szivarra gyújtott.

(Profit? Hm. A mi szótárunkból eddig hiányzott ez a szó; de Sanyi is, én is szégyelljük megkérdezni, hogy mi is az. Különbén is mostanában sok hasonló szóval találkozunk, amelyek nem vágtak éppen a szakmába, de azért minden munkás értette. Különösen Walter és Malátsek vitáiban fordultak elő ilyenfajta kifejezések, mert ők örökké csak a „szocializmusról” meg a „kommunizmusról” vitáztak.)

SANYI ÉS ÉN — a sörözés után — tüzes vasat tartottunk fogóval egy vederbe, és úgy melegítettünk vizet a segédeknek a mosakodáshoz. Mosakodás után a segéd urak átöltöztek. Közben Simonfi úr a mesterrel összesúgtak-búgtak. Valahogy a többiekén is meglátszott, hogy sejtik, miről folyik a nagy tanácskozás. Végül is úgy döntöttek, hogy Karcsi és Sanyi vigyék vissza az üres üvegeket, de én maradjak velük.

Mikor a lakatosműhely ajtajában felcsendült az acélharang, a többi részleg munkásai megindultak hazafelé. Csak a „hetes-inasok” maradtak vissza „rámolni”, Miklósi úr felügyeletével. Ezt a Miklósit csak „sárga mesternek” nevezte mindenki, s mivel a munkások megfenyegették, hogy megverik a sztrájk törés miatt, egy időre a gyárban kapott lakást. Szegény Klári nénit, a szakácsnőt lakoltatták ki miatta egy faskamarából elrekesztett odúba. Az ő szobájába aztán Miklósi a feleségével fészkelte be magát, és Simonfinénak meg a familia más tagjainak besúgójaként osztatlan utálatnak örvendett. A mi főnökünk sem nagyon szívlelte őket, mert a sörösüvegek ki- és becsempészésekor nemcsak Simonfinétől kellett óvakodni, de a Miklósi és neje vizslatásától is, akik nem átalították az árulkodást tulaj-

don főnökük ellen sem. Simonfi úr emiatt úgy rendezte, hogy ne igen találkozzék Miklósival, nehogy összedűljön a jó kis tervük, amelyet Lőrinczi mesterrel, az öntők nagyobb örömeire kisütöttek.

AZ ÖNTŐK KÖZREFOGTÁK A FŐNÖKÜKET, de úgy, hogy ki sem látszik semmi belőle. Igaz, Simonfi úr alacsonyabb termetű volt, de az öntők közé bújva még jobban összehúzta magát, és úgy somfordált a kapu felé. Közbe-közbe a lakásuk felé is sunyítgatott. Én maradtam utolsónak bezárni az öntöde ajtaját, melynek kulcsát az irodában egy megszámozott táblán a helyére akasztottam. Aztán én is a kapu felé iszkoltam, de nem sikerült észrevétlenül elszelennem, mert főnököm felesége, a „Piroska nagysága”, rózsás pongyolaszerű ruhában, a szép dús kontyával ott állt a lakásuk ajtajába, s onnan rám kiáltott:

— Halló!

Én ostobának tettem magam, mintha nem tudnám, hogy nekem szól a telefonos megszólítás, és igyekeztem kifelé, ha lehet.

— Maga, maga, aki az öntödét bezárta, álljon csak meg egy szóra!

Megálltam. Úrinőkkel még nemigen beszéltem, de azt tudtam, hogy anyám kezitcsókolommal köszönti őket.

— Tessék, asszonyom, pa-parancsoljon.

— Simonfi úr hová ment? Hova, hova? — Sürgetett a válasszal, hogy időm se legyen gondolkozni.

— Nem tudom, ké-kérem. Az öntödéből rég kiment.

— Igen? — mondta a főnök felesége, és bosszús arccal végigmért, aztán csak intett, hogy mehetek.

A „*SZÉP ASSZONYNÁL*”, a „Piski-híd” közelében volt a „Lusztig-féle” bodega. Alkalmi zenészek keltették a hangulatot. Innen szoktuk a segéd uraknak reggelire, tíz óra körül pár lejre kenyeret és mellé való tőpörtöt, túrót, szárazkolbászt vagy nyáriszalámit szállítani.

Az egyik sarokban két asztalt egybetoltak, s a nem éppen tiszta terítővel letakart „dupla-asztal” köré letele-

pedtek a segéd urak. Az asztalfőn — amint dukált — a jó borivó Simonfi úr elnökölt.

Az asztalra jégbe hűtött enyedi bor került szódával. Ezt szerette Simonfi úr, de az öntők is. Lőrincz szerint ez jobb az anyatejnél. Tarján Béla megtoldotta azzal, hogyha az anyatej ilyen finom volna, ő még cuclizna. Simonfi úr nagyokat cuppantott, úgy ízlelgette a jó kis borocskát, és csak kevés szódával itta, hogy — amint mondta — minden cseppje vérré váljék.

Engem Tarján Béla és az igen rokonszenves másik fiatal segéd, Nájmon József ültetett maga mellé. Én azonban világeletemben rossz borivó voltam, ezért kevés bort töltöttem sok szódával. Tarján Béla menten figyelmeztetett, hogy így nem válik jó öntő belőlem. János bácsi pedig csak rábólintott, és legyintett egyet hozzá, mint halálos beteges szokás, akinek már kampec.

Persze egy percig sem felejtettem inas voltomat, s igyekeztem a lehető legszerényebb maradni még akkor is, amikor a többieket a bor gőze már kezdte feszegetni. Viszont aki hallgat s figyel, az többet lát. Egy hete múlt, hogy elszegődtem, s most a borozás is hozzásegített, hogy jobban megismerjem ezeket az embereket, akiktől tanulnom kell s akiktől, meglehet, a sorsom is függ.

A főnököm, ami a szakmát illeti, mind elméletileg, mind gyakorlatilag sokoldalúan felkészült ember, s ha kedve van, tanít is szívesen. Az öntőket azért pártfogolja jobban, mint a többi szakmabelit, mivel az öntöde hajtja a legnagyobb hasznot, ráadásul az öntők szeretnek leginkább iddoggálni. Ez pedig Simonfi úrnál nem utolsó szempont. Ő, ha tehetné, egész nap a boroshordóval koccintgatna, velem meg énekeltené kedvenc nótáját a szép asszonyról. Ugyanis, amint kiderült, az egész társaságból nekem volt a legjobb hangom, s ez pótolta valamit bornemiszomságomból, úgyhogy máskor is el-elvittek egy-egy jól sikerült öntés után áldomásra.

Lőrinczi mester, szó, ami szó, egy kicsit sokat tartott magáról. Különösen borközi állapotban. Ilyenkor odaodahajolt hozzám, de azért úgy mondta, hogy mások is hallják:

— Pista fiam, úgy tudja meg, hogy Kolozsvárt csak két öntő van, az egyik én vagyok, a másik a Junász-féle vasgyárban öntőmester.

Lőrinczi valóban elismert jó öntő, csak ne dicsekedne annyit.

Malátsek is jó öntő, de nem dicsekszik. Kiállásra is igazi vasöntő. Középmagas, egyenes testtartású férfi, domború mellkassal. Az álla és vele együtt az alsó ajka is kissé küntebb áll a felsőnél. Sápadt arcú, erős pofacsontú, borotvált képű. Ő sem veti meg az italt. Azt tartja, hogy a szakmában a test nagy hőségnek van kitéve, ezért hűteni kell. Malátsek falusi voltomra sohasem tesz bántó célzásokat, és másokat is leint vagy úgy leültet, hogy azoknak egy darabig elmegy a kedvük a heccelődéstől. Nekem is, Sanyinak is szerszámot kölcsönzött: egy kopott „strájplit” s ugyanolyan „lanzetát”, és figyelmeztetett, hogy kérjünk szerszámot a főnöktől.

Walter is arra oktat, hogy a rövid inasidót használjuk ki és tanuljunk.

— Pista, Sanyi! Követeljenek szerszámot Simonfi úrtól. — Ő már így mondta: „követeljük”, és tovább is oktatgatott a maga módján: — A kapitalistától ne várjanak emberséget. Ha tőlük függne, még segédmunkásokat se tartanának az öntödében, hanem magokkal végeztenék el a napszámosmunkákat is.

János bácsi két pohár bor után elkezdett csuklani. Aztán érte jött a neje, Terka néni. A megtöpörödött, ó-öltözötű asszony alázatosan köszöntötte a főnököt. Fekete szalmakalapját egy óriás kalaptúvel tűzte koszorúba font, csontfehér hajához. Ráncos nyakán vékony aranyláncon pici aranykereszt csüngött le a fekete slafroggal borított lapos mellére. A férfiak illő tisztelettel „kezit csókolom”-ot köszöntek, és egy pohár borral kínálták. Szabadkozott a néni, de azért a bort kiiszogatta a pohárból. Aztán a férjét nógatta:

— Janó! Gyere már haza, tudod, hogy félek egyedül abban a cigányfertyályban. (Újabban a „Tanítók háza” mögött laktak, ahol apró vityillókból, vályogházacskákból álló korhadt sikátorok rontották a város képét.)

Terka néni révedező tekintete gyakran tévedt a főnökünkre. Simonfi úr nem nagyon bírta a szemrehányó

pillantásokat. A nyakát ide-oda forgatta, ujjait a kemény gallérijába dugta, húzogatta a gallért, mintha a nyakát szorítaná, s megigazgatta csokornyakkendőjét.

— Kiraktak a régi lakásomból — szepegte a néni. — Kicsi pénzt hoz a János, hosszú volt a sztrájk. Már az ószeren is alig van mit eladni... Hurubába költöztünk, hogy az Isten verje meg. Na, gyere már, János!

Simonfi úr szivart húzott elő, leszegett fejjel rágyújtott a kubára. János bácsi pedig felállt.

— Jövek, Terka, jövek.

Az öntők szótlanul néztek a naplementével egyidőben távozó öreg házaspár után. Aztán Tarján Béla bort, Nájmon Jóska szódavizet öntött a poharakba. Csak László Laji vetett lenéző pillantást a távozók után.

— Lám csak, ha mindég a hasuknak éltek és nem gondoltak az öregkorukra.

Az öntők azonban letorkolták a népszerűtlen „csontváz-Laji” szakit, aki „smucig” ember volt, csak potyára ivott, s ennivalóra is alig költött, dohánya pedig ritkán akadt.

— Maga ehhez ne szóljon hozzá, László szak! Ha az ember azt akarja, hogy dolgozni bírjon, ennie is kell! Ha már maga Szent Antal-böjtöket tart, hát csak csinálja! Kaparjon, gyűjtse a koporsóra valót! Máris úgy néz ki, mint akibe háltni jár a lélek — így az öntők, de „csontváz-Laji” csak konokul hallgatott.

Közben Lőrinczi a jól sikerült öntvényekről, modellekről, öntőhomokról és a kocsz minőségeiről vitázott a főnökkel. Malátsek fakír arccal mind a két irányba felelgetett. Én, mint a beszélni tanuló gyermek, gyűjtöttem az életbe és szakmába vágó kérdéseket, szavakat, ismerkedtem a munkásélettel.

A cigányok ezalatt a másik sarokban egy asztaltársaságnak zenéltek. A nagybögös rá-ráütött kopott nyiretytyűjével a kortól és szennytől barnult nagybögő hátára. Az asztal körül ülő férfiak és lenge ruhás nők nagyokat kacagtak hozzá. A primás egy mészáros külsejű, vastag nyakú, nyitott inggalléros férfinak húzta a fülébe, hogy „Jó bor, jó egészség, szép asszony feleség...”

Walter is dalolni kezdett Bélával egy előttem még ismeretlen éneket. Csak lassan, piánóban:

*Fel, vörösök, proletárok, csillagosok, katonák,
Nagy szükség van most reátok, düledeznek már a
paloták.*

Inkább csak szavalták, mint énekelték a szöveget. Walternak még csak volt egy kis zenei hallása, de Bélának semmi. A szavak valamiképpen engem is megcsiklandoztak...

— Te Nájmon, te, segíts már te is dalolni, neked jó hangod van — biztatták Nájmon Jóskát. Az nem sokat kérte magát, de azért mielőtt énekelni kezdett, előbb a főnök felé sandított, mintha a beleegyezését kérné. Simonfi úr eleinte úgy tett, mintha nem venne észre semmit. Nemsokára mások is belekontárokodtak a dalba, és ütemesen dalolták a többi strófáját is:

*Elvártsak, bátran előre, félelmet nem ismerünk,
Ellenünk bárki is támad, annak nem kegyelmezünk.*

— Ejnye, ejnye, Béla! Ha meghallaná Tarján úr, hát nem tudom, mit mondana, hogy a fia ilyen tüzes forradalmár — okoskodott Lőrinczi mester, hogy a főnök felé is gaszulírozzon egy kicsit. Végül is Simonfi úr rekecsős hangon megjegyezte, hogy engem is megfertőznek már kezdő inas koromban, pedig elromlani ráérek később is. Aztán, hogy véget vessen a nem kedvére való nótának, odaintette a primást. Az már jól ismerhette a főnökömet, mert mögéje állt, s a fülébe húzta rendelés nélkül:

*Akármit mond a világ, szeretem a, szeretem a más urát.
Vén az uram, vén, nem szeretem én, ilyen asszony
vagyok én.*

— Pista! — kiáltott át a főnököm, s nagyokat csuklott, köpködött, mint egy benzinmotor kipufogója.

— Ezt a nótát tanuld meg, nem amire a kommunisták tanítanak! Hallod-e, Pista?...

Béla abbahagyta a forradalmi indulót, Walter még intette is, hogy az ilyen dal nem kocsmába illő... Én azonban mindkét dalt megtanultam.

A főnököm dalát párszor elénekeltem muzsikaszó mellett, s ezzel inas létemre be is vágódtam a társaságba! Minden öntés után, hacsak a főnököm felesége valamilyen trükkal nem bírta a férjét pórásra fogni, Simonfi úr az öntőkkel kilógott a telepről, egyenesen a megszkott „klubba” mentünk, s miután kissé bepityuzott, velem daloltatta a nótáit. Ő meg Béla a roppant falcs hangjkkal botladoztak utánam és a zene után.

EGY IDŐ UTÁN a segéd urak, melyik, ahogy tudott, meglógott a főnök úr mellől. A gyermektelen Malátsek és Walter után rendesen a feleségük jött. Lőrinczi néha János bácsival, néha csak utána köszönt el. Mi maradtunk Tarján Bélával utolsónak. Zárórakor vagy azután, kétfelől a karjánál fogva, főnökünket mint valami rongybábut cipeltük hazafelé.

A gyárhoz érve a vállunkra emeltük, és átejtettük a magas deszkapalánkon. A palánkon belül deszkafödél lejtett a gyári udvarba. Alatta a kocsz, mész, samot tárolóhelye volt. Főnökünk a lejtős fedelen fenekén, hasán csúszva huppant le a tetőről. Ilyenkor a gyári udvart őrző komondor hízelgő vakkantásokkal táncolta körül a gazdáját. A suppanásra és ebcasaholásra kigyúlt a fény Piroska nagysága szobájában, nyílt az ajtó, kezében viharlámpával jött a főnökné az ura után. A komondor menten az asszonyhoz pártolt, az ő pongyolájához dörgölözött, neki nyihogott.

Én meg Béla a kerítés résén leskelődve hallgattuk az asszony méltatlankodásait s főnökünk felfortyanását a kapukulcs miatt. Ugyanis a nagyságos asszony rendszeren kicsente férje zsebéből a kapukulcsot. Abba reménykedett, hátha így élete párja még kapuzárás előtt hazatér. Béla nagyokat röhögött ezen a mindig egyforma jeleneten. Nem mondom, én is vele mulattam, de azért arra is gondoltam, hogy Simonfi úrék mégiscsak sajnálni való emberek a nagy jólétük mellett...

SZOMBAT DÉLUTÁN az üzem megáll. Emberek, gépek pihennek hétfő reggelig. Ledolgoztuk a negyvennyolc urát, sőt ezen a héten egy félórával többet. Sanyival egyetemben már nagyon vártuk a szombati napot, hogy a legelső délutáni vonattal Kolozs felé nyargaljunk.

Anyám, tudtam, hogy vár, és én boldog voltam, hogy láthatom és az ő főztét ehetem, még hozzá a vasárnapit.

SZOMBAT ESTE már Kósa Annánál voltam vizitbe. Bár a józan ész azt súgta, hogy számoljam csak össze az éveket, amíg házasuló sorba juthatok. Akárhogy hanytam-vettem, öt-hat év előtt nem nősülhetek. Márpedig annyi évig nem várhat reám a drága lányka.

Két évig inas, két évig katona, és akkorra teljesen lerongyolódva még nem gondolhatok nősülésre... Legalább két évig kell dolgoznom mint segéd, hogy felruházódjam. Hat év. Neki mégsem szóltam, csak el-eldaloltam olykor, hogy

*Adjon az ég oly szeretőt, aki téged el is vesz,
Mert amíg én házasodom, Isten tudja, mikor lesz.*

Anyám előkészítette a szépen kivasalt, alól rojtozott bő gatyámat, a gatyá elé a megszokott kék csikú keskeny zefirkötényt, gyolcsinget és az ünneplő lájbimat.

—Na, ezt vedd fel, fiam, és úgy menj a vasárnapi misére.

Bennem ott motoszkáltak a műhelybeli csipkelődések a bő gatyáról meg a csizmáról és a kalapomon hervadó virágbokrétáról is. De ezt az egyet nem bántam. Mert azt Anna tűzte oda, és nálunk ősi szokás szerint szent törvény volt, hogy a szerelem e szimbólumát csak annak a lánynak a keze cserélheti ki újra, aki azt hű szívvel oda tűzte.

—Nekem többé gatyá nem kell! — mondom anyámnak halkán, de konokul.

Ő csak rám nézett a szép, szomorú szemével.

—Jól van, fiam. Pedig ilyen meleg nyári időben szelelősebb, mint a csizmanadrág.

— A csizmát és csizmanadrágot is muszáj lesz kicserélnem. Nekem pantalló kell, anyám!

Anyám mélyen elgondolkozott a szavaimon, s mikor már azt hittem, hogy elfelejtette, egyszer csak megszólt:

— Ó, szegény fiam! — s a szemem közé nézett. — Csak arra vigyázz, hogy a városi céció meg ne rontsa az eszedet! Voltak, akik a városra kerültek, szűkszoknyás kisasszonyok után fordultak, aztán a tisztességes, bőszoknyás hozzátartozóikat megtagadták. — Ilyen s erre célzó példákat létániázott aztán bőségesen.

— Attól sose tartson — nyugtattam meg végül, és arra gondolva, hogy ha már pénzkereső segéd leszek, magam mellé veszem, és nyugodt életet biztosítok öreg napjaira.

Anyám ezúttal is példálózott olyan jómódú kolozsi lányokról, akik hozzá kedvesek és felőlem szeretettel beszélnek. Kósa Annát névszerint is megemlítette, csak azt sajnálta, hogy nem katolikus. Én meg arra gondoltam, hogy bár csak annyi baj lenne.

Este mégis magabiztosabban nyitottam be a Kósa-portára. A széles karimájú kalap helyett munkássapka hetykélkedett a kobakomon, s annak megfelelően bocsátkoztam beszélgetésbe a ház fejével, a jó gazda hírében álló Kósa Pali bácsival, a velem egykorú, de természetére az apjára ütő fiával, akit ugyancsak Palinak hívtak, no meg a lányoknál vizitáló legényekkel.

Anna még szorosabban ült mellém, mint máskor, s a kézimunkáját úgy végezte, mintha a horgolótűvel engemet is bele szeretne bogozni a készülő csipketerítőbe. Közbe-közbe könyökével az oldalamat bökölte, csiklandozta, és egy-egy édes huncut pillantást vetett reám. Szó, ami szó, engem bizony zavarba hozott a csintalankodásával, de az apja vagy az anyja még csak egy pillantással sem figyelmeztette... A petróleumlámpa olykor pislogott, a lámpacső füstös lett, s míg mások a rossz minőségű petróleumról, a csaló boltosról mondtak egyet s mást, mi egymás szemébe temetkeztünk boldogan, éveket érő másodpercekre.

NAGY SZARVÚ ÖKRÖKRŐL, a fosztóvölgyi kövér szénafüvekről vagy a büdöskúti tanyáról esett aztán néhány nagygazdás henye szó. Pár hónap előtt még belém bökött volna az ilyen beszéd, de most alig hatott rám.

Később a „Simonfi-féle” ekékre, kukoricamorzsolókra terelődött a beszéd. A Simonfi védjegy nagy hirtelen rajtam is lendített!

Több mint félévszázad távlatából, ha visszatekintek, ma is megelevenedik előttem minden, ami akkor este történt. Először éreztem, hogy a Simonfi-gyár bármilyen kis részecskéjének lenni már valami, s hogy az ipari munkássághoz tartozni büszkeség is. Hogy van munkásosztály, de hogy mi az, csak lassacskán tanultam meg. Mégis — talán nem mondok nagyot — öntudatosulásom ott kezdett ébredezni a Kósa Pali bácsi házában, akkor este...

A Simonfi-féle ekevasakat és kukoricafejtőket ugyanis mi öntöttük, és én büszke voltam, hogy a környező földművelő lakosság megelegedésére dolgozunk! A kolozsi malmokban is a Simonfi-féle gépi felszerelések garataiból folyt az örlemény, az illatos-melegen csordogáló kenyérliszt...

Igaz, a mesterségem, amelyre kényszerültem, nem az, amit én akartam. Én ugyanis a géplakatosságot akartam kitanulni, hogy gépész lehessenek. Még nem is olyan régen azon elmélkedtem, hogy miután kitanultam a géplakatosságot, visszatérek a falunkba. Cséplőgéptraktoros, majd malmos leszek. Ilyen álmaim voltak, ilyen terveket szöttem, így képzeltem el a jövőmet. Hadd lássa meg a sok tökfajú nagygazda, mi telik egy „kúdus”-ból. Leginkább a jómódú mostohatestvéreim, köztük a Kunok és a többi hasonszörű előtt szerettem volna tündökölni.

Akkor este is meg-megmarkolt a szorongás: nem lehetek olajos ruhájú gépész, csak egy grafitporos vasöntő...

EGY SZÉP NAPON fűgén rostáltam a homokot Malátsek és Walter keze alá.

— Pista — kérdi hirtelen Malátsek —, szeret maga olvasni?

— Szeretek!

Walterrel együtt majdnem egyszerre kérdik, hogy mit olvastam eddig.

— Kívülről tudom a katekizmust — dicsekedtem —, de olvasom az Ó- és Újtestamentumot is, meg az iskolai könyveket, most a szombatisták dolgait tanulmányozom bátyámnál.

— Szép-szép — dörmögte Walter —, de vallásos könyveken kívül még mit olvasott, jó fiú?

Már többen is rám figyelnek, hát ki akarom vágni a rezet, nehogy valami bigott falusinak nézzenek:

— Olvastam Sobri Jóskát, Bogár Imrét és Rózsa Sándorról is...

Még most is a fülemben cseng a kacagásuk. Tarján Béla azt javasolta, hogy ekkora műveltséggel álljak be sekrestyésnek... Még sok hasonló jó tanácsot kaptam, de a koronát János bácsi tette fel:

— Pista! Amint látom, te igen okos fattyú vagy. Hát azt mondd meg nekünk, kolozsváriaknak, hogy mondják Kolozson: „kell” vagy „köll”?

— Kell! — feleltem én gyanútlanul.

Erre János bácsi felemelte az egyik lábát, kezével a munkapadra támaszkodott, lapos fenekét felém fordította, és nagyot durrantott.

— Nesze, Pista! Fogd meg, ha kell, he-he-he.

Újból kitört a falrengető kacaj, én is vigyorogtam kínomban, csak Malátsek és Walter nem kacagott.

— Hagyja, Pista — vigasztalt Malátsek —, fő, hogy szereti a könyvet...

— Ha beiratkozik a vasas ifjakhoz, ingyen kölcsönözhet könyvet — biztatott Walter is.

— Higgye el, szép könyvtára van a vasasoknak. Még más szakik is hozzánk jönnek. Már aki szereti a jó könyvet... — magyarázta Malátsek.

— Ha akarja, vasárnap délelőtt tíz órakor a vasasokban találkozunk — és Walter pillantása mintha az arcomat fürkészte volna.

— Ott leszek! — feleltem megkönnyebbülten, és szitáltam tovább.

A VAS- ES FÉMMUNKÁSOK SZAKSZERVEZETE akkor a város központjában, a mai Szabadság tér tíz szám alatti „lábasházban” székelt. Ódon kőlépcsők vezettek az első emeletre. Vasárnap délelőtt tíz óra körül én már ott ödögtem a bejárat körül. Bár ismerős arcokat is láttam bemenni, egyedül nem volt bátorságom nekivágni a lépcsősornak. A templom felé lödörögtem, s közben figyelttem, jön-e Walter. Amint a nap egyre magasabbra hágott, a tér mindjobban benépesedett. A rövidülő árnyék már lemállott a Szentmihály-templom tornyáról, aztán a bronzba öntött Mátyás királyról és daliás vezéreiről... Lassacskán a napfény teljes diadalt ült az árnyak felett, kiszorította valamennyit a térről.

A Bob utcából kerékpáros „messenger-bojok” rajzot tak elő. Az öreg templom nagy harangja túlzengte a többi templomok kongatását. Galambok szálltak le rajokban s kaptak hirtelen ismét szárnyra. A templom bejárata körül koldusok szerencsétlenkedtek. Egy vak éneklő koldus sipitását messziről is megértettem: „Adjanak, adjanak a szegény világtalannak. Istennél az erő, maguk is megvalulhatnak...”

Úgy elbáméskodtam, észre se vettem, hogy Walter mellém ért. Összerezentem, mikor reám szólt:

— Mi az, Pista, a templomba húzza valami?

— Ne-em, csak izé... — küszködtem zavarommal. — A segéd urat vártam... Egyedül nem akartam így felmenni... — és végigmutattam paraszti gúnyámon.

— Jól van, Pista — bólított Walter, s könnyedén átölelve, a vállamra tette a kezét. Úgy mentem fel a lépcsőn is, a Walter karjával a vállamon.

A „szakegyletben” — sokan még így nevezték a szakszervezetet — éppen tagdíjfizetés és könyvcseré volt. A könyvtárban Walter és szaktársai meleg kézszorításokkal köszöntgették egymást. Különös, de jóleső érzés volt figyelni, hogy milyen meghitt, bizalmas a légkör. Valahogy kiérződött az is, hogy a Simonfi-gépgyáriaknak tekintélyük van, s ez növelte biztonságérzetemet. Itt mintha nem számított volna, hogy csak pár hónapos tanonc vagyok, aki ráadásul parasztgúnyában jár. Inkább mintha több jutott volna nekem a vasasotthon me-

legéből. Kezdtem kiengedni, mint a jégcsap, ha reásüt a nap...

Walter szaki megismertetett a pénztárossal és a könyvtárossal. Megígértem, hogy amint pénzre teszek szert, beiratkozom az ifjúsági tagozatra. Könyvet addig is adtak.

Az öntők és modellasztalosok külön alosztályt képeztek. Voltak ott Junász- és telefongyáriak, néhányan a mérleggyárból, valamint a kisebb réz- és harangöntő kőcerájokból. Mi is Walterrel közénk húzódtunk diskurálni, vitatkozni.

Nekem ott közöttük egyszeribe csak eszembe jutott a templom. Első vasárnap, hogy elkerültem a szentmisét... „Ó, én pogány! Az istentelenek közé kerültem” — villant belém. Jobb kezem ökölbe fogtam, háromszor mellemhez szorítva mea culpáztam, sunyítva, hogy észre ne vegyék.

A vasasotthon könyvtárában ráftokon könyvek sorakoztak. Ennyi könyvet még nem láttam egy csomóban. Kik és mikor tudtak ennyi könyvet teleírni? Szombatos bátyám „világi írásoknak” nevezte az ilyeneket, melyeknek tartalmát a sátán sugalmazta. De nem volt sok időm vakarni a fejemet, mert Walter egy vaskos könyvet vett át a könyvtáros szakítól, és reám kacsintott barátságosan: — Ez a mi bibliánk, Pista! Egyelőre két hétig tarthatja magánál, azután majd beszélünk róla.

Ezzel elváltunk, és én hazasiettem.

A KÖNYVET a kabátom alatt csempésztem be szombatos bátyám telkére, mint valami titkos kincset. Mivel az istálló padlásán aludtam, a vaskos kötetet a szalma közé rejtettem. Vigyáznom kellett, bátyámék észre ne vegyék, az ilyesmiért ugyanis irgalmatlanul kitették volna a szűrőmet, különösen, hogy éppen ebben az időben térítgettek erősen a szombatosságra.

A könyv egyébként megfelelt a biblia terjedelmének. A fedőlapján a szerző neve: *Marx Károly*, s a könyv címe: *A Tőke*. Egyéb semmi. Az első oldalon szakállas portré, mintha felém nézne s kérdezne valamit. Karl Marx fényképe volt...

Mikor csak szerét tehettem, bátyám távollétében, késő délutánokon, a munkaidő után tolvaj módra kúsztam fel a szénapadlásra, és egy tetőcserép elmozdításával világosságot engedtem a fekvőhelyre. Elővettem a könyvet, s minden tudásom latbavetésével olvastam. Volt olyan mondat, hogy hatszor-nyolcszor is nekiduráltam magam, de alig értettem belőle valamit vagy éppenséggel semmit. Tehetetlenségemben törni-zúzni szerettem volna, ügyetlennek és ostobának éreztem magamat. Tépelődtem, hogy Walter és a többi munkás hogyan érti meg e nehéz szöveget. Bizalmam még Walterrel és Malátsekkal szemben sem volt akkora, hogy kérdezősködni merjek. Nehogy azt higgyék, hogy falusi fajankó vagyok, aki nem értem meg a „munkásosztály bibliáját”, mert Walter e szavakkal ajánlotta figyelmembe A Tökét...

AZ INASISKOLÁBAN a sok lurkó között én voltam a legidősebb a szűk padsorokban. Katolikus vallásomnál fogva a Szentpéter-templom melletti felekezeti iskolába szólt a beosztásom. Hetente három délután általános elméleti oktatásra jártam. Vasárnap ebéd előtt viszont a gépipari szakiskolában szakrajtot tanultunk. Ez nagy-szerű élmény volt számomra.

Az iskola és a Szentpéter temploma előtti tér a civakodások örökös színhelye volt. Órák előtt vagy órák után egymást agyalták a szakma hírnevének öregbitése végett. Legharciasabbak a mészáros és az építőipari tanoncok voltak. Előbbiek a csizmaszárba dugott késekkel jelentek meg a harcmezőn, de az utóbbiak is holmi apró simítószerszámokat rejtegettek bőre szabott rongyos-foltos kabátjuk alatt. A sápadt suszterinasok ruhája büzlött a csirizszagtól, őket mindenik szakmabeli csúfolta: „csizmadia csirizes — alsó teste penészes.” A suszterinasok, mikor megsokallták, a dikiccsel operáltak vak dühükben. A szabók tüvel szurkáltak, mint a méhek, de a harciasabbak az ollót sem vetették meg. Minden szakmabeli vasas összetartott, s ha úgy adódott, boxerrel támadtunk vagy védekeztünk „Vasas, ne hagyd magad!” jelszóval. Az első fuserációim, melyet az öreginas Karcsi segítségével formáltam, egy négy-gyűrűs boxer volt.

Az igazi nagy csaták azonban a közeli református inasiskola tanulóival zajlottak.

— Üsd, vágd, nem apád! Ne sajnáld!

Én a katolikus, Sanyi barátom a református iskola látogatója volt, de a harcmezőn még nem kerültünk szembe egymással, mert előrehaladott éveink miatt, nem vettünk részt a kamaszcsatározásokban. Mi csak megmaradtunk semleges szemlélőknek, s a többiek ezt rendjén valónak is találták.

Az órákon nem sok újat hallottam. A román nyelv kivételével már mindent megtanultam a hatodik osztályig. A fiatal Bérci József tanító úr gyakran kihívott a táblához egy-egy nehezebb feladat megoldására. Annak idején szerettem az összes tantárgyat, és szinte szórakozásszámba ment felfrissíteni már-már feledésbe menő tudásomat.

TANÍTÓM — talán jó magaviseletem miatt — rokonszenvezett velem, és órák után gyakran beinvitált az iskola udvarán lévő lakására. A meghívás a nagyon fiatal, lányosan karcosú feleségének tudtával történhetett, akinek szépsége párosult kedves, finom modorával. Azúrkék szeme, fekete szemöldöke volt, simára fésült aranyszőke haja a vállára omlott. Tündérmesékbe illett. Mikor bemutatkoztam, mosolyogva felém nyújtotta finom kis kezét. Én pedig szégyenlősen, mamlasz módjára megszorítottam, aztán váratlanul elengedtem. Látszott, hogy azt hitte, kezét fogok csókolni, de könnyedén átsiklott modortalanságomon, s a polgáriás illemtelenségből semmi hátrányos következtetést nem vont le rólam.

Én ennek ellenére még sokáig gátlásokkal küszködtem. Kérdéseikre igennel, nemmel, néha egy-egy idétlen fejbólintással válaszoltam. Derék tanítóm és kedves kicsi felesége aprádonként mégis módot találtak megszólaltatásomra. Teázgatás, kávézgatás közben elmeséltem egész életem folyását, s mondhatom, minél jobban belejöttem a beszédbe, ők annál szívesebben hallgattak. Megható komolysággal együttéreztek sorsommal, s együtt nevetgeltünk kurtácska életem egy-egy humorosabb epizódján.

A tanító úr is el-elmondott egy-egy történetet iskolás éveiből, volt köztük olyan is, amelyben arra emlékezett, hogy őt s vele együtt a szegényebb családból származó tanulókat hátrány és igazságtalanság érte, de abban osztatlanul egyetértettünk, hogy a tudás, a tanulás és az iskola még így is nagy dolog.

Bérci József középmagas, inkább vékonydongájú barna férfi volt. Beszélgetés közben zöldesbarna szemével szerelmes pillantásokkal simogatta élete párját. A teát vagy kávé-t mindig együtt készítették el a feleségével. Az asszony nemsokára áldott állapotba került, s derék tanítóm akkor, ha lehet, még gyöngédebb volt hozzá, ő pedig velem szemben melegen anyáskodóvá vált, pedig aligha lehetett egy-két évvel idősebb nálam. Azóta, ha melegszívű emberekről vagy „boldog párokról” hallok beszélni, mindig ők jelennek meg lelki szemeim előtt.

HITTANÓRÁNK hetenként egyszer volt. Az inasok, aki csak tehette, ilyenkor ellógott az óráról. Én eleinte csak csóváltam a fejem, hogy ezek a kölykek mennyire nem törődnek a lelkük üdvösségével. Szentül hittem, hogy e rövid földi élet itt a siralomvölgyben csak múló átmenet az örök élethez képest. Két-három évvel fiatalabb inastársaim csak „lelkifröccs”-nek titulálták a vallásórákat, amelyeket én szorgalmasan látogattam.

Pedig lelkipásztorunk, Rónay Jenő katolikus esperes, kívül-belül éppen olyan volt, amilyennek szombatos bátyám és hitsorosai a maguknak élő papokat lepingálták. Testes alakjával, telt, pirosposzgás arcával, hájas nyakával, dagadt tarkójával és a szájából kicsüngő elmaradhatatlan kubaszivarjával úgy festett, mint valami egyházellenes propagandakép.

Gyakran megesett, hogy az óra végén a hitoktató kezét vállamra tette, s ily módon együtt indultunk hazafelé. Ő fekete csuhában, én paraszti gúnyámban ájtatos beszélgetésbe temetkezve mentünk a Dohány utca sarkáig. Itt elváltak útjaink, én igyekeztem haza. A szénapadláson, a szalmába rejtve várt Marx Tőkéje, olvastam kétségbeesett szenvedéllyel, mert annak értelmét venni nehezebb volt, mint a hitoktatásnak...

LŐRINCZI MESTER egy szép napon csúnyán kibarált velem. Valami egyszerű kis modellt adott beformázásra. A szokott módon deszkalapra tettem a mintát, megfelelő formaszekrényt készítettem hozzá, finom homokkal körülnyomkodtam a modellt úgy, ahogy azt pár hónap óta látom az öntöktől. Aztán durva homokkal töltöttem meg a formaszekrényt. Körüldöngöltem azt is, amint tőlük láttam, végül feltöltöttem a szekrényt öntőfölddel, aztán a gombstemferrel is megdöngöltem. Végül szép simára lehúztam egy „lajsznival” (lehúzóléccel). Átfordítottam szokás szerint, lesimítottam az égett homokot, vagyis „strajzontot” hintettem rá, ráhelyeztem a formaszekrény felső részét, aztán angusztot állítottam a modell mellé, és elkészítettem a felső részét is a formának. Miután a felső résszel is megvoltam, néhány luftot szúrtam a „luftspiccel”, kihúztam az angusztot, és a jobb tenyeremmel és ujjaimmal befolyótölcsért készítettem, mielőtt a felső részt leemeltem volna. Igaz, ami igaz, a felső részt már elbátortalankodva emeltem le, mert az öntők fél szemmel már mind engem figyeltek.

— No, gyerünk, gyerünk azzal a formával — sürgett Lőrinczi. Miután a felső részt leemeltem, odajött, és ujjával beletúrt a forma alsó részébe, mintha kukacot keresne:

— Puhára döngölted. Ebben a fém „rájbolni” fog. — Annyit már tudtam, hogy rájbolni azt jelenti, hogy terjeszkedni, deformálódni.

Én persze tétováztam, mert sajnáltam a kész formából a földet kiverni, szégyelltem is magam...

— Mit bámulsz? Verd ki! — kiabált rám, mintha kocsisa lettem volna.

Kivertem. Nagyokat sóhajtottam. De magamat okoltam, hogy egy egyszerű formát sem tudok jól elkészíteni. Mi lesz így belőlem? Tróger, napszámos...

— Na, mire vársz? Gyerünk gyorsan újradöngölni!

Beleizzadtam. Az öntők, ki-ki a maga módján tanácsokkal látott el vagy bírált. János bácsi csak legyintett Lőrinczinek, hogy ebből sem lesz igazi jó „gíszter” soha.

Elkészítettem percek alatt másodsor is, de Lőrinczi most igen keménynek találta:

— Felfő benne a fém. Űsd ki gyorsan!

Kiütöttem. A gyomrom a torkomban éreztem a dühtől. Otthon úgy volt jó minden, ahogy azt belátásom szerint csináltam, és itt, ez a dölyfös mester, ennek sehogy sem jó. De azért is megmutatom neki.

Harmadszor is elkészítettem, ekkor a homokot találta igen nedvesnek. Ha vizes a homok, nyersöntésnél kiköpi a fémeket magából, és selejt lesz az öntvény, likaesos.

Negyedszer igen száraznak vélte a homokot, az ilyen forma porlik, az olvadt fém könnyen elmossa a belsejét, de összerakáskor könnyen szét is eshet az egész.

Ötödször készítettem el a formát. Most már nem kapkodtam. Úgy gondoltam, ha most is hibát talál benne és kiveteti, akkor szedem is a sátorfámat, otthagynom az öntődét. Az ötödiket jónak találta, aztán rám szólt kedélyesen:

— Pista! Vegye a sapkáját, és gyerünk a városba.

Az utcán úgy beszélt velem, mint jó barátjával. A délelőtti nap melegen sütött a szabad levegőn. Mi a Főtérfelé mentünk a mesteremmel, sétálva, mint valami naplopó urak. A „Cel”-be is bevitt egy sörre, ismerős pincér barátai lehettek, gyorsan kiszolgáltak. Le sem ültünk, csak úgy állva ürítettük ki a füles poharakat, aztán továbbmentünk.

— Munkaidő alatt ez nem illő, ne szokja meg az ilyesmit. Most, hogy így történt, annak oka van — magyarázta a mesterem, de akkor már a vágóhíd felé lépkedtünk. Egyszer csak megállt, felém fordult: — Miért is hoztam én magammal, Pista fiam? Nem tudja? Nem is tudhatja!

Kérdőn néztem a nagy violakék szemébe, melyet bozontos, rótszínű szemöldök karimázott. Mindig hangosan beszélt, ahogy szokták mondani, nem árult zsákba macskát, ami a szívéen, a száján is.

— Otthagynom a Simonfi-céget, Pista. Igazi mester leszek. Havidíjas! — Aztán hol tegezett, hol magázott, ahogy éppen a szájára jött: — Azért hoztalak magammal, hogy egy kicsit elbeszéljessünk. Azért, ami a délelőtt történt, nem kell megsértődni. Egy kis szakmai gyakorlat volt. Érti? Csak így lehet edződni az iparban.

— Inas vagyok, Lőrinczi úr...

Ő azonban a szavamba vágott:

— Céloom van magával, Pista, érti? Amennyit Simonfi fizet nekem, az nem mesteri fizetés. Magának is a heti 15 lej ebben a korban borralalónak is kevés. De erről egy szót sem egyelőre, érti? Egy hangot se! — Én csak rábólintottam. — Tudja, sok az irigy ember. Bár az én nyomomba nem léphet senki. Mellényzsebre vágok én minden öntöt Kolozsváron... A Simonfi-gépgyár csak kóceráj. Felszerelése a Noé idejéből való. Faszekrényben gürcölni, daru nélkül emelni. Ah! — Lőrinczi legyintett egyet, én meg hallgattam, hogy hová akar kilyukadni. — Na, itt vagyunk — torpant meg Lőrinczi az „Archimedes” kapujánál. Az „Archimedes” fémárugyár csak nemrég nyílt itt, a Vágóhíd közelében. Ott laktam én is a közelben, naponta elmentem a kapuja előtt. Különben az ott dolgozók azt mondják, hogy „mérleggyár” és öntödéje is van. Mi most nem sokat tétováztunk a kapuban, hanem Lőrinczivel egyenesen az igazgatói irodába mentünk. Dézsi nevű igazgató fogadott, és nyomban helyet kínált, Lőrinczi bemutatott az igazgatónak, az igazgató végigmustrált tetőtől talpig, aztán bátorított kedélyesen, mosolygós ábrázattal, hogy üljek le. Dézsi igazgató Lőrinczivel szinte egykorú, kellemes megjelenésű, szőke férfi volt. Igen megfontoltan beszélt. Mikor gondolkozott, homlokán az erek kidagadtak. Meglepődve hallgattam a beszélgetésüket: arról volt szó, hogy Lőrinczi havi nyolcezer lejért átlép a mérleggyárba. A megállapodás többi pontjára már nem emlékszem. Én ugyanis azon töprengtem, hogy engem miért avat be Lőrinczi a titkos terveibe, de hamar megtudtam mindent.

Amint a beszélgetésükből kivettem, Lőrinczi megígérte a mérleggyár vezetőinek, hogy a Simonfi-féle öntödéből néhány gyorskezü, kis órabérű fiatal segédet és inast átszipkáz az „Archimedes”-be. Nagy meglepetésemre Dézsi igazgató úr nekem is hét lej órabért ígért kezdőfizetésnek. Az öntöde akkor volt a felszerelés stádiumában, az olvasztókemencét Lőrinczi útmutatásai szerint konstruálták, a formaszekrény-mintákat is.

Táncolni szerettem volna örömben. Pénzt fogok keresni! Nem leszek terhére senkinek. El is költözhetem! Anyámat is segíthetem, városi ruhát ölthetek, nem fog többé a Simonfi-gyár napszámomunkán dolgoztatni bagóért.

AZ *ŐSZBE MIND BELJEBB MENTÜNK*, a nappalok rövidebbre, a hűvösödő éjszakák egyre hosszabbra nyúltak. A mai ortodox katedrális helyén a platán- és vadgesztenyefákról sárguló leveleket sodort le a szél. A Nemzeti Színház tetőhomlokzatán munkába menet sokszor megbámultam az oroszlános fogatot. Innen az ódon Bethlen-bástyára esett tekintetem és a lőrészekkel teli kőfalra. Sokszor elképzeltem, hogy milyen is lehetett a kőfallal kerített „kincses” város. A bástyától már csak egy ugrásnyira volt a gyár...

Az öntödében hideg volt a homok, a grafit, a samot, az agyag. A formaszekrények kovácsolt vas fogantyúira majd ráfagyott a kezünk. Te úristen, mi lesz itt télen?

A segédek előbb csak egymás közt kifogásolták a sok kitört ablakszem miatti léghuzatot, aztán a bizalmi férfit — az idő szerint Walter szakit — utasították, hogy a főnöktől követelje a hiányzó ablakszemek rendbetételét. Mi, inasok talán még többet dideregtünk, mert vékony dolgozóruhánkon átjárt a szél. Nemcsak vékony volt a dolgozóruhánk, de mint a rosta, tele égési lyukakkal.

Főnökeink ősziében a segédmunkásokat is szívesen engedik fizetés nélküli szabadságra, mezei munkák elvégzésére. Chira Alexa és Cornea Dromi ilyenkor a falujukban kukoricát törtek, végezték a mezei munkákat, őszi szántást-vetést. Tehették nyugodtan, mert ott volt a Pista és Sanyi, jókötésű öntőinasok. Utóbb már az ócskavasat is velünk töreti az öntéshez Simonfi és társa, a sunyi Tarján Péter.

Ekkor Lőrinczi már az „Archimedes” öntödéjét vezette mint havidíjas mester, helyére Malátsek Johann öntőt helyezték Simonfiék.

TARJÁN BÉLA, a „vasgyúró”, a KMSC (Kolozsvári Munkás Sport Club) súlyemelője és birkózója engem barátjaként kezel. Az apja — mint már említettem — társ tulajdonosa volt a gyárnak, de azért a kollektív szerződés szerinti legalacsonyabb órabért kapta. Hiába kérte, kunyerálta, se az apjának, se Simonfi úrnak esze ágába sem jutott javítani a Béla munkabérén.

A Mérleggyár igazgatója szót értett Lőrinczi mesterrel, hogy jó lenne az ifjú Tarjánt átszipkázni a mérleggyári öntödébe, persze magasabb órabérrel.

Dézsi igazgató jól látta, hogy az erős és gyorskezü Tarjánnal jó üzletet csinál. Ráadásul reklámnak sem utolsó, hogy a Simonfi-cég egyik eljövendő tulajdonosa hozzá áll be dolgozni. Pedig ott tanulni sokat nem lehetett, mert az „Archimedes”-ben egyszerű, sablonos munka folyt. Viszont a mérlegekhez szükséges öntvények mintázásához erő és gyors mozgás kell. A Herkules-erejű Tarján Béla pedig éppen e célnak megfelelő öntő volt.

Béla el is fogadta az ajánlatot, apjának a smucigságért az anyja istenét emlegette, és egy zimankós őszi reggelen a Mérleggyárban kezdett el dolgozni.

Sokan nem értették, hogy miért tette ezt Béla. Én azonban tudtam, hogy költséges udvarlásba keveredett. Egyszer például engem küldött három zenekari ülésért. Talán húsz hét alatt sem kerestem annyit, amennyit ő akkor a három színházjegyért kiadott. Ilyenformán hiába kapott otthon ingyen kosztot és szállást, hiába dugdosott az anyja is titokban egy-két százast a zsebébe, sehogy sem futotta a „rezsire”.

Az apja azt is gyakran a szemére hányta, hogy nem akart tanulni, s a négy gimnáziumot is csak kinnal-bajjal járhatta ki. Az öreg Tarján szemefénye a nagyobbik fia, Péter volt, aki a legjobb úton haladt, hogy mérnök legyen, s a megnövekedett gyár igazgató-főmérnöke egykoron. Béla ebben a kombinációban legfennebb mint az öntöde mestere jöhetett számításba.

Béla azonban nem az a fiú volt, aki sokat törődött az apja terveivel. Az sem igen lelkesítette, hogy majd egyszer a Simonfi-gépgyár az örökösök nélküli Simonfiék után teljesen a Tarján család kezébe kerül. Addig akarta élni a világát, amíg fiatal. Füttyült az apja megrökönyödésére és a világ szájára, és ment a nagyobb munkabér után, hogy „fussa a rezsire”.

A VASASOK SZÜRETI BÁLJÁN az otthoni öltözetben jelentünk meg én is, Sanyi is. Bár én szebbet ma sem ismerek annál, ott a bálon mégis félszeggé tett a népvi-

seletem. El is hagytuk hamarosan a vigalmat, s még hazafelé menet elhatároztuk: török-szakad, városi ruhát kerítünk, s ilyen szégyennek — mert annak éreztük — többé nem tesszük ki magunkat.

Közben-közben a szerelmi vágyak is kínoztak. Sanyi, aki élt-halt a nőkért, néha tőlem külön vizekre evezett. A „gatyaszár” utcában a bordélyházat látogatta sunyítva. Olcsó, lenézett szeretkezés volt ez, de nekünk új és különleges. Kolozson ilyesmi nincs. Itt van, de nincs hozzá dohányunk.

Sanyi az egyik hétfő reggel hajdonfővel állított be a műhelybe. Munkaidő után a rámolásnál ő volt a hetős. Kért, hogy segítsek neki, maradjak, mert akar valamit mondani. Persze hogy maradtam. Úgy voltunk mi ott, mint testvérek. Ha néha egy-egy kis feszültség keletkezett köztünk, mert az is előfordult, az mindig a lányokért történt.

— Hol hagyta az új sapkád, fiú lellem? — kérdeztem Sanyit, de ő félrenézett, mintha titkolna valamit előlem. Végül kitört belőle:

— Azt az úristenit a szegénységinek! — Aztán megereedt a barátom nyelve, könnyített magán. Összefüggéstelenül beszélt, de én megértettem őt. Ott kódorgott már ki tudja, hányadszor a Forduló utcában — míg egy lenge ruhás lány az egyik kapualjból becsalta. Sanyi bement, de elfelejtette, hogy a zsebe üres. Ebből lett a nagy baj.

— Húsz lej! Egy pol! — kesergett. — Csak annyi pénzem ha lett volna, nem lett volna rumli. De annyi sem volt, az istenségit a világnak. A cafkát kértem, hogy várjon a pénzért ma estig, de nem akart, inkább kitérte a száját, mire egy vénasszony is odajött a kapussal, egy erős fogdmeg alakkal, és engem csúfosan kiraktak a kapun a lányok szidalmi és papucsai ütlegetése közben, a nő lekapta a sapkám, az új sapkám. Érted? Csúffá tettek! Kérleltem őket, de azt felelték: „Amikor elhozod a gubát, megkapod a sapkát!” De nehogy elmondd másnak, te!

Szombat délután, fizetéskor, a heti 15 lej inasbéremből 5 lejt Sanyinak kölcsönöztem. Sapka nélkül megfázna a feje. A továbbiakat illetően azt gondoltam, hogy ezután is csak elleszünk valahogy.

ANYAGI HELYZETÜNKÖN változtatni kell valamit — láttuk be végül is —, mert így sokáig nem bírjuk. Három lehetőség is kínálkozott: szüleinktől kölcsönzünk ruhára valót, s valami kis zsebpénzt, melyet részletekben letörlesztünk, mikor majd sok pénzt keresünk. Átmegyünk a Mérleggyárba. Hét lej órabér. Heti háromszáz lej körül vágnánk zsebre — tizenöt lej helyett. Hogy átmegyünk, az holtbiztos, csak még azt nem tudtuk, hogyan. Ahhoz, hogy az ipartestület a tanoncszerződést felbontsa, megfelelő indok szükséges.

A harmadik megoldást Chira Alexa ajánlotta, a segédmunkás barátunk. Ez a pénzszerzés bizony lopás-számba ment. Egyszer, amint az ócska öntöttvasat törtük a tíz-tizenöt kilós kalapáccsal, csak rájöttünk a turpisságra. Vasúti féktuskót ugyanis sohasem láttunk az udvaron, viszont a kuplóba adagoláskor tizenöt-húsz darab kopott tuskó került elő az előzőleg felhordott ócskavas alól.

Öntés napján hajnali négy órára kellett bemenni a munkára. Akkor reggel csillagos volt az ég, a megfogyatkozott holdsarló hazafelé tartott. A kispark mellett lépdeltem, mikor egy fiáker haladt el mellettem. A lovacska egyenletes trappal a macskaköves úton a gyár felé tartott, s meg is állott a gyár közelében. Mire én a bástya falához értem, jól láthattam, amint a kocsiból sürgősen, kapkodva, tompa vascsörgéssel csomagokat raknak le. Másodpercek múlva a birzsa már továbbhaladt előre a Petőfi utcán, Alexa a csohanzsákokat, tele ócska féktuskókkal, igyekezett minél sürgősebben a kerítés mögé cipelni. Mikor meglátott, még belefehéredett az ijedtségbe, hebegett, habogott és kérte, hogy hallgassak. Időközben Sanyi is megérkezett. Mit tehattünk? Segítettünk behordani a szajrét, aztán meghallgattuk Alexát a féktuskók eredetéről:

— Te! Bizisten úgy kaptam, nem loptam. Vagyis hát... Izé... Nem örzi azt senki.

Ha már benne voltunk, alkalomadtán megtekintettük Alexa barátunk beszerzési forrását. A nyitott vasúti pályaudvaron, ahol határos a Kakasvárossal, nagy halom ócskavas állott. Igaz, nem ügyelte senki, mintha nem is törődött volna a kutya sem azzal a vashalommal. De el

sem adta a vasút, mert akkor megvette volna egyenes úton Simonfi úr az öntéshez nélkülözhetetlen jó minőségű vasat, amiből a féktuskók készültek.

Sanyival végül is úgy döntöttünk, hogy nem tiszta ügy, okosabban tesszük, ha Simonfi úrra és Alexára bízuk továbbra is a féktuskók beszerzését. A szánkat azonban befogtuk.

A *TŐKÉ*t megkésve vittem vissza Walternek. Már napok óta töprengtem, hogy megöl a szégyen, ha kérdezősködni kezd, mennyit, értettem meg belőle. Reggel, még munkakezdés előtt adtam oda a könyvet, hogy senki ne lássa, és valami köszönetfélét dadogtam érte.

— Jó volt a könyv, Pista? — kérdezte végre recsegő hangon e magas, szikár ember.

— Hm, hát igen, de... nehéz, pedig mind elolvastam.

— Azért kapta, hogy elolvassa. De halljam, mit tanult belőle — és olyan kétkedő, átható pillantással méregetett, hogy még az sem jutott eszembe, amit olvasás közben nagyjából megértettem és megjegyeztem magamnak.

— Kár — biggyesztette le ajkát —, tovább tartja a könyvet a meghatározott időnél, és talán nem is olvasta.

Közben Malátsek, az új öntőmester is mellénk lépett. — Most már jó volna a föld alá süllyedni vagy kereket oldani — villant belém a gondolat. A mester nyugodt, bársonyos bariton hangján megkérdezte, miközben kiugró ádámcsutkája ide-oda táncolt:

— Milyen könyvet adtál Pistának, Walter szaki?

— A Marx Kapitalját — felelte Walter, és rosszálló pillantást vetett felém, aztán intett Karesinak, az öreginasnak, hogy „a nemzetközi proletariátus bibliáját”, amelyet én gondosan újságpapírba csomagolva adtam vissza, tegye a ruhaszekrényébe.

Malátsek ott, a fülem hallatára védelmébe vett. Rövidlátással vádolta WALTERT. Engem pedig úgy „kielemezett”, hogy csak csodálkoztam, honnan ismer olyan jól. Úgy beszélt falusi származásomról, vallásos nevelésemről és vallásos hitemről, hogy nem volt abban semmi, bántó, sőt segített az önismeret útján. Bár később politi-

kai nézeteink nem egyeztek a szociáldemokrata Malátsek szakiéval, mindig szerettem és becsültem őt, és emlékszem, akkor a kommunista Walter is igazat adott neki, s megállapodtak, hogy másképp kell engem elindítani az olvasás ösvényén.

Néhány napig felfüggesztették politikai disputáikat, és kizárólag rólam vitakoztak. Walter szerint, bár misztikus nevelésben részesültem, fejlődőképesnek látszom, csak túl érzékeny vagyok és romantikus természetű. Malátsek inkább a saját életéből vett példákra hivatkozott:

— Én is bigott katolikusként kerültem a szocialisták közé, s bár sokkal fiatalabb voltam, mint Pista, mégis sikerült kivakaróznom a tömjénfüstből.

Végül is Malátsek bemutatott Schnegg Ferenc modellasztalos mesternek, aki szintén a Simonfi-gépgyár alkalmazottja volt. Magas, vállas, mosolygós kékszemű, de mindig komoly arcú ember volt. A művelt, olvasott, szilárd jellemű munkás mintaképe. Később Zoltán Ferenc néven cikket is írt, és szerepet játszott a felszabadulás utáni munkásmozgalomban is. Malátsek röviden elmondta, hogy mi a probléma velem, és Schnegg szaki úgy bólogatott hozzá, mint aki pontosan megértett mindent, aztán végigsimogatott a pillantásával:

— Az a fő, hogy szeressen olvasni. Az olvasottság a munkásöntudat egyik fokmérője. Mozgalmunk célkitűzéseit nemcsak jelszavakban kell megragadni...

Az első könyv, amelyet olvasásra kölcsönzött, a Zola *Igazsága* volt. Az *Igazság* akkora élményt jelentett számomra, hogy háromszor egyvégtében elolvastam. Aztán Dickens, Ohnet művei felé irányított. A francia forradalomról és a Párizsi Kommünről kaptam könyveket. Az ő irányításával olvastam az októberi forradalomról és a magyar Tanácsköztársaságról. Még sok időbe telt, amíg ismét kezembe vettem a Tökét, de a könyvek, a jó irodalom végigkísérte egész életemet.

HOGY MIT JELENT A SZERVEZETT MUNKÁSOSZTÁLY, azt nap mint nap a munkahelyen is tapasztaltuk. Simonfiék lassacskán tiszta napszámomunkára fogtak.

Az öntők is reánk kaptak, állandóan csak minket szólongattak:

—Pista! Gödröt ásni! Sanyi! Homokot rostálni! Pista, „slittezze” be a formaszekrényt! Segítsen felemelni a formaszekrényt. Készítsen grafitport! Csináljon svercet! Finom homokot rostáljon! — Segítsen átfordítani a formaszekrényt...

A szervezett munkásoknak: Walternek, Malátseknek, Nájmonnak szívesen segítettünk, mert jóindulattal kezelték minket, s minden alkalmat megragadtak, hogy szakmunkára is tanítsanak, de például László Laji, a „csontváz-szaki”, soha egy jó szót sem szólt hozzánk. „A kutyaiszenit az inasának, szökjön már, ha mondom!”, „A derekára verek, a „stanferrel”. Lászlót gyűlöltük, és visszafeleleltünk neki... Megütni nem mert, visszakapná... Persze, János bácsi is gúnyolódott, különösen, ha Simonfi úr is a közelben lófrált, de azt már fel sem vettük. Tárján Béla helyébe egy Zigány Miklós nevű hórihorgas, horpadt mellű, már nem valami fiatal öntőt közvetített a szindikátus. Azt suttozták róla, hogy huligán, volt már sztrájktrő is. Mindenesetre a többiek mind magázták, s leginkább Zigány úrnak szólították. Zigány, ez a rossz-képű alak, úgy hajbókolt, hízelgett Simonfinak, hogy felfordult tőle az ember gyomra. Malátsek és Walter Jóska nem mulasztotta el ilyenkor, hogy figyelmeztessen minket:

—Látják: ilyen a „lumpenproli”: felfelé hajbókol, lefelé tapos, társai ellen áskálódik, s ha úgy adódik a helyzet, besúgóvá aljasodik...

MALÁTSEK, mint az előbb Lőrinczi, engem vett maga mellé segíteni. Walter egy reggel szintén ott mintázta a szomszéd placcon a harangkoronákat. Ütemesen staufolt, és hozzá forradalmi dalokat énekelt. Malátsek basszus, Nájmon Jóska tenor hangon kísérgették:

*Veszélyben a haza!
Veszélyben a haza!
Ez a burzsoá jelszava,
Hamis jelszava.*

Egyszer csak abbahagyta az éneklést, és rám kacsin-
tott:

— Énekeljen, Pista! Magának jó hangja van!

Malátsek azonban tréfásan megcsóválta a fejét:

— Hm. Nemrég még jól lekapta, hogy miért nem
született szociológusnak, most meg énekeltetnéd sze-
gényt...

Ezek után mindenki nevetett, mosolygott. Persze én
is velük együtt, mert nincsen abban semmi szégyen, hogy
tudatlannak születtünk. Csak az a szégyen, ha nem aka-
runk tanulni. Erre az igazságra akkor jöttem rá, s azóta
is tartom magam hozzá, pedig már a hetvenedik élet-
éveimhez közeledem, de még mindig szeretek újat hallani,
látni, tanulni, és szeretek munkaközben vagy egy pohár
bor mellett együtt dalolni az emberekkel...

A HIDEGEK BEÁLLTÁVAL el kellett hagynom a szé-
napadlást. A konyhában kaptam éjjeli szállást. Bátyám
hattagú családjával a szobában aludt. Virradat előtt már
indultunk otthonról; én a gyárba, Gyuri bátyám nagyda-
rab vaksi lovával ki a stráfszekeresek standjára. Jó volt,
ha korán indult, mert egy darabig én is vele mehettem
a stráfon. Olykor a gyeplőt is rám bízta.

— Gyi, te! Gyi, Pejkó, a hollók a rossz szemedet...
— csörömpölünk végig a krumpliköveken, mint valami
tüzériteg. — Jó húzó ez, még sose hagyott cserben —
dicsérte bátyám a lovát.

Hónap végén vagy kezdetén, amikor a költözködé-
sek folytak, munkaidő után én is segítettem bátyámnak
cipekedni a bútorok és a vele járó limlomok fel- és le-
rakásánál. Ilyenkor, ha nem több, de egy „pol” biztosan
ütötte a markomat. Igen jól fogtak ezek a húszlejek,
mostanában ugyanis nekem nem valami sok jutott
belőlük.

ESTÉNKÉNT A HÍVEK imaórákat tartottak a konyhá-
ban, ott, ahol én aludtam. „Az Úr áldjon meg, testvér!”
— köszöntötték egymást érkezéskor és távozáskor.
Amikor csak szerét tehették, engem is bevontak az
esdeklésbe. Sokat énekelünk, ájtatos hanghordozással.

Derűs, máskor sírós arcot vágunk, aszerint, amint az ige szólt.

— Testvérek! Eljövend a Messiás... Jézus Krisztus vére üdvöt hoz nekünk — fohászkodott hangosan valamelyik, mire a sokadalom rázendített: — Ó, milyen boldogok leszünk!

Gyakran nekem kellett ígét olvasni vagy böngészni a folyóirataikból. Én voltam ugyanis az egyetlen irigylésreméltó „atyánk fia”, aki hat elemivel dicsekedhetett. Ennek ellenére bátyám irántam való magatartása utóbb nem volt éppen atyafiságos. Lehet, hogy megsejtett valamit másfajta olvasmányaimból is, mert egyre félreérthetetlenebbül célozgatott, hogy az ő fedele alatt csak olyan ember kaphat menedéket, aki közjük tartozik, hit szerint is. Persze nemcsak kényszergetett, hanem térítgetett is a maguk módján:

— Közeledik a Messiás eljövedele. S csak száznegyvenezer kiválasztottnak van helye az Úr jobbján. Jézus mennybemenetele óta sok idő eltelt, a helyek betelőben vannak. Siess, ne késlekedj, hogy az Úr előtt te is tisztetletet tethess.

Egyébként a papok bűnösségét, álnokságát léptenyomon ő is elítélte, sőt tovább ment e téren még a szocialistáknál is.

Csakhogy Gyuri bátyám telkén az ő családján kívül, az utca felől Cosma Ioan kötélverőék laktak. Ők görögkeleti vallásúak voltak. Én születésemmel fogva római katolikus vagyok. Mi a vasárnapot ünnepeltük. A hátsó lakást törökök lakták. A három derék férfi, igazhitű muzulmán a pénteki napot ünnepelte. Legelőször ezen a csekélységen indultam el a „hitetlenek” útján: Hogy lehetséges? A világteremtő mint Allah péntekre, mint Jehova szombatra, s mint Isten vasárnapra végzett a világ teremtésével?

Mit tehettem én e babiloni zűrzavarban?

Ha már egy olyan kis telken is, mint a bátyámé, négyféle igaz hit zsúfolódott össze, mi lehet a nagyvilágban? Gondoltam, megvárom, míg ezek megegyeznek a mennyország felől, s addig én a földi dolgok mikéntje után nézek, s próbálom megérteni, hogy mit is akarnak voltaképpen a szocialisták.

Ami azt illeti, éppen akkoriban a földi ügyes-bajos dolgom is szépen megsokasodtak, nem sok időm maradt az égiekről spekulálni.

A *SIMONFI-GÉPGYÁR* kötelezte másod- és harmadéves géplakatostanoncait, hogy a gépipari szakiskolában rendezett gépészeti tanfolyamon részt vegyenek. Ezért azonban tandíjat kellett fizetni!

Újra belém sajdukt a régi álom, s vágyaim szerint hártároztam. Közöltem is Sanyival, hogyha megéhezem, akkor is részt veszek ezen a tanfolyamon. Mit lehessen tudni, hogy még mit hoz a jövő. A motorok pufogásával a szívem együtt vert, jólesett megsimogatnom őket. Sanyi is csatlakozott a tervhez. Pénzt még a meleg őszön kunyeráltunk a szüleinktől kerékpárra. Kellott a bicikli hazajárogatni Kolozsra.

A kerékpárhoz az őszi holt szezonban olcsón hozzájutottunk. Ami megmaradt, éppen elég volt tandíjra, a csizmanadrág szíját pedig egy lyukkal összébbr húztuk.

A gépészeti tanfolyamot hétköznaponként este, vasárnap az ebéd előtti órákban tartották. A tanonciskolai oktatás kora délutánokon, munkaidő alatt folyt. Csak a vasárnap délelőtti szakrajzórák estek egyidőbe a gépészeti tanfolyam gyakorlati óráival, de itt is szerencsénk volt, mivel mindkettőt ugyanabban az épületben tartották, de nem ugyanabban az órában. A belső égésű robbanó-gázmotorok hathetes tanfolyamának anyaga nagyon kemény, odaadó tanulást igényelt. Minden időnket elvette, s az éjszakákkal is pótolgattuk a kemény munkában töltött nappalokat.

Ma nem tudom megérteni, miért, de az öntősegedek, Malátsek mesterrel együtt, ugyancsak rosszallták, hogy Sanyi és én beiratkoztunk arra a tanfolyamra, s ezt sokféleképpen ki is fejezték.

János bácsi kereken az öntők elleni merényletnek vélte tettünket, s egyre szőtte az intrikát ellenünk, még a főnökünknek is tudomására hozta a mi „kalandozásunkat”. Öntő-gépész? Ki hallott ilyet? Még kimondani is rossz!

VÉGÜL MÉG SIMONFI URAT IS „bekurblizták” ellenünk. Egy alkalommal öntés után a munkapad melletti sarokban söröztek éppen. Az öntők körbeülték a kisöregget, aki ilyenkor szeretett nagyokat mondani. Közben úgy festett, mint egy bekormozott gordonkás: Sötét arc-bőre fénylett az izzadságtól. Szemüvegét homlokára tolta, apró ráncokkal barázdált képe és karikás szemalja a tegnapi ivászásról tanúskodott. Csak élénk fekete szeme és stuccolt bajusza javított az arcán, de annál többet rontott a sárgára égett fogai között nyelvével ide-oda-csömpölygetett bőrszivar.

— Pista, gyere ide! — kiáltotta felém, és két hüvelykujját mellénye kivágásába dugta, s az ujjaival a mellén dobogtatott. Fekete mellénye egyik gomblyukától széles szemű aranylánc vezetett mellényzsebéhez, melyben márkás aranyfedelű órája lapult. Én éppen az egyik füstölgő faformaszekrény oltogatásával vesződtem. Igyekeztem minél tovább elbabrálgatni, hogy ha lehet, elkerüljem a piszkálódást.

— Jövök, Simonfi úr, csak oltsam el ezeket a...

— Gyere, ha mondom!

Erre odavágtam a füstölgő formát, s elhatároztam, hogy most aztán én is megmondom a magamét.

Azzal kezdte, hogy miért iratkoztam be a gépészeti tanfolyamra. Azt válaszoltam, hogy a szakismereteim szeretném ezáltal is emelni, mind a saját, mind a gyár érdekében. Már nem emlékszem, hogy erre mit dörmögött, de arra jól emlékszem, hogy a belőlem kikívánkozó panaszokból néhányat a szeme közé vágtam, hogy nekem, az elmarasztalt parasztfattyúnak bezzeg a munkaerejét ingyen napszámosként emészti, hogy a tanoncidónk egyharmadát letöltöttük, s még a legnélkülözhetetlenebb szerszámot, egy strájpilit és lanzettát sem kaptunk, szakmunkát alig bíztak ránk, de annál több napszámosmunkát végeztettek velünk. Így mondtam, többes számban, hogy megértse, nemcsak rólam, de Sanyiról is szó van.

Mint akit méhszúrás ért, pattant más pózba főnököm. Kialudt szivarját a földhöz vágta, aranykeretes ókuláréját lekapta izzadt homlokáról, és annak szárával sapkája ellenzőjét megbökte, mire a fejfedő a tarkójára csúszott, a már deresedő feje ijesztően ült most a vállai között,

szeme vézesen pislogott, ádámsutkája egyre mozgott, miközben szárazakat kortyolt.

— Te, te! Hogy beszélsz te velem, a főnököddel? Mindjárt agyon sújtalak! — Szemét körbehordozta, mintegy segítséget kérve ellenem a sört szopogató öntőktől. — Kirúglak, te senki! — ordította. — Tégy jót a paraszttal, beszélj hozzá emberségesen, elbizakodik. Korbács kell ezeknek, csak úgy tanulnak mórest.

Az öntőket fellépésem zavarba hozta. Éppen most! Egy jól sikerült öntés után, a hűsítő sör iszogatása közben, félóra múlva a „Szép asszony nál” éjfélig a főnök zsebére ivás... És íme, ez a még senki, semmi inas elrontja az egészséget!

László Laji gunyoros fintorral végigmért a tekintetével:

— Köhög a bolha, Simonfi úr, hirig kéne neki! Stanfer a hátára a mocskos inasának! — Cifra káromkodással fűszerezte a többi.

László Laji után a züllött, mindig pálinkás Zigany Miklós olajozta a főnök nyelvét. A főnök elnéző jószágát, úriember mivoltát hangsúlyozta a maga korhely módján. Engem pedig szemtelen bitangnak titulált.

Malátsek arca előbb meglepetést árult el, majd úgy beszélt, hogy a kecske is jóllakjék s a káposzta is megmaradjon. Kifogásolta nem várt viselkedésemet, de helytelenítette a gyár eljárását is velünk szemben, amiért minket használ segédmunkára és nem kovácsoltat részünkre szerszámot.

Nájmon Jóska fiatal segéd velünk érzett, tett is egyegy megjegyzést, de neki is alkalmazkodnia kellett a többi szervezett munkáshoz, elsősorban a bizalmihoz. Walter József volt a bizalmi férfi. Egyenes, nem befolyásolható ember, de hogy az én esetemben milyen álláspontra helyezkedik, nem tudhattam. A gyárban alig voltunk egypáran szervezett tanoncok. Én csak pár hete, hogy beiratkoztam az ifjúsági tagozatba, de az ilyesmit titokban kellett tartani, mert a főnök kidobott volna a szervezkedés miatt. Ahhoz, hogy a tanoncok jogáért akciózhassunk, előbb be kellett volna vonni a fiúkat a szakszervezetbe, s az akciót be kellett volna jelenteni,

és elő kellett volna készíteni. A dolgok ilyen állása mellett Walter egy szót sem szólt, csak állt karba tett kézzel, és hallgatott komoran.

Sanyi meg én viszont tudtuk, hogy a főnökünk szavával éljek: „játszadózásunk” háttérét. Minket hétéleves órabér vár az Archimedes mérleggyárban! Arról is bölcsen hallgattunk, hogy minket a mérleggyár igazgatója oktatott ki erre a lépésre. Ez volt a „nyomás ok” — ahogy a mérleggyári igazgató mondta —, amivel elérhetjük, hogy az iparhatóság tanoncszerződésünket a Simonfi-céggel felbontsa.

Sanyi már szedelőzködött is. Attól tartott, hogy Walter bizalmi, aki végül is beavatkozott a vitába, és Simonfit már békülékenyebb hangra sarkallta, engem is megingat, s én is visszatáncolok, márpedig kár lett volna, hogy a jól kifundált terv dugába dőljön.

— Gyere, Pista, menjünk! — sürgetett Sanyi barátom, holott mostanig bölcsen hallgatott, és sandán figyelte, hogy miként alakul a jól megjátszott jelenet. Hiába, a pénz, a pénz... A mérleggyár heti három-négyszáz lejt fizet. Egész vagyton a mi szemünkben: a nyomorúság vége!

— Pista, Sanyi! Ne bomoljanak, hová mennek? Mit akarnak? — szólt ránk Walter, a bizalmi. Malátsek is marasztalt. Nájmon Jóska barátian sörrel kínált. Simonfi azonban makacskodott, mint akit hidegen hagy a távozásunk.

Én azonban csak mondtam a magamét, s abban sok igazság is volt:

— Hat hónapig ingyen napszámosok voltunk. Egy év múlva vár a katonaság. Simonfi úr, amikor szerződtetett, nem napszámosnak, hanem öntőtanoncnak alkalmazott, most félév után kirúgással fenyeget...

— Gyere, Pista! Ne papolj annyit — siettetett Sanyi egyre.

Én pedig megindultam utána, bár fáj a szakiktól s a pogány, de jó szakember főnökünktől megválni. Persze, úgy tettem, mintha semmi sem fájna, hetykén kihúztam magam, mint aki tudja, hogy mit csinál.

SZÜRKE HÓFELLEGETS AZ ÉG, hűvös északi szél süvített végig a kisparkon, s már az első hópolyheket táncoltatta. A lombjukat vesztett fákon varjak károgtak, s az emberek összébb vonták a ruháikat is. Vékony, széllel bélelt dolgozóruhánkban dideregve, hallgatagon lépeltünk az Ipartestület felé. Magamban egyeztettem, társítottam a gondolataimat. Sorakoztattam fejemben a mondatokat, amelyek hivatva lesznek az Iparhatóság urainak meggyőzésére.

Az Ipartestületnél tudomásul vették a panaszunkat, és kitűzték a tárgyalási időpontot is az elkövetkező napok egyikére. Az ügyben érdekelt felek hivatalosan meghívtak: pecsétes levelet kézbesítettek szüleinknek, azaz a Sanyi édesapjának és az én édesanyámnak Kolozsra.

Az Ipartestülettől egyenesen a mérleggyárba mentünk. Az öntödébe nyitottunk be először. Lőrinczi öntőmesternek röviden megmondtam, hogy mi a helyzet.

A mester elégedett mosollyal nézett ránk, és engem betuszkolt a kocsmai kármentőszerű mesterirodába. Sanyit nem nagyon kedvelte, s be se hívta velem. Sanyi Tarján Bélához lödörgött. Béla egy munkapad mellett állva rövid nyelvű döngölővel stanfolta a mintahomokot egy előtte levő formaszekrényben. Engem még nem vett észre, csak Sanyit köszöntötte, de nem valami lelkesen.

Lőrinczi mester irodájában egy kis méretű asztal állott, egy támla nélküli székkal, de annál több fémről, főleg rézből és alumíniumból öntött, simára csiszolt mérlegmodell darab és súly, a tízdekástól ötvenkilogrammosig garmadával állott a ráftokon, a padlótól a mennyezetig felrakva. Néhány modell a földön is hevert.

— Beszéljen, Pista! — biztatott, és mindent apróra kikérdezett. Két húsos tenyerét, szokása szerint, most is testes csípőjére fektette, s hol ironikusan mosolygott, hol hahotázva kacagott, annyira tetszett, hogy mi olyan jól végigcsináltuk, amit ő kitervezett.

— Jól van, Pista! Ezt jól megcsinálták. Így kell a zsugori Simonfi úrnak és társának, a vén sváb Tarjának. Ott smucigoskodik, ahol nem kellene, he-he-he... Itt áll a vásár — biztatott most már fontoskodó hangon. — Ahogy a szerződést a Simonfi-céggel felbontották,

szerződhetnek hozzánk. Dézsi úr és „én” jól fizetünk a jó munkáért.

Amíg Lőrinczi mester kajánkodásait s bölcselkedését hallgattam, rá-rásandítottam a modellekre, formaszekrényekre és az öntőde berendezésére. Feltűnt a sok fém-ből készült, egyszerű sablonos modell. Ezért vagy a Lőrinczi nagy mellénye miatt, de kezdtem megbánni, hogy a kockát olyan könnyelműen elvettem. Még az a kutya pénz sem vigasztalt, pedig arra akkora szükségünk volt, mint a szomjazónak egy korty vízre.

A mesterirodából kijövet Tarján Béla munkapadjához mentem. Béla barátsággal fogadott, és szokása szerint erősen megszorította a kezemet.

Más világ volt itt, mint arra mifelénk, a Simonfi-féle öntődében. Ennek az öntődének a levegőjét a sokféle por valósággal ködössé tette. Használtak itt a „strajzonton” kívül puhafaszénport és likapodiumot, melyet finom szövésű zacskókból ráztak a modellre. Itt a mintát kivették a formából, a kész formára összezárás előtt milliméter vastagságnyi grafit- és szénpor réteget ráztak, arra aztán újra puhafaszénpor és likapodium jött. Az így beporozott formába az előbb kiemelt mintát visszattették, és kis kalapáccsal rákopogtattak a fémmintára, miközben óvatosan, lélegzetvisszafojtva emelték ki a mintát a formából. Az így visszavert modell helye szemre nagyon szép volt, de ha nem sikerült a minta kiemelése, vagy akár egy-két milliméterrel oldalra találta húzni az öntő, a forma kárba vészett. A mester szemét az ilyesmi ritkán kerülte el, s gúnyosan, hogy mások is hallják, rá-rászólt a „peches” szakira:

— Hé, gíszér! Maga öntés előtt ráamol?!

Béla negyedóránként készített el egy formát. Porfelhő veszi körül őt is. Arca, ruhája sötétbarna a rárakódott portól. Az ajka peremén fekete szennyréteg rakódott le, csak a szeme fehérlik és ajkainak belső része piros.

Bennem megrendült valami. Nyugtalanság, bánkódás fogott el, bár Tarján Béla inkább humorosan, hetykén fogja fel a helyzetet. Sanyit faggatja, hogy mikor volt a „gatyaszár utcában”, a széplányoknál. Sanyi feltűnően nagyokat kacag a Béla mókáin, úgy látszik, ő sincs el-

ragadtatva az új munkahelytől. Béla azután az apja felől érdeklődött, s mikor én egy-két jó szót elejtettem felőle, keserűen kifakadt:

— Vén kutya! Miatta jöttem el Simonfitól. Ő ellemezte, hogy Simonfi úr megjavítsa az órabéremet. Most a vén zsugori még otthonról is elzavart, s megtiltotta az anyámnak, hogy engem valamivel is segítsen. A keresetemből élek — s fanyarul, kárvallottan mosolygott hozzá.

Áttereltem a szót az öntödére, engem ez nyugtalanított. Megijedtem attól, amit itt észleltem. Szimpla munkák, amelyekhez nem kell fantázia, még szaktudás se sok. Pár hét után behunytt szemmel is menne az efféle munka. De az örökös sötét porfelhőben melózni?! A kémenyseprés emellett gyöngyélet.

Béla sunyin, óvatosan körülnézett, mielőtt a száját ki merte volna tátani. Ebből megértettem, hogy itt más világ van, mint a Simonfi-telepen, ahol néha tréfásan, máskor keményebben is meg-megmondhattuk a magunkét, akár a főnökek is, Simonfi úr szerette tudni, hogy mi folyik az üzemben, de a besúgással nem rokonszenvezett. Talán azért, mert a Miklósi-féle mesterek a feleségének is szolgáltatottak információkat — ellene. Akármint is volt, csak más világot ismertünk mi meg ott a Simonfi-féle öntödében! Béla, miután meggyőződött, hogy csak két idősebb öntő s egy szerecsenképű inasgyerek dolgozik a közelben, akiket megbízható embereknek ismert, keserűen kifakadt:

— Láthatjátok: úgy dolgozunk, mint valami vályogvető cigányok, az istenségit neki! Minek itt szaktudás? Itt azt is elfelejti az ember, amit tud. Az egész heti portól még vasárnap is svercet köpünk — kesergett a máskor mindig vidám, ugrifüles Béla. — A dagadthasú Lőrinczi is kivetkőzött minden emberségéből, amióta havidíjas mester lett. A szakszervezetet is felrúgta, már nem fizeti a tagdíjat, hajcsár lett a javából.

— Tarján szak! — szólott közbe egy másik öntő, akit Tarján Tatár szakinak szólított. — Köpni rá, a büdös kétszínű pofájára. A tőke szolgálatában elhuligánosodott. Pórázon rángatott pojáca, de jön még a kutyára dér, lesz még „proli diki”!

TATÁR SZAKTÁRS volt itt a bizalmi férfi. Toprongyos emberke volt, és olyan fekete, mint a törökbúza-üszök. Foltos bő nadrágzára a földet seprte, elnyútt katonazubbonyát derekán madzaggal átkötötte. A zubbony ujjait szalag-lekötéssel szigetelte a portól, a magas gallér az álláig ért. A fülére húzott munkássapka alól csak a vibráló szemhéjak, no meg az orr, száj látszott ki, s amikor beszélt, a fogai fehérlettek, szinte kísértetiesen.

Nem sokat diskurálhattunk, pedig közben egyiknek sem állott meg a keze egy pillanatra sem, mert jött Lőrinczi. Már messziről hangoskodott:

—Gyerünk, Béla! Siessünk, emberek! Holnap vasat öntünk. Minden darab sürgős, a szerelők várják az öntvényeket. Ha nem tud a gyár szállítani, nem lesz báresz szombaton.

Ilyenformán, akarata ellenére, ő maga árulta el, hogy a munkabérek rendes kifizetésével is bajok vannak az Archimedesnél s hogy szigorú akkord-rendszer van itt kialakulóban. Amellett pedig bajos dolog tanulni.

—És ti, magok még itt vannak, Pista? — fordult felénk.

Szavai és sanda nézése elárulta, hogy nincs ínyére a Bélával való társalgásunk, de türtőztette magát, talán a bizalmi férfi jelenléte miatt.

—Még itt, Lőrinczi úr, de már mennénk is — válaszoltam én kétértelműen. — Jó napot kívánunk!

—Pista! — hívott félre Lőrinczi, hogy még egyszer kioktasson. — Kérjék a tanoncszerződésük felbontását az alábbi oknál fogva. Egy: a gyár megszegte a szerződést azáltal, hogy nem szak-, hanem napszámosmunkát végeztetett heti 15 lejért; kettő: sokszori kérésük dacára szerszámot még nem kaptak; három — emelte a magasba mutatóujját Lőrinczi —: mikor emiatt tiltakoztak, Simonfi úr kizavarta magukat a gyárból. Megértették, ugye? — nézett rám Lőrinczi, hogy látom-e, milyen okos ember ő.

Én már láttam mindent, amit látnom kellett. Mert arra gondoltam, hogy minket ugyan senki ki nem zavart a Simonfi-gyárból. Walter, Malátsék meg a többi szemeláttára, füle hallatára történt ott minden. Ők ugyan nem

állnának a munkaadó pártjára, de meg volna a véleményük, ha mi elkezdenénk hazudozni. A mi igazunkhoz nem kell görbe úton járni.

— Arról, hogy át akarnak jönni, az Iparhatóság előtt egyet se pissenjenek. Elég, ha megsejtik, hogy miről van szó, és fuccs az egésznek. Nincs szerződésfelbontás, és kompromittálnák a mérleggyár vezetését, visszaválnának a jóindulatunkkal. — Én csak mosolyogtam magamban, hogy mióta havibéres lett, Lőrinczi kezdi magát is a vezetésbe számítani, vagy szeretné, hogy mi odaszámítsuk...

Amint az Archimedes-gyárat magunk mögött hagytuk, és kifűjtük magunkból a grafitport, mely az orrunkban kész sverccé váltott, sírni tudtunk volna a szégyentől. Úgy éreztük, hogy sok a kétszínű ember és mi elrontottuk az életünket. Sándor némán baktatott mellettem, de én éreztem, hogy engem vádol, s kívántam, hogy bár ugrana nekem, s mondaná meg a magáét, ahogy megérdemlem. De ő csak hallgatott, s kóvályogtunk céltalanul a késő őszi szürke ég alatt, a csatagos külvárosi utcákon.

Vigasznak megmaradt a gépészeti tanfolyam, amelyre a tengő-lengő napok alatt is szorgalmasan eljártunk.

AZ IRARTESTÜLET BEJÁRATA ELŐTT topogtunk, amikor a Szent Mihály-templom órája elütötte a reggeli hetet. Ódon épület ez, vastag falakkal. Utcai sarokról nyíló ajtaján át néhány lépcsőt lelépkedve jutottunk be a tisztos hivatalba. Én az anyámmal, Sándor az édesapjával társalgott gondterhelten.

Az utcában megjelent a lámpaoltogató ember. Létráját nekitámasztotta a lámpavasnak, gyorsan felkúszott, s elkoppintotta a kékes színű gázlángot. Kihuny a fény, de már derengett a télelői szürke, sivár hajnal. Mert ilyenféle hajnal is van, s most — úgy éreztük — reánk éppen egy ilyen virradt. Walter Marxra hivatkozik, és örökös harcnak nevezi a munkás és munkaadók közötti viszonyt, osztályharcnak, de nem tudtam eldönteni, vajon a mi esetünk hova is tartozik. Hátha csak egy zavart

agyú, ostoba inas vagyok, aki ráadásul a legjobb barátomat is magammal rántom a bajba...

Amint azonban Sándor és szüleink tanácstalan arcába néztem, menten tisztába jöttem a sorsunkkal. Tudtam, meddig lehet s meddig kell elmennünk, függetlenül a Lőrinczi-féle szirénhangoktól, és függetlenül attól, hogy esetleg Simonfi úr felmérgeződik.

— Harcolunk a jogainkért, ahogy tudunk — igyekeztem meggyőzni őket is, magamat is, mert azért nekem is szükségem volt a meggyőző munkára. — Megmaradunk Simonfinál, ha írásba adja, hogy a hátralévő tanoncidőben szakmunkán foglalkoztat, megadja a mintázáshoz szükséges szerszámokat, és valamicskével felemeli a heti járulékunkat.

Sándor barátom szeme felcsillant, mellém lépett, és átölelte a vállam, Egymás vállát-derekeit átkarolva álltunk ott legényesen, mint otthon Kolozson a jó cimborák.

— Nézd csak, jön Simonfi! — suttogtam a Sándor fülébe, mert én vettem észre először. Barátom abban a minutában fegyelmezett pózba kapta magát, és jobb kezét a sapkája ellenzójéhez emelte. Én főnökünk képes felét fürkésztem, mert olyan embernek ismertem, hogy ami a szívéen feküdt, az arcán menten meglátszott. A megszokott fekete nagykabátjában, coliját megemelve, jó reggelt köszönt. Megnyugvással viszonoztuk kórusban a köszöntést, mert a vak is láthatta, hogy az engedékeny arculatát vette fel ma reggelre.

— No, hát itt vagyunk? — mormogta, és kezét fogott anyámmal és Imre bácsival, a Sándor apjával. Ezzel a gesztussal szüleinket megnyerte s a maga oldalára állította. Egyszer csak ott termett Tarján Béla is. Előbb Simonfi úrral köszöntötték egymást melegen, és tőlünk odébb húzódva sugdolóztak. Simonfi aztán bement a hivatalos helyiségbe, mialatt Béla velünk parolázott. Ismeretséget kötött szüleinkkel is. A Béla jelenléte, a főnökkel való sugdolózás nekem bizony szeget ütött a fejembe. Béla mit keres itt munkaidő alatt? Miért, kinek a megbízásából sűrög-forog itt, ahol semmi dolga sem volna?

— Ide figyeljeteK, fiúk! — Gyorsan, suttogva beszélt, mert bármelyik pillanatban behívhatták. — Figyelmeztetek, amíg nem késő, a mérleggyár nem nektek való, ott nincs mit tanulni. Tanulni Simonfinál lehet. Értitek, no-o?

Persze hogy értettük, hiszen a mi fejünkben is ez motoszkált.

— Simonfi úr mit akart? — kérdeztem meg végül is.

— Ragaszkodik hozzátok, de azért legyen eszetek: fehéren feketét, kötelezze magát írásban!

A bizottság előtt könnyű dolgunk volt. Simonfi Tarján Bélától megtudta a mérleggyár hét lej órabéres ajánlatát. Most már csak azért is teljesítette a követelésünket: szakmunka, szerszám és negyven lej hetibér! Mert becsületére legyen mondva, egyik legnagyobb büszkesége az volt, hogy a szakmában híre van az ő keze alól kikerülő inasoknak. Csakhogy mi nem végezhattünk egy esztendeig vagy tovább napszámosmunkát, mert nem három-négy évre szerződünk, hanem a katonai behívó miatt csak kettőre. Így aztán hiába voltunk legénysorban s jó erőben, a mi esetünkben el kellett tekintenie a napszámoltatástól, hacsak nem akart a végén szégyent vallani velünk. Lehet, hogy ilyen meggondolások is vezették, s bár még volt vele egy konfliktusunk, amiről e kötet végén írok, azt is úgy intézte, hogy Sándorral mindig jó szívvvel emlékeztünk Simonfi Béla úrra, rücskös képű, borvirágos orrú gazdánkra...

Elég az hozzá, hogy mi ketten — két csizmás inas — egymásba karolva hagytuk el diadalmasan az Ipartestület épületét, s én magamban már fogalmaztam a mondatot, amellyel hétfőn belépünk a gyárba. Valahogy úgy, ahogy a vasasoktól hallottam a szakszervezetben:

— Szaktársak! Első konfliktusunk a munkaadóval részünkről sikerrel zárult!

—

HÉTFŐN REGGEL nagy pelyhekben hullott a hó, amikor Kolozsról a kolozsvári állomásra érkeztünk. A konfliktus után most igyekeztünk először a munkahelyünk felé. A vasútállomás várótermét magunk mögött hagyva, lobogó életkedvvel, egymásba karoltan lépked-

tünk végig a Fötérre vezető széles utcán. Sándor rágyújtott egy forradalmi indulóra. Igaz, hogy csak pianóban, de én is kedvet kaptam az éneklésre:

*Harcban a kommün,
Folyik a vérünk,
Nem folyik egy csepp se hiába már,
Szolgaság helyett a győzelem vár...*

Közben észre sem vettük, hogy az utca a szokottnál népesebb s a Metropol kávéház körül, a Szamos-híd közelében már kisebb-nagyobb csoportokban izgatottan tárgyaló fiatal emberek verődtek össze. Mi csak fújtuk a magunkét, s lehet, hogy már hangosabban is, mint ahogy elkezdtük, s patkós csizmánk talpát keményen a letisztogatott aszfalthoz vertük:

*Gyerünk szétzúzni a rabláncokat!
Közénk, ki bátor és nem gyáva rab!*

Egyszer csak, mintha malomgát alá kerültünk volna:

Botok és ökölcsapások özöne zúdult a fejünkre, hátunkra. A hózáporban fiúk, lányok ugrottak nekünk. Gondolkodásra nincs idő! Ösztönösen jobb kezem ujjait zsebemben a boxer gyűrűibe süllyesztettem, s máris bal kezemmel elkaptam egy felém suppanó botot. A boxerrel pedig odakentem a botkezelő keze fejére, aztán az oldalbordáját ütöttem. Az felordított, s a bot az én kezemben maradt. Azt forgattam minden irányban, ahonnan csak ütést éreztem. Sanyi is úgy védekezett, ahogy tudott.

— Háttal a falnak! — kiáltottam Sanyinak.

— Aki támad, ne kíméld! Üsd, vágd, nem apád! Üsd a fasisztákat!

Hamar megtisztult a levegő körülöttünk. Akik nekünk estek, miután megkapták a magukét, továbbloholtak társaik után a nagy tumultusban. Mi is zsebre dugtuk a boxereinket, és át akartunk vágni az úttest túlsó oldalára, de szerencsére még idejében észrevettük a huligánoknak falazó rendőröket, s inkább egy kapualjból figyeltük, hogy mi is zajlik körülöttünk.

A Metropol és körüle levő üzletek kirakatait már mind összetörték. Megrémült emberek összeverten menekültek, ki hova tudott.

A veszélyes zónából sikerült kijutnunk egy mellékutcába, onnan a Szamos partjára, és itt megálltunk kifújni magunkat. Sanyi kacag, de haja csapzott, feje vérzik, káromkodik pogányul:

—Az anyjuk úristenit az úri bitangjainak, de helybehagytak — s fel-felszisszent, amint a fején dudorodó cipókat tapogatta. A keze is véres, maszatos lett, a fejét csóválgatta bosszúsan, s káromkodott egy-egy sort keservesen. Vállainkon, hátunkon verhenyős ormokkal csak az vigasztalt, hogy kaptunk is, de adtunk is, és jó, hogy nem kaptak el a rendőrök.

—A vasöntőkkel kezdenek ki? No, ezt, amíg élnek emlegetni fogják — legénykedtünk, de okultunk is belőle, aztán úgy döntöttünk, hogy vitézkedésünkről otthon és a gyárban is hallgatunk, mint a csuka.

—Kezet rá! — mondta Sanyi. — Kacagjanak máson, ne rajtunk. A szánakozásukra nincs szükségünk. Igaz-e?

MÁSNAP A MŰHELYBEN lelkesen fogadtak, de az igazi szenzáció a fasiszta fiatalok tüntetései, botrányai voltak. A fasiszta kilengések első hulláma akkor sepet végig az országon...

— Mi termeljük a javakat bagóért — agitált Walter felháborodottan, s az erek kiültek magas homlokán —, ők dőzsölnek, rombolnak, s a munkásság ügyét pártoló írókat, haladó szellemű intellektuelleket bántalmaznak, bojárcemeték, burzsujparaziták, a mi verejtékünkéből...

Beszélt aztán a cári Oroszországról, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, Leninről, a proletárdiktatúráról és annak szükségességéről. Persze Malátsek és más reformisták gyakori ellenvetése közben.

Én is erősen füleltem, voltak szavak, amelyeknek értelmére csak következtettem. Mégis lelkesen hallgattam Walter szaki tüzes érvelését, és szinte ösztönösen Malátsekkel s másokkal szemben neki adtam igazat. Én is arra vágytam, hogy forradalmi helyzet alakuljon ki világszerte, s a sok beszédet felváltsák a tettek...

A Magyar Tanácsköztársaság bukását, ahányan, anynyiféleképp magyarázták, de a fehérterrortól, a Horthy véres uralmáról egyöntetűen mély gyűlölettel beszéltek. Nemkülönbén a véresszájú Benito Mussoliniról, aki szocialistából lett fasiszta.

— És nálunk? — húzta el a száját Iacob Aurel öntő. Vele csak most ismerkedtünk meg. Amíg a munkaviszályunk tartott, közvetítette ide a szakszervezet, de ő a rozoga faformaszekrények miatt nem vette fel a munkát. Egyébként a szakmát Budapesten tanulta ki, a „Ganz”-ban, részt vett az ottani munkásmozgalomban és a forradalomban is. A kommün leverése után szökött haza. A közepes, jótermetű Iacob szaki fekete nagykabátja zsebéből egy friss *Dimineața*-t húzott elő.

— Lám csak, már nem kell a szomszédba menni fasiszta maszlagért — jelentette ki keserűen...

Közben az öntők dolgoztak, de a fülük és olykor a szemük is Iacob szaktársat figyelte, Walter és Malátsek Karcsit, az öreginast lesbe állították: jeladásra. Iacob szaki előbb a nagybetűvel szedett címetek olvasta a *Dimineața*-ból:

— „*Fasiszta összeesküvés. A rendőrség letartóztatta Zelea Codreanu, Casian Corneliu, Urta Palean, Dragoș, Panaitescu és Vizu antiszemita vezéreket! Cuzánál házkutatást tartottak! Diákok, tábornokok, katonatisztek névsorára bukkantak...*”

Karcsi int: jön Miklósi úr! A *Dimineața* eltűnik; mindenki a munkáját végzi. Walter szeme végigsepri a műhelyt:

— Na, most már jöhet a sárga huligán — dörmögi a fogai között, hogy Iacob is vigyázzon a szájára, s tudja, hogy nézzen a jövevény szeme közé.

— Jó reggelt az öntő „uhaknak” — raccsolgatott kedélyesen Miklósi, és Malátsekhez lépett a nyakát vállalai közé húzva:

— Simonfi úr küldött, hogy valami szerszámot kovácsoljak — fejét ferdén tartva, bojtárkutya nézésével felénk biccentett — az inasoknak.

Malátsek mester mintának egy strájplit, egy lanzettát és egy hosszú szárú szhantolgnit nyújtott át Miklósinak.

— Jó acélból kovácsolja, el ne égesse, s vigyázzon az edzésre — hagyakozott a sunyi képű kovácsmesternek. Az csak dörmögött valamit. Így is, úgy is lehetett érteni, hogy mit. Mikor elment, az öntők gyűlölködve néztek utána.

Aztán Iacob szaktárs is lekezelt barátságosan mindnyájunkkal. Minket még meg is dicsért, hogy olyan bátran kiállottunk a jogainkért, s azzal elhagyta az öntödét.

MOST RAJTUNK A SOR — néztünk össze Sanyival. Amiért Walter és Malátsek nem állottak a tulajdonos mellé, mert olyat öntudatos munkás bérvitában nem tehet, még távolról sem jelentette, hogy egyet is értettek a magatartásunkkal és megbocsátották volna a mérleggyári „spekulációt”.

— Rossz az, amikor visszaélnék az ember bizalmával — jelentette ki Malátsek, de nem hozzánk szólt. Fellettünk, mellettünk úgy nézett el, mintha „luft” volnánk a számára. Walter a munkaasztala mellett bronzra mintázott. A keze serényen járt, de a szeme mindegyre végigpásztázta a műhelyt, s némi nem éppen félreérthető célzásokat tett, amelyből mindenki megérthette, hogy a „magán akciózás” és „a spekulálás” nem a szervezett dolgozók harci módszere, és hogy egyeseknek volna mit tanulni fegyelemből is.

— Nagy urak ma az inasok — szájalt közbe László Laji —, a pofájok istenit. — Ez a kapkodó gethes öntő szerette emlegetni, hogy az ő idejében nem glasszékesztyűvel simogatták az inasokat. Még az az utolsó, senkiházi Zigány szaki is minket leckéztetett:

— Hát nem volt szép maguktól, amit tettek, Sanyi — dünnyögte a hordószagú szaki, miközben orra nedvét keze fejére és onnan a foltos nadrágja trottyára kente.

— Inas uhak, inas uhak — kontrázott bele János bácsi is, és hogy jobban hecceljen, raccsolt, mint egy félkegyelmű főnemes, közben tipegett-topogott meggörbülten, bal kezével a munkapadra támaszkodva, jobbja-

ban a lanzettával, mellyel az előtte levő formát javította. A fejét egyre felénk csavargatta, mint egy pórázra fogott vizsla, s nagyokat szelelt, mint egy strपालó.

... És Walter, Malátsek vagy Nájmon egy szóval sem fékeztek őket...

Végül is én elégettem meg a mind vastagabb tréfákat. Mint gátszakadáskor az áradat, zúdult ki belőlem a keserűség. Már nem törődtem senkivel és semmivel:

—Kinek ártottunk mi azzal, hogy megköveteltük a jogainkat? Hogy pár lejjel többet akartunk keresni...

— Walter és Malátsek felé fordultam: — Önök nyitották fel a szemünket! Nem önök győztek meg arról, hogy a tőkéstől ne várjunk szívességet?! — Mikor János bácsira került a sor, már kicsit se türtőztettem magam: — Magán még az sem fogott, amire az élet tanította. Hízelegjen tovább csak a főnöknek — kegyelemkenyérén...

Zigány és János bácsi csak tátogott, mint két szárazra dobott hal, de amikor László Lajit is lepocskondiáztam és kilátásba helyeztem, hogy alkalomadtán visszafizetek kamatostól, az ingerlékeny „csont szaki” felkapott egy hosszú nyelű döngölőt, és kétszer is felém sújtott, de akkor már hárman is szinte egyszerre kiáltottak rá:

—László! Szégyellje magát, úgy viselkedik, mint egy huligán! — dörögte Malátsek. — Ezt nem tűröm!

— Fegyelmi elé kell állítani! — így Nájmon.

—Fegyelmi elé lesz állítva, vegye tudomásul — kiáltott rá Walter, a bizalmi. A homlokán az erek kidagadtak, és az arca elfehéredett.

Ez a csúnya incidens azonban a mi malmunkra hajtotta a vizet: Walter ugyanis magához szólított a munkapad mellé, és ott kikérdezett apróra „lázasunk” háttéréről és a mérleggyárhoz fűződő kapcsolatainkról. Malátsek is hozzánk lépett, s menten kifejezésre juttatta a hájas Lőrinczi elleni ellenszenvét. Neheztelése azonban csak lassacskán engedett fel. A talpig becsületes mester eleinte minket is egy kalap alá vett a munkácsalogató Lőrinczivel, aki mióta havidíjas lett, a szakszervezetnek is hátat fordított, s egy követ fújt a gyárosokkal. Azért a szavaiban ott bujkált némi kis elismerése annak is,

hogy bizony elnézték Walterrel együtt, hogy mi nap-számosmunkán trógeroltunk. Persze, az elismerésnél ügyelt, hogy az ne menjen a mesteri tekintély rovására, de azért nekünk így is jólesett az igazságossága.

Én elbeszéltem őszintén, töviről hegyire mindent, s megmondtam azt is, hogy a szakma szeretete és az irántuk való tisztelet és megbecsülés hozott vissza közéjük. Lehet, hogy kicsit szónokias voltam, de most, több mint félévszázad után is nyugodtan kijelentem: igazat szóltam.

Végül is Malátsek Walterrel megállapodott, hogy, a mi esetünket az osztályharc bizonyos megnyilvánulásának kell tekinteni. Persze, előbb elvitatkoztattak egy verset, mert közöttük ez már így volt szokásban. Malátsek egy gyenge pillanatában még azt is elárulta, hogy Simonfi úr szigorúan meghagyta, hogy minket ezután kizárólag szakmai munkára fogjon s a mesterségre tanítson. Ő pedig szíve szerint is készségesen engedelmeskedett, amennyiben a vita után menten a rokonszenves Nájmon Jóska mellett jelölt ki számomra plasztot a modellezésre. Ezzel is szerencsém volt, mert Nájmon nemcsak kitűnő szakember volt, de türelmes, hozzáértő oktató is, akinek soha egy goromba szó el nem hagyta a száját. Sándort, mielőtt Malátsek dönthetett volna, Zigány kérte maga mellé tanulónak. Szegény Sándort ennél nagyobb szerencse is érhetne volna, de azért általában elértük a célunkat, s a munkából hazamenet még biztattuk is egymást:

— Fel a fejfel, szaki! Nem lehet a vasasokkal kukoricázni!

ÚJABB ELLENSÉG lépett fel ellenünk: a hőmérő higanyszála fagypontra alá süllyedt. A tél rátört az öntödére. Éjjelenként befagyott a víz, a sverc és a formázóhomokcsomó felső rétege.

Az ócskavashordókból rögtönzött kályhákban kőszéntűz izzott, de a szeles öntödét csak annyira melegítette ki, mint a gesztenyesütők dobkályhái a város didergő utcáit. Hogy a formázáshoz szükséges homok és agyag a kezünk között meg ne fagyjon, meleg vízzel

dolgoztunk. A vizet a kőszéntűzben izzított vasdarabokkal melegítettük vasbádógvödrökben.

A nyersen készült formák azért csak csonttá fagytak. Öntés alkalmával az ilyen formák egyike-másika nagyot pukkant, és tűzzáport lövellt ki magából. A szanaszét repülő serétszerű golyócskák akin égési sebet ejtettek, felszisszent, szitkozódott és vacak kócerájnak titulálta a Simonfi-féle öntödét.

Reggelenként ketten Sándorral térden állva dideregünk a fagyos homokban, mert most már mi is egyre többet modelleztünk. Az öntéseknél viszont csuromvizesre izzadtunk a jeges, huzatos műhelyben. Edződünk mint az acél, s közbe-közbe úgy éreztük, hogy elvisz az ördög.

A munkában viszont egyre több örömünk telt. Büszkék voltunk a sikereinkre, és restelltük, ha egyik-másik öntvényünk selejtesre sikerült. Az öntőmesterség sokoldalúsága magával ragadott. Malátsek szakmai előhaladásunkkal meg volt elégedve, de az én politikai fejlődésemről Walterrel egyetemben azt állították, hogy „egy helyben topogok”. Igazuk volt. Én is beláttam, de egyelőre nem volt mit tennem.

A GÉPEK, MOTOROK rabja lettem. Minden titkukat meg akartam ismerni. Egykori érdeklődésem szenvedélylő fokozódott. A hathetes gépészeti tanfolyam alatt minden gondolatomat a robbanógáz-motorok kötötték le. Gyakran még formázás, öntés közben is felépítésükön, működési elvükön járt az eszem. Így aztán az inasiskola mellett mi időm maradhatott volna az olvasásra? De hát erről sem Malátseknek, sem Walternek nem beszélhettem. Ők és a többiek sehogy sem értették, mi a fenének egy öntőnek gépészetet tanulni, mikor — hitük és büszkeségük szerint — a világ első szakmája van a kezemben.

A tanfolyamon elméleti és gyakorlati órák váltakoztak. Annál érdekesebbet, mint a robbanógáz-motorok beindítása, akkoriban el sem tudtam képzelni.

Kürtös mérnök úr, a szakiskola igazgatója személyesen is részt vett a gyakorlóórákon. Ő dirigálta, mikor melyik motort lássák el tüzelőanyaggal. A ragyogó tiszta

géptereben betonalapzatokra rögzített benzin, szesz, faszén, fűrészpor gáz és nyersolaj motorokat járattak előttünk. Mi is külön-külön indítottuk és állítottuk meg mindeniket. A Diesel-motor kezelését azonban a Vilamosműveknél tanulmányoztuk. Az akkoriban még kezdetleges, de leggazdaságosabb önindítóval ellátott hajtóműveket csak ötszáz vagy ezer lóerő feletti motorokhoz építettek!

A tanfolyam végeztével aztán visszapártoltam a szakszervezeti könyvtárhoz, s lassacskán az eszmei fejlődésem is megindult Walter és Malátsek szakik teljes megelégedésére, aminek azonban csak ritkán s módjával adták tanújelét.

AZ EGYIK DÉLUTÁN a műhelyből a Bethlen-bástya mellett egyenest a tanfolyamra siettem. Az ódon fal egyik kiszögelléséből ismerős lány szökkent elő, és utamat állta.

Kósa Anna volt az útonálló! Szegényt az utóbbi időben ugyancsak elhanyagoltam. S most, hogy így элем toppant, csak dadogtam, s éreztem, hogy pirulok, mint a pipacs. Anna arcát is erős pír öntötte el, fekete szép szemöldökét duzzogóra próbálta ráncolni, de kékény szembogarát nem láthattam. Lesütötte, mintha ormótlan bakancsom orrán látna valamit. Aztán csak erőt vettem magamon, s kinyögtem az első kérdést:

— Hogy kerültél ide?

Először csak rám nézett, majd valami olyasmit mondott, hogy én a nagy városban megfeledeztem anyámról, hazai barátaimról meg mindenki másról...

A gyárból elfelé igyekvő segítők, inasok megnézegettek, ahogy ott álltunk. Akadt olyan is, aki reám kacsintott, különösen a fiatalabbak még vissza is fordultak. Volt, aki egy-egy csipkelődő megjegyzést is tett, de mosolygott ránk mindenki, mert Anna igen-igen csinos volt és nagyon-nagyon szép: ringó darázsderekű, szép kerek mellű, bársonyos nézésű s merengő mosolyú. A közelében tűzbejött tőle az emberfia, s ha távol volt, sóvárgott utána, hogy mindene sajgott bele...

Mégis, most, hogy így élém termett, csak arra gondoltam, hogy hiába minden: koldusszegény vagyok, s ő hiába adta ki útját annyi jómódú legénynek miattam, nekem öt-hat év előtt nincs mire nősülni.

Elindultunk a város szíve felé. A mellékutcákon sétáltunk, ott, ahol kevesebben jártak. Hideg szél suhantott végig a Farkas utcán. Anna bő szoknyáját meglebegtette szemérmetlenül, kis csizmája kemény szára felett kilátszott a csupasz lába. A felső testén valami idegen, újszerű, testhezálló fekete kabát feszült a nálunk megszokott hárszpendő helyett. Egymásba karoltunk, egyelőre sutba vágva a fontoskodó gondolatokat, s mint azelőtt, ha kettesben voltunk, a világot újra rózsaszínből láttuk, karunkat mind szorosabbra fűztük, egymást így melegítettük. A járda szélén a lombtalan hársfák zúzmarás ágait megzörgette a szél, az emberek összébb vonták ruháikat, sietősen haladtak el mellettünk. Talán csak mi ketten nem fáztunk a didergő világban. Okkal, ok nélkül még meg is álltunk itt-ott, és hosszan egymás szemébe néztünk. Anna közben nyíltan megfaggatott, vajon nem más leány miatt feledkeztem meg róla. Én a tanonciskolára, gépészeti tanfolyamra hivatkoztam, mert hűtlenkedésem igazi okáról minnek is beszéltem volna. Anna szemében akkor a bizalmatlanság jelei villantak...

Amikor a Főtéren át a Mátyás szülőháza előtt elhaladtunk, különös mód nyugtalan lettem: innen már csak egy hajításnyira volt a szakiskola, a tanfolyam... Anna ezt nem vette észre. Éppen az anyám üzenetét tolmácsolta, hogy jó fiú maradjak, járjak el a templomba rendesen, ne hagyjam magam az Isten ellen elrontani, s nehogy a bátyám hitét magamévá tegyem. Egy olyan vallás nem nekem való, ahol a finom sertéshús evését bűnnek tartják, mert — szólt az anyai intelem — nem az a véték, ami az ember száján bemegy, hanem az, ami kijön rajta.

János bátyám is üzent, hogy a farsangon tartják menyegzőjüket Szabó Birivel. Minket is meghívtak. Engem vőfélynek, Annát koszorúslánynak. Anyánk házában fognak lakni. Gyönyör volt hallgatni, ahogy mind ezeket elcsicseregte Anna. Beszélt az ő családjáról is,

végül kicsit irulva-pirulva kérdezte is, mondta is: mit szólok hozzá, ő is kolozsvári lakos lett.

Örvendtem is, nem is a hirtelen jött és nem várt hírnek. Így nehezebb lesz a szakítás.

Az iskola kapujában váltunk el egymástól: a viszontlátásig. Nyolc órakeret ért véget a tanítás, és én negyed kilenckor a megbeszélés szerint Annánál voltam. A kapuban várt türelmetlenül, Belém karolt, és úgy vezetett végig a szép úri telken. A vasvirágokkal díszített kertkaputól kőlépcsők, aztán parki sétány vitt a szobájáig. Felettünk fenyőfalombok sötétlettek. Jobbról magas tornyú ház, balról a villákkal szegélyezett utca húzódott. Az épület nyugati végénél újra lépcsőkön jutottunk fel egy kis lapályra. Néhány lépés után a szép tornyos ház mögé értünk. Feltekintettem az égre: mint csobán sübája, csillagtalanul borult reánk a fekete mindenség.

— Megérkeztünk — suttozta Anna egy kis nyári-konyhaszerű épület előtt. Köténye alól kulcsot húzott elő, óvatosan, tolvaj módjára a kunyhó ajtaját kinyitotta, és engem maga előtt betessékelt a sötét kis helyre.

— Ez az én kis szobám — duruzsolta a fülembé, s gyengéden karomnál fogva előbb vitt pár lépést, leült, és engem is maga mellé ültetett, valami puha alkalmazkosságra.

Szembe a kis fészerrel lehetett a villa főbejárata. Nagy üveges ajtaján a kiszűrődő villanyfény arcunkat és a háttérét gyéren megvilágította, mert az Anna kunyhójának is üveges ajtaja volt. Anna egy piszkavassal a sarokban hunyorgó kályha szenét megpiszkálta, dobott pár darab aprított fát a tűzre, aztán újra hozzám lépett, két meleg tenyerét a vállamra tette, és azt monda, hogy most egy kevés időre be kell mennie az „urakhoz”. Néhány perc az egész, addig üljek szép csendben...

Anna a kis szoba ajtaját maga mögött rám zárta, és ő eltűnt a szemben lévő nagy ajtó mögött. Nézelődni kezdtem magam körül, de csak éppen sejteni lehetett egy-egy tárgy körvonalát. Nyugtalan lettem. Kinyújtott jobb kezem egy puha párnába ütközött. Tovább tapogattam magam körül izgatottan, a párna alatt sima paplan négyre hajtván, alatta ágytakaróval letakart matrac. A kis kályhában az előbb rárakott tűzifa lángra lobbant.

Valami édes bizsergés remegett végig egész testemen. Magával ragadt a vágy: hát ő is így akarja? Legyen meg az akarata!

Anna holmi harapnivalóval tért vissza a nagy házból. Szabadkozásomra, hogy nem vagyok éhes, a jó falatokat egyszerűen a számba rakta. Ennem kellett, persze nem esett nehezemre. Rég volt az ebéd, és az is szegényes.

— Ma este még nem szeretném, hogy meglássanak gazdámék, azért nem gyújtok villanyt — szabadkozott Anna, miközben eddegéltünk egymás mellett az ágy szélén. — Ne értsen félre, Pista — suttogta szemérmesen —, csak ma este maradunk így, vasárnap délután megismertelek velük személyesen is. Különben már beszéltem rólad, tudják, ki vagy. Ők is fiatalok... A férj rokonom is, az asszonyka, tudod, olyan, mint egy őzike, jól vagyok velük.

Anna egyszer magázott, máskor tegezett. Kedvesen beszélt, valósággal turbékolt, mint egy szerelmes gerlice. Csakhamar megtudtam az ittléte körülményeit, jövetele célját.

A háziak közül a fiatal férj gépészmérnök, anyai ágon áll rokonságban Annával. Anna délelőtt varrodába járt tanulni, míg a nap többi részében mint háztartásbeli dolgozott teljes ellátásért gazdáinak.

Amiről nem beszélt, és ami miatt csodáltam és csodálom most is, hogy tizenhat éves fejjel, nagygazdálány léte, ilyen önállóan intézte a sorsát, mert hogy ezt megtehesse, meg kellett törnie a szülei akaratát. Hogy nagygazda lánya ipart tanuljon és cselédkedjék, erre a mi falunkban nem volt példa, s azt hiszem, száz faluban kereshetnének tettének párját. Akkor este az is eszembe jutott, hogy Annával a jég hátán is megélnénk...

Akkor már úgy voltam, hogy vágytam: jöjjön, aminek jönnie kell. Öleltem, csókoltam Annát, s a tenyerem, az ujjaim már mélyen a tilosban jártak...

— Nem szabad, Pista szívem, hagyj — rimázkodott Anna, és kezemet igyekezett elhárítani, de kevés eredménnyel. Makacssággal próbáltam megtörni ellenállását. Mikor aztán az ágyba akartam fektetni, ügyesen kicsúszott a karjaim közül, és kiosont a kis szobából. Az

ajtón, melyet nem húzott be teljesen maga után, hideg levegő tódult reám.

Pár perc múlva visszatért, és kérte, hogy ne haragudjak, de amíg ő szalagot hord a hajában, addig szó sem lehet arról, amit én akarok.

— Nem szeretsz igazán! Ha szeretnél, hát viszonzónád... — adtam a sértődöttet.

Anna csendes sírásba kezdett, meleg könnyei a kezemre folytak. A fájdalmas könnyek engem is hátrálásra készítettek, sőt meg is gyűlöltem magamat, bár el voltam tökélve, hogyha szerelmünknek következménye mutatkozna, feleségül venném.

Anna erős maradt mindvégig, pedig sokszor találkoztunk még, sok estét kínlódtunk egymással, de ő megőrizte szüzességét leendő férjének, Almási Jósának, az én első szerelmem nagyszerű bátyjának...

A HAJNALI ÓRÁKBAN kutyák csaholása, kakasok kukorékolása közben bandukoltam a Galamb utca felé. Az éjszakai izgalmak kimerítettek, az ágyékom furcsa módon fájt. Az egyik utamban eső vízcsapnál zsebkendőm megáztattam, és a fájós részre szorítottam. Komoly gondot okozott a bátyám telkére való bejutás. Fedett kapuja volt, bátyám a zárt kapun belül tartotta a stráfszekerét. Kulcsa csak neki volt.

A lábam alatt recsegett a fagyos hó, az égen fényesen ragyogtak a csillagok. A csillagok állásából hajnali három-négy órára következtettem. Mégis szép az élet, állapítottam meg. S még szebb volna, ha nem kellene a szerelem következményétől tartani. Mit ki kell bírni egy lánynak, ha tisztességes akar maradni! Közben el-elfogott a gyűlölet magam iránt, amiért erőszakoskodtam, elgyötörtem szegényt. S még eszes embernek tartom magam?!

Az egyik este elújságolta Anna, hogy első szerelmem, Almási Mari is bejött Kolozsvárra. Varrólánynak szegődött ő is...

Hej, azok a csillagok, ott a fejem felett! De egyforma csillagzat alatt születtünk mindnyájan, akik még nem-

rég együtt gyerekeskedtünk Kolozson, az ősi faluban, ott a híres fürdőtelep környékén...

Almási Jóska a háborúból megtérve asztalosnak tanult, komoly, jó fiú, éppen mostanság szabadult segéddé.

Jóska sok éven át udvarolt Szabó Marinak, a délceg tartású, fekete szemű lánynak Kolozson. A háború után Jóska nem házasodott össze a reá váró Marival, hanem idejött mesterséget tanulni. Szabó Mari is utánajött, most kolozsvári varrónő ő is...

És ott az unokaöcsém (később hősi halált halt forradalmár), Bíró Jóska! Szép, okos, szőke gyerek. Önző, vaskalapos szülei okvetlen az eke szarvánál akarták fogni, most mégis mesterséget tanul itt a Jókai utcában, Lázár Izidor úri és egyenruha szabónál.

Aztán eljöttem én Sándorral...

Utánunk jött Almási Mari és Kósa Anna. Valamikor szomszédok s barátok voltak... Őzszemű, szende Almási Mari, tegnapi kamaszkorom álomképe... De másképp kopog bakancsom alatt ez a kolozsvári flaszter, mint egykori bokszcsizmám sarka alatt a kolozsi nagy utca... Nem is húzom ki magam legényesen, mint odahaza, ha lánytól jöttem, inkább lopakodom, mint tolvaj, s fő a fejem, hogy mint kerülök majd ágyba...

A kolozsi ismerőseim közül itt van még Csató István, a tömzsi, tűzről pattant legény, katonaviselt ember. Daliás huszár volt, s átvészelte a háborút. Nyolc kisebb-nagyobb testvére van, s kevés a földjük. Annának unokatestvére, s most egy óvári múlakatosmesternél inas...

ÉS A DÉL-AMERIKÁS LÁZ? Ügynökök járnak közöttünk, hirdetik az óceánon túli ígéretföldjét... Bátyáimat is megfertőzték már...

Hej, csillagok, csillagok, de messze mutattok a mi kis falunktól!

ÉSZRE SEM VETTEM, már a Galamb utcában jártam. Hol tudok bejutni a szállásomra? — ez volt most a kérdés. Végigpróbáltam a szomszédházak kapuját. A bátyám telkétől a negyedik kaput nyitva találtam. Végig

lopakodtam a hosszú udvaron. Annak végében kertkapu állta utamat. Lenyomtam a fakilincset. Szerencsém volt, engedett a nyomásnak, de veszélyesen nagyot csikordult. Az erős nyikorgásra a környék kutyái előbb egyenként, aztán kórusban csaholni kezdtek. Nagy fehér komondor közeledett felém egy sötét félszer alól. Futásnak eredtem. Ha itt fognak a szomszédok, tolvajt kiáltanak. A lemenő félhold és a csillagok fényénél úgy tűnt, hogy a Gyuri bátyám istállójával lehetek szemben, de előttem négy deszkapalánk, s a kutya csak néhány lépésre tőlem veszettül ugat. Az egyik lakás ablaka világos lett. Mint műugró lendültem át az első kerítésen, de a második kerítés sásfái korhadtak lehettek, nagy roppanással néhány deszka a fehér hóra dőlt. A szívem a torkomban dobogott. A még utamban álló két kerítésen pillanatok alatt átlendültem, s máris beléptem a jó meleg, de kesernyés szagú lóistállóba. A pajta ajtaját óvatosan beretesztem belülről, s így már némi biztonságban figyeltem az egymást felzavaró szomszédok óbégatásait, s még mulattam is azon, amit egymásnak kiáltoztak, hogy ugyan biza ki járt errefelé.

Miután elült a lárma, megsimogattam bátyám vak lovát, és a legnagyobb csendben belopakodtam alvóhelyemre, a konyhába. Csak úgy a sötétben tapogatva fejtegettem le a ruháimat, aztán a takaró alá bújtam, s csodálkoztam, hogy mitől remegek most, amikor már túl vagyok mindenem.

— Ki az? Melyik mozgolódik? — kérdezte a bátyám álmosan.

Egy műhorkolással válaszoltam, s még egy mélyet sóhajtottam is utána. Rég nem imádkoztam, de akkor éjjel a takaró alá sóhajtottam: „Hozzád emelem szívemet, istenem, ki velem most jót tettél, veszélyektől megmenttél... Ámen”.

LAKÁS ÉS KOSZT Gyuri bátyáméknál előre kifizetve, mégis alig telt el egy félév a kettőből, máris kiáll innen a szekerelem rúdja.

A vallási téboly: a Messiás eljövételének bizonytalansága, a kivándorlásra való készülődés gyötrelme

csudára megzavarta bátyámék gondolkodását. A bibliából újabb háborúk veszélyét s a világ közelgő végét vették kiolvasni. Ezen évődtek, s ették az én életemet is. Engem, mivel már nem vettem részt az imaórákon, s a kétes bibliakutatásokban, hát elveszett halandónak, elrugaszkodott sátánfajzatnak nyilvánítottak, akitől Isten örökre elfordította az orcáját, s ezt gyakran a szemembe is mondogatták, nekem pedig hallgatnom kellett. Megtudták, hogy eljárók a szakszervezetbe, istentelen könyveket olvasok és hallgatok a kommunistákra. Külön megorroltak a gépészeti tanfolyamért is, mivel esténként, köztük az Úr áldott szombat estéjén is, a mennyei juss megszerzése helyett a sátán unszolására feltalált, lélektelen gépekért lelkesedtem, s ily módon kövezem a magam számára a pokolhoz vezető utat. A gyárat is gyűlölték, mert prédikátoruk a gépben, a gyárban látta azt a fertőző gócot, amely az embereket eltéríti a hittől, az Úrtól, a Bibliától.

Ámen... — gondoltam magamban. — Itt már betelt a pohár, kvártély után kell nézzek másfelé.

SANYIVAL OSZTOZTUNK jóban, rosszban, neki mondtam el minden bajomat, kevés örömet. Gyerekkori pajtások voltunk, s ha volt is köztünk egyszer egy kis perpatvar Almási Mari miatt, az többé nem fog megtörténni.

—Öt-hat évig felhagyok az udvarlással — mondogattam Sándornak, teljes meggyőződéssel.

Sándor ilyenkor oldalba öklözött, s hahotázva kikacagott. Felső ajka, melyen ritka bajusz sarjadozott, felhúzódott, mint egy szerelmes bivalybikának. Emiatt — már sírni tudtam volna bajaimon — én is Sándorral kacagtam.

Bátyámékat otthagytam, s a szakiskolából jövet Sándor lakása felé tartottunk. Most nála lakom. Megosztotta velem néhány éjszakára az alvóhelyét, amíg legszerényebb igényünkhöz illő lakásra találunk.

—Te, kiskomám — folytatta Sándor, miután kikacagta magát—, és a Kósa Anna?

—Mit kezdhetek Annával? Neki bár lakása van, de nekem?

Megállt, szembefordult, és szokatlanul hevesen szólt:

—Az Isten is megver, ha elhagyod! Mit gondolsz, ő kiért, miért hagyta ott Kolozst, a szüleit, testvéreit? — Aztán biztatott, hogy az Anna gazdag szülei támogatának minket addig, amíg én is pénzkereső leszek. — Ott van mit aprítani a tejbe, nem kell félned a nyomorúságtól!

Én meg csak erősítgettem magam, hogy ellenálljak a csábításnak. Tudtam én, mit jelent szegény vőnek lenni nagygazda családban, s Kósa Pali bátyám második a kolozsi „nagyúrlistán”!

—Csak a magam emberségére nőülhetek, ha majd eljő az ideje — vágtam el a Sándor érvelését, olyan határozottan, hogy aznap este többet nem is tárgyaltuk az én dolgomat Kósa Annával.

LAKÁST BÉRELTÜNK a gyár közelében, központi fekvésűt, a Bethlen-bástya közvetlen közelében. Ó- és kálvinistaízü itt minden. Mondtam is Sándornak, hogy itt az ő kálomista pereputtyának kellős közepébe potytyantunk. A hólepte telken, a Kollégium új épületének tövében két öreg ház állott, favázzal és foszladozó kátránypapírtetőzettel. Törzslakói is koros házaspárok. A sarkon roskadozó vityillóban a kivénhedt harangozó pár lakott. A kertes telek belső felében, a másik kulipintyóban béreltünk mi éjjeli szállást, azaz egy szüette faágyat, havi hetven lejért. Előzőleg Almási Jóska földink-barátunk lakott itt, míg inas volt. Most, hogy ő felszabadult, zsebében a műasztalosi munkakönyvvel továbbállt innen, emberibb lakásba költözött, és az így szabaddá vált, négy lábú tákolmányt ajánlatára mi foglaltuk el Sándorral, a Silai házaspárnál.

Az épületben közbül pitvar, szabad kéménnyel, úgy, mint a régi falusi házakban. Ez volt a közös konyha a másik szobában lakó Kapusánékkal. Az ajtón fából a kilincs. A pitvarból repedezett ajtók nyílnak a kétoldalt fekvő szobákba. A bal kéz felőli szoba, melynek lakói

lettünk, szűkebb, mint az ellenoldalon levő. Előtte nyitott tornác állott, kopott, korhadt, időtől barnult fenyőfalábakon.

A kisebb szoba főbérlője, a mi kvártélyos gazdánk, Silai Lajos és neje, Eszter néni, mindketten eltaposták a hetvenesztendőt. Sípol a mellük, mint ócska fűjtató, mert öregségükre jócskán felszedtek a tüdőasztmából. A gyakori asztmarohamok alkalmával kín volt nézni ezer ráncba szótt fizimiskájukat.

Silai bátya korához képest elég testes és jó étvágyú. Felemás ruházata az Eszter néni szerzeménye. Eszter néni magas és sovány, mint a bibliai hét szűk esztendő. Vizenyős violakék szemei jóságot és mély alázatot sugároznak. Mint szakácsnő kereste kenyerét a Kollégium konviktusán. Még most is, mint megtűrt cseléd, erejéhez mérten ott tevékenykedik. Ebből a forrásból származik az a kis ételmaradék, amelyet naponta hazahord, s a papok-tanárok, tanárnők elnyűtt ruhái, melyek már az ószeren sem találtak vevőre, s amelyek a Silai házaspárt madárijesztökké degradálták.

Ötön laktunk a kis szobában emberek, és három jól táplált macska. A szoba bútorzata a három rozoga ágyon kívül egy régimódi ruhaszekrény, melyről a furnér foltokban táskázódott le, no meg a pár csajla lábú festett szék és hasonló asztal. Ha véletlenül használni mertük, nyekergett valamennyi, s az összeroppanás veszélyével fenyegetett. A gerendás mennyezetet hajlott hátú mestertengerenda tartotta. A padló földes, gidres-gödörös, friss tapaszt régóta nem látott.

A Silai pár ágya a ruhaszekrény bal oldalán, a fal melletti hosszban, a főhelyen állott. A miénk Sanyival a szekrény jobb szélén, a szobafenékbén, a falhosszban szerénykedett. A harmadik ágyat, mely a szoba egyetlen kétfelé nyíló ablaka alatt és előtt feküdt, délkeleti kilátással, egy néhai mészáros béna lábú özvegye bérelte, a maga és három jóltáplált kandúrja részére. A sánta özvegy — „ténsasszony” cím illette — nevére nem emlékszem, de annál jobban mogyoróbarnás szemére s a jóltápláltságtól széteső alakjára, rőt hajára, melyet kapiszonba burkolt, és a bibircsókkal teli verhenyés arcára. Már túl volt a hatvanéven, de azért még eljárt dolgozni

mészárosokhoz és hentésekhez. Hegyes az orra, jobb kezében kopott görbe botot szorongatott, azzal bicegett tova. Reggelenként bal karján az elmaradhatatlan bőgyékényszatyórral indult útnak. Lábához dörgölődző macskái rendszerint a düledező deszkapalánkig kísérték. Ott, mielőtt a kertkapu fakilincset lenyomta volna, ölelgette, csókolgatta doromboló cirmoskáit, s apró nyershús cafatkákkal kínálgatta őket.

— Olyan ez, mint az „Iluska mostohája” — vélekedett Sanyi, és nem mondom, volt is valami igaza.

A pitvarnak nem volt ablaka, s nem a három ajtónak sem, amelyek közül a harmadik a tornácra nézett vakon, a hólepte zöldséges- és virágoskertre. És túl az omladozó deszkapalánkon a lőrésekkel csipkézett ódon várfal s a zömök Bethlen-bástya...

A MÁSIK SZOBÁBAN egy bricsesz bőrnadrágú, köpcös, olyan középkorú forma férfi lakott, négy lányával és egy kisfiával. Kapusán — így hívták a mindig mélabús embert. Sorsukkal már az első este, miután lefeküdtünk ki-ki a maga kuckójába, megismerkedtem.

— Az a rosszféle anyjuk, az a szőke bestia — sipította asztmán Silai néni —, itt hagyta a gyerekeit a perzselni való.

— És az urát — szúrta közbe a ténsasszony. — Megszökött a pincérjünkkel a бүdös kurva... A rosszseb, aki a... az ilyen anyát... De előbb eladatta az urával, amijök volt.

— Igen, a marhával — vette át a szót Silai bátya —, a vak marhával. — Silai bácsi nagyokat szusszanva fejezte ki rosszallását, de inkább Kapusánra neheztelt. — A férfinem megcsúfolása ez az izé, hogy az Úristen...

— Akkora suszterája volt, hogy tizenöt segéddel és inasokkal dolgoztatott benne. Saját tehenészete szolgáltatotta a tejet két nagy kávémérésükhöz, saját tornyos házuk volt Kapusánéknak. Az asszony, miután kiforgatta mindenből az urát, meglépett a pénzzel, az egyik pincérjünkkel... A fene a pofáját az ilyen anyának — foglalta össze a ténsasszony Kapusánék históriáját, hogy mi is megtudjuk.

Mikor aztán kifogytak a szóból, csak az ágyak resegtek a nyomott csendben, s a Silaiék melle sípolt szakadatlanul.

A közösen bérelt ágyban Sanyi fekszik a fal felől. Ő már régen alszik. Irigylésre méltó a nyugodtsága és a derűje. Sokszor, ha a mindenféle nyomorúságon háborgók, leint, megvigasztal. Sajnos, megvan az a rossz tulajdonsága, hogy ha a hátára fekszik, versenyt horkol Silai bácsival. Soha jobb barátot nem kívánhatnék még az édestestvéremnek sem, de ágytársnak csak végső szükségben való. Mi pedig ilyen szükségben voltunk éppen, tehát túrnöm kellett, ha már megvolt az az istenverte természetem, hogy mindig nehezebben aludtam el, mint ő.

HOSSZAS HUZAVONA után végre Miklósi megcsinálta a szerszámokat. Az öntők szerint cigány munkát végzett, s annak is inkább csak az alját.

Mi pedig bölcsen elhallgattuk, hogy nem ingyen kaptuk a szerszámokat. Miklósi mindjárt az elején, a munkaviszályok után félrehívott, s pedzeni kezdte, hogy az ilyesmiért fizetni illik, vagy legalábbis meg szokás hálalni.

Eleinte nemigen értettük, hova akar kilyukadni. Anynyit tudtunk, hogy Simonfi úr egyszer sem említette, hogy a szerszámok nem ingyen járnának. Inkább úgy emlékeztünk Sándorral együtt, hogy kifejezetten arról volt szó, miszerint a munkaadó köteles az inasokat számmal ellátni.

Nemsokára aztán Miklósi köntörfalazásából rájöttünk, hogy ő akar egy kis privát keresetre szert tenni. Csak-hogy nekünk pénzünk nem volt. A sárga-mester tehát húzta-halasztotta a szerszámok elkészítését.

Mindez akkoriban történt, amikor mi a gépészeti tanfolyamra iratkoztunk, s emiatt az öntők — még Walter és Malátsek is — görbe szemmel néztek ránk. Ráadásul Sándornak tréfálgozás, heccelődés közben, egy öntés utáni délután eljárt a szája, hogy szombat esténként bibliát olvasok a szombatistáknak. Akkor csak kacagott rajtam az egész öntőde, de másnapról kezdve komolyra fordult a dolog. Walternek, Malátseknek, Nájmonnak egy-

egy epés célzásából, kitöréséből észre vehettem, úgy érzik, csalódtak bennem, s falra hányt borsónak bizonyult a belém fektetett felvilágosító munkájuk, gondoskodásuk és bizalmuk. Schnegg is csak fejbiccentéssel fogadta a köszönésemet, és soha semmit nem kérdezett, mint azelőtt, ha a gyár udvarán találkoztunk.

Magunkra maradtunk Miklóssival szemben, s vagy két-három heti kétségeskedés és Sándorral folytatott vita után ráállottunk az ajánlatára: néhány súlyzóval, súlygolyóval, boxerrel többet mintáztunk, és öntés után ezeket a bazári cikkeket „bentfelejtettük” a homokban. Miklósi aztán, mikor senki sem volt az öntödében, egyenként összeszedte valamennyit, s ő tudja, hol, pénzt csinált belőle. Így kvittoltuk le a szerszámok árát.

Csak egyetlenegyszer csináltunk ilyesmit, de hetekig nyugtalanokdtunk miatta. Én még a tekintetét is kerültem Simonfi úrnak azokban a hetekben.

JÁNOS BÁTYÁM LAKODALMÁN a paraszti rokonnak, testvéreken kívül még olyan előkelőségek is részt vettek, mint Petres Gyula római katolikus kántortanító úr, valamint nyájas beszédű plébános urunk. Jól ettek-ittak, s ájtatosakat mondtak hozzá, ahogy illet.

Az ibolyakék szemű ara: Szabó Biri, s mellette a fekete szemű János bátyám jól festettek az asztalfőn. A menyasszony fehér, a vőlegény fekete magyar ruhában. Négyen vőfélyeskedtünk: Balog Sándor inastársam és a velünk egykorú Szabó András, a menyasszony öccse, jó pajtásom, valamint az Anna néném fia: Bíró Jóska, aki akkor szabóinas volt Kolozsváron a Lázár-cégnél. Az én párom mint koszorús lány Kósa Anna volt, mindketten a megszokott kolozsi viseletben díszlegettünk, s nem is nagyon titokban mint jövődöbeli házaspárt emlegettek a jelenlevő jóakaróink.

Az alig huszonhárom évet töltött vőlegény bátyám el-elmélázott az asztalon csinos menyasszonya mellett. A boldogság inkább csak átderengett komoly arcán. Talán hányatott gyerekkora jut eszébe? A legtöbbit idegen kenyéren élt. Kezdetben a kapzsi Anna néném és sokat bölcselkedő férje, Bíró Pali gyötörte néhány évig, igen

mostoha módon. Majd a szombatista hitű bátyám, sógor-
nőm és azok gyerekei mellett húzta az igát. Azután mint
darabont a Novák-féle kávéboltban cipekedett, majd
más fűszer- és vegyeskereskedésekben volt kihordófiú.
Zsugori mostohaapánk nem tűrte őt a háznál. Zsuzsa
néném bár a meleg nyarat, amíg a mezei munka neheze
tartott, otthon tölthette. János szegény mindig idegen-
ben...

Az első világháború kellős közepén, alig töltötte be
a tizenhét évét, hadba hívták. Előbb Galíciában, később
az olasz fronton szenvedett. Alig került haza a háború-
ból, máris berukkoltatták standbeli katonának Ferdinánd
király zászlaja alá, Olténiába. Szóval sokféleképpen próbált
ember, szegény feje, s most mégis kicsit restelkedve,
félszegen simogatja meg a menyasszonyát, aki szerel-
mesen simul hozzá. Bátyám szép magas homlokán össze-
öszzeugranak a ráncok. Talán az adóssága jut eszébe.
A ruháért, ami rajta van, és más apróságokért Joanovics
vegyeskereskedőnél váltót írt alá...

Miközben a lagzi folyt, a pap alig félreérthető célzá-
sokkal bátyám római katolikus hitére kívánta terelgetni
a református vallású menyasszonyt. Ráadásul a két szom-
batista bátyám is a nyakunkra hozott egy prédikátorféle
alakot, aki úgy idézte a prófétákat, mint a vízfolyás, és
néha olyan nagy hangon magyarázta a maga igazát,
mintha bizony azért gyűltünk volna össze, hogy őt hall-
gassuk. Ha jól emlékszem, tanításának az volt a lényege,
hogy ne vasárnap, hanem szombaton ünnepeljünk, s min-
den jövedelmünk tíz százalékát adjuk Isten gyülekeze-
tének...

Nekem pedig el-elszorult a szívem, ha a fiatal párra
néztem. Küzdelmes élet vár rájuk. Pár hold agrárföld, s
azon is adósság. Anyám, szegény, valami emberfeletti
bölcsséggel, szelíden mosolygott, ki-kiserkedt szemé-
ből a könny.

Itt vagyunk egyben a nagy család: édesanyám s a
hat testvér. Ötön már házastársak, a három nagyobbak
már két-három rajkója, s a legidősebbnek, Ferinek a ti-
zediket is megadta az Úristen a gyerekáldásból.

És itt vagyok én, a legkisebb mint vőfély, az oldalo-
mon egy olyan nyoszolyólánnyal, mint Kósa Anna.

Anyám tekintetét gyakran magunkon éreztem, és tudtam és ismertem a gondolatát. Szeretne engem is megnősülve látni egy jóra való lánnyal, leginkább persze Kósa Annával ..

Mint vőfélyek, szokás szerint mi szolgáltunk fel az asztalnál. Én még ráadásul minden étel és ital felszolgálásánál rigmosos verssel mulattattam „a tisztelt vendégkoszorút”. Közben Lajcsi primás is rá-rázendített tisztos bandájával. A menyasszonyhoz így szólt a hegedűje”

*Lakodalom van a mi utcánkban,
Ide hallszik a cigány muzsikája...*

*Nagy bánata van a menyasszonynak.
Forgatja a karikagyűrűjét,
Sajnálja a régi szeretőjét.*

A plébánosról sem feledkezett meg a zenész, neki azt húzza, hogy

*Szereti a pap a lencsét,
De még jobban a menyecskét...*

A násznép énekel, nagyokat hahotázik, de a szemét gyanúsan a papon tartja. A prédikátor — mennyire érzéketlenek a fanatikus emberek! — menten agitációba fogott:

— Könnyű a papnak, mindennap áldozik és gyón, s újra bűnözhet, mert újra gyón...

De Jeremiás siralmi már senkit sem érdekelnek. Megkezdődött a tánc, kivilágos virradatig, s túl azon, amíg csak a nap delelőre nem hágott.

A LAKODALMAT KÖVETŐ HÉTEN jól éltem, mert anyám jól feltarisnyázott a maradékból:

— Ó, te szegény kisfiam — búcsúzkodott anyám —, egész héten szárazkoszton élsz, levesételt csak itthon eszel vasárnaponként. Nem jó ez így, fiam...

Bizony, amióta Silai bácsiékhoz költöztünk, erősen megváltoztak az életkörülményeink. Szombat este vagy éjjel, vonaton vagy gyalog — ahogy a zseb engedte —, elindultunk kincses Kolozsvárról, éhes hassal, egy heti nehéz munka fáradalmaival Kolozsra. Anyám engem tárt karokkal és meleg étellel várt. Vasárnap ebéd után, ha van lej, vonattal, de legtöbbször éjjel, bivalyszekéren, a szénapiacra igyekvő jóismerősök vagy rokonok jóvoltából, a szénásszekér tetején térünk vissza egy hétre való élelemmel. Az sokszor nem volt több egy-egy kenyérnél, minden hozzávaló nélkül. Anyám már idős, szövással, fonással, részibe kapálással alig tudja megszerezni még azt is. Rendre mindent eladogat. Ráadásul most már én sem halogathatom tovább, fel kell cserélnem a falusi viseletem városi ruhára. Ezt is kiizzadni művészet lesz, de meg kell lennie.

SIKERREL FEJEZTÜK BE a gépészeti tanfolyamot. Megismertem a belső égésű motorok működését, de szakbizonyítvánnyal a kezemben számot adtam magamnak, hogy milyen keveset tudok. Közben az öntők már csak amolyan „gépész-öntőnek” emlegettek, nem valami nagyrabecsüléssel. Meg kellett mutatnom, hogy az öntőszakmában, alapfoglalkozásban sem vagyok már akárci, mert úgyis hiába mondtam volna el, hogy a tanfolyamon szerzett ismeretek mennyire hasznosak az öntőmesterségben is.

Egyéves inas koromban olyan komplikált kis karburátort modelleztem, amelyet öntés után Malátsek mester még melegen rámolgatott ki a formából. A homoktól letisztított öntvényt a kezébe fogta, ide-oda forgatta, kis kézikalapáccsal megkopogtatta, aztán egyenesen a gyári irodába szaladt, hogy Simonfi úrnak is megmutassa. Mikor visszatért, letette az öntvényt maga elé, és elégedetten bólintott:

— Szabadulási próbamunkának is megfelel!

A karburátor egyébként egy Simonfi-féle sorozatban gyártott motor alkatrésze volt, de az öntők közül csak én tudtam, hogy kell működnie annak a motornak, s ez

segített a karburátorok modellezésénél. Mindenesetre az öntők előtt visszazereztem a megbecsülést, amit fura módon azért vesztettem el, mert a szakmán túl is képeztem magamat...

ÖRÖMTELI NAPOK KÖVETKEZTEK. Anyám összekuporgatta a városi ruhára valót, és Sanyinak is sikerült meglágyítania az apja szívét. Ő az apjával, én anyámmal egyszerre állítottunk be Baczoni mesterhez, a kolozsiai kedvelt szücs- és szabómesteréhez, aki újabban, hogy erre szükség mutatkozott, „úri szabónak” is felcsapott. Sötétkék gyapjuszövetből készült a ruhánk. A szabó ajánlatára egyazon végből csináltattuk Sándorral:

—Az illik a vasmunkásnak, a sötétkék vagy a fekete — mondotta a mester.

Sötétkék szövet, fehér csikokkal: Szép ruha volt biz a', de méregdrága. A nagyobb baj, hogy a ruha mellé cipő is kell, kalap, ingek s más egyéb apróságok.

—Úri flancok, a fene enne meg! — acsargott a Sándor édesapja, amikor leguberálta az öltöny árát. — Két hold agrárföldet vehetnék a ruhád árával, te, te!... A testvéreid kiátkoznak a világból — zsörtölődött Imre bácsi, s háziszóttos ruháját csapkodta a tenyerével. — Ilyenben az egész családom fertigbe öltöztethetném annak a cafátnak az árával.

Igazat mondott a jó öreg! Bizony az egész családját darócba öltöztethette volna egyetlen „úri ruha” árából, pedig hét fia volt neki, eggyel se kevesebb.

Sándor hallgatott bölcsen. Ismerte apja gyúlékony természetét. Ilyenkor hallgatni arany. Tudta azt is, hogy a testvérei tüzelték fel az apját ellene, mert azok másra nem gondoltak, csak arra, hogy kiéhezett félholdanként szaporítsák a birtokot...

Anyám is, inkább csak a békesség kedvéért, ráhagyta, hogy az úri ruha bizony drága.

—Hajaj, Kati lelkem, az nem is diskuta, hogy drága. De még akkor lesz ez rossz befektetés — legyintett egy keserveset Imre bácsi —, ha majd az úri rongyban szégyellni fognak minket, a paraszti szülőket, mert úgy

tudd meg, Kati lelkem, hogy rossz cégér az úri gúnya. Már láttam én ilyent...

Mi Sándorral csak összenéztünk, s adtuk a sértődöt-
tet: Már hogy rólunk ilyesmit még csak el is gondolja-
nak a szüleink. A szabó is minket pártfogolt, hogy nem
úgy nézünk mi ki, mint akit a városi ruha megszédítene.
Bár vannak olyan üresfejű léhűtők is, de nem a kivételt
kell nézni...

ÚJ RUHÁNKBAN első utunk a tánciskolába vezetett.

Félszegen tébláboltunk a táncterem ajtajában. Ilyen
helyen Sándor a merészebb, most is ő ment elől, én meg
a nyomában kullogtam.

A *Redut* nagytermében tartotta Jámbor bácsi, a szó-
kimondó tánctanárra a „próbákat”, valamint a „fillér-esté-
lyeket”.

Egy ilyen fillér-estélyre mentünk el mi is, hogy az
újfajta szórakozást megismerhessük és a jó modorból,
illemből leckét vegyünk.

A terem fényárban úszott — legalábbis nekünk úgy
tűnt akkor —, a szemem elkápráztatta a fényes parketten
egymáshoz simuló és szép sorrendben egymást követő
párok forgása.

A már deres hajú, de még fiatalosan mozgó tánctanárra,
a népszerű Jámbor bácsi sasszemmel figyelte közönségét,
és héja módjára lecsapott oda, ahol szabálytalanságot,
illetlenséget vagy neveletlenséget észlelt.

— Te gyilkos! Ne szorítsd úgy magadhoz azt a
leányt! Két bal lábú ökör! Így szedd a lábad, ide meg
oda... — Megfogta még a botladozó lányok lábfejét is,
és úgy csavargatta a tánclépés magas szabályaira. Mind-
ezt úgy csinálta, olyan mókásan és annyi atyai intelem-
mel a Chaplin-szerű és termetű táncmester, hogy helye
ott nem lehetett megsértődésnek.

A táncteremben én is borjú módjára nézelődhettem,
amit hamar észrevett a szemes mester, mert egyenest
felém tartott, s mit sem törődve ingerült huzakodásom-
mal, közvetlenül, mindenki füle hallatára engem is lete-
gezett, pedig most láttuk egymást először:

— Hé! Hova sündörögsz, a majomsziget felé? Hadd csak, széztavaram én őket is. Gyere csak Jámbor bácsival! — Azzal megfogta a kezemet, s csuklómnál fogva odavezetett, ahol a táncolásra váró lányok, a „gárdémamák” közt ülve, a fal mentén sorakozó karosszékek-ből irulva-pirulva árulták a petrezselymet, s nézték, amint jelen esetben szerény személyemmel a táncfőnök megállott egy violakék szemű, vékony dongájú leánya előtt:

— Hajolj meg, te ökör, szépen, s mondd: Szabad lesz, kérem? Kezét csókolom...

Befejezett tény elé állított. S azzal már ott is hagyott, mit sem törődve, hogy nekem a szégyentől meg a szokatlan helyzettől úgy virít az arcom, mint a pipacs.

Illemtanár és engem ökörnek titulál — fortyogtam magamban —, de óvakodtam, hogy még egyszer magamra vonjam a figyelmét, inkább megindultam csetlenibotlani az ismeretlen leánykával, akit a mester kiszemelt számomra.

A violakék szemű leánya sem tudott táncolni. Jól összetapostuk egymást, de táncolni kellett, Jámbor bácsinál nem lehetett finnyáskodni. Ő menetközben tanított táncolni. Illemre úgyszintén. Mert az ő táncóráin, fillér-estélyein csak neki volt joga illetlenül beszélni. Próbált volna csak meg valamelyik delikvens vonalnyira is eltérni a jó modortól!

„Tanulj, tinó, ökör lesz belőled!” — ez volt a jelszava, és szigorúan ehhez is tartotta magát. Én a gyorsan múltó harag után megkedveltem a derék mestert, akit egyébként minden tanítványa szeretett. Meg is érdekelte a ragaszkodásunkat, mert buzgón és türelemmel, lépésről lépésre faragta le rólunk a cölönköt, lomposágot, tanított meg viselkedni minket, akiknek nem adatott meg az elemi iskolák padjainál tovább jutnunk. Sok-sok száz, talán sok ezer iparos, gyári munkás tőle tanulta meg a társasági viselkedés szabályait, s ezáltal nemcsak a nők körüli forgolódásban jutott előnyökhöz — amint sokan gondolják —, de az egész társadalom előtt több megbecsülést szerzett a dolgozó osztályoknak, mert a jó modor és az udvariasság nem megy a határozott kiállítás rovására. Inkább segíti az embert, hogy ne legyenek

kisebbségi érzései, ne érezze magát fajankónak, s elfogódottság nélkül tudjon tárgyalni, s ha kell, harcolni is a maga és osztálya igazságaért. Bizony sokat viaskodtam én is magammal, amíg átbukdácsoltam a várost a falutól, a munkást a paraszttól, a szegénylős modortalanságot a társadalmi viselkedéstől elválasztó falakon és árkokon. Jámbor bácsi tánciskolája — mostani eszemmel is — fontos stáció volt felemelkedésem útján.

AMIÓTA RUHÁT CSERÉLTEM, első ízben találkoztam Annával. Egy délután elém jött a gyár kapujába. Az arcára mosolyt erőltetett, de szép fekete szemét szomorúság árnyékolta. Így látva őt, megingott bennem a már rég érlelődő elhatározás, hogy többé nem megyek hozzá. Nem tudtam kitérni, hazáig kísértem, s közben fogadkoztam magamban, hogy most teszem utoljára. De még azután is sokáig rágta bensőmet a tudat, hogy Annát erősen megbántottam s bizonyára szerelme gyűlöletté váltott.

Amint bandukoltam felfelé az Erzsébet úton, a villasorokkal szegélyezett úri fertályban, Anna a szemrehányások özönét zúdította rám:

— Megszédített az úri flanc...

Hiába hivatkoztam a még hátralevő tanonc- és katonaidőmre...

— Ez nem ok — rázta a fejét, de a szeme könnyes volt. — Apámék támogatnának...

Én épp ezt nem akartam, bár mondani már nem mondtam, láttam, úgysem értené meg. „Hütlenségem” okát ő csak a városi lenge ruhás kisasszonyokban vélte felfedezni, és amióta ismertem, először célzott vagyonos mioltára:

— Kár, hogy a városi kisasszonyok elvakítottak, de lehet, hogy a cifra köntösükön kívül csak a szegénységük van, te pedig nézhetnél még mást is...

Mint éles tör szűrtak a szavai. Bennem is felfortyant az indulat:

— A vagyont? A rosszseb a vagyonodat, aki meg-eszi!

Ezt nem kellett volna mondanom... Hiába volt igazam, ha igazságtalan voltam őhozzá. Egyikünk sem tehetett arról, hogy, minek született. Ma már tudom, ahogy ő nem érthetett meg engem, úgy nem értettem én őt. Útjaink örökre elváltak, de én másnap, mikor az „úri” gúnyát magamra húztam s elindultam a tánciskola felé, fényes kirakathoz hasonlítottam magam, amely mögött a bolt kong az ürességtől...

A TÉL HAMAR ITTHAGYOTT. A lányoknak nemigen sikerült márciusi hóval megmosdaniok, de azért az én szemem úgy is megakadt rajtuk. Pedig a tavasz új gondokkal köszöntött rám. Még egy kis pénzmagra lett volna szükségem, hogy városi ruhámat kiegészítsem s véleményem szerint tökéletessé tegyem. Csakhogy édesanyám eddigi támogatása kezdett kifogyni, sőt lassacskán ő is támogatásra szorult. A Kolozsvárt honos bátyáim, Feri és Gyuri éppen akkoriban határozták el, hogy kivándorolnak. Úgyzólván a békekötés óta ügynökök működtek az egész országban, és új „ígéret földjével” kecsegtették a nehéz keresetű, népes családú embereket. A szombatiszta prédikátorok pedig, mintha csak a kezükre játszottak volna: a bibliából olyan véstjósoló jövendöléseket bogoztak ki, amelyek sok szegényembert felriasztottak s elüldöztek szülőföldjükről az óceánon túlra. A kommunista Walter nézete szerint az ügynökök és prédikátorok a brazil kávétermelők malmára hajtják a vizet, mert az egész mozgolódásnak csak az a célja, hogy a névleg felszabadult néger rabszolgák bérét letörjék, az amúgy is olcsó munkaerőt még olcsóbbá tegyék.

A hajóstársaságok az ország nagyobb városaiban torborzóirodákat állítottak fel, nagy plakátok és a napilapok, köztük még a romániai *Népszava* is, a kényelmes kivándorlási lehetőségeket hirdették.

Sokan ácsingóztak az Amerikai Egyesült Államokba is, sőt főleg oda, de az nem volt könnyű dolog. Sokféle formáság, kötöttség állta útját a kivándorlónak, viszont Közép- és Dél-Amerikába egy keresztlevél is megtette. Ismerősök százai, köztük inastársaink, Nagy Karcsi, a már harmadéves öntőinas, és annak nemrég lakatosse-

geddé szabadult bátyja, István, szüleivel együtt elbúcsúztak a szülőföldtől, rokonoktól, jó ismerősöktől. Éreztük, hogy örökre válnak, többé nem látjuk egymást.

Az itthonmaradtak is igyekeztek némi lehetőséget kiaknázni ebből a népvándorlásból: János bátyám vékony kicsi feleségét beállította a párhaldas földjükbe dolgozni. Ezt a birtokocskát, amely az éhenhaláshoz soknak bizonyult, az agrárreformkor kapták Kolozs határában. Most odaadta, birkózzék vele az asszony, ahogy tud, ő maga Kolozsvárra jött, a Gyuri bátyámtól megvásárolt stráfszekérrel próbált boldogulni. Ráadásul: nemcsak a sárga vak lovat, de félig-meddig a szombatista hitet is örökölte.

Úgy rendezték, hogy anyánk a menyével egy fedél alatt lakják, és segítsen, amit tud.

— Kegyetlen sors — siránkozott anyám titokban —, hat gyermeket felneveltem, köztük négy fiút, két leányt, most mégis egy idegen fehérréppel kell laknom, és a saját kis házamban kell lenyelnem, mikor a szememre hánnya, hogy: „nyomorogják csak ke’, ha úrfit csinált a legkisebb fiából!”, „tűrjön csak ke’, ha mindent arra költ”... Még jó, hogy a szentírás arra tanít „tűröké és szenvedőké a mennyeknek országa...”

Bizony az én városi öltözésem, az „úri gúnya” tüske volt a kolozsi atyámfiak szemében. E ruhával a testemen én is „úrnak” számítottam, olyanfélének, aki lenézi, kijátssza a parasztot, és gúnyt űz belőle. Az „urak” közül szemükben csak a papok vagy a prédikátorok jelentek némi kivételt, mivel azok szolgának, pásztornak nevezték magukat.

Megpróbáltam megértetni, hogy én munkás leszek, ha felszabadulok. Most pedig még csak egy lenézett inas vagyok. Mint ilyen, nem lehetek s nem is szeretnék „úr” lenni. Az ilyen beszéd igazi olaj volt a tűzre. Bátyám szemében ugyanis a gyári munkások „istentelen kommunisták” voltak... „A sátán katonái!” Anyámat is szégyent azzal rémítették, hogy engem már „megfertőztek”. Közben bátyám is, a felesége is mindent elkövettek, hogy jó anyámat kizargassák római katolikus hitéből, amiben megöregedett, amelyben a maga módján vigaszt is lelt. Bátyámék úgy gyűlölték a fekete csuhás

egyházi embereket, hogy az még nekem is sok volt, pedig én már akkor is tisztában voltam, hogy hány pénzt érnek. Mindez a sokféle zűrzavar kíméletlenül és meghökkenítő formákban felszínre került, valahányszor inaskodásom költségei szóba jöttek, s megkeserítették édesanyám életét, s meg az én ritka kolozsi vasárnapjaimat is.

HÉTKÖZNAPONKÉNT, s ha Kolozsvárt maradtam vasárnap, eljártam a vasasotthonba. Rendszeres kölcsönzője lettem a könyvtárnak. Elolvastam mindent: azt is, amit Walter szaki tanácsolt, azt is, amit Malátsek, s azt is, amire Schnegg hívta fel a figyelmemet. Így a Walter tanácsára Marx és Engels műveit olvastam. Malátsek inkább a haladó széppróza felé irányított. Az ő tanácsai nyomán ismerkedtem meg Zolával, Dickensszel és Ohnet-vel. Schnegg a Tanácsköztársaság hozzáférhető emlékirodalmához juttatott hozzá. Így elmondhatom, hogy fiatalkori olvasmányaim jól egyengették az öntudatosulás útját, és arra ösztönöztek, hogy a kérdéseket több oldalról is megvizsgáljam.

Természetesen az időszaki sajtót is rendszeresen olvastam, különösen a romániai *Népszavát*. Ez szociáldemokrata napilap volt, s mint ilyen a munkásmozgalmon belül inkább jobbra tartott. A *Vas- és Fém munkás* című havi folyóirat hangvétele jobban tetszett. Ki is böngésztem mindenik számát az utolsó betűig.

Bizony a nagyvilág zűrzavaros eseményeiben még kevésbé tudtam eligazodni, mint családunk ellentmondásai között. Mind belföldön, mind külföldön a jobboldali erők erősen mozgolódtak. Sok országban — így nálunk is — a fasizmus vagy a profasizmus ekkor gócolja be magát.

Nálunk a Kommunisták Romániai Pártja legális történelmének utolsó hónapjait élte, s a munkásmozgalmon belüli szakadás akkor már valóságos testvérharccá fajult. Az uralkodó osztály pedig e viszálykodásokat is kihasználva készítette elő a Kommunisták Romániai Pártjának törvényen kívül helyezését.

Mindezek ellenére sok fiatal társammal együtt én is úgy éreztem, hogy a szervezett munkások között a helyem, s már mint inas beléptem a vasasok szakszervezetébe. Tagsági könyvemet talán a kelleténél nagyobb melleslennel hordtam, még az sem törte le túltengő önérzetemet, hogy Malátsek figyelmeztetett, „ha bedülök a Walter-féle bolsi agitációnak, Simonfi úr hamar olajra lép-tet”.

Akkoriban már napirenden voltak a viták, szóváltások, elég gúnyos replikák Walter és Malátsek között. Egyetlen nyúlfarknyi hírecske, ami sajtó vagy mendemonda az öntödébe szivárgott, már ki is robbantotta a szócsatát, s elhangzottak a vádaskodások s az egymás pocskondiázása. Ezekben a küzdelmekben Walter okfejtéseit tartottam logikusabbnak, s szívem is az ő lendületesebb agitációjához vonzott, bár meg kell adni, Malátsek is „fel tudta adni időnként a leckét”.

Például egy reggel beállított Malátsek a hírrel, hogy MacDonaldot és sok más laburistát képviselővé választottak, s nemsokára eljő az idő, amikor az angol munkások békés úton hatalomra kerülnek, s hamarabb megcsinálják a szocializmust, mint a bolsevikok...

Közben kiosztotta a munkát az öntőknek, inasoknak, segédmunkásoknak. Engem barátságos hangon utasított, hogy egy sablonnal készítendő nagy méretű szíjkeréknek gödröt ássak. Örvendtem a megbízásnak, mert azt jelentette, hogy a nekem tetsző munkát ketten fogjuk csinálni a higgadtan dolgozó, jól oktató mesterrel. Régen a Lőrinczi mester adjutánsa voltam. Sokat tanultam tőle is a mesterség fogásaiból, valamint az illem szabályaiból. Lőrinczi színházi és opera előadásokról szeretett beszélni, és alkalomadtán el-eldalolt egy-egy áriát, dalbetétet, mert igen büszke volt szépen csengő tenor hangjára...

Malátsek inkább csak a munkásmozgalomról beszélt, s főleg a szociáldemokráciáról, mely — véleménye szerint — Nyugat-Európában előbb-utóbb hatalomra jut, és akkor...

Akkor éppen az angol kohászatban foglalkoztatott szaktársak magas életszínvonaláról beszélt, melyet — véleménye szerint — kulturáltságuknak, öntudatos szerveztségüknek, példás szolidaritásuknak köszönhetnek.

Az ottani öntők, akárcsak a tisztviselők, pucban, fekete ruhában mennek a munkahelyükre — lelkesedett Malátsek Nájmon Jóska és Zigány Miklós fejbólogatása mellett. — Ott pormentes ruhaszekrénybe zárják a gálaruhát, miután átöltöznek dolgozóruháikba. Munkaidő után megfürödnek, mielőtt utcai ruháikat magukra szednék. A munkahelyről egyenesen a vendéglőbe, operába vagy színházba, esetleg más szórakozóhelyre mehetnek.

Engem bizony bámulatba ejtett az angol öntők kiváltságos helyzete, és nem kis irigységgel gondoltam rájuk. Zigány, aki állandóan büzlött a gabonapálinkától, nagy lelkesen ki is jelentette, hogyha addig él is, hát Angliába vándorol.

— Azt elég rosszul tenné — dörmögte Malátsek —, mert ott kikészítik a sztrájktröket.

Zigány erre elhallgatott, s a hirtelen csendben mindnyájunkat váratlanul ért Walter szaki kérdése, mert nem is vettük észre, hogy ő is Malátseket hallgatja:

— Helyes volna, ha Malátsek szaki megmondaná az okát is annak a nagy jólétnek.

— Jól meg vannak szervezve!

— Extraprofit!

— Bolsi okoskodás!

— Legyen bolsi okoskodás — hagyta rá Walter. — Az a fontos, hogy tisztán lássuk a dolgok hátterét...

S ezzel már nyakig is voltunk a vitában.

ÉSZRE SEM VETTÜK: valaki ott settenkedik az öntöde ajtajában:

— Bolsevista agitátor!

Mindnyájan odakaptuk a fejünket: Gyulai Ferenc rézöntő állott az ajtóban, de nem volt nehéz kitalálni, hogy már előbb is ott settenkedett. Ez a szaki arról volt nevezetes, hogy az öntőértekezleteken mindig nagyképpen viselkedett, nagy garral beszélt, a kommunistákat ócsárolta, általában elvtelen, demagóg természetű volt. Ez a szemét alak fél szemmel nézte a világot, s azzal is kancsalul, talán emiatt volt olyan pesszimista és kommunis-tagyűlölő. A meglevő jobb szeme laposakat pislogott, gyakran fejét egy oldalra billentette. Ilyenkor gunyoros

mosoly derengett végig ripacsos arcán. Simonfi úr füle hallatára egyszer odafordult Walterhez, s megkérdezte:

— Hogy megy a bolsi agitáció, Walter szaki? Hi-hi-hi! — Kuncogva vágott egy grimaszt, s még közvetlenül a főnökhöz fordult: — Simonfi úr tudja-e, mi az a bolsi propaganda? Hi-hi-hi...

A főnök köhécselt egyet-kettőt, nagyokat szipákolt a børszivarjából, nemtetsző pillantást vetett Gyulaira. Becsületére legyen mondva, nem szerette a Gyulai-féle alakokat, de hát a kommunisták mellett csak nem szólhattott... A kínos helyzetet a telefon csengője oldotta fel, amely Simonfi urat az irodába hívta.

Amint Simonfi elment, Walter szaki felkapta a gombstaufert, s a végével mellbe lökte a kötekedő Gyulait, majd vállon ragadta, a küszöbig toloncolta, s búcsúzóul az ajtónyílásban még egyszer taszított egyet rajta; fent a vállánál a stauferrel, alantabb a cipője orrával.

Egy óra sem telt el, hogy Gyulai kipenderült, két markáns civilruhás alak jelent meg a gyár irodájában, behívták WALTERT, s onnan továbbvitték őt a sziguran-cára.

WALTERT másnap reggel összeverten engedték szabadon. Nem volt jogi alap a fogvatartáshoz. Ekkor még nem volt betiltva a Kommunista Romániai Pártja, csupán a Gyulai denunciaciója következtében buzgólkodtak az államvédelmi közegek. Persze, kitalált vád alapján verték össze, aki a kezükbe került.

Osztatlan felháborodással latolgattuk a derék Walter szaki szenvedését, aki elmondotta, hogy odabent, ahol megkínózták, a falon a király képe alatt fekete kereszt csüngött, s rajta a szenvedő Jézus...

— Eh, megbukott a krisztusi gondolat, helyébe a marxi gondolatot kell ültetni — vélekedett Malátsek, de cseppet sem vitatkozó szándékkal. — Csak persze idő, türelem kell hozzá...

De erre már Walter felkapta a fejét, és villant a szeme:

— Fenét türelem! Ütésre — ütés! „Prolidiki” kell ide! A többi mind csak csalétek és smanca, időhúzás az elnyomók javára! — és kivert foga helyén véreset, hegyeset köpött a műhely közepébe.

ÖNTÉSRE KÉSZÜLTÜNK. Előző délután, szokás szerint mi, inasok, a száradó formákra és magokra vigyáztunk, s tüzet oltottunk, ha meg-meggyulladt a deszka formaszekrény.

Ilyenkor az öntöde ajtaját, ablakait csukva kellett tartani, és sokat szenvedtünk a faszéngáz miatt. Nekem is rendszerint fejfájást okozott, egy alkalommal, amikor kint nyirkos, ködös idő volt, le is döntött a lábamról: összeestem.

Sannyi vette észre balesetem, és gyorsan kicipelt a szabad levegőre. Épp jókor, mivel a tűz már belekapott a nadrágom szárába is. Előbb azt kellett eloltani.

Klári néni, a Simonfi család szakácsnője, mikor meglátta, hogy mi történt, egy pohár tejjel jött segítségemre. Ő volt a mi jótevőnk, az inasok védőangyala. Az igazat megvallva, aznap alig ettem valamit, a gyomrom korgott az ürességtől. Átkoztam a teremtőt, amiért gyomorral teremtett... S ha már így, akkor gondoskodott volna bevalóról.

Klári néni máskor is, reggelenként, amikor soros voltam, behívott egy-egy csésze tejeskávéra. Jó volt osztoznunk a mostoha sorsban, ami különösen a sztrájk után zúdult a derék asszony nyakába. A munkások haragja elől Simonfi úr akkor költöztette a gyár területére Miklósit, a sárga-mestert, és hogy a szegről-végről rokonnak lakást biztosítson, Klári nénit az öntödéhez közel, egy deszkaodóba lakoltatta.

Mikor ránk szakadtak a hidegebb napok, szegény asszony, hogy enyhítsen a didergésén, faszéntüzet gyújtott egy rossz mosdótálban, melyet az ágya elé tett. Kis híján az életével fizetett ezért. Erős fejfájás és hányinger vette elő. Le akart szállni az ágyból, de már nem volt ereje, elvágódott, ráesett a szénre, s mire észrevették, olyan súlyos égési sebeket szenvedett, hogy hónapokig kórházban ápolták. A melle és az egész felső teste rúd maradt. Az addig szép és kedvesen mosolygó arcán gyűrött forradások éktelenkedtek, amikor félév múlva vizszatért. Akkor ismét a konyhán adtak neki helyet.

Sannyival sokszor felkerestük a kórházi ágyán. Szegényt akkor is az bántotta, hogy nem kínálhat meg egy kis falnivalóval, amely — tudta ő jól — igenis ránk fért

volna. Mi is sajnáltuk nagyon az anyánk helyett anyánkáka melegegett jótevönket borzasztó szenvedése miatt.

Haj, a faszéngáz, a faszéngáz! S a mi sorsunk: inas-sors, cselédsors...

„KUTYÁBÓL NEM LESZ SZALONNA, sztrájktröörből szocialista”. Zigány Mihályról, a Vajdahunyadról idekerült öntöröl folyt a vita. Egy vasas szaklapból Zigány bocsánatkérő nyilatkozatát olvasta fel Malátsek János, az öntök ironikus megjegyzése közben:

Alulírott bocsánatot kérek a Simonfi-féle üzemben dolgozó szaktársaimtól, valamint Kolozsvár szervezett munkásaitól, mert a bérmozgalom idején nem szervezett munkához illően viselkedtem; ígérem, hogy a jövőben minden tekintetben mint szervezett munkás fogok viselkedni.

Kolozsvár, 1922. X. 3.

Elöttünk:

Temesi László

Bruder Ferenc

Zigány Mihály öntő

A sápadt, mongolképi Zigány Mihály termetre magas, nézésre alig kancsal férfi. Ritkán békül ki a borbélylyal: képen hetüs röt szakáll, röt színú a hosszú hátrafésült haja is. Vizenyöskék szeme fölött a torzonborz szemöldök egyre rángatózott. A munkába hosszú fekete kabátban járt be. A kabát alatt csontos testét foltos kék munkaruha takarta. Beszédmodora sima, kuli-alázatos volt, szájából gabonapálinka búze, ruhájából savanyú hűgyszag áradt. Agglegény volt.

Simonfi úr előtt csaknem térdet hajtott. A szervezett öntudatos munkások viszont szélhámos huligánnak tartották, aki „fertő” a becsületes dolgozók között. Senki sem tudta, mivel, de ez a selejt valósággal benyalta magát a főnök kegyeibe, s végül is jégre vitte Simonfi urat, amin aztán nagyokat kacagtunk, mert az öntés utáni italozások alkalmával maga Simonfi úr mesélte el, hogy s mint járt Zigánnyal.

A grafit beszerzése, mely egyik legfontosabb kellék a nyers forma beporzásánál, vagy a szárított forma beszerelésénél, komoly gondot okozott a gyár vezetőinek. Az öntődében sok szó esett emiatt a főnök és az öntők között. Keresték a kiutat a grafitkrízisből. Egy szép nap aztán Zigány előállott a „mentőötlettel”: Olyan finom, fehér színű öntőhomok-bánya feltárásáról beszélt, amelyhez nem kell grafit. Tízezer lejért árulják vagononként valahol Vajdahunyad körül.

Különleges fehér homok! Az öntők is örültek a tűzálló homoknak. Vége a bőrünket, ruhánkat feketére mocskoló grafitos beporzásnak, amely után még harmadnap is feketét köp az ember, mert orra, szája megtelik az alattomos porral.

Az idő éppen tavaszba fordult, az öntőde mögötti gyümölcsös fáin duzzadtak már a rügyek, énekelt minden madár. Hiszékenyebb ilyenkor az emberfia, pláne, ha egy olyan jómadár csicsereg az ember fülébe, mint amilyen Zigány volt...

Elég az hozzá, hogy egy szép tavaszi napon Zigány, két vagon homok árával a zsebében, útnak indult. Úti-költségről, „előre nem látható kiadásról” Simonfi úr gavallérosan gondoskodott. Szóval nem panaszkodhatott Zigány. Nem is panaszkodott, csak hallgatott, mint aki odapiszkolt.

Egy hét elteltével Simonfi urat Malátsek és Walter faggatni kezdték:

— Jön-e már a „csodahomok”, Simonfi úr?

Simonfi csak pislogott, és szárazakat nyelt, mint a hal a szatyorban. Végül is a tizedik nap a rendőrséghez fordult segítségért. Munkakönyve szerint Zigány Mihály öntő, negyvenéves, vajdahunyadi illetőségű...

A felkutatására küldött rendőrségi nyomozó telefonilag értesítette gyárunk vezetését, hogy a „keresett egyén egy vajdahunyadi zugkocsában, illuminált állapotban, kétes hírű nők társaságában dözsol”.

Veszett fejszének a nyele. Simonfi úr nyomban Vajdahunyadra utazott, hogy a Zigány szeme közé nézzen. Hogy s mint zajlott le a találkozó, nem mástól, magától Simonfi úrtól tudjuk, aki borközi állapotban, öntés utáni koccintgatás közben szívesen elmesélte ezt a kalandját.

Zigányt ténylegesen ott találta abban a kocsmában, amelyet a nyomozó megjelölt. Ivócimborák és harmadrangú kocsmái lányok vették körül. Legénykedett fene-mód közöttük. Megkövetelte, hogy Simonfi úr ne „szélhámosozza le”, mert ők üzlettársak, s különben is pénze van, amennyi kell. Azzal nagyot ütött a mellső zsebére. Ott lapult az a néhány ezer lej, ami még a homok árából megmaradt.

Fehérasztal mellett sokszor elkacagtuk, amint Simonfi úr elmesélte, hogy addig szóba sem állott vele „az a pernahajder”, amíg le nem ült vele a fehérasztalhoz, s még azt is elvárta volna, hogy pertut igyanak, amint az komoly ügyfelekhez illik. Simonfi úr megunván a hercehurcát, a rendőrséghez folyamodott, és Zigány hatósági kísérettel tért vissza a gyárba. Simonfi kényszeregyezséget kötött vele, amely Zigányt az eldorbézolt tíz-tizenkétezer lej ledolgozására kötelezte.

Amint az lenni szokott, végül is az inasok hátán csattant az ostor: hogy az adósságot mielőbb lekivittolja, Zigány a rendes munkaidőn kívül sokat túlórázott. A főnök pedig úgy rendelkezett, hogy egy-egy inas is maradjon Zigánnyal tova késő estig.

Mikor rám került a sor, Zigány úr pálinkáért és füstölínivalóért a trafikba és a kocsmába küldött, és becületére legyen mondva, engem is megraktált. Általában a plusz nyolc órák alatt nem szakította el a hámat. Ivott, szivarozott, s pár órát, úgy-ahogy, formázott. Persze én is csak úgy dolgozgattam, s közben hallgattam a rossz nőkről, a bestiákról tartott keserű előadását. Közbe-közbe jó nagyokat sóhajtott, hosszú karvalyorrát gyakran kifújta, s annak grafitporos nedvét rongyos bőrnadrágjához kente. Jobb lábára bicegett egy idő óta. Megkérdeztem, hogy mitől fáj a lába. Jól láttam, hogy szenved, arcizmai meg-megrándultak, mikor lépkedett, és felfelszisszent olyankor. Sajnáltam őszintén, mint embert...

— Nagy bajom van, Pista — s mint egy kopott karvaly, féloldalasan rám sandított. — Hallott maga ugye a... Ó, de nem is mondom, nem akarom, hogy kacagjanak rajtam.

— A betegség fájdalmas valami, és így nem kacagni való az, segéd úr — mondtam neki.

— No, látom, maga megértő ember, hát megmondom, Pista, de csak úgy, ha megígéri, hogy nem mondja tovább.

Megígértem becsületszóval, mire Zigány úr kibökte:

— „Gatyabajom” van, Pista. Az úristenit a bestia kurvájának...

Hallottam a nemibetegségekről sokat, nagy járvány volt akkortájt. De a „gatyabaj?”

— Nem érti? Be szerencsés, fiam... Izé... Trippe-rem van.

— Rossz lehet — mondtam részvétellel —, hát ezt hol szedte fel?

— Vajdahunyadon — és bánatos birkaszemekkel nézett rám, olyan tekintettel, amelyből csak szemrehányást olvashattam ki. És valóban szidni kezdte a sorsot, a rossz nőket, a pálinkát, s még Simonfi urat is, amiért annyi pénzt adott a kezére... Azt is elsóhajtotta, hogy a rendőrségen jól elagyabugyálták, visszatoloncolták Kolozsvárra, hogy most éjjel-nappal annak a Simonfinak robotoljon, akinek végeredményben a gatyabajt is köszönheti.

Minél tovább sajnálta magát, annál visszataszítóbb volt nyakatekert okoskodása, pedig közben számomra is akadt egy-két szánakozó megjegyzése, amiért ott gür-cöltem mellette. Végül is korábban hazaengedett, mondván, hogy magokat készít s ahhoz nem kell segítség...

Nekem akkor fel sem tűnt, hogy mielőtt útra tett volna, felment a modellraktárba, amint mondta, magkaszniért. A gyárépület modellekkel zsúfolt padlásán értékes színesfém-modellek hevertek, még a gyáralapító Simonfi István vasöntő és feltaláló kísérleteiből is. Zigány a napi kosztját egy jókora szatyorban hozta magával reggelenként. Este hazatértekor is hasznosította a csodaszatyrot. Nem vitte üresen, mert engedélye volt Simonfi úrtól holmi kis fűtőanyag, aprított tűzifa elvitelére. Amint később kiderült, Zigány az aprított tűzifa között sok drága színesfém-modellt s magszekrényt is kicsórt a gyárból.

De addig jár a korszó a kútra...

Egy reggel, mikor megyek be munkába, Zigány már jön kifelé, kezében a duvadtra tömött nagy szatyorral.

— Hová, hová, Zigány úr? — kérdem meglepetve.

— A betegsegélyzőbe — rebegi, arcán gyanús ijedelemmel.

Már az öntödeajtóban voltam, amikor hallom, hogy a kapu felé iszkoló Zigányt kiáltják:

— Zigány! Zigány! — és Simonfi úr rohan ki az irodából kiabálva a kapu felé, hajdonfővel, fekete frakk-kabátja kétfelé nyíltan, mintha egy haragos sas repülne:

— Szaladjon, Pista, maga is, fogják meg a huligánt! — biztat Malátsek.

Nem szívesen, de szaladok. Sokan jönnek szembe, a későn érkezők. Elállták Zigány útját. Egyszerre értem Zigányhoz a rémesen feldúlt arcú, egyre „tolvajt” kiáltó főnökömmel. Zigány már moccanni sem tudott, úgy körülállták a gyárba igyekvő munkások.

— Zigány, Zigány! Az Isten, aki... — s azzal Simonfi úr lekent egy öreg pofont a Zigány riadt képére.

— Gyerünk az irodába.

Zigánnyal azonnal elszámolt a gyár. De az emléke még sokáig kísértett. A színesfém-modellek hiányára csak rendre jöttek rá... A kicsent grafitról és más egyebekről csak a szatyor tudna beszélni, no meg azok a kisiparosok, akik átvették az efféle „szajrét”.

Zigányt különben senki sem sajnálta, legkevésbé mi, inasok: kiakolbólításával számunkra is megszűnt az ingyenes túlórázás.

ÉDESANYÁM ÜZENT Kolozsról: „Kidobolták, fiam, hogy sorozásra kell álljon a te korosztályod”. Egyébként az utcákon kiragasztott öles plakátok is azt hirdették: sorozzák az 1902-belieket.

Egymás vállát átölelve, a régi szokáshoz híven, pálinkás jókedvvel vonultak végig Kolozs és Kolozsvár utcáin a „902-beliek”. A sok parasztgúnyás között mi is Sanyival a sötétkék városi ruhában. Sanyi a legyezőre fogott sorozócéduláját még a bokrétás kalapja mellé is tűzte, s tánclelésben lejtett a nóta ütemére:

*Bíró, bíró, vájja ki a szemedet a holló.
Nem tudom, mit vétettem a lányának,
Besoroztat engem is katonának...*

A városháza előtt százával álltak hozzátartozók, kiváncsiskodók, minden korú és rendű emberek, asszonyok, leányok. És: katonák, rendőrök, csendőrök. Külön tömörültek a hadirokkantak, és tüntetően, fenyegetően mutogatták csonka végtagjaikat, üresen tátongó szemüregeiket, szenvedéstől, nyomortól torzult arcukat.

Egyébként semmi különös nem történt, minden úgy zajlott le, ahogy az előző években, s azután még vagy húsz évig: A sorozó bizottság a városháza udvarán működött. A „vizit” gyorsan ment, alkalmas volt ott mindenki, még egy-egy sánta, vak vagy fél szemű is bebecsúszott a nagy kavarodásban.

A magam jövője felől ilyenformán biztos voltam, s így figyeltem a körülöttem álldogáló, ácsorgó tömeget. Közöttük sok városit is, és keserű szájjal vágtam zsebre egy-egy gögös, korlátolt megjegyzést:

— Bőgnek a bikák... Ha szarvuk volna, még dőnének is... Az a két városi ruhás hogy nem szégyenli közöttük. Azok sem rég vethették le a bő gatyát!

Aztán oda se neki, mint besorozott rekruták újra karba fogóztunk, kézről kézre járt a pálinkásüveg, s fűjtük nekiszomorodva:

*Mikor engem besoroztak, virágzott az erdő,
Sírt a kedves kisangyalom, mint a záporoső.
Sírva mondta, panaszolta az édesanyjának,
Jaj, Istenem, a Pistámat viszik katonának.*

Valamelyik elkezdte azt is, hogy

*Katonának nem jó lenni,
Mert keveset adnak enni.
Kicsi a bádogsésze,
Nem ment meg az Isten tőle...*

Ha tudnátok az én sorsomat, ami a jóllakást illeti, hát nem kornyikálnátok olyan keservesen...

Aztán még hátra volt az agyabugya a szomszédfalusi legényekkel. Ez aztán számunkra rendőrségi botozással végződött. Pár évvel azelőtt — mondják az öregebbek —

még másképp ment, akkor a szomszédfalusiaknak járt ki a „hatósági instrukció”.

Én meg Walter és Malátsek intelmeire gondoltam, ami a nemzetiségi kérdést illette, s most sajgó háttal tapasztalhattam: a világ nem változott, csak a hatalom, s az uszítás is maradt a régi.

De hát az ilyesmi akkoriban szinte hozzátartozott a sorozási cécóhoz. Attól mi még vigan mulattunk odahaza Kolozson. A botozás után nem is emlékszem már másra, csak az édesanyám hétfő hajnali könnyes szemére: — Csak háború ne legyen, fiam, aztán valahogy csak túl leszel ezen is. — Ő aztán tudta, miért fohászkodik. Három fia, két veje járta meg a tizennégyes háborút, s csak ő tudja, mit állott ki, amíg mind az ötüket hazaimádkozta. Miközben fohászkodott s egy-egy könnyet is kitörült a szeme sarkából, betarisznyált egy málés kenyeret, a megszokott heti kenyéradagomat és hozzá a szilvalekvárt.

EGYÜTT INDULTAM anyámmal Kolozsvárra. Hajnali három óra lehetett, mikor a kapun kiléptünk. A vasútállomásra igyekeztünk, a négyórás vonathoz. Anyám elkészítette a malacok és a tyúkok eledelét. Külön a macskának és a házörző Flokinak is kirakta a kétnapi élelemadagját. Aztán beszólt a hátsó kis szobába a János bátyám még édesdeden alvó feleségéhez:

— Mit üzensz az uradnak, fiam? Amíg odaleszek, nézz a jószág után. Itt kikészítettem az ennivalójukat, csak éppen hogy odaadod. Én megyek, mintha temetésre mennék. — E szavakkal a sírás fojtogatni kezdte anyámat, de igyekezett erős maradni: — Aztán dobjál a kutyának és macskának is, Biri.

Biri sógornőm álmos szemekkel küldött üzenetet s jókívánságot a férjének, aki Gyuri bátyánktól átvette a vak lovat a stráffal.

— Isten velük — mondotta a sógorasszony. — Az Úr áldja őket s maradjon velük.

Anyám két kosarát a karjára akasztva, szegényes ajándékokkal indultunk útra. Az én vállamon a tarisznya, benne a kenyér, bal kezemben a tisztára mosott

fehérműcsomagom, középen a szilvaízesedénnyel. Másik kezemben jókora bot, a rosszhiszemű emberek vagy a támadó kedvű kóbor kutyák elhárítására. Éppen kakaskukorékoláskor indultunk a kapun kifelé. Anyám a templom ajtaja felé fordult, jobb karjáról letette a terhet, és keresztet vetett magára: — Uramisten, segíts meg! — és figyelmeztetett engem is a keresztényi cselekedetre. Mivel a kezeim nem voltak szabadok, a botom végével billentettem egyet a sapkám simléderén mondván: — Uramisten, segélj meg minket, most és mindörökké, ámen.

Kolozsvárig a vonaton a szemem le-lekoppant az ál-mosságtól. Anyám kérdéseire zavaros feleleteket adtam, hiszen már a harmadik éjszakát töltöttem csak pár órai alvással. A vasúti állomástól anyám az útra készülő fiaimhoz sietett. Én a lakásomra. A csomagot letettem, gyorsan ruhát cseréltem, máris loholtam a gyárba, hogy még mielőtt a vasúti főműhelyek dudája elfújja a hetet, én a kapun belül legyek.

Károly, az öreginas aznap vett búcsút a gyártól. Szüleivel és a bátyjával, ki már lakatossegéd, hajóra száll ő is, hogy Brazília valamelyik vasüzemében gyakorolja a Simonfi-gyárban tanult mesterséget. Károlynak megfelelő bizonyítványt állítottak ki jómagaviseletéről, a gyárban eltöltött inas éveiről. Most már mint öreginasok és nem utolsó sorban mint besorozott katonák, mi is leszünk valakik a gyárban.

Persze, nagy volt a sürgés-forgás körülöttünk:

— No, mi van, Pista! Bevettek-e katonának? — János bácsi németesen kérdezte: — „Tagli” vagy „untagli”, fiúk?

— „Tagli, tagli” — felelte Sándor. — Nem hozunk mi szégyent az öntökre holmi „untagli”-al.

Malátsek, mint antimilitarista, bajnak és nem dicsőségnek tekintette, hogy bevettek. Walter ellenben úgy találta, hogy nem árt, ha egy munkásgyerek ért a puskaforgatáshoz. Nem tudni, hol, mikor és ki ellen kell harcolni fegyverrel a kézben. Forradalmak idejét éljük...

Ez alkalommal nem nagyon figyelhettem a vitájukra. Fejemben még mindig ott zsongott a kolozsi muzsikusok zenebonája, a legénypajtások ordibálása, s közben majd

leestem az álmatlanságtól. Malátsek maga is szerette a jó bort, átérezte a helyzetemet, s faszénavásárlás ürügyén kétórás kimenőt adott. Hazasurrantam, de szörnyű álmok gyötörték: újra a csendőrök kezén voltam. Bottozták irgalmatlanul a legényeket. Csuromvizesen, zúgó fejjel ébredtem s támolyogtam vissza a gyárba.

ÚJRA FELVETTEM A SZÉP RUHÁM. Ez alkalommal, hogy búcsút vegyek az óceánon túlra kivándorló bátyáimtól és népes családjuktól.

Fanatikus hitű Feri bátyám, mint Biblia-kutató, arra a meggyőződésre jutott, hogy az Úr csak száznegyvennégyezer embert választott ki az örökéletre, s ő persze mindenáron közöttük akart lenni, minél több családtagjával. Hitte, hogy az Úr sugallatának tesz eleget, amikor elhagyja és más hitsorsos társaival is elhagyatja azt a bűnös földrészt (Európát), hol az általuk „fenevad”-nak titulált római pápa székel...

A lezajlott nagy háborút csak amolyan előjátéknak tekintették, mert az igazi világegés szerintük a Szentföld körül fog lezajlani, s már az az idő sincs messze... Bizony a szociális okok mellett ilyen téveszmék is pusztították, fogyasztották népünket s űzték távol a hazától.

Feri bátyám még az elválás szívettépő pillanataiban sem oldódott fel. Olyan közömbös maradt irányunkban, mint amilyen volt, mióta a szektázás rabja lett. Azóta őt csak hitsorsosainak s a gyülekezetnek dolgai érdekelték, s még szegény édesanyánk is idegen volt számára.

Anyám egyre csak sírdogált, a könnyeit törölte a gyermekeiért és az unokákért. Akiket többé sohasem lát viszont. Arcát még sohasem láttam ilyennek: szenvedés és csodálkozás váltakozott, keveredett ráncai között. Hogy lehet az ő nagy fia, akiért annyit sírt és imádkozott, az elválás órájában is annyira közömbös öhozzá?

Gyuri bátyám szívét nem kérgecsépte meg annyira a vakbuzgalom. Bár neheztelt rám, amiért nem követtem őket hitükben és a „pogány” gyári munkások között veszejtem el magam, mégis most, az elválás napjaiban mintha ráeszmélt volna, hogy amit velem tett, nem

éppen volt testvéries bánásmód. Vak lovát a szekérrel János öccsének ajándékozta, mivel őt és feleségét megnyerték a hitüknek. Engem sem akart éppen megajándékozatlanul hagyni. Márkás kerékpárját, amire régóta ácsingóztam, nekem adta — jutányos áron...

ESTE A KOLOZSVÁRI VASÚTÁLLOMÁSON gyülekeztek a kivándorlók. Batyukba kötött csomaghalmazok ágaskodtak a III. o. váróterem tágas helyiségeiben és a nagy kijárat csarnokban. Előírt kis mennységű ágy-nemű és néhány nélkülözhetetlen holmi képezte a poggyászt. A háborút átvészelt, ütött-kopott tehervagonokból álló hosszú szerelvényt húzott a peron elé egy ziháló mozdony.

Sírás-rívás, búcsúzkodás, hagykozás közben kászolódtak fel a családok. A mieink már fenn voltak a vagonban, amikor anyám is elrebegette jókívánságait, aztán zokogásba, jajveszékélésbe fulladt minden:

— A háborúból is van visszatérés... van remény, de mi soha többé nem látjuk egymást... — Anyánk elájult, s nem látta, hogy könnyes tekintetünk miként kíséri az alkonyi fények felé kizakatólító vonatot.

Mikor anyám magához tért, megkínzott tekintetével úgy fürkészett minket, mintha az itthon maradt két fia sorsát kutatná a jövőben:

— Miért ver az Isten így bennünket, Pista, János?

Anyánk és a többi búcsúzkodó rokon és barát még azon éjjel vonatra ült, és ki-ki visszacipelte szíve batyuját Kolozsra, ahol a mai naptól kezdve immár kevesebben hordozzák azt a keserves sorsot, amelyet a szülőföld ránk rótt.

A KÉT NAGYOBB BÁTYÁNK TÁVOZTÁVAL, akikkel csak anyai ágon voltunk testvérek, most úgy érzem, hogy a pár évvel idősebb édesbátyám, János, mintha több testvéri vággyal közeledne felém. Örvendtem a páfordulásnak, mert bizony, mióta ő is bibliás lett, nagyon elhidegült tőlem, pedig én testvéri szere-

tetre szomjaztam. Megható szavakkal s könnyező szemmel beszélt a tőlünk eltávozott testvéreinkről, rokonokról, és én őszinte szívvel osztottam bánatát, bánatunkat.

—István öcsém! Most már ketten maradtunk egymásnak. Legyünk jó testvérek, mint régen voltunk. Sze' egymásra vagyunk utalva, segítenünk kell egymáson, Ha jónak látod és akarsz egy kis pénzt keresni még az éjjel, úgy gyere velem az erdőre egy szekér zöld gallyért...

Álmos és összetört voltam, hiszen a sorozás óta szinte megszakítás nélkül peregetek az események, jó lett volna aludni. De a pénzre is roppant szükségem volt, ritka az ilyen alkalom. Anyámtól már nem illő pénzsegítséget elfogadni. Keserves kereset az övé is: gazdánéktól vállalt szövés-fonásért, könnyebb napszámért kap néhány lejt. Kezet szorítottam a bátyámmal:

—Bátyám! Örömmel segíték én neked most és szabad időmben bármikor és akármilyen munkán. Nagyon rám fér egy kis pénzecske...

Első kakasszóra indultunk, 1923. május elsejének hajnalán. János bátyámmal egymás mellett döcögünk a stráfszekér bakján. Poroszkált a vak ló a halványuló csillagok alatt végig a Rákóczi úton, fel a törökvágási kaptatón. Egyre biztattuk szegény párát: „Gyi-i-i, te-e-e!” Nagyokat is cuppogtattunk hozzá, csakhogy minél hamarább odaérjünk a lombosodó fák közé, anélkül, hogy ostort használnánk vagy az erdőőr figyelmét magunkra vonnánk. A hold bár fogytán volt, valamennyire csak megvilágította az utat a Hója-erdő felé. Amikor az erdőhöz közeledtünk, János leszállt a bakról, a gyeplőt az én kezembe adta, ő a kantárszárnál fogva a legnagyobb csendben, hang nélkül vezette lovát az általa előre kiszemelt erdőréshöz.

Hazatérőben a sárgarigó elkezdte füttyös nótáját, és igyekeztünk baj nélkül kijutni az erdőből a harmatos fűben, még mielőtt pirkadni kezd az ég alja a keleti tájon.

Leszállítottuk a zöld „csempészárut” Isten segítségével minden baj nélkül annak a vendéglősnek, aki május elseji díszül rendelte bátyámtól a szekérnyi zöldágot.

Jó bátyám, János, fizetségül segítségemért egy dolgozó nadrággal lepett meg. A nadrág anyagának papír volt a nyújtószála és gyapot a verője. — Hogy az Isten a fukarságát és szegénységét verné meg!

MÉGIS A MÁJUS ELSEJE e naptól kezdve örök időkre a legszebb ünnepnapommá lett.

Reggel a vasasotthonban zsúfolódtunk össze, s lelkesülten hallgattuk a szónokokat. Fogadalmat tettem magamban, hogy a jövőben a szocialista eszmék megismerésén fáradozom és osztályom harcos katonája leszek.

Ebéd után a Hója-erdőben majálistoztunk a vasas ismerősökkel. Én a Sándor barátommal egyforma ruhában vigadoztam. Ott volt Malátsek és Walter is, mindketten feleségestől. Tarján Béla és Nájmon Jóska társaságában sörözgettünk, és osztályharcos dalokat énekelve melengettük szívünkben a reményt s vértéztük fel magunkat eljövendő küzdelmekre. Én nem tudtam másra gondolni, csak arra, hogy egyszer eljő a világ, amikor nem botoznak, nem lesz kivándorlás, maradiság. Majd béke, becsület, biztonság jut osztályrészüln minden dolgozónak. Nájmon szaki kezdte s mi fűjtük utána:

*Újra itt van május elseje,
A levegő dallal van tele.
Zengedezzük hát mi is dalunk.
Mindnyájan testvérek vagyunk.*

Észre sem vettük, egyre többen énekeltek körülötünk. Talán már százan is, ha nem többen:

*Önkény, zsarnok, szolgaság kihál,
Az ifjúság napja felragyog,
Az eszme él, és győzni fog,
Az eszme él, és győzni fog!*

Sándor arcán is vidám, büszke mosoly. A természet ölen nőttünk fel, erdőn-mezőn, paraszti sorban. A városiakról őszintén szólva megvolt a véleményünk. Persze,

minden pantallóst egy kalap alá vettünk. Úgy tudtuk, valamennyi lenézi a parasztot. A munkásosztályt nagy általánosságban csőcseléknek titulálták a falusi, illetve kisvárosi urak. A szervezett munkások meg „vörös patkányok” voltak a szemükben, akik el akarják rabolni a jobb emberek szerzeményét. És íme, milyen másképp fest a valóságban! Soha nem éreztem olyan felszabadultan magam, mint most, a szervezett munkások ünnepén, az ő társaságukban. Bár sokszor még az elevenünkbe vág, ha köszörülnek egyet-egyet rajtunk. Sokszor úgy érzem magam, amikor a vallási és nemzetiségi nézeteimet kritizálják, mintha testünkre ragadt piócákat vagy kullancsokat tépdésnének ki irgalmatlanul. De a dal üdített, bátorított:

*Proletárok, fel csatára hát,
Így érvük el a jövő honát.
Szebb jövőért áhít szivünk,
Hódít e zászló, amit vizünk.*

Később Walter társaságában beljebb mentünk az erdőbe, oda, ahol a kommunisták egy csoportja tanyáztott. Ott Leninről és a Szovjetunióról beszéltek, az első szocialista haza célkitűzéseiről és annak védelméről egyserű, de vérpezsdítő hangon. És persze, daloltunk itt is:

*Gyilkos golyók közt testvérszív dobban,
Menjünk szétzúzni a rabláncokat,
Közénk, ki bátor, s nem gyáva rab.*

Pianóban, de érzéssel énekeltük a hatóságok füleinek nem tetsző, forradalmi dalt. Izzott a bensőm, magával ragadott a forradalmi hév, ökölbe szorult a kéz:

*Harcban a kommun, folyik a vérünk,
Rabszolgaságból nem kell több nekünk.
Nem ömlik egy csepp sem hiába már,
Szolgaság helyett a dicsőség vár.*

Az utolsó két sort mélázva, reménytelenül daloltuk. A befejező szakasz következett. Már sokan csatlakoztak

hozzánk, és a mérsékelt hangok át-átcsaptak fortékba, sőt helyel-közzel fortissimókba is:

*Bátran előre, munkás testvérek!
Ajkunkon zengjen győzelmi ének.
A kommun vérvörös uralma lesz,
Hős proletárok végső harca ez.*

Az utolsó verssorok hangfoszlányaiba rendőrsípok és kardcsörtetés zaja vegyült,

— Bolševicii!! (Bolshevikok!) — és már suhogott a rendőrök gumibotja s kardlapja. A rendőrök mögött katonák alkottak láncot. Rajtaütésszerűen támadtak, sokakat véresre vertek, másokat elhurcoltak.

Walter elvtárssal együtt néhány botütéssel testünkön kerültünk ki az egyenlőtlen ütközetből.

— Szocdem árulás — suttogta Walter sápadtan.

— Így néz ki a jog tisztelete nálunk — méltatlankodtak egyes elvtársak. Mások a Kommunista Párt törvényben biztosított „jogi személyiségét” emlegették a háttérben settenkedő komisszárók és katonatisztek felé. Persze ez süket fülekre talált. Voltak, akik öklüket rázták feléjük.

— Călăii! Jós cu teroarea! Ucigașii!

— Hóhérok! Le a terrorral! Gyilkosok!

Így kóstoltam bele rövid egy hét alatt kétszer is a gumibotba. Megbotoztak mint parasztot, s aztán úgy is, mint munkást. Ilyenformán a munkás-paraszt szövetség mellé az én hátamra felírták a munkás-paraszt sorsközösséget. Nem is feledkeztem meg róla egész életemben.

VIRÁGZANAK AZ ALMAFÁK kint a gyár mögötti gyümölcsösben. Az öntöde kitört ablakszemein át láthattam a tavaszi ünnepre kiöltözött hegyoldalt s hallgathattam a sárgarigó füttyét s a feketerigó dallamosan cifrázott nótáját. Milyen szép lehetne az élet, ha a hasam és a zsebem a fejemnek annyi gondot nem okozna. Mennyi lehetőség mutatkozik az élet örömeibe belekóstolni. Csak megízlelni, s aztán egyszer-másszor jól

is lakni vele. Ábrándok, badar kívánságok uralkodtak el rajtam. Vágytam jóllakni és szeretni, táncolni lányokkal s jó barátokkal mulatni huszonegy éves legényhez illően.

EGYÜTT TETTÜNK-VETTÜNK a műhelyben Sándorral, mert ha én voltam a hetüs inas, ő ott maradt segíteni, máskor meg én segítettem neki. Száraz és finomra tört grafit- és szénporral töltöttük meg a zacskókat, Aztán a sverceshordóba darabos grafitot és szitált szénport kevertünk el vízzel, majd az asznapi öntés után szétdobált „sverájnkat” raktuk a helyére, no meg a gomb- és homokstaufferokat az öntők platzán a megszokott helyükre támasztgattuk. Eközben Sándor csak elkáromkodta magát — rózsaszín foghúsa kivillant habfehér fogai felett a sverctől fekete ajkai között:

— Urak lettünk, azt a kutya istenit! Már otthon is csak úrnak titulálnak, azt a jóságos istenségit az úri rongyának! — és sóhajtott hozzá egy keserveset.

Tudtam én, hogy nem ok nélkül szidja a szép sötét-kék kétsorost, amelyre annyira vágyott, de azért tettem magam butának:

— Téged mi lelt, kiskomám?

— Te Pista, te, ha tudnád, milyen egy gyönyörű lánnyal ismerkedtem meg az este. Mint egy álom olyan! Búzavirágkék szemek, aranyhaj, szép mosolygó arc, csi-csergő hang, akár egy pacsirtának, és csinos testalkat. De oda pénz kell ám, kiskomám! — s a nagyobb bizonyosság kedvéért hüvelyk- és mutatóujját összedörzsölgetve, mintha pénzt számolna, még mutatta is a koma azt, ami mindkettőnk zsebéből hiányzott.

— Akkor ámen! — legyintettem lemondóan.

Sándor azonban nem látta olyan reménytelennek a pénzszerzési lehetőséget. Kileste, hol s mint mesterkedik Alexa. Túl a repülőhídon, a kakasvárosi csúzdánál óriási vastemető van. Odalökik a vasúti műhelyek minden hulladékát. Főleg a remek szürkevasból készült féktuskókat. Ezek már eddig is feltűntek nekem öntéskor, de sohasem hittem volna, hogy Simonfi úr ezeket rövid

úton szerzi be, mégpedig úgy, hogy Alexa elemeli onnan, ahol a kutya sem ügyel ezekre az értékekre.

Végül is úgy alakult a dolog, hogy nem mertünk nyakig mászni az ügybe, csak Alexának segítettünk. Ügyeltünk, hogy ne járjon arra senki, mikor rakodik, mégpedig fiákereken. A csúzdánál a fiákeres segített. Bérkocsin aztán feltűnés nélkül fuvaroztuk a dugárut a Simonfi-cébig. Mindenesetre a mi falazásunkkal a Chira Alexa üzlete fellendült, aminek Simonfi úr örült a legjobban, mert úgy kapott az ilyen lehetőségek után, mint eb a légy után, mert nem múltott el nap, hogy okkal, ok nélkül, mutatóujját felemelve valamelyik inast ne figyelmeztette volna:

— Ne lopj, és ne... te, te né...

Az orgazdaság, úgy látszik, más lapra tartozott az ő tízparancsolatában.

Mindenesetre én nem a legjobb lelkiismerettel csúszattam az első jutalékot zsebre, de Alexa is, Sándor is kinevettek aggályoskodásomért. A pénz pedig kellett az elkövetkező napokra, amikor is megismerkedtünk Böskével, azzal az „álomszép”, aranyhajú városi leánnyal, akiről Sándor áradozott...

AZ „ÖSSZHANG”-BÓL, a vasúti főműhelyek kultúrházából messzire kihallatszott a tánczene. A vasutasok fűvőszenekara a Kék Duna-keringőt harsogta. Sándorral kart karba öltve igyekeztünk az „új világ” pénztára felé, s nemsokára könnyű párok forгатagában álltunk, vágyaink színtérének kellős közepében: a táncterem sima parkettjén.

Csakhamar rájöttünk, hogy az „Összhang”-ban könnyebb a stílus, mint a Jámbor bácsi tánciskolájában. Ez igen! Ide érdemes lesz eljárogatni! — véltük mi, igazi zöldfülűek módjára.

Sándor csakhamar rátalált rajongott Böskéjére, el is kérte menten a táncosától. Karján a szép szőke lánnyal rám kacsintott: — Ide süss, kiskomám! Hölgy ez a javából, mint egy tündér!

Én azonban nem voltam úgy elragadtatva. Hamar észrevettem, hogy a városi fiatalok más szavakkal, min-

denféle szellemességekkel, bemondásokkal, sőt kétes értelmű kifejezésekkel udvarolnak, hozzájuk képest a mi modorunk még kissé parlagi volt. Sándor például csevegés helyett buksiját a lány szende képéhez nyomta, és úgy forgott a boldogságtól mámoros Beyer Böskével, mint egy gombszemű medvebocs. Végül is egy odatoppanó fiatalember színpadias „szabad kérem”-mel lemarasztalta a csinos lánytól. Sándor, természetéhez híven, az ilyesmit nem vette zokon, sőt feszült a melle a büszkeségtől, hogy milyen jól megállta a helyét.

— Miért nem táncolsz, kiskomám? Ha már fizettünk, hát táncoljunk is — mondotta bölcsen. — Különbön csuda jól táncol ez a leány, eredj és kérd el attól a manasztól. — Azzal Sándor már fel is kért egy másik leányt, s tovalejött mellőlem a zenekar irányába.

Né, te, né! Hát ennek csak ennyit jelent az imádott Böske? — gondoltam magamban. — Sze’ akkor szabad a vásár.

Ugyanis, az igazat megvallva, addig-addig mélézgatam a forgatag közepén, a „majomszigeten”, hogy én már más lányt nem is láttam a táncteremben, csak Beyer Böskét. Még töprengtem egy darabig, aztán: isten neki, megindultam a szőke tündérke felé. Mikor lekértem a táncosától, egy erősen brillantinozott, vállas fiatalembertől, mint régi ismerősre, úgy mosolygott rám.

Böske alig volt alacsonyabb nálam. Megnyerő beszéde, kellemes csengő hangja, simuló, alkalmazkodó modora hamar magával ragadott. Könnyen táncolt, pillangó módjára röptünk körbe-körbe. Arról beszélgettünk, hogy Sanyi meg én a legjobb barátok vagyunk, „ikrek”; azért viselünk egyforma öltönyt... Közben életemben először élveztem a táncot boldogan, felszabadultan. Mikor a zenekar befejezte, Böske karomnál fogva kivezetett az ivóba, ahol hideg sör szürcsölgetése közben fedeztük fel egymás kilétét, majdnem úgy, mint Kolumbusz Amerikát, mert, ha igaz, amit a történelem feljegyzett, ő sem ismert a látottak alapján az Újvilágra. Úgyszintén mi is. Én például finoman elhallgattam inasvoltageomat, Böske viszont arról nem beszélt, hogy az asztal körül lófráló fiatalemberek közül egyik-másik nem ok nélkül néz görbe szemmel reám.

Azért egészen vak én sem voltam: hamar észrevettem, hogy Böske „felkapott lány”. Asztalunk köré nem-sokára egész kis társaság került. S ha odanéztem, észre vettem, hogy arra távolabbról egy kis csoport fiatalember majd felnyársal a tekintetével, és szemmel láthatólag minket tárgyálnak. Azt is sejtettem, hogy mi lesz ennek, a vége, de hát huszonegy évesek voltunk Sándorral, s nem aludttej folyt az ereinkben... Most már csak azért is!

Mi is, a többiek is, kérlelni kezdtük Böskét, hogy énekeljen valamit. Böske reám mosolygott: a búzavirág szemek, a keskeny, tüzesen pirosuló ajkak és a két vastag fonatban pompás mellén nyugvó aranszínű haj, alig hosszúkás arcán a szabályos orr, fehér arcbőrén a gyenge pír mintha csak tőlem, egyedül tőlem kérdezte volna, hogy énekeljen-e.

— Nocsak — biztattam —, én is szeretek dalolni és szép dalokat tanulni, ha van kitől.

Hát akkor este tanultam meg az első slágereket a falumból hozott nóták s a műhelyben elsajátított mozgalmi dalok mellé. Tanítómesterem a szép, alt hangú Beyer Böske volt, aki mellett talán még Szent Ferenc is elkárhozott volna.

*Búcsúzni jöttem, ma még az enyém,
Egy fájó seb ég a szívem helyén.
Csak még egyszer legyek boldog, mint régen,
Aztán elmegyek, könny nélkül szépen...*

Viharos tapssal biztattuk újabb és újabb slágerek eléneklésére Böskét, s végül is észre sem vettem, már ketten énekelünk. Jól talált a hangunk, s olyan sikerünk volt, hogy le a kalappal...

Mire véget ért az éjféli táncszünet, a „szupé”, és a zenekar ismét a táncmuzsikára zendített, csak a vak nem látta, hogy én már „égek” a szép lány élesztgette tűzben. Sándor ajánlatára nem hagytuk a lányt mással táncolni. Ahogy tőlem idegen fiú elkérte, a következő fordulónál Sándor már „leszerelte”; ha Sándortól kérték el, úgy én jöttem a „szabaddal”. Böskének tetszett a játék, mi pedig örültünk a sikerünknek. Végül megkér-

deztem, hogy van-e, aki hazakisérje. Böske hozzám simult, úgy súgta fülembe, hogy szívesen veszi, ha hazakisérem.

Az Összhangtól, vagyis a vasúti műhelyektől a Fürdő utcába, a Sétatér mellé kellett kísérnünk Böskét. Ott lakott özvegy édesanyjával a tízes szám alatti palota alagsorában.

ÉJFÉL UTÁN kettőt ütött a főtéri nagytemplom órája, amikor Sándorral a lányt közrefogva átlépdeltünk a Szamos hídján. Szép teliholdas éjszaka derült a város felett, a folyó csobogott, csacsogott. Olyan volt a világ, mint egy képeslevelezőlap. Kár, hogy a főutcától pár lépésre, a fényes Astoria-szálló mögött, a fellegvári sikátorokból női jajveszékélések, férfiszitkozódások foszlányai hallatszottak. Folyt a rendes szombatéjszakai élet Kolozsvár legzüllöttebb, legaljasabb negyedében, a hírhedt Fellegváron. Átejtett utcalányok követelték szálnamas testük használati díját a sóher lovagoktól, akiket gyakran az Astoriáig kergettek csapatostól. Onnantól aztán futni hagyták az ipsét, mert jaj volt kócos fejüknek, ha rendőrkézre kerültek birodalmuk határán túl...

Nekünk közben más dolgunk is akadt, minthogy a körülöttünk zajló életre vagy akár Böskére figyeljünk. Az a társaság, amely görbe szemmel nézte, hogy miként mulatérozunk Böskével, amint kiléptünk az Összhangból, a nyomunkba szegődött. Cseppet sem voltak szégyenlősek, eszük ágában sem jutott titkolni, hogy mi a szándékuk. Egészen jól hallottuk, amint tanakodtak, biztatták egymást:

- Üss oda, amikor mondom...
- A fejét, hogy ne sántuljon.
- Bízd csak rám!
- Fő, hogy ne kíméld, nem apád...

Végül is úgy döntöttek — fülünk hallatára —, hogy majd, ha elválunk Böskétől, ellátják a bajunkat.

Ekkor már a Sétatér sötétlett előttünk, a Fürdő utca sarkán a Diana-gőzfürdő kopott épülete is mintha kevés jóval biztatott volna. A Hold is el-eltűnt egy-egy felhőfoszlány mögé. Az el-elsötétülő utcán legfennebb csak

számolni lehet a suppokat, de megmondani, hogy ki adta... Na, de hát kolozsi legények voltunk mi még nem is olyan régen, most pedig vasasok, sőt öntők!

Persze Böske reszketett mellettünk, mint a nyárfa-levél. Mi ettől még jobban felbuzdultunk. Elannyira, hogy amikor kísérőink közül a legpimaszabb hátulról elgáncsolt, én szó nélkül megfordultam s a bokszeres öklömmel behúztam egyet.

Nyomban egymásnak estünk volna, de a józanabbak s a jobb nevelésűek lecsillapították az izgágabbakat, hogy mégsem illik lány előtt bunyózni. Ők ilyenformán lemaradtak egyezkedni, mi pedig nemsokára megérkeztünk a kislány kapujába. Böske, miközben kinyitotta a cifra rácsos vaskaput, amelyen túl gondozott kert virult, egyre biztatott, hogy ne forduljunk vissza, hanem a másik oldalon kerüljünk a Sétater felé. Böske melle zihált az izgalomtól, mégis a szeme mintha büszke-kacéran villant volna, hogy a „kakasviadal” érte pattant ki. Miközben mi Sándorral legénykedtünk, hogy bízza csak ránk az ügyet, Böske, hogy Sándor ne hallja, a fülembé súgta:

— Holnap délután várom a Fötér sarkán, a trafikban.

A FIÚK — ÖSSZESEN TIZENKETTEN — félkört alkotva közeledtek. Mi Sándorral a hátunkat a vaskerítésnek vetettük, és el voltunk szánva a legkeményebb védekezésre. Talán emiatt, talán mert maguk sem képzelték, hogy szembefordulunk velük, elég az hozzá, hogy amikor félkörbe álltak, békülékenyebb húrokat pengettek, mint vártuk volna, különösen egy kellemes hangú, jóvágású végzett tanító, de tanítói állás híján, dohánygyári munkás. Ő szólalt meg elsőnek:

— Hallgassanak meg, jó fiúk, s engedjék meg, hogy ismertessem a helyzetet. Ne tartsanak ellenségnek minket. Én Simon Károly vagyok, a sértett fél, akivel a lány kibabrált, itt áll mellettem.

— Kovács Béla vagyok — szólalt meg a másikkal egy fél fejjel alacsonyabb fiú, s mindkettő kézfogásra lendítette a karját.

Bizalmatlanul, cselre számítottam, de kezét fogtam velük. Mikor meghallották, hogy én is Kovács vagyok, Simon Károly elnevette magát:

— Ó, szintén Kovács? Nincs semmi baj, Kovács úr! Mint névrokonok, minden remény meg van, hogy megértik egymást. — Azzal már át is adta a szót a csalódott szerelmes Kovács Bélának. Mikor Béla elakadt, a többiek közbeszólásokkal segítették a helyes kifejezéshez. Mi pedig így tudtuk meg, hogy Kovács Béla hat hónapig udvarolt Böskének, komoly szándékkal, fülíg szerelmesen, s boldogan ajándékozott a lánynak holmi csecsebecsüket, opálköves gyűrűt s miegymást. Utóbb a lány elfordult Bélától, s most másfelé kacsintgat.

— Na és? Maguk most mit akarnak tőle? — kérdeztem én, mikor már úgy tűnt, hogy mindent elmondtak, ami a szívüket nyomta.

— Amíg költekezett rá a barátom, addig jó volt, s most...

— Igen, addig kellettem, amíg költeztem — mondotta Béla is.

— Ostobaság — vontam meg a vállamat nyeglén. — Nem az a bolond, aki elveszi a hét kenyeret, hanem aki adja.

Mintha darázfészekbe nyúltam volna, szinte egyszerre hördültek fel. Egyesek sajnálkoztak, amiért békés szándékkal közeledtek felénk. Simon még ezután is békíteni próbált, de letanácsolták.

— Kenj oda, ne prédikálj!

— Vagy úgy? — berzenkedtem én is. — Maguk akarnak törvényt szabni nekünk! — Pedig már azon voltam, hogy Simon úr érvelését elfogadjuk. De most már más: — Igenis kísérgetni fogjuk, ha ő megengedi, igaz, Sándor?

— Úgy is van! Parancsolgassanak az anyjuk... — és Sándor olyan valódi hazai legényest káromkodott, hogy olyat tán azóta sem hallott a Fürdő utca.

Erre aztán ellenfeleink is a „megkergült anyja istenit” emlegették annak, aki még egyszer Bözsi mellé kujtorog, s egy akkora ruhát ígértek, hogy azt megemlegetjük, amíg élünk. Egyébként a történetek ellenére

békét hagytak, de tudtuk, hogy másodszorra nem úszuk meg szárazon.

— Hej, kiskomám! — sóhajtott Sándor, mikor már a hársillatú Farkas utcában jártunk. — Tán jobb lenne annyiba hagyni. Kár egy lányért, még ha olyan angyali is, vásárra vinni a grafitporos bőrünket.

— Lehet, hogy igazad van, pajtás, de megretírálni szégyen. Ha már benne vagyunk, hát csináljuk végig. Legfennebb holnap elhívjuk Tarján Bélát is, utóvégre ők tizenketten jöttek ránk...

— Jó lesz biza! — örvendezett Sanyi. — Béla egyedül szétveri az egész bandát, nekünk alig marad valami...

HÉTFŐ DÉLUTÁN az Unió utcai trafikban találkoztunk, de amíg eltelt ez a másfél nap, én másra nem tudtam gondolni, csak az aranyhajú Böskére. Éjjel felőle álmodtam, ébren meg szóttem a színes ábrándképeket.

Bár a józan ész most is azt súgta: hagyd abba! És emlékeztetett az okokra, melyekért Kósa Annával is szakítanom kellett. Közben a lelkiismeretem is erősen zakatolt: akármilyen könnyű kereset, mégsem folytathatom az Alexa-féle „ócskavas-válogatást”. Márpedig azzal tisztában voltam, hogy a hitvány lejek nélkül, amelyekre így teszek szert, nincs mit keresnem Böske körül. Az ilyen lányhoz pénz kell. Különben is azt hiszi, hogy segéd vagyok. Én hitettem el vele... De mi lesz, ha egyszer Alexa lebukik?

Beleizzadtam a rettenetes gondolatba. De az ösztönöm hajtott, kergetett: a búzavirág szemek varázsa, az édes mosoly, fület-lelket bizsergető dal. Mintha csak nekem énekelt volna: *Búcsúzni akarok csupán...*

Kilestem az alkalmat, hogy Böskét a dohányboltban egyedül találjam. Örömmel, vidáman fogadott. Én viszont tele voltam mindenféle gátlással. Sajnos, tudatában is voltam gátlásos természetemnek, s ez csak megnehezítette a dolgomat. Böske azonban hamar kiismerte a természetemet. Úgy kezelte, mint régi ismerőst, közvetlenül viselkedett, észre sem vettem: eloszlatta szorongásomat.

Leginkább annak örvendtem, hogy a tegnapi harc után épségben lát viszont, s hogy „ikertestvéremnek”, Sanyi-

nak sem történt semmi baja. Persze, kimérten társalogtunk, csak a szemeink mondtak többet, mert a vevők egymás kezébe adták a kilincset, ki cigarettát, ki gyufát, ki meg képeslapot vásárolt.

ESTE NYOLC ÓRAKOR Böske becsukta a boltot. Aztán kettesben végigbarangoltunk a Monostori úton, s a második keskeny utcán jobbra fordulva nekivágtunk a Fürdő utcának. Beszélgettünk, nevetgéltünk gondtalanul, míg csak a Sétatér felől fel nem tűntek Kovács Bélák teljes létszámban. Most már Böske is megjiegedt, s cseppet sem látszott begyesnek, hogy őerte van ez a felhajtás. Végül is így szólt hozzám:

— Pityu, erősen félttem magát, most így egyedül... Be kell jönnie hozzám, és...

— Aludjam is maguknál? — kérdeztem kétértelműen, de elpirultam a bátorságomon.

— Tudja, hogy nem játék, amire ezek képesek...

Közben sem mi, sem Kovács Bélák nem tulajdonítottak jelentőséget annak a rendőrnek, aki az egyik tornyos villa kapuja előtt álldogált. Pedig éppen néhány nappal előbb a szakszervezeti szónok az egyik gyűlésen tiltakozott, amiért becsületes baloldali intellektüelleket ártatlanul bebörtönöznek, holott lázongásra uszító, huligánakciókat szervező, a békés lakosság nyugalmit s a rendet felborító szélső jobboldali tanárok, ügyvédek legfennebb párhetüs házi őrizetet kapnak. Például éppen ezt a Fürdő utcai egyetemi tanárt hozta fel. Azért posztolt a kapuja előtt rendőr, és őmiatta voltak sűrű razziák a Fürdő utcában...

Épp a remekművű, vasvirágos kerítés sarkához értünk, mikor a járda szélén, egy lombos hársfa alatt, melyre a szemben levő oszlopról gázlámpa szórta gyér fényét, a vastag nyakú Tarján Béla barátunkat pillantottam meg magabiztos pózban. Sándor a Malomárok korlátját támasztotta, s minket nézett, amint közeledtünk. Bélának, amint megpillantotta a nyomunkban sündörgő bandát, viszketni kezdett a marka, s a nyakát türelmetlenül ide-oda forgatta, mint akit a gallérja szorít.

— Már nem vagyunk egyedül — nyugtattam meg az izguló lányt.

— Á, igen, itt van Sanyi is! — és tágra nyílt a szeme az örömtől. Mikor Bélához értünk, bemutattam Böskének a jó fiút. Béla illedelmesen kezét csókolt. Illedelmesen és a társasági ember könnyedségével... Jaj, az ilyesmit is de nehezen szoktam meg! Nálunk, Kolozson a lányok köszöntik előre a legényeket. Odahaza milyen lealázó volna „kezét csókolom”-mal üdvözölni egy lányt. Hát még azt meg is tenni! Örökös szégyenfolt és gúnynev ragadna az ilyen legényre.

Aztán négyesben elsétáltunk a tó partjáig és vissza néhányszor. Böske kiflidarabokat dobált a hattyúknak. Azok vízzel öblögetve eresztgették le hosszú görbe nyakukon a fehér kacsokból potyogó manna...

Közben riválisaink cseppet sem tágitottak, egyre ott sündörögtek a nyomunkban, körülöttünk. Sándor egyenként megmutogatta Bélának, hogy melyik ki. Egyiket-másikat „melegen” a figyelmébe ajánlotta, én pedig udvaroltam rendületlenül.

A SZÉP MÁJUSI ESTE éjszakába borult. Megritkult a Sétatér közönsége. Mi is a kapuig kísértük Böskét, és ott búcsút vettünk tőle. Rajtunk és Kovács Béláékon kívül már úgyszólván senki sem járt az évszázados fák alatt. A gyéren pislákoló gázlángok fényénél annyit azonban kivehettünk, hogy ellenlábásaink mindenfelől elállták az utat. Mi azonban Tarján Bélával az élen bátran bevágtunk a lombos fák alatti vak sötétségbe. Kovács Béla jött elől szitkozódva, hogy most majd ő megmutatja nekünk, de szerencsétlenségére éppen kapóra a nekivadult Tarján Béla karjába került.

Barátunk úgy kartő irányában megragadta a hősszerelmes Kovács Bélát, a levegőbe emelte, és cipős lábával előre, az ellentábor közepébe vágta. Nem tudom, hogy a KMSC-ben mit szóltak az ilyen virtuskodáshoz, de mi Sándorral ugyancsak örültünk. A kör szétugrott. Tarján Béla káromkodott a maga módján:

— Azt a megveszekedett istenségit maguknak...

Mi Sándorral mint hátvéd asszisztáltunk, azaz gyúrta a magunk részét, már amit Tarján Béla meghagyott.

Rendőrsíp vetett végett a derekas közellharcnak. Razia hálójába kerültünk. Bekísértek. A főrendőrség egy tetves cellájában pofoztak, rugdostak, gumibottal kenegettek bennünket. Jellemző módon előbb jól megverték, s csak azután kérdezték meg, hogy melyik kezdte a verkedést. Ha most beköpjük Béláékat, ők még kapnak egy ruhát, minket pedig elengednek. De hát mi riválisok voltunk, de kapcabetyárok nem. Hallgattunk tehát. Ekkor egy-egy útravaló pofonnal elbocsátottak, és azt az atyai tanácsot adták, hogy aki ártatlannak érzi magát, perelje be a másikat a „tribunálon” — fájdalomdíjért.

A Herkules-erejű Béla barátunk fűjt, horkantott mint üzött vad tehetetlen dühében. Én is fogcsikorgatva lépegettem hazafelé. Sándor egyre szitkozódott: szidta a hekusok, policárok kurva jó édesanyját, akik íme rövid két hét alatt háromszor is megtraktáltak a gumibotjukkal. Riválisaink, mikor kijöttünk a rendőrségről, ahány, annyi felé sipircelt.

— Az anyjuk antiistenit a gyáva suszterjeinek! — büszkélkedett Béla. — Ezek még az unokáinknak is megmondják, hogy vasassal ne kezdj ki. No, de ilyen kalamajkába kerülni értetek — s azzal, mint aki minden bánatát felejtette, kedélyesen oldalba bökött mindkettőnket. — Aztán egy szót se senkinek, hogy a rendőrségen is bonyó volt, mert azt mi kaptuk.

Fogadalmat tettünk egymásnak! hallgattunk, mint a sír. Rajtunk ne kacagjon senki se.

MÁSNAP LEVELET KAPTAM a gyárba:

„Mélyen tisztelt Kovács úr és barátai!

Belátjuk, helytelen magatartásunk kellemetlen következményét, amiért itt bocsánatot kérünk. Kérjük önöket, szombat este legyenek a mi vendégeink a Szénási-féle vendéglőben.

Jó szándék vezet e kísérletünkben, szeretnénk kimagyarázkodni, megértetni igazunk voltát Önökkel, s ha

lehetséges lesz, jó barátságra lépni... Még egyszer kihangsúlyozzuk a jó szándékot, s ha netalán bizalmatlanok velünk szemben, úgy szívesen látjuk barátaitak is.

Tisztelettel:

sk. Kovács Béla, sk. Simon Károly."

„Kovács úr?!” Urazás, önözés, mély tiszteletadás? Az inas uraknak? Latolgattuk Sándorral, hogy mit tegyünk. Elmenjünk-e vagy ne? Sándor azon a véleményen volt, hogy csapda ez a javából: jól elbunyóznak majd, ha le-itattak.

— Szégyen lenne nem elmenni — mondtam én. — Gyávának tartanának a híresek.

Végül is pénzt dobtunk fel. Ha „fej” lesz, elmegyünk. Sándor dobta, „fej” lett. Nincs mese, menni kellett.

A fiúk tényleg rendesen viselkedtek, és ők lettek az első városi fiúk, akikkel barátságot kötöttünk, méghozzá hosszú évekre szólót. Ezért tudom, hogy Kovács Béla rossz udvarlónak bizonyult később is, amikor én már nem csaptam a szelet a „szőke angyal” körül.

Én ugyanis számbavettem a helyzetemet, s a továbbiakban Böskének békét hagytam. Később egyszer az utcán találkoztunk, szép szemeit gyanakodva rám vetette, az arcán fanyar mosollyal kérdezte:

— Pityu! Hát megfőzték?

A földre süllyedni lett volna jó, de hát mi értelme a magyarázkodásnak?

Hej, ne lennék csak olyan szegény legény, szeretném én látni azt a Kovács Bélát, aki lebeszéljen róla!

Tehetetlen bánatomban barátomnak tettem a sűrű szemrehányásokat:

— Sándor! Te vagy a hibás. Miért kellett megismer- tess vele.

— Buta vagy, Pista barátom — oktatott ki Sándor a maga könnyedebb módján, — Hamar bedűlsz a lányoknak, fiam. Problémát csinálsz belőlük. Táncoltasd meg, amelyiket éred, aztán ereszd el, hadd menjen útjára...

Nekem pedig be kellett látnom, hogy Sándor könnyen veszi ugyan az életet, de most neki van igaza. Viszont az „Alexa-féle ócskavas-válogatás”-ból kiléptem, s utóbb Sándort is kiszedtem belőle.

A *HÁROM BOTOZÁS* felett Sándor barátom mintha könnyebben túltette volna magát. Nekem azonban égette, rágta bensőmet a gyalázat. A legkisebb biztatásra kész lettem volna bármilyen terrorcselekményre. Zavaros fejfel csak a bosszú lehetőségeit forgattam a fejemben.

Nekem személyes szerencsém is, hogy a marxizmus elutasítja az individualista, anarchista erőszakoskodásokat. Erről Malátsek is, Walter is teljesen egy véleményen volt. Egyébként eladdigi vitáik újabban veszekedéssé fajultak, és nemegyszer csúnyán sértegették is egymást, pedig régebben ilyesmit nem tettek. Malátsek ki nem fogyott a német és az angol szociáldemokraták dicséretéből s a „bolsik” csepüléséből, Walter mindent elutasított, ami nem volt „leninista”. Csak a NEP-ről nem tudta, hogy mit mondjon. Ha szemére vetették, hogy „Na, Walter szaki, hát mi lesz? Farolgatunk visszafelé a burzsujokhoz...”, ő csak legyintett dühösen: „Nem úgy van az!” Én viszont éppen azt szerettem volna tudni, hogy akkor hát hogy is van. Csak, sajnos, Walter szaki többet tudott az angol munkások extraprofitjáról meg a „szocik” opportunizmusáról, mint a NEP-ről. A nagy zűrzavarban — még otthonról hozott gondolkodásmóddal — én úgy véltem, hogy szépek a teóriák, de Szovjet-Oroszország (akkor úgy hívták a Szovjetuniót) létezik, megvan! Márpedig okos ember a lesz-ért nem adja oda a van-t.

Közben az a megtiszteltetés ért, hogy beengedtek hallgatónak a Szakszervezetek Országos Tanácsának kolozsvári kongresszusára. Ez volt az a híres kongresszus, amelyen mintegy hétszázas szótöbbséggel kimondották az Amsterdami internacionáléhoz való csatlakozást. Én csak pár órát láttam a három naphól, s nem is értettem minden összefüggést, mégis különös emlékeim maradtak. Ez a kongresszus azóta bekerült a romániai munkásmozgalm történetébe. Mivel akkori ismereteimmel és felkészültségemmel még nem értékelhettem az eseményeket, csak azt a néhány emlékképet írom le, amelyet egész életemre megőriztem.

A KONGRESSZUST a Redut épületében tartották, ott, ahol az 1848-as erdélyi országgyűlést s ahol manapság a Néprajzi Múzeum székel. Első pillanatra a Redutnak olyan színezete volt, mint ha rendőrkongresszust tartának benne: az utcán, a szomszéd épületekben, az udvarokon, mindenütt fegyveres rendőrök álldogáltak kettésével, hármásával, imitt-amott nagyobb csoportokba özszeverődve. Közöttük polgári ruhás detektívek, titkos rendőrök, besúgók... Ezeket persze nem tudtam megszámolni, pedig egyenruhásból több mint kétszázat özszeolvastam. Hogy hányan voltak a teremben, nem tudom, de közöttük volt Bianu vezérfelügyelő, Popovici, a rendőrprefektus és a hadsereg képviselőjében egy magasrangú tiszt.

Én éppen akkor érkeztem, amikor a külföldi szakszervezetek üdvözlő leveleit olvasták. Ezekben szidták cefetül „Moszkvát és a szakszervezeti mozgalomba szivárgott ügynökeit”. Egyébként küldöttek útján csak három amsterdami szakszervezeti szövetség képviseltette magát: a német (Sassenbach), a csehszlovák (Senticke) és a magyar (Gál). Mikor az elnöklő Gherman befejezte az üdvözlő levelek olvasását, felállott Pauker, és követelte, hogy a bolgár szakszervezeti szövetség levelét is olvassák fel. Gherman tagadta, hogy ilyen levél létezne. Erre Pauker előhúzta a másolatát. Tumultus támadt, s az elnök kivezetette a teremből a kézzel-lábbal tiltakozó Paukert. Akkor még nem tudtam, hogy miért e nagy láz egy üdvözlő levél körül. Később értettem meg, hogy a bolgárok a moszkvai internacionalé nevében üdvözölték a kongresszust.

A következő nap vasárnap volt éppen, viszonylag csendben zajlott le. Gajdos és Demian terjesztette elő a titkári jelentést. Némely közbekialtozások voltak ugyan, de a józanabbaknak sikerült lecsendesíteni az izgágabb természetűeket.

Az igazi robbanás hétfőn történt, amikor kiderült, hogy 217 küldött 292 mandátummal 52 116 szervezett munkás képviselőjében nyer igazolást. Az Igazoló Bizottság ötven küldöttnek nem igazolta a mandátumát. Ezek majdnem kizárólag a moszkvai internacionalé hívei voltak. Elsőnek György Antal, a Vasas Szövetség küldötte

szólalt fel és javasolta, hogy az Igazoló Bizottság jelentését vita nélkül fogadjuk el. Utána Bartalis kapott szót, aki vastagon rágalmazta a kommunistákat, miközben Niculescu Nae, váradi nyomdászküldött heves közbeszólásokkal le akarta torkolni a mindjobban nekihevülő Bartalíst.

Flueraş megpróbálta csillapítani a két nekihevült delegátust, de Niculescu Nae akkor a Flueraş szeme közé vágta, hogy nincs mandátuma és jogtalanul betolakodott. Erre Flueraş alaposan arcul vágta Naét! Támadt erre akkora kavarodás a teremben, amilyent azóta sem láttam semmilyen gyűlésen, pedig néhány nagy vihart még azután is megéltem.

Ilyen tumultuózus jelenet után került sor a delegátusok leszavaztatására és a szavazatok összeszámolására. A szavazatokat összeszámláló bizottságban a kommunistákat két elvtárs: Müller és Ghempel képviselte. Délután Flueraş bocsánatot kért, Gajdos pedig elnöki minőségében kihirdette, hogy 26 408 szakszervezeti dolgozót képviselő delegátus szavazott az amsterdami csatlakozás mellett. Ez kerekén 700 szótöbbség. Popovici Constantin helyben tiltakozott az eredmény ellen, de hiába, mert a további viták elkerülése végett, Gajdos az ülést hirtelen berekesztette.

Másnap — kedden — a tárgyalásokból már ki is rekesztették mindazokat, akik nem voltak feltétlen hívei az amsterdami csatlakozásnak. Dán István, a Famunkás Szövetség titkára két másik társával ennek ellenére erőnek erejével behatolt a terembe. Újabb nagy kavarodás támadt. Működésbe lépett a rendőrség... Megkezdődtek a lekapások... A többi már azóta történelem.

Számomra azonban akkor és azután még sokáig belső vívódások, keserőségek és meg-megtorpanások poklát jelentette az a gátlástalan testvérharc, amely az elkövetkező évtizedekben a munkásosztály kebelében dült...

Akkor hallottam először — később annál többször — azokat a denunciás ízű gúnyneveket, jelzőket, amelyeket szocialisták és kommunisták egymás fejéhez vagdostak: „Moszkva bérencei” — „Burzsujok lakája” — „Gurul a rubel”! — „A munkásmozgalom patkányai!”, és „szocik” és „bolsik”...

És a „Silai-penzio” közös ágyában lámpaoltás után Sándor is „kommentálta” az eseményeket:

— Te kiskomám, én megyek, amerre te mondod, de az ember itt mán azt sem tudja, kinek higgyen...

Mit mondhattam volna? Hiszen én a sötétben éppen azon törtem a fejem, hogyha a szociáldemokratákat csak „szocinak” „becézik”, mint a Jánost Janinak, mit jelenthet az annyit emlegetett „bolsi” becenév? Hogy jön ez ki a kommunista szóból, amelyet nagyjából már értettem. Ezért pedig ne nevéssen senki: hány vallásos embert ismertem, aki nem tudta, miért nevezik katolikusnak, reformátusnak, baptistának vagy ortodoxnak?

Egyébként ott a szákszervezeti kongresszuson hallottam nagy megdöbbenéssel, hogy három évvel előbb a pártnak százezer tagja volt, a szakszervezetnek pedig százhatvanötezer. Három év alatt a párttagság felére, a szakszervezeti pedig egyharmadára olvadt. Mikor már a régi emberek is ott hagynak egy szervezetet vagy mozgalmat, nem könnyű abba új tagságot toborozni. De a sorvadó szervezeti étellel szembenállott a társadalmi tény: a munkásosztály és a nincstelenség növekedése. A sokfajta igaztalan vádaskodásokkal szembenállott az osztály igaza! S az osztály igazát legkövetkezetesebben a Kommunisták Romániai Pártja képviselte hazánkban.

Én akkoriban ezt még csak sejtettem, de tudva tudtam: sokat, nagyon sokat kell még tanulnom, hogy jó harcos váljak belőlem. Tanulni pedig szerettem, és hála a szakszervezeti könyvtárnak, módomban is állott...

A REFORMÁTUS EKLÉZSIA ÓCSKA VITYILLÓJÁBAN, amint már említettem, két család lakott: a „Silai-penzióval” szemben, de azzal egy fedél alatt húzódott meg a Kapusán család. Közös udvaron, de más fedél alatt laktak Szabó bácsiék, ahogy mondták, a „harangozóék”, mivel azonban a Farkas utcai templomnak se tornya se harangja, Szabó bácsi az egyházfi szerepét töltötte be Kolozsvár első egyházközségében, a belvárosiban.

Kapusán bácsi, az öreg suszter néha éjszakai váltásban dolgozott a *Dermatában*. Legnagyobb leánya, Klá-

rika húszéves, nyomdászlány. Szép menyasszony. Komoly, becületes. A vőlegénye is hozzá illő, szépszál barna férfi, katonaviselt ember. Zenész is a vasutaszenekarban. Klárika is nyúlánk növésű, szőke, violakék szemű, alig hosszúkás arccal, melyen kicsi, szabályos orr, fül ékeskedik. Vőlegénye velünk szemben mindég barátságosan viselkedik. Sanyi is, én is szeretjük őket. Klárika arcát mintha valami titkos bánat felhőzné. Lehet, hogy anyjuk cédasága miatt, aki valahol egy nálánál ifjabb pincérrel éli világát gyalázatban.

Hanem volt Klárikának egy formás kicsi húga: Erzsike. Ő volt az oka, hogy rajtam cseppet sem fogott a Sándor barátom tanácsa, mert alighogy abbamaradt a Böske-ügy, észre sem vettem, s már fülíg szerelembe estem Kapusán Erzsikével. Mindennap besötétedésig olvastam. Gyúrtam magamba a tudnivalókat, vagy elmerengtem egy-egy szép regényen. Aztán, amint feljött a vacsoracsillag és Erzsike kisebb testvérkéit lefektette, elaltatta, kiült a tornácra, és reám várt. Nem kellett sokáig várnia, csak amíg jól besötétedett.

A bársonyos fekete nyári esték leple alatt lopóztam melléje, a kispadra. Vigyázva titkolóztunk, meg-megborzadva a gondolattól, ha netalán a vágyak ledöntnék a korlátot, és mi túlmennénk a tisztesség határán. A következményektől rettegni kell. Ezt mindketten tudjuk, s remegve óvakodtunk is a végsőktől. Az édes és néha könnyes szók özönébe öltük örömünket-bánatunkat, szenvedélyesen ölelgetőztünk, az elaléltságig...

Az Erzsike apja, ki bolondul szerethette hűtlen feleségét, a nyúló tavaszi napok délutánjain háromlábú suszterszékén kiült a nyitott tornácra lábbelit tajkolni. Közben sírt és dalolt szívszaggatóan: *Messzi mentél, nagyon messzi, talán sose látlak...*

Silai néni és a ténsasszony, a mézáros özvegye a háta mögött számfüleket mutogattak, s szóval is kimondták, hogy nagy marhának tartják Kapusán bátyát, de az asszonyról is meg volt a véleményük: fel kellene perzselni az ilyen anyát, aki nem átalotta itthagyni öt gyerekét s a jó emberét, ki csak éppenhogy a tenyerén nem hordozta — egy szélhámos latorért.

Azt mondják, hogy a komikum és a tragikum közti különbség néha csak egy hajszálon múlik. Csak rá kell nézni Kapusán bátyára, hogy igazat adjunk ennek a megállapításnak. Ő üldögélt háromlábú székén, fel-felemelte s megbiccentette révetegen deresedő, kopaszodó bánatos fejét, az arcán végigguruló könnyeket keze fejével el-kente borostás arcán, aztán igazított egyet-egyét a láb-szíján, ütötte-húzta a szegzőárat, verte a faszegeket a könnyeivel áztatott cipőtalpba. Közben egyre énekelt — dalba ölte bánatát —, és remélt:

*Visszajössz még, tudom s érzem, megbánod, mit tettél,
Ha van szíved, neked is fáj, hogy ily hűtlen lettél...*

*Elfelejttem hűtlenséged, mindent megbocsátok neked,
Csak gyere vissza, szeress úgy, mint régen...*

Egy szép nap aztán gyerekes örömmel újságolta:

— Ide figyeljen, fiam — s egy nyitott levélborítékot zörgetett meg előttem. — Nyomára akadtam az asszony-nak. — Ragyogtak a szemei az örömtől, s így folytatta elérzékenyülve: — Már régóta köröztetem a rendőrséggel, s alig várom a pillanatot, hogy viszontlássam a drágát...

VASÁRNAP REGGEL a korai órákban, a napsugarak alighogy átkúsztak a bástya felett, Sándorral mi is készen álltunk útra kelni Kolozsra elemózsiáért. Kerékpárjainkkal útban a kapu felé köszöntgettük a kicsődülő háznépét.

— Viszontlátásra!...

— Ne maradjanak későig, Pista, Sanyi — szóltak utánunk az álmos szemű lányok és Silai néniék.

A kapunyitást jelző csengettyű hangjára lettünk figyelmesek. A tágra nyitott utcaajtó küszöbén egy nőalak s mögötte egy egyenruhás rendőr birkóznak egymással. Végül is a tagbaszakadt rendőr egy erős lendítéssel bependerítette a fehérnépet éppen a tenyérnyi udvar közepébe:

—Nem megyek, hagyjon! — lihegett, rikácsolt a makrancos hölgy még akkor is. — Utálom, gyűlölöm, engedjen el!

A rendőr azonban nem tágitott a nő mellől. Egyik kezével a kiskaput csukta be, másikkal a fél lábon térdelő, menekülésre kész áldozatát fogta szorosan.

— Gyerünk befelé!

—Ni, anyuka! Megjött anyuka! — és a kisebb leánykák kócosan, egy szál ingben rohantak a kapu felé. Közben Kapusán úr is előbújt a nagy zűrzavarra, és tágra nyílt szemmel, ragyogó arccal ment a lángot okádó fúria felé:

—Drága kicsi feleségem! Megjöttél, anyukám? — így gügyögött, s próbált szemközt kerülni nejével, de az utálkozva forgatta a fejét mindig más irányba, el a férjétől.

A rendőr még egyszer figyelmeztette:

—Ne komédiázzon, na. Úgyis hiába! Én a parancsot teljesíttem. Önt átadom a férjének, a családjának, s a továbbiak nem érdekelnek...

—Nem akarom látni — rúgkapálózott az asszony, kinek rikitó lilás, pongyolaszerű, gyűrött és erősen dekoltált köntöséből laza mellei félig kilátszottak. Narancsárga haja kibomoltan, fésületlen hullott alá vállait takarva, dereka közepéig. Az arcát, szemét alig lehetett megfigyelni zilált hajától, arcát takargató tenyerétől. Lehet, hogy valamikor nagyon szép lány volt, s talán ha kicsípi magát, még most is mutatós volna, de így, ebben a mostani állapotában csak egy bordélyházból kivénhedt utcalányra, levétől kicsavart citromra emlékeztetett.

A policár a lakás ajtajáig taszigálta a nőt. Ott rövid úton átadta a férjének, mint valami megtalált jószágot.

—Itt a felesége! Temesvárról kísértem haza... Írja itt alá, hogy átvette.

Kapusán izgalomtól reszkető ujjakkal szorongatta a lila szárú tintaceruzát, aztán az eléje tartott papirosra kanyarintotta a nevét, oda, ahova a rendőr mutatta:

—Így! — kacsintott Kapusánra. — Aztán, öregem, ezentúl vigyázzon jobban a feleségére!

Kapusán rábiccentett a jó tanácsra, s még kezét fogni is elfelejtett, úgy sietett a felesége után be a sötét szo-

bába, ahova az asszony menekült a sok kíváncsi szem elől. A gyermekek is követni akarták, de Kapusán bátya az orruk előtt beriglizte az ajtót.

— Cirkusz a javából — csóválta a fejét Sándor, amint végignézett a reggeli neiglizsében kint rekedt lányokon.

— Gyere, komám, induljunk. Mi ebből nem élünk meg.

Silai bácsi rosszállóan forgatta ide-oda kopaszodó kobakját, földhöz vágta az ujjára égett Național csikkjét, s kiköpött a tornából a gazos udvarra:

— Összetörném, a csontjait a bűdös ringyójának...

A két mama egymás közt tárgyalta meg az ügyet:

— Tüzes vasra kellene ültetni az ilyent.

— Láta, milyen karikás a szeme?

Mi Sándorral „jónapot” intettünk a felbolydult öregeknek, s már toltuk is a biciklit kifelé. A kapunál az öreg harangozó pár, Szabó néni és nagy bajuszú férje nézdelődött s csóváltgatták deres fejüket. Nekünk ott kellett elmenni előttük.

— Vigyázzanak, fiúk — suttogetta Szabó néni jelentőséggel, mutatóujját az ajkára szorítva, majd a magasba emelve még fenyegetett is vele: — Az alma nem esik messze a fájától... Mit lehessen tudni, a lányok is... Magok fiatalemberek, nehogy úgy járjanak, mint ez a szerencsétlen suszter.

A fene a vén szipirtyóját! — gondoltam magamban.

— Miért beszél ez így? Alighanem kileste az én dolgomat Erzsikével, s most jön, hogy idejében szóljon...

— Pista, Sanyi! — Ez az Erzsike hangja! — Jöjjenek, az istenért...

A kerékpárokat gyorsan ledűtöttük, visszafordultunk azon nyomban.

— Megöli anyukát... Nyissuk ki, nyomjuk be az ajtót...

A Kapusánék lakásából női sikoltás hallatszott:

— Ne bántson! Nem hagyom! Nem lehet! Állat! Nem érti?

Silai bátya szeme elégedetten villogott:

— Ez ke' neki...

A mamák véleménye azonban hirtelen megváltozott:

— Még megöli azt a szegény asszonyt. Végtere ki tudhatja, ki az igazi hibás?

A mézszáros özvegye közben a botjával ütögette a Kapusánék lakása ajtaját. A lányok pedig kézzel-lábbal nyomkodják az ócska ajtót, sírnak, jajgatnak, s felénk esdenek, segítségünk benyomni az ajtót.

— Apuka megöli anyukát! Pista, Sanyi segítsenek...

— Nem ártana! — kuncogott rosszmájúan Silai tata.

Mi pedig Sándorral, úgy vasas módra, háttal egyszerre — haj-rukk! — megnyomtuk az ajtót. Egy nagy recsegnés: a sarokvasak kiszakadtak, s mi ajtóstól a lányokkal egy halomba estünk.

Egy pillanatig döbönt csend, aztán a lányok feljajdultak, arcukat a tenyerükbe rejtették, szemüket takarogtatva menekültek, ki amerre tudott. Mi is Sándorral: Kapusán úr alsó testén mezítelen, feleségéről is lecibálta a rongyot. Mint egy kerge kos nézett farkasszemet velünk. Mi pedig Sándorral talpra szöktünk, s egymás hegyénhátán szaladtunk a kapunál hagyott kerékpárunkhoz.

— Te kiskomám — szólalt meg Sándor útközben Kolozs felé: — Szegény lányok, de megszegyellték magukat. Hogy is tud ilyen disznó lenni az ember? Pfuj...

— Rosszabb az állatnál ez a Kapusán...

Szegény lányok még hosszú ideig bujkáltak előlünk. Erzsike pedig soha többet ki nem jött a kispadra este, miután lefektette a kicsiket. Ez az ő dolga maradt továbbra is, mert a sárga hajú Kapusánné még a délutánt se várta meg, máris továbbszökött...

A HOSSZÚ NYÁRI DÉLUTÁNOK lehetővé tették, hogy felfedezzem és alaposabban felkutassam legalább szállásunk környékét. Az egykori vártemplom, a Bethlenbástya az egykori várfallal; ez a múlt. Az öreg kőfalhoz néhány vályog nyomortanya tapasztva. Akármire kapható népek lakják, akiket a nyomorúság talán minden emberségükből kivetkőztetett: ez a jelen. És a jelenhez tartozik az a néhány koporsó is, amely örökké ott szárad a bástya falának támasztva, mert a kőtoronyba egy koporsókészítő asztalosmester fészkelte be magát.

Sikerült megbarátkoznom e különleges műhely szóvány, sápadt, rongyokba bújtatott inaskájával. Alkalmilag el-elbeszélgettünk. Miközben beszélt, szárazon köhé-

cselt. Mesterére — kinek durva, mindég fenyegetőző hangját hallásból már ismertem — sírva panaszkodott. Elmondta, hogy léccel veri a mester s a segédek is alkalomadtán. Hajnali négy órától este tízig nincs megállás. A hosszú munkanap felerészét a műhelyben, másik felét a mester lakásán tölti. Este tízkor holtfáradtan egy gyaluforgáccsal töltött félkész koporsóba fekszik, s aludni próbál, ha a korhely segédek hagyják. Mert a koporsókészítés akkoriban sablonosabb munka volt a nadrágszabóságnál. Arra már csak semmirevaló, legtöbbször család nélküli legények vállalkoztak. Így aztán volt zörgés-zajgás éjjelente a Bethlen-bástyában, mintha a törökök lelke nem tudna nyugodni s haláluk helyén kísértené a népeket...

— Akárha cseléd volnék — siránkozott a tizenkét-tizenhárom éves-forma inasgyerek, akit Albinak hívtak —, cipőt pucolok, súrolok, mosok. Reggelire a tegnapi leves vízzel felöntve s két pof a majszternétől, mert az a bitang kölyke mindig bög... mert azt is én ringatom... Aztán fuss ide, fuss oda: üzletbe, disznókhöz, majorsághoz. Közben puff-puff, mert asszonyom kedvére még a majszter sem tehet, hát még én... Aztán a talyigát is én tolom, ha bírom. Azon fuvarozzuk a gabonát, lisztet, ezt-azt... Sok a majorság, a gazdámék is vannak elegen... Deszka is kell a koporsóhoz. Haj, de mennyi! Aztán a kész koporsókat a raktárba kell szállítani...

Én is legtöbbször korgó gyomorral hallgattam az Albi gyerek siralmait, mégis arra a meggyőződésre jutottam, hogy a mi inassorsunk mégiscsak más az ilyen koporsót s miegymást fabrikáló mester tanoncainak életénél.

Az egyik este, úgy tíz óra tájt, Sándorral odaküszünk a bástya bejáratához, hogy kilessük, miként alakul át az asztalosműhely éjjeli menedékhelyé, ahol szervezetlen asztalossegédek és szorongó inaskák húzzák meg magukat. Mi már annyit tudtunk, hogy csak lumpenproletárok fekhettek ilyen nyoszolyán, fogadhatnak el ilyen élet- és munkafeltételeket.

A felhők közül hol erősebben, hol gyengébben előszivárgott holdfény kísérteties hangulatot varázsolt a zord bástya köré. Mi a burjánnal felvert fal tövében, a hideg kőhöz lapulva füleltük a recsegő-sipító durva han-

gokat. Egy-egy mondatfoszlányt értettünk csak meg. A többi beleveszett az általános zenebonába.

— Te Albi, te! — szólította egy durva reszelős hang az inasgyereket. — Hallod-e? Ide vele, me-e összetörlek, te-e!!

— Szegény sorstárs — súgtam oda Sándornak.

Albi, szegény feje, szűkülve mentegetőzött, s egy másik „segéd úr” nevét emlegette: annál járt az üveg utoljára. — Istenbizon, segéd úr! — esküdözött a nagyobb nyomaték kedvéért.

— Ige-en, te pokolfajzat, te-e! Kibelezem azt, aki ki nyakalta a pá-pál-pálinkát...

— A mestert kéne ide dugni egy-egy éjszakára — mondta Sándor halkán. — De ki hallott még ilyet: élő embernek halotti ágyon kell durmolnia?

A pálinkásüveget követelő alak végül már ordította:

— Tolvaj banda! Megittátok a pálinkámat, megzabáltátok a hütyütyütyömet! Ki-kivágom a beleteket... Ku... kur... kurvák! Bhi-bhitangok!

A többieknek csak ennyi kellett. Felzúdultak, mint a méhkas:

— Fogd be már azt a ronda pofádat, te rücskös! Úgy megtángállak, hogy attól kódulsz! Kell is valakinek a te bűdös gabonapálinkád? Meg a bűdös hütyüje?! Pokrócot rá, az istenségit! Csihi-puhi a marhát!

— Gyere, Sanyi! — húztam meg a barátom karját. — Még rossz vége lehet itt a korai feltámadásnak.

Bent tompa ütések, jajgatás, szitkozódás, perpatvar támadt. Az erős zajra kövér patkány menekült ki a műhely ajtaján, mellettünk osont el éppen. Alighogy a „Silai-penzió” utcai ajtóját magunk után becsuktuk, a bástya sötét udvara megélenkült, verekedéssel járó suppanások, káromkodás, ordibálás, segítségért való kiabálások, zenebona verte fel az éjszakát.

Alig húsz-harminc lépésre a bástyától, mint fecskéfészek az eresz alatt, sárkunyhó lapult a vár falához. Népes cigány család lakott a kívül-belül füstös hurubában. Őket zargatta fel legelőször a bástyabeliek palotaforradalma. Mind a nyolcan-tizen kitódultak vackaikból, s sajongtak a szabad ég alatt:

— Jaj, hogy piffelik egymást! Vaj gule si devla...

Nemsokára az egész környék talpon volt. Felébredt Silai bácsi is, és mióta itt lakunk, először észrevette, hogy mi bizony még ruhástól élvezzük a hangulatos csendéletet.

— Há' mi az, magok még nem feküdtek le? — szólt ránk mogorván, aztán sipoló lélegzetekkel így folytatta: — A fene koslatná meg valamennyit. Az első álomból verik fel az embert, a...

— Hallgass, Lajos — csitította Silai néni köhécselve —, ők még fiatalok, nem kívánhatod, hogy a tyúkokkal eccerre feküdjenek le, te, te-e — és egy sort kehécselt a szavak után —, ó, jaj...

— Jó, jó, de a rongyos hetven lejükért tűrni? Még egy pakli dohányt se képesek hozni. Nem is tudom, miféle mesterlegények ezek?!

Silai bácsi gyakori célozgatása a pakli dohányra és tévhite, hogy „smucigok” vagyunk, pedig csak „sóherok” voltunk, taktikázásra kényszerített. Hamar észrevettük, hogy a két öregasszony minden apró-cseprő perpatvarakor összetartott Silai bácsi ellen. Ilyenkor aztán mi is közbeléptünk, mégpedig úgy, hogy Sándor az öreg mellé állott, én pedig a mamákat pártfogoltam. Közben, mikor nem ránk figyeltek, össze-összekacsintottunk. Így aztán feleselhettem az öregnek, amennyi jól esett, mert a néni még helyeselték hozzá.

— Jól mondja biza, lelkem! Maga, Sándor, csak hallgasson, ne mindig faroljon a vén lóköető mellé...

Így próbáltuk feledtetni a pakli dohányokat, amely alkun felül ugyan, de emberségből járt volna, ha lett volna miből.

HA A ZSEBÜNKRE HALLGATUNK, sohasem zavarjuk fel Silai bácsit az első álomból. De fiatalok voltunk, és üres zsebbel, üres hassal is valami hajtott, üzött ki az ezer örömmel kecsegtető városi éjszakába. Új barátainkkal vagy csak kettesben Sándorral végigjártuk a bordélyházakat. Táncoltunk a lányokkal. Persze egy-egy helyen csak rövid ideig szórakozhattunk, mert ha pén-

zünk nem volt „szobára menni”, a lányok mostohamájá, nem is mindig a legfinomabban, kiutasított a szalonból, ahol egy-egy kivénhedt virtuóz verte elkeseredetten a zongora billentyűit, kókadt fejjel, kopaszon vagy a keze fejére omló művészies hajjal.

Ha szépen beszéltünk, sikerült egyik-másik leány vonzalmát is elnyernünk, s így fizetés nélkül is részesültünk a jóból. Ezek a lányok — legtöbb falusi származású volt, akárcsak mi magunk — vigyáztak ránk, kioktattak a nemi bajokról, óvtak, a heti orvosi vizit után fogadtak, és messzemenő éberségre intettek. Főleg ezért, s mert szerencsém is volt, sikerült is elkerülnöm a kiruccanások szomorú következményeit, amelyek akkoriban annyi fiatalember életét tették tönkre...

Mint minden az akkori életben, a bordélyházak is pénz és rang szerint osztályozódtak. A Búza utcai „tükörszalomba” a lakkcipősök jártak. A „gatyaszár utcába” (hivatalos nevén Forduló utca) a nyakkendő jobb embereket csalogatták. A hegy alatti zugokban aztán minden lumpenproletár, vagány, strici, zsebmetsző aprópénzért vásárolhatott futó örömeiket, ha a bőre nem volt túl érzékeny a poloska, bolha s nem ritkán a tetvek csipésére.

Ha be nem is mentünk, azért végigcirkáltuk mi is a hírhedt Fellegvár alját. A Lépcső utcára futó sikátorokból lenge ruhás némberek rekedtes, suttogó hangon szólaltak utánunk:

— Gyere, apukám, olcsó...

— Nincs pénzünk! — válaszolta Sanyi, hol leereszkedő nyájassággal, hol olyan pimaszul, hogy aztán szedhettük a lábunkat s hallgathattuk, amit az önérzetében sértett hölgysemély utánunk kiabált:

— Pénz nélkül nincs élet, te senkiházi strici...

Az idő tájt éppen Ohnet-t, Dickenst, Zolát, Gorkijt olvastam és Viktor Hugótól a *Nyomorultakat*, s megnéztem Gorkij *Éjjeli menedékhelyét* a szakszervezeti műkedvelő előadáson. Ennek köszönhettem, hogy bár a vérem hajtott az éjszakába, sok mindenem el kellett gondolkodnom: tágult a látóhatárom, és mélyült szocialista meggyőződésem.

AZ *ILYEN KIRUCCANÁSOK* néha éjfélig is eltartottak. Ha Silai bácsi vagy a nénik megébredtek, valamit csak kellett mondani, hogy merre kóricáltunk. Még ma is, ha Sándorral találkozom, jókat kacagunk a „prikulics-histórián”:

Akkor is úgy éjfél tájt értünk a „Silai-penzió” kapujához. Felettünk a teliholdból gunyorosan nézett alá a juhász. Azt még anyámtól tudtam, hogy juhász hever a teliholdban. Ő szokta mondani, ha lustálkodtam a forró napon:

— Vigyázz, úgy jársz, mint a pakulár, akit felszívott a hold. Nézd csak a képét... Lusta volt a napon. Naplemente után mosta ki a kapcáját, s holdnál száríttatta. A hold a lusta bojtárt büntetésből magához szívta.

Most ott báméskodott le ránk a bástyá feletti csillagokból sziporkázó égről...

— Vessük le a cipőnket — javasolta Sándor a tornácon. — Csak lassan, óvatosan.

De hát a zár kattant, padló roppant, ágy recsent, s végül is Silai bácsi megébredt:

— Most kell hazajönni... — a többi köhögésbe fuladt. — Hogy az Isten... aki meg...

— Lajos! Álmodol, Lajos? — riadt fel Silai néni is, és asztmásan sipoló hangon korholta az urát: — Aludj, ne kiabálj! Ne költsd fel az embert...

Az öreg csak tovább szedtevetézt, mire a béna lábú özvegy is nyelvelni kezdett, hol az öregre, hol reánk. Sándor bölcsen hallgatott. Még horkolt is, mintha már mélyen aludna. Egy ideig én az alvást mímeltem, de a három vénség úgy belejött a cécózásba, hogy azokat akármivel már úgysem lehetett lecsendesíteni... Felhasználva egy pillanatnyi csendet, nagyot sóhajtottam:

— Még jó, hogy beszélgetnek, mert nekem nincs olyan jó alvókám, mint ennek a Sándornak... Nekem még most is vacog a fogam attól, amit láttunk...

— Uram bocsá — kapott a szón Silai néni —, mi volt az, Pista fiam?

— Jaj, nincs nekem jártasságom az ilyesmibe — kezdtem nagy feneket keríteni a mondókámnak —, azt se tudom, vajon elmondhatom-e...

Na, azt a fogadkozást kellett volna hallani, amit a két öregasszony lerendezett, hogy bennük így meg úgy megáll a szó, akár a sírban. Azzal én már tisztában voltam, hogy vénasszonyban úgy áll a szó, mint rostában a Szamos vize, de amikor gondoltam, hogy eleget kérttem magam a siker érdekében, hozzáfogtam a történethez, amelyet ott helyben találtam ki:

— Amint jövénk Sándorral a Főtér felől, az Egyetem utcán, amikor a Piarista templom ajtaját elhagytuk, uram bocsá, a Vár utcából, a város régi falai alól egy több hektós hordó gurult át az Egyetem utcából le a Farkas utcán, neki a régi színháznak. A lábunk a földbe gyökerezett. Ott álltunk remegve, figyeltük a hordót. Ekkor a Szent Mihály-templom tornya éjfél ütött...

— Mi lett a hordóval? — rémüldözött a két mama. Én pedig a sikertől fellelkessedve, fojtott, suttogó hangon meséltem tovább:

— Átváltozott lóvá! Magasabb volt az egy háznál... A két első lába emberláb, a hátsó lábai kacsalábak, farka tüzes ostor...

— Prikulics! A prikulics volt!

Csak Silai bácsi hitetlenkedett:

— Olyan az, mint amikor a Duna égett és szalmával oltották. He-he-he, bolond beszéd!...

— Ez nem hiszi! Pedig a prikulics volt az. Isten bizony, más nem lehetett — erősködött a mészáros sánta lábú özvegye.

— A volt az... Aztán mi lett volna? Mondja, Pista, ne törődjön ezzel a vén szuszékkal! — biztatott Silai néni.

— Most már bátortalanul, de nyomon követtük a kényelmesen lépegető lóóriást vagy micsodát. Az pedig egyenest a Farkas utcai református templom felé tartott. Mikor az öreg kollégium kapuja elé ért, csuhás barátta változott. Olyan ferences formává, amilyenek ezelőtt vagy háromszáz évvel lakták a zárda melletti templomot. A csuhás aztán mind kisebbre zsugorodott, végül is eltűnt egészen, kámforrá vált a templom előtt.

— Prikulics volt! — szögezték le határozottan a jó nénék, és attól nem is tágitottak. Silai bácsi hihetetlen hümmögéseire aztán tucattjával hoztam fel hasonló ese-

teket, de Silai kitarzott amellett, hogy én bolondokat lát-
tam. Sándor hol nekem kontrázott, hol az öregnek ter-
celt, mert a „taktika” szerint ők ketten voltak barátok.
Én az öregasszonyokkal tartottam.

A toronyóra már a felet, aztán a háromnegyedet is
elütötte, de az öregek még mindig vitatkoztak. Silai bácsi
elismerte, hogy prikulics igenis lehetséges volna, ha nem
Pista — mármint én — látta volna...

Mikor aztán a Szent Mihály-templom órája négy te-
nort és egy baritont ütött, a fülünkre húztuk a takarót,
s nemsokára már csak félálomból hallgattuk az igazukat
disputáló öregek suttogását.

De a fene egye meg! Akkor éjjel annyi zűrzavarosat
álmodtam, hogy abból kitelt volna ezeregyéjszaka, mind
csupa prikulicsról szóló mesével.

NYÁR ELEJÉN kikaptuk a vakációt az inasiskolában.
A hosszú délutánokon strandolhattunk a Szamos és Ná-
das gűbbenőiben, a városon kívül. Jólesett kiáztatni a
bőrünkől — sok vízzel és kevés szappannal — az átkos
grafitot, a szénport és a szárítóban belénk évődött ko-
romvegyületeket. Ha kedvünk szottyant, cicáztunk, bir-
kóztunk; Tarján Bélától tanult fogásokkal igyekeztünk
két vállra fektetni egymást. A legtöbb inas nem sokat
törődött az inasiskolai bizonyítvánnyal. Én bizony örül-
tem, hogy a román nyelvet kivéve mindenből „kitűnőm”
volt, románból is jeles. Viszont mikor végiggondoltam,
hogy milyen keveset tudok, érdemtelennek tartottam ma-
gam ilyen szép bizonyítványra. Az öntödében megjavult
közben a helyzetünk. Egyre több önálló munkát végez-
tünk, és nem rosszul. Ez megnyugtató, igaz csak rész-
ben, mert lelkem mélyén ott égett a seb: géplakatosságra
vágtyam... El-eljátszadoztam a gondolattal: mi lenne,
ha magánúton továbbtanulnék? De hamar rájöttem; az
én helyzetemben ez iszonyú erőfeszítést jelentene, és
— nem érdemes! Jobb szakmunkásnak lenni, mint tiszt-
viselőnek. A tisztviselőkkel sok baj van. Ezt a szakszer-
vezetben hallottam. A tisztviselő hozzá van láncolva a
munkaadóhoz, mint eb a karóhoz. Kisebb a fizetése, mint
egy jó szakmunkásnak, szervezkedni mégis gyáva; büszke

viszont, mivel vasalt nadrágban jár. A munkást lenézi, a főnök előtt hasal, s ha éhbéren javítani akar egyike-másika, besúgóvá lesz. Ha kisebbségi, még rosszabb neki: úrnak tartja magát, de ha élni akar, porig kell hajolnia... Így hát határoztam: művelem magam, ahogy lehet a szakszervezetben. Tudni akarok sokat, minél többet, mert annál nincs szebb a világon...

Lám, szegény bátyáim nagy tudatlanságukban cseberből vederbe estek. Otthagyták a római katolikus vallást, mert meggyűlöltek a hízott papok here életmódját, s aztán évekig keresetük egy tizedét vándoroltatták a prédikátoruk zsebébe. De ki volt az az ember? Szökött papocska, akit felettesei sikkasztásért, paráznaságért kiközösítettek maguk közül. Bátyámék erről tudni sem akartak, hiába ismerte az igazat egy fél ország. Ők azt hitték, amit a prédikátoruk mondott: vagyis, hogy látván a papok bűnös életmódját, kilépett közülük, és az Úr választott híveihez szegődött. S vajon nem a tudatlanság hajszolta át szegény fejüket az óceánon? Ilyen s ehhez hasonló gondolatok acélosították meg bennem az elhatározást: én itt fogok küzdeni életem végéig a jobb létért. Itt, a szülőföldemen! És sohasem csak a magam jó sorsáért, hanem minden dolgozó ember nagyobb kenyeréért. Hej, azóta hányan hagyták el ezt a küzdelmes sorsú szülőföldet! Közöttük hányan, akik minket, szervezett munkásokat neveztek „hazátlan bitangoknak”...

De hagyjuk! Nehogy úgy tűnjön, hogy olyasmivel dicsekedem, amit jóérezésű ember mélyen a szívébe zár...

JÁNOS BÁTAYÁM — apáról, anyáról egyetlen édes fivérem — nem volt éppen olyan fanatikus hívő, mint két féltestvér bátyám. Bár elveink ugyancsak különböztek, mégis el-elhívott egy-egy nehezebb fuvarhoz segíteni. Ilyenformán egy kis zsebpénzfélét megkerestem mellette. Bizony, fájdalmasan érintett, mikor tőle s a vak lótól búcsút kellett vennem. Mert János bátyám is úgy döntött, hogy elmegy Kolozsvárról. Kajántóra költözik lovával, szekérével. A feleségét is oda viszi az első raj-

kóval. Anyánk ilyenformán egyedül maradt a házban, én pedig testvér nélkül a városban.

Anyánk Kajántóról ment férjhez Kolozsra. Szülőfaluja határán, közel a kolozsvári határhoz volt az a hodály vagy tanya, ahol gazdag és gyerektelen rokonai éltek. Erejük fogytán az erősen józan életű és hangyszorgalmú János fivéremet és családját vették maguk mellé örökre — dolgozni.

Most, hogy a kevésből is kicseppentem, sok minden rosszat feledtem, aminek oka, hogy János bátyám fukari ember volt. A papírnadrágot is, amelynél csak a rosta lehet lyukasabb, sokáig hánytorgatta, pedig megdolgoztam érte busásan.

— Hatvan lejt adtam érte az ócskásnál — hatvan lejt! Szinte új volt, s most lyukas rongy. A lábad közt kilóg a ... — és hívő létére sem volt szégyenlős; magyarul megmondta, hogy micsodám lóg ki. — Látszik a gatyád, s te lusta vagy megvarrni. Uraskodni szeretsz, de...

Sokáig nem folytathatta, mert kemény, de emberséges szavakkal szemére hánytam, hogy bizony idegentől nem hagytam volna így kifosztani magam, de azt néztem, hogy bátyám. János bátyám nem volt kérges szívű, s ha néha rossz volt hozzám, a megélhetésért való aggodalom tette azzá. Sokáig nem bírta a korholást: sírva fakadt, mire nekem is kibuggyantak a könnyeim. Együtt sírtunk a stráfszekér bakján úgy, hogy még a ló is felemelte s megrázta csengetyús fejét, még felénk is fordította világtalan szemét. Aztán megkönnyebbültünk. Könnyeinkkel gyógyítottuk ki magunkból az egymásra neheztelést. Így, mikor arra került a sor, testvérekhez illő érzésekkel váltunk el egymástól, hogy induljon ki-ki tovább a maga göröngyös útján.

VÁROSI RUHÁM lassacskán új törvényt szabott: okkal, ok nélkül a városhoz kötötte a vasárnapjaimat. Szegény anyám ilyenkor sokat gondolhatott rám, s tudom, fájdalmat okoztam a távolmaradásommal. A hétre szóló talyigakerék nagyságú málés kenyeret azért elküldte rendesen. Írni nem tudott, szóbelileg üzent, nehogy rossz

társaságba vegyüljek, mert nem tudná túlélni, ha szégyent hoznék öreg fejére...

Ha benn vasárnapoztunk Sándorral Kolozsváron, hétfő reggel a hajnali órákban már a szénatéren vártuk az otthonról érkező szénásszekereket. Jöttek a kolozsiak hosszú-hosszú sorban, háznyi magasra rakott szénásszekerekkel. Jó illata van a mi falunkban termett „szénafűs” takarmánynak. Kábító emlékeket ébresztő illat... Csak ne a Sándor rokonai hozzák a heti menázsit! Pedig neki van több rokona, sógora, testvére, és mindeniknek van egy-két, nem éppen barátságos, szava, míg a csepőből szőtt tarisznyát átadják:

— Nagy urak lettetek, hé, az istenségit! Már büdös nektek a falu: se szülő, se testvér, se barát; még a tánc sem kell, ha paraszti, ugyi? De a kenyér, az jó, mi?

Egy szeptemberi hajnalon Biró Pali sógorom a felkelő nappal egyszerre érkezett a megszokott irányból, a Krizbai utca felől. Messziről megismertem a hangját s kezében a Jámport, a lusta hojszás bivalyt fenyegető ostort. — Jámbor, nye, a kutyák a... — Sógorom véraláfutásos szeme, vibráló szemöldöke — mindig rebeg a szemhéja, ha mérges —, a bivalyokra acsarkadó hangja nekem se sok jót ígér. De hát ő hozza az elemőzsiát. Semmiképpen se lehet elkerülni a találkozást.

Köszöntöm a megszokott „jó reggelt adjon istennel”. Örvendek, mert szokatlanul melegen viszonzza: „Jó reggelt, kicsi sógor” — s aztán a megszokott „Hogy vagy?”, „Hogy vannak?”... „Hála a jó istennek...” Átadja anyám üzenetét, miközben a fáradt bivalyokat: a mindig vizsla Flórit s cammogó társát, a lassúbb vérű Jámport segíték kifogni a járomból. Mindketten régi jó ismerősök. Simogatásomra kezemet nyaldossák, különös torokhangjukon köszöntenek, és bamba nézésükkel szinte simogatnak.

Sógorom aztán felsegített a szekér tetejére. A szénát leszorító kötélbe fogóztam, a szekérrúdról a sógor széles vállaira léptem, és — máris a széna tetejéről kérdem: mit kell leadni a nekem szóló csomagon kívül?

Aztán sürgősen elbúcsúzokodom, mert láttam, hogy mondani akar valamit, bozontos, rőt szemöldöke alól a nagy, most is könnyező szemek jóságosan néztek rám:

— István, fiam! Szinte el is felejtettem, üdvözöl nééd... Született még egy kislányunk. Annának kereszteltük, nénéd akarta, hogy az ő nevéen legyen. Most már hatan vagyunk a kicsivel. De ládd-e, mióta az öregek meghaltak, a testvéreim nekem estek — nagyot sóhajt —, mindent az ügyvédek élnek fel... s a sok gyerek...

Lám, most mégiscsak meghallgatnám, jólesik a részvét ilyenkor, s tőlem többre nem futja. De hát nekem mennem kellett: várt a gyár. Miután lekezeltünk, Biró Pali sógorom még utánam kiáltotta a legnehezebb s részemre a legfájóbb újságot:

— A Jóska fiam is, az a taknyos elszegődne inasnak. Szabóinasnak! — az arca megkeményedett: — Ő a jobbkezem, hogy hagyjam?

Hát így álltunk otthon...

AZ ELEMÓZSIÁS HÉTFŐ REGGEL hat óra után értünk a Bethlen utcába. Siettünk a „penziókba” letenni a csomagot. Egyszer csak ismerős, Herkules-külsejű ember állta utunkat:

— Hé, szervusz, kicsi Kovács! Mi járatban vagy erre felé? Mi van a zsákodban?

Én úgy meglepődtem, hogy eleinte szólni sem igen tudtam. Persze Hajós úrnak tituláltam a Herkulest, mikor rájöttem, hogy kihez van szerencsém, és elmondtam pár szóval, úgy kutyafuttában, hogy a kenyeresztarisznya otthonról való. Közben pironkodtam, s restelltem szegénységünk jelképét. Nyűtt dolgozóruhában, katonakorban, kormosinas-sorban... Hajósék ott laktak valahol, ahol anyám fiatalasszonykodott. Az előttem tornyosuló óriást még csak Gyurikának hívták. Csak az édesanyja, aki sváb asszony volt, mondta „Gyuhuláh”-nak. Édesanyám sokszor mesélte, amint a szegény asszony panaszkodott:

— Az enyém két Jóska van mint két disznyók. Gyuhulah van csak rendes. A Feri nyakigláb olyan van mint egy csurke. — A két Jóska a nagyobbik fia és az ura volt, Feri a kamasz fia s a kicsi Gyula, aki itt áll előttem s most nagy megértéssel aprókat bólogat:

— Okosan tették, hogy otthagyták a szegénységtől zszugorodó Kolozst s mesterséget tanulnak. Jöjjenek biza-

lommal hozzám, ide a műhelybe. Legyünk jó szomszédok, mint annak idején...

A több mint száz kilós ember henteslegény volt a Silai-penzió szomszédságában, egy elég nagy alagsori műhelyben, amely a *Réty és Társa* cég tulajdona. Ez a találkozás pedig Sándor szavai szerint „Isten küldetése volt”. Hajós Gyula jötevőnké lett, nemegyszer behívott az alagsorban levő hűvös műhelybe, ahol zörgő gépekkel őrölték, gyúrták és töltötték a fűszerektől illatos hentesárut, hidegfelvágottakat. Mi — egyszer én, máskor Sándor — lassú léptekkel el-elsétáltunk a hentesműhely járdaszinttől térdig érő rácsos ablaka előtt. A nyitott ablakon orrcsiklandozó fűszeres húсок illata szállott ki a szabadba, s ha az ismert füttyjel elhangzott, beléptünk a kapun az udvarba, s onnan be a műhelybe, ahol aztán Hajós úr — barátunk és jötevőnk — rendszeresen egy-két tekintélyes szál nyáriszalámmal tett útra:

— Dugják csak a zakójuk alá... Ne köszönjék, van itt elég. Nem az enyémből adom...

Az ilyen napokat ünnep számba vettük. Telezabáltuk magunkat, és áldottuk őt. Sőt! Sándor még a nevét is imába foglalta ilyenképpen: „Hajós úr! Neved áldassék a hentesek között. Adassék meg neked a nagy lehetőség ez évben, hogy minket, csóró inasokat, Ferdinánd király besorozott regrutáit gyakorta kitüntethess holmi szalámmal — Ámen!”

Hajós Gyula a jó falatok mellé gyakori hasznos tanácsokkal is ellátott, és soha egy rossz szóval nem illetett, pedig herkulesi testsúlya kettőnk súlyával vetekeedett. Szélességéhez meg volt a magassága is. Góliát volt az emberek között, s mint ilyen, kitűnő reklámja a Réty és Társa mészáros és hentesáru cégnek. Narancsszínű haját közepén kétfelé fésülte. Bozontos szemöldöke alól zöldesbarna szeme, húsos ajka és az egész pirosposzsgás arca reánk jóságosan mosolygott. Tekintélyes testén mindig feszült a ruha, mintha kinötte volna. Közel járhatott a harmincadik életévéhez ez a mintaember, akit akkor természetben Cája János magyar birkózóbajnokhoz hasonlítottak, akik ismerték.

Két évtized múlva mint kommunistát elintézte a Horthy-rezsim.

ANYÁM MÉG ŐRZI azt a kötlevelet és a Földhitel Banktól kapott színes nyugtákat ötezer aranykorona átvételéről, melyet egy összegben özv. Kovács Györgyné befizetett a M. K. Földhitelintézet pénztárába, a kolozspatai községben fekvő 5. sz. telekparcelláért 1917. év V. hó 22-én. A fennmaradó 8500 k. összeget három egyenlő részben köteles 1946. év. VI. hó 1-ig letörleszteni!

Már az előleg felemésztette úgyszólván minden ingó és ingatlan vagyónunkat. Bátyám és sógorom — kiknek harctéri szenvedéseiért jutottunk e földparcellához — valahol Galíciában, illetve Hercegovinában vitézkedett. János akkor lépett a tizennyolcadik életévébe, útban volt éppen az olasz frontra. Ki az ismeretlenbe, a sok földéhes paraszt vérével áztatott idegen földekre vitte a tábori posta az örömhírt: „Mire Isten hazaségít, a saját rögünkön fogjuk megkeresni a kenyereinket!”

A HÁBORÚ VÉGET ÉRT, a földből kizavartak, földönfutók lettünk. Most pedig a két idősebb bátyám valahol Brazíliában, János bátyám eladta magát és családját valahol a mezőségen tanyázó gyermektelen zsugori nagynéninek, akik az urával együtt még egyszer megennék, amit már kitétek, ha nem lenne olyan bűdös. (János egyébként pár hónap után leégve menekült el kedves örökbefogadójától, de ez egy későbbi történet...)

A nyugtákban, papírokbán már csak anyám reménykedik. Elő-előveszi a dughelyen porosodó, rongyszalaggal átkötözött paksamétát, mint átkos ereklyét, megzizegeti a papírokat, s elmondja, hogy mi jót hallott a többi csalódott, de még egészen reményt nem veszített parcellaszomszédjától. A bukaresti magyar konzulátus mind csak azt mondja, hogy vissza kell adják a földet. Később már a Népszövetséget meg Genfet emlegeti:

— Ott tesznek nekünk igazságot, fiam, úgy mondta a magyarpárti ügyvéd, de a plébános úr is...

En már nem nagyon rágódtam a minket ért nagy igazságtalanságon. Keserves verejtékünkkel összekuporgatott koronáink elúsztak a földért, amelyet azoknak parcelláztak, akik a fronton szenvedtek. Jött az új hatalom,

s elvette. Ilyen a tőkés igazság — gondoltam, s annál nagyobb odaadással fordultam a tudományos szocializmus felé. Marx portréját sokszor és sokáig elnéztem; olvastam műveiből, persze alig értettem meg valamit, de figyelmesen hallgattam az előadásokat a szakszervezetben. Malátsek vitáját Walterrel az öntödében. Schnegg modellasztalos fejtegetéseit és a hozzászólásokat havonta az öntők és modellkészítők értekezletén. Elolvastam a *Vas- és Fémmunkás* és a *Romániai Népszava* minden számát. Botladozva haladtam, és roppant nagy zűrzavar kóválygott a fejemben. De azt már megtanultam, hogy amennyit kiharcolunk, annyink lesz! — S ezzel lényegében hátat is fordítottam a tanításnak, amely szerint „kérjetelek és megadatik néktek”.

FORRÓ NAP ÍGÉRKEZETT. Szerdai. Öntésre készülünk. Jól felpakoltunk tízóraira. Futotta a Hajós úr-féle hütyükből. S a fene nagy jó módunk tette, hogy ezt a napot sohasem felejtsem el.

— Lesz ma izzadás — jegyezte meg Sándor —, ha már a reggel ilyen melegen kezdődik — és fésű helyett ujjaival taszított egyet bozontos frizuráján.

Alighogy beléptünk az öntöde ajtaján, máris a szemhíjas ablakon át a konyha felé nézelődtünk. Klári nénit kerestük tekintetünkkel. Klári nénit, aki égési sebeiből úgy-ahogy meggyógyult, hosszas távollét után újra átvette a konyha irányítását. Mikor kilépett a konyhából szemfüles barátom, Sándor, inge alatt a megszokott bőgrével a konyhába osont vigyázva, hogy a gépműhely he-tüsei észre ne vegyék.

Visszatérte után nekiültünk, és jó étvággal fogyasztottuk az úrias reggelit: dupla cukorral a finom bivaly-tejes kávé.

Ma sem tudnám megmondani, hogy mi ütött László Lajiba, a „csont szakiba”, de amint megérkezett, belénk kötött, aztán „le nem szállt rólunk” egész délelőtt. Közben sunyi, álnok célzásokkal ugratta Tarján Bélát is, és hergelte, főleg ellenem. Ami viszont nagyon fáj, hogy Béla „vette a lapot”, bedőlt az intrikus beszédre, s egyre élesebb szavakkal ugratott, hol ezért, hol azért.

Öntéskor pedig — tudott dolog — az inas nemcsak a maga munkáját végzi. Bármilyen történjék, ők a „valakik”, akiket a segéd urak ilyenkor dróton rángatnak, például:

— Pista, Sanyi! Segítsen a száraz formát összerakni!

A száraz formák fülei még forrók, rongyot nem adnak, a sapkánkkal fogjuk meg... Mikor a magokat bontják ki a szárítóból, a „platni”, melyen a magok szénporos öntőhomok közt száradtak, még tüzes, égeti kezünket, felfeljajdulunk. A sapkánk csupa rongy, kezünk tele égési sebekkel. A nyersen öntött formákról a felső részt leemelni, a formákat grafit- és szénporral beporolni is főleg a mi feladatunk... Beporlás és berakás után ismét: — Szökjön s tegyen száraz grafit- vagy szénport a zacskókba!

Aztán megint:

— Pista vagy Sanyi! Gyerünk a formákat összecsuksni.

Összerakás után „sverolunk”, vagyis terhet rakunk a formákra. Nekünk nincs megállás ilyenkor, rogyganasig hajszolnak.

Végre Malátsek kiadja a megváltó jelszót:

— Fiúk! Gyerünk papálni! Ha van mit! Úgy készüljenek, hogy félóra múlva folyik a vas. — Aztán csak intett a szemével, hogy egy-egy falatra — mint máskor — meghív bennünket.

— Köszönjük, Malátsek úr, most van mit kajálni — mondta Sanyi nevetve. — Mostanában jól élünk mi! Igaz-e, kiskomám? — és kacsintott egyet felém.

A gyáriroda falióráján a mutató a tizenegyhez közeledik, s mi reggel óta nem ettünk. A magkészítő-pad sarkára, amilyen gyorsan csak tudtuk, kitergettük egy újságpapírra az illatos ajándékszalámit, hazai kenyeret, a gyár kertjéből csórt zöldhagymát és retket. Farkasétvággal láttunk az evéshez...

László Laji, aki a nagy spórlásban még egy-egy jobb ebédet is sajnált a hasától, most kinézte a falatot a szánkból, s végül a véleményét jó hangos szóval el is mondta:

— Az úristenit a parasztyomruknak, inas urak! He-he-he — kacagott döcögösen, s bagós ujjával felénk mutogatott —, lám, be jól élnek a bitangok .

Attól kezdve felugratott, zargatott, riasztott minden semmiségért. Megkeseredett a nyál a szánkban ... Végül már húzódozva mentem a terhelővasakat cipelni. És ekkor valamit súgott a Tarján Béla fülébe, akinek a szemében gonosz láng villant. Sunyin körülpillantott: se Malátsek, se Walter sehol, sem a többiek... Idebent csak ők ketten s néhány lézengő lakatosinas, akik öntés-kor itt segédkeznek és persze Chira Alexa. Most mi is kint élvezhetnénk a napfényt, ha elfogadjuk Malátsek mester úr meghívását. Ehelyett Tarján Béla szökött elém:

— Pattanjon, ha hívják — ripakodott rám —, mert letöröm azt a bűdös nagy rangját, inas úr.

Meghökkenem a nálamnál évre ifjabb „úrfi-öntő” hepciáskodásán. Hiszen eddig barátunknak mutatkozott. Előbb azt hittem, tréfál, és együgyűen elmosolyodtam. De bizony nem tréfált, mert bumfordi viselkedésemre egy akkora pofonnal válaszolt, amekkora csak kitelt tőle.

Még most is fáj az a pofon. S bizony mondom, ha más teszi, feltétlen visszavágok, életem árán is. De Bélának? Nagyobb volt testi fájdalmanál a lelki, s önérzetem szavát elnyomta a csalódásé...

Tarján Béla később mindenképpen helyre akarta hozni a dolgot. Megtudtam azt is — nem tőle —, hogy László Laji — és éppen a fősvény, potyaleső László Laji! — még itatta is Bélát, fizetett is neki, hogy mindkettőnket, a „ganés csizmájúakat”, elintézzon. Törött korsó maradt a mi barátságunk, akármit is tett Béla, hogy valamiképpen megdrótozza.

MINT HAJÓSTISZT A PARANCSNOKI HÍDON, Simonfi úr ott állt fölöttünk a fenti folyósón, onnan dirigálta az adagolást, persze Malátsek mesterrel egyetértésben. Chira Alexa lent a lefolyócsatorna alá rendezte az öntőfazekakat a vashakon. Agyagdugókat készített a bedugórúd végére, s az én segítségemmel az elgörbült

vasat csapoló rángát kiegyenesítettük a tizkilós ráverővel.

Malátsek a színes üvegablakréseken át nézett az olvadótérbe. Arcát a színes fény holtsápadttá festette. A fűjtató ventilátor irtó lármát csapott. A dinamót a ventilátorral összekötő szíjtárcsa ütemesen csattogott. Malátsek abba hagyta a kémlelést, és a keze ügyében levő kalapáccsal rávert néhányszor az acélsínre. Ez volt a jeladás az öntésre.

— Fanglihoz! — kiáltotta Chira Alexa torkaszakadtából.

Az öntők elfoglalták helyüket az öntővilla kétágas felénél. A gépműhelyből futólépésben érkező másod- és harmadéves inasok páronként a villa ágánál tülekedtek.

Chira Alexa, kezében hosszú hegyes vasrúd, szemén fekete szemüveg, a fémlefolycsatorna előtt szemben állt a kupolóval, és teljes erejéből beledöfkölte a ránga acélos hegyét a kupoló agyagdugóval betömött köldökébe, onnan az olvadt vas szikrázva vastag sugárban ömlött-folyt végig a csatornán. A csatorna végén már ott várta az öntőfazék, mely másodpercek alatt megtelt. Az elsőt követte a második, harmadik és a többi fazék. Az öntő gyakorlott mozdulattal tolt a fánerét a következő után. Folyt a vaspatak, teltek a fánerek, feszültek az izmok, siettek az emberek. Az első csapolás rendszerint „lusta vas”, sietni kell a kiöntésével, különben a fazék oldalához fagy.

— Gyerünk! Gyerünk! — kiált a mester. — Mire vár azzal a vassal, Béla? Nem látja, hogy lusta. Pucolni, önteni!

— Pucer! — kiáltja Béla, és irtón káromkodik a megriadt lakatosinasra... — Tolja vissza a salakot, kurva... Nem lát a szemétől? Én majd kinyitom azt... Beengedi a salakot...

A még járatlan lakatostanonc még azt sem tudja, hova álljon. Szemben áll a teli edénnyel, az ezer fokon felüli hő roppantul süt... Oldalt és mögötte könnyen sérülő öntésre váró formák. Magyarázkodásra nincs idő, sem alkalom.

Átkozott öntöde! — gondolja magában a lakatos. — Bizony, öntőnek lenni nem leányálom...

Arcomon ég a Béla keze nyoma, s most erősebben sóvárgom, mint máskor: bár én is sajnálkozhatnék szegény öntökön, mint — lakatosinas!

Az öntés már a vége felé járt. A kimerültségtől alig lihegtem. Az összes csapolásból öntöttem. Szerettem öntení. Vigyázattal kezeltem a fánert. Öntéskor mindig izgatott, feszült a légkör az öntödében, de az olyan ritkán cirógató öreg szakik, mint Malátsek, Walter vagy Nájmon, a munka hevében is találtak egy-egy dicsérő szót szorgalmam és odaadásom jutalmául. Így növelték önbizalmamat és törekvésemet, s én soha nem is kíméltem az erőmet.

Akkor, azon a szerdán, meztelen felsőtesttel dolgoztunk, mert a kinti hőség s a benti izzás sütökemencévé változtatta az öntödét. László Lajival az öntöde egyazon részében, azonos csapolásból öntöttünk. Én karjaimon feszülő izmokkal tartottam a nehéz öntővillát, amíg a százkilónyi olvadt vas ömlött a formába. László, aki már előbb végzett e művelettel, útban visszafelé az öntőfazék tüzes száját a meztelen felsőkaromnak nyomta. Felordítottam a szörnyű fájdalomtól, de az öntést nem hagytam abba. Fogaim összeszorítva szűkültem, de tudtam, jaj, ha elengedem a villát! Szétomlik a folyékony fém, s ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?!!!! Kínomban, elkeseredésemben, hogy ezt is megtehetik velem, félőrülten üvöltöttem:

— Marha!

— Fogja be a бүdös pofáját! — kiáltotta felém gyilkos mosollyal. — Végre megadtam magának! Inas úr! — és jött ismét, hogy valami gonoszat tegyen, amíg én a villát kell hogy szorítsam s védtelen vagyok.

— László, László! — A Simonfi úr reszelős hangja szólt onnan felülről. Akkor már minden szem felénk fordult. László Laji a hang irányába nézett.

— Tessék, Simonfi úr? — hőkölt vissza, s közben nagyokat pislogott.

A kis főnök hangja recsegett, mint egy trombita:

— Gyalázatos szadista! Öntés után jelentkezzen az irodában a munkakönyvéért. De most rögtön takarodjon ki innen! Érti!?

A „csont szaki” ijedt-tétova pillantásokkal kereste Waltert, a bizalmi. De az komoran maga elé nézett. Így fejezte ki, hogy sem most, sem a jövőben László mellett szót nem emel. Elismeri, hogy a munkaadónak van igaza. Ennél megszégyenítőbb csapás szervezett munkást nem érthet. Mikor távozott, Tarján Béla Walterhez fordult: — A szakszervezetből is ki kell dobni ezt a banditát! Így kezdődött Béla „megtérése”. De amint már írtam: a barátság nem olyan, mint a töltött káposzta. Másodszori felmelegítésre nem javul az íze...

A karomon a seb még sokáig gennyezett. Ma már csak egy csúnya forradás s egy megoldatlan kérdés:

Mi baja volt László szakinak velem? Első perctől én neki is megadtam mindazt, ami legjobb tudásom szerint a segédet az inas részéről megilleti. Malátsektől Nájmonig, Schneggig, Walterig az igazi szakmunkások olyan emberek voltak, akik a szemtelenséget, a munkakerülést nem tűrték el, de undorral elfordultak a hajbókolástól, hízelkedéstől is. Bizalmukat elnyerni csak becületesszűközökkel lehetett. Dicsekvés nélkül mondhatom: engem szerettek. Én pedig — akár egyetértettünk később, akár nem politikailag — emléküik előtt most is mélyen leemelem a kalapomat, s úgy gondolok mindenikre, mint apámra.

Éppen ezért érthetetlen előttem László szaki viselkedése. Valahol a legmélyebb ösztönvilágban kell keresnem a gonoszság okát. Csakhogy én a lélektanhoz nem igen értek. Hosszú-hosszú évek után László szaki iránti gyűlöletem és bosszúvágyam egyre inkább sajnálattá és szánalomná változott. A sok elfolytott indulattól milyen keserves lehet az élete annak, akit irigység, oktalan indulat aljas tettekre késztet. S milyen szerencsés csillagzat alatt születtem, hogy keserves inaséveimet egy olyan közösségben töltöttem el, ahol nemcsak szakmát tanultam, de emberséget is.

Vajon László szakinak milyen inasévei lehettek?

WALTER ÉS MALÁTSEK már nem vitatkoznak, hanem veszekednek. Waltert egyre citálják a Szigurancára. Meg-megverik, hogy vallja be: hazaáruló, s mondja

meg, kikkel cimborál. Aztán elengedik újra... Simonfi úr már meg sem kérdi, hogy miért hiányzott s mitől van összetörve a képe. Az amsterdami szakszervezeti agitátorok Szovjet-Oroszországot és annak vezetőit okolják a nálunk is erősödő reakció, terror és rendőrönkénti miatt. Az angol munkáspárt, a Németországban hatalmon levő szociáldemokraták sikereit méltatták, valamint a bécsi szocdem városi tanács által építtetett Marx-házakról zengtek dicsőhimnuszokat.

A munkásmozgalommal való ismerkedésem kezdetén még egy táborban harcoltak a vasasok a nagyobb darab kenyérért, emberibb jogokért, a felszabadulás magasztos céljáért. Most a szakadás után gyakran egymásra acsarkodnak. Sok állhatatlanabb szakit ez kiábrándított, s eltántorított a munkásmozgalomtól. Én sokat olvastam, elmélkedtem, vitatkoztam abban az időben. Viták közben leginkább Walternek kontráztam, s minél szebben fújta ő a prímet, annál lelkesebben helyeseltém én. Ez már Malátseknek nemigen tetszett, s nemegyszer úgy torkolt le, ahogy azelőtt nem szokott.

Sándor is Walternek helyeselt, de csak gondolatban, mert egyébként csendesesen meghúzta magát. Különösen a szakadás kimondása és elmélyülése után, mióta elkezdődött a kommunisták üldözése, nemegyszer figyelmeztetett:

— Húzd meg magad, ne szónokolj s ne vitatkozz a segítőkkel. Waltert maholnap elintézik, azután sorra kerül az is, akivel egy húron pendült. Meg kell értened, hogy mi még inasok vagyunk. Se kint, se bent. Ha a szándat meg nem fogod, Malátsek jóindulatát is elveszted, s előbb-utóbb útilaput kötnek a talpad alá...

Igaza volt Sándornak. Elég, ha a hatóságok egy kicsit megpiszkálják a dolgot s kiderül, hogy szakszervezeti tag vagyok mint inas, már repülök is apelláta nélkül. Évödtem tehetetlenül, s egyedüli vigaszomná vállaltam a betű. Sehová nem jártam, minden szabad időmben olvastam, olvastam, olvastam...

Mint nehéz étel a gyomrot, úgy megterhelte agyamat a sok félig megemésztett szellemi táplálék. Többek között a lányokról, szerelemről vallott régebbi „mákonysó-illúzióim” is megváltoztak. Egy Darwin tanairól tartott

előadás után én csak a „fajfenntartás ösztönének” tartottam a „mennyei álmokat”. Ennek megfelelő előadást tartottam Sándornak, mikor társaságba hívott, hol lányok is lesznek. Sándor kedélyes grimaszokkal kísérte nagyképű előadásomat, amelyet félműveltségem és fiatalságom indokolt, s talán az a nagy-nagy vágyakozás, amely minden fiatal ember szívében ott él, s amelynek nincs célja, iránya, csak léte.

— Rendben van — hagyta rám Sándor olyanformán, amint bolondra szokás ráhagyni mindent —, de most gyere Feketéékhez! Kössük össze az elméletet a gyakorlattal. Majd meglátjuk, mit szólsz, ha meglátod a Fekete Jóska kökényszemű hűgát, Annuskát.

VÉGÜL IS KÖTÉLNEK ÁLLTAM. A Kétvízköz felé utunk a sétatér árnyas fái alatt vezetett. Az évszázados nyárfákról az ősziestre forduló szél sárguló leveleket sodort alá. Sándor belém karolt, s halkán rágyújtott egy dalra:

*Vége, vége, vége már,
Elmúlt a nyár...*

Én is nekifoháskodtam, s hümmögtük együtt az elmúlásról, szerelemről, hűségről költött dalt, szorongó sejtelmekkel, de fiatal szívvel.

Fekete Jóska Sándor barátom inastársa volt a református inasiskolában, de táncestélyeken is gyakran találkoztunk. Koránál fogva már fel lehetne szabadulva, de nem tudom, mi okból, megkésett ő is. Innen a meghitt barátság. A Fekete családban kedvesen fogadtak a szülők, Jóska is, de Annuska olyan finoman, halkán tartózkodó volt, hogy bemutatkozásakor a csinos kis úrias jelenség előtt úgy irultam-pirultam, mint egy szemérmes lány.

Zavarom azonban csak addig tartott, amíg Jóska elővette a hegedűjét és játszani kezdett egy valcert. Én tudtam is, szerettem is keringőzni, s miközben Annuska dalolta a szöveget, körültáncoltuk a leányszoba közepén

álló kis asztalt, amelyen a lánykötötte csipketerítón egyszerű vázában színes virágcsokor illatozott.

Mikor Jóska abbahagyta a zenélést, Sándor a szemünk közé vigyorgott:

— Na, most kezdjed: Mit mondott Darwin a fajfenntartásról?

Kacagott mindenki, s ebből láthattam, hogy Sándor engem „bekonferált”. Később azt is megtudtam, az egész összejövetelt nekem fundálták ki, hogy egy kicsit visszarángassanak az életbe. Annyi bizonyos, hogy az olyan lányokat, mint Fekete Annuska, nem könnyű elfeledni. Szép is, okos is. Most, ősz fejjel is szeretettel gondolok reá, és meleg szeretettel köszöntöm az utcán, ha találkozunk. Magához illő, jó megjelenésű férjet kapott, aki Kolozsváron ismert színművész.

Feketék édesapja építómester volt. Saját építésű házuk a Kétvízközben kitűnő találkozóhelye volt a fiúknak. Még azon a szombat délután ott ismerkedtem meg Jóska többi barátjával. Sok közülük értett valamilyen hangszerhez. Megtudtam azt is, hogy a Fekete Jóskaékhoz járatos hírhedt „kétvízközi” harcias legények között itt található Kovács Béla is, a Beyer Böske egykori imádója. Persze, azóta rég barátok lettünk.

Miután a ház megtelt fiatalsággal, Jóska és még egy fiú hegedűvel, Kovács Béla nyakában a harmonikával és a mindig merengő Bojtár János gitárral szórakoztatták az egybegyűlteket. Sorban megtáncoltattuk Annuskát és barátnőit. Aztán:

— Gyerünk Vadászékhoz! — kiáltották néhányan a társaságból. Kovács Béla volt a fő hangadó. Ő sürgette az indulást legjobban. Nemsokára el is indultunk a Külmonostor felé a zenélő vidám pajtásokkal. Annuska és összegyűlt barátnői nem sértődtek meg, úgy látszik, kialakult szombatesti program szerint történt minden.

MÁR JÓCSKÁN BESÖTÉTEDETT, amikor egy számomra ismeretlen kiskocsmába betörtettünk a Külmonostor kaptatóján, jóval túl a sörgyáron. Az utcáról az ivóba nyílt az ajtó. Az ivóban egy idősebb testes nő szolgált ki, a fiúk „Vadász néninek” szólongatták. Va-

dász néni hosszú köntösben állt a kármentőben, fejken-
dője alól deres hajtincsek lopakodtak elő. Vidáman kö-
szöngélt vissza a harsány „kezét csókolomra”, de meg
sem próbált maga kiszolgálni ennyi vendéget, hanem a
lányait szólongatta.

— Katóka, Lilike!

Az ivó udvar felőli ajtója nyitva állott. Azon jött be
a legidősebb Vadász lány, egy jóképű, kissé dundi nő-
személy: Marika. Jött utána középkorú férje is, kit
barátaim Barca bácsinak neveztek. Amint megláttak ben-
nünket, visszafordultak, s úgy hívogatták a lányokat:

— Katóka, Lilike! Gyertek, hív a mama, sok vendég
érkezett.

A fiúk régi ismerős módjára szóba ereszkedtek a
Barca házaspárral, semmitmondó szavakon kacagtak,
élcélődtek.

Végül belépett, akire vártunk: Vadász Lilike. Arcán
mímelt meglepetés és alig titkolt öröm. Nem volt túl
magas, de csudára csinos: arca kipirult, fején piros sza-
lag, vállára omló szőke haját körbefésülte, s valami mozi-
színésznőtől ellesett mozdulatokkal lépkedett be — a
pult mögé. Mi akkor „démoninak” találtuk a kislányt.
Ma már tudom: csak annyira volt „démoni”, mint a kis-
cica játéka oroszláni. Mögötte lépkedett magasabb, cson-
tosabb nővérkéje. Sütkérezett gyönyörű húgocskája fé-
nyében.

— Kezét csókolom, Lilike! — kiáltották újdonsült
barátaim kórusban, nagy lelkesedéssel.

A kislány olyan mozdulattal fogadta a „tömeg” hó-
dolatát, mint valami ajándékot, amire azonban előre
számított, s bár örömet okoz, meglepetést nem. Marikát
viszont szívélyesen, de csak tiszteletudásból üdvözölték
a fiúk. Aztán úgy állapotunk meg a vendéglátókkal,
hogy zárt ajtók mögött bort iszunk és táncolunk...
Engem szorongás fogott el. Zsebemhez kaptam, gyom-
rom összeszorult. Csak ne nőné túl lapos zsebünket a
cekk — sóhajtottam egyet észrevétlenül, és Sándorra
néztem.

A mama lányaival bort töltögetett a poharakba. Barca
bácsi a vasalt ajtószárnyakat zárta be. Néhányan az
ócskára koptatott söntést és a székeket rakosgatták a fal

mellett egymásra. Mások a zenészeknek szorítottak helyet a sarokban. A lányok a zenészeket traktálták előbb borral, aztán velünk koccintottak. Végül zenész barátaink rágyújtottak: ki húzta, ki fújta, ki meg pengette a talp alá valót:

Túl az óperencián boldogok leszünk...

Ez éppen nekem való volt! A többiek, Sándor kivételével, nem tudtak valcerozni. Nekem viszont kedvenc táncom a keringő. Előbb a fiatal háziasszonyt, a szép Marikát forgattam meg. Sándor és Kató diszkréten taposgatták egymás tyúkszemét, mert Katóka bizony nem volt valami prima táncos, valcerezni meg egyáltalán nem tudott. Lilivel udvarlója, a Szőke Laci valcer helyett vanszteppet mímelt. Pedig Lilike igen könnyen táncolt, amint később ugyancsak kitapasztaltam.

A bor, a zene s a vele való táncolás megtette hatását: én úgy megfeledkeztem az udvarlást illető elhatározásomról, mint még soha. A tánc hevében nem tudtam ellenállni a kísértésnek, s alkalomadtán megcsókoltam a csinos és végtelenül kedves kislányt. Lilike nem ellenkezett, sőt a házimuri vége felé azt súgta a fülemben, hogy hétfőn hétkor várjam meg a vármegyeházánál, mert fontos beszélőnivalója van velem...

A „házimuri” után egy bani nélkül bandukoltunk Sándorral sivar szállásunk felé. Le sem feküdtünk. Minek? Már pirkadt, s a hajnalcsillag fénye is elsápadt, mire a „Silai-penzió” elé értünk. Lábujjhegyen sétálgattunk a ház előtt, hogy meg ne zavarjuk a kedves öreg szobagazdák nyüszörgős hajnali álmát. Elhajszolt kerékpárjainkat — melyeket már előző este útra készítettünk — nesz nélkül toltuk ki a kapun, aztán ráültünk, és egymással versenyezve tettük meg az előttünk álló 24 kilométert, a kolozsi Köveskút tetőig. Itt a meredek kaptató élén, az útelágazásnál kézbe vett sapkámmal a megdőlt keresztfáról felénk néző Krisztust üdvözöltem. Éppen akkor emelkedett ki a nap a Tündérvárhegy mögül. Gyönyörű reggel volt. Úgy álltunk a hajnali fényben, mintha a miénk lett volna az egész határ. Aztán teljes lendülettel, amelyet a lejtő adott, leereszkedtünk

a Nagyutcán. Én a katolikus templom irányába, Sándor pedig a Postakert felé kanyarodott, mert Kolozson nem egyfelé laktunk.

Mi fontos mondanivalója lehet egy lánynak az első találkozás után — ez a kérdés izgatót egész áldott vasárnap. De hát Lilike sokban hasonlított Kósa Annához. Alakja, temperamentuma. Igaz, az orra egy kicsit fitos, nem olyan, mint az Annáé... Csak a szemüket nem tudtam összehasonlítani. A Lilike szeme színére nem emlékeztem. Csak arra, hogy fénylett, ragyogott, mint két drágakő, nem borította barna bánat, mint az Annáét... De mit akarok Lilikétől? Az ok, ami Kósa Annától elválasztott, most is megvan. Ráadásul mindegyre felrémlik bennem jó anyám rimánkodása: „Vigyázz, fiam, bele ne bolondulj valami nagyvárosi cifra cédába vagy egy olyan úri maskarába, aki lenézné a te jó anyádat a paraszti ruházatáért.”

PEDIG AZ ANYÁM GONDJA mostanában más volt:

— Gyere el, fiam, te is a szentmisére — hívogattot, ha a harangszó szólt. — Mikor gyóntál utoljára, fiam? Magadhoz kéne vened az Úr testét... Imádkozol-e rendesen, úgy, mint régen? — I-i-igen — mikor kegyesen hazudtam. — Nem! — mikor kutya kedvemben odavágtam az igazat. Pedig, ha őszintén elbeszélgettünk ezekről a dolgokról, kiderült, hogy anyám nincs meggyőződve mindenről, amit az egyház tanít, de még én sem vagyok olyan ízig-vérig ateista, mint amilyennek kifelé mutatom magam...

Azért, ha ilyesmi szóba jött, mindig valami idegenség került közénk, s utána engem bántott a lelkiismeret, hogy nem volna szabad benne öregkorában kételyeket támasztanom veleszületett hitében... Kételyeket s talán büntudatot, hogy rosszul nevelt engem. Így aztán inkább óvakodtunk az istenes vagy istentelen témák megpendítésétől.

Fájdalomnak, gondnak s beszéd témának ott voltak a bátyáim. Megtárgyaltuk a Brazíliába szakadt bátyáimtól kapott leveleket. Anyám csak könnyes szemmel tudott beszélni a fiairól. Mindeniken talált valami megsiratni-

valót. Talán már értem is hullatja szegény a könnyeit... De legtöbbet az óceánon túl, Sao Paolo határában jár a gondolata. Ott, ahol a kivándorlók új kolóniát szerveznek, s bíznak, hogy jó lesz minden, mert Jézus öt kenyérből s két halból is jóllakatott ötezer éhezőt.

János bátyámról is esik egy-egy aggódó szó. Az édesanyám rosszat sejtve mondja:

—Nagyon félek és sokat búsulok Jánosért. A felesége „heptikás” szegény. Dolgozni nem tud, amióta oda-szegődtek a Kajántóra. Ládd-e, Máriskó húgom meddő, s mégis erősen zsugori. Bogáti, az ura már kipróbált néhány rokon házaspárt. Pár évig dolgoztatták az „örökbe vett” fiatalokat étlen-szomjan, s amikor embe-ribb bánásmódért szóltak, hát fel is út, le is út, elzavarja őket üres tarisznyával. Hogy az átok sújtaná meg a rosszfélét, me’ sohasem laknak jól vagyonnal. Sze’ az én örökségemet is ők harácsolták el. Uram bocsá... bűnömet, ha vétkeztem.

Egy alkalommal a szomszédasszony vetett véget a rokonokról szóló beszélgetésnek. A szép Anna néni, a kedélyes harangozóné. Megörvendeztünk egymás láttán. Anna néni — talán a városi ruha miatt vagy miért — lemagázott, s egykettőre Kósa Annára terelte a szót. Szomorkás arcot öltött, s ujjával megfenyegetett engem a jó asszony:

—Kár volt odébbállni, sze’ istenemre mondom, szép pár lett volna belőlet... magokból, István. Ugye, Kati néni, mi már biztosra vettük, hogy menyé lesz az a kedves gazdálány, sze’ úgy találtak egymáshoz, mint két alma. Hajaj, de a város, a cifra cédák... Ugye?

—Másnak volt rendelve az Istentől — tért ki anyám a már idejét múlt kérdés elől.

Ma sem tudom, miért jött, ki küldte a szép harangozónét. De ha küldték, én egyszer s mindenkorra útját akartam vágni a „postázásnak”.

—Anna néném jóakaróm, akár az édesanyám. Megmondom, ahogy van: szeretem Annát, de még csak koldusszegény inas vagyok. Én pedig csak a magam emberiségére akarok házasodni. Anna addig nem várhat pártában. Jó férjet kapott. Legyenek boldogok.

Délutánonként, amíg magasabban járt a nap, Sándorral a sós tóban fürödtünk, mint az urak. Aztán felkerestük a nagyutcai bálházat, a megszokott helyen, a Gergely Jóska tágas csúrijében.

ALIG EGY ÉVE múlt, hogy eltávoztam a számomra oly kedves ifjúság köréből, mégis úgy éreztem, mintha hosszú-hosszú évek távolából néznék vissza rájuk. Ők is kicsit idegennek tartottak már. Holmi láthatatlan sorompó emelkedett közénk. Előfordult, hogy a fiúk csipkelődve úrfinak szólongattak, a lányok, nem mondom, hogy nem szivélyesek, mint azelőtt, de mégis valahogy a levegőben van: „Guba a gubával, suba a subával!” Táncra hívom az egyik lányt. Persze, óvakodom hajlongani, mint Jámbor bácsi tanította. De azért a hetyke legényes felkérést is resteltem. Valahogy csak rájön a lány, hogy őt hívom... Tudom, szeretője van. Örömmel, de óvatosan táncol velem, minden lépést megfontoltan teszek. Úgy vélem, a városi gúnya kötelez. Mikor már úgy érzem, minden irányban eleget tettem, a lány mosolygva rám szól:

— Ne haragudjon, Pista, de régen jobban táncolt...

Igaza lehet. Régen úgy forgattam a lányokat, ahogy a többiek, roskadásig. Most minden szem engem nézett, illetve a pantallómat... Errefelé jövet az úton lézengő libacsordák gágogva rebbentek szét, mikor Sándorral közeledtünk. A másfajta szárnyasok is úgy menekültek előlünk, mintha épp az ülü csapna közibük. Régen a legelőről hazafelé igyekvő, rezgő fülű, felkonkorodott farkú báznai süldők, a konda díszei, észre sem vettek bennünket, ha szembetalálkoztunk. Ott rohantak el a lábunkat súrolva, Most tisztos távolból kikerülnek lehorgasztott fejjel. Megfigyeltem otthon a büszke kakast, az anyám tyúkjával: régen ott kapargált mellettem a pelyvában, s ha szemet talált, egyszerre odahívta a tyúkokat: ko-ko-ko. Azok pedig kárálva, röppenve gyülekeztek, még ha a közelben is álltam. Most félre óvakodnak előlem a kerítés tövébe, vagy a ganédombra menekülnek, s felém sandítva dült fejjel perlekednek.

Mi ez, ha nem a városi öltözék respektje? Vagy talán sötétkék ünneplős alakomban a gyászhuszárt látják? Hiszen legtöbbjük a városiak telhetetlen gyomrába temetkeznek. Hej, ha tudnák a magunkfajta éhenkórász, kormosképű, égett rongyú „inas urak” sorsát! Tőlünk ugyan az örökkévalóságig élhetne minden majorságféle.

Ezen aztán úgy elméláztam, hogy észre sem vettem, amikor a lány, akivel táncoltam, szólt hozzám, sőt a feleletért sürgetett. Mentem félre is értette szótlanságot, a vállamon fekvő karja meglazult, s én nem találtam a megfelelő szavakat a kimagyarázkodásra. Amint a zene véget ért, a lány faképnél hagyott, s tüntetően a szeretőjéhez ment...

Igaz, a lányok sem azok, akiket egy évvel ezelőtt, kolozsi legény koromban táncoltattunk. Még egy-kettő maradt a régiekből. A háborúból, fogságból hazatérő legények rendre mind megnősültek, és feleségül vettek minden szemrevaló lányt. A legények közül az én korosztályombeliek állnak berukkolás előtt. Szóval: mi vagyunk a nagy legények. A századfordulón született két korosztály (1900—1901) a háborúban még nem vett részt, de most vannak mundérban.

A fiúk, kikkel ifjúságunk javát együtt töltöttük, a zenezűnetekben körém gyűlnek, s kérdezősködnek a városi hogylétről, s mondják ők is a hazai dolgokat. Elemelegetik a régi boldog időket, azt, hogy nem is olyan régen első legény voltam s Anna első leány, s milyen szép volt mindaz, ami akkor volt. Bizony, legtöbbünk olyan leány körül kakaskodott, aki most másnak a felesége. Háború volt, a házasodni való legények mind oda voltak. Nekünk 17—20 éveseknek nagyobb volt az ázsiónk, s azt hittük, mindég úgy lesz. De most már nevetve emlegetjük el, hogy néha bizony még egymásnak is akaszkodtunk olyan leányért, aki menten fordult egyet, amint egy-egy házasodni való legény hazaállított a frontról, forradalomból, fogságból. Ki honnan. Gáspár Jankó, akivel már a porban is együtt játszottunk, még magunkat gúnyoló rigmusokat is költött a „hoppon maradt legényekről”. Nagyokat kacagtunk, ha másról szólt

a nóta, de citromba harapó pofát vágunk, ha éppen minket dalolt meg az alkalmi énekes. Legénykedő tréfamóka volt, de a szívünk sajgott belé. Ráadásul egymásik fiatal házaspár egy-két órára még el is jött a táncba. Így volt ez nálunk míg a világ. Csakhogy sem azelőtt, sem azután annyi piruló menyecskét nem láttam a bálházban. Pedig azelőtt is, azután is szokásban volt, hogy a legények meg-megtáncoltassák az új asszonykákat. Csak Farkas Sándor jó barátom nem táncoltatta meg soha a ritkaszép Dezső Klárit, csak nézte, nézte a csűr sarkánál, szemére vágott kalappal, amint vidáman ropja urával, a daliás Bernát Zsigával, a volt huszárőrmesterrel a gyors csárdást a csűr kellős közepén.

Aztán minden bánatot, idegenkedést elmostak a kútba hűtött sörösüvegek, amit indulás előtt még elkoccintotunk a fiúkkal.

ÖSSZESZÓLALKOZTAM SZEGÉNY JÓ ANYÁMMAL.

A dolog úgy kezdődött, hogy megláttam, amikor anyám a templom előtt kezet csókolt a pap legújabb „unokahúgának”, aki csinos hölgyike volt s olyan velem egyidős forma. Papunk, akinek már deresedett a feje, általában néhány hónapig, legfennebb egy-két évig tartotta a rokonságot egy-egy „unokahúgával”.

Csak magamban főttem, fortyogtam, de mikor ebéd után szegény édesanyám ismét felemlegetett holmi városi cafrákat, akiktől óvakodjam, kitört belőlem a fojtott düh, és nem a legillegelmesebb szavakkal tiltakoztam, hogy anyám, dolgos, idős asszony létére kezet csokol holmi jött-ment dologkerülő kurváknak. Soha ilyen csúnya szót anyám előtt ki nem ejtettem a számon. Úgy elrestelkedtem, hogy menten elhallgattam. Anyám pedig ily szavakkal vette védelmébe a papját:

— Ne vétkezz, fiam! Isten bocsássa meg a bűnödöt, de pogány lettél. Az írás azt mondja, fiam, hogy: „Ne azt nézd, mit cselekszik, hanem, amit mond.” A mi papunk csak jóra int minden halandót, a saját bűneiért Isten előtt majd megfelel ő maga...

A HÉTFŐESTI TALÁLKA lezajlott szépen, rendben. Hogy mi volt az a „fontos dolog”, amit Lilike közölni akart, elfelejtettem megkérdezni. Ő sem említett semmit. De azért minden nagyon rendben volt, s mire a Monostor úti sörgyár környékén andalogtunk, én már — elhatározásom és kényszerítő körülményeim ellenére — nyakig benne voltam egy új szerelemben.

SCHNEGG FERENC olyan meleg barátsággal kezel, mintha régi elvbarátja volnék. Malátsek sem tesz különbséget köztem és a segítők között. Állandóan formázok, sőt gyakran komplikáltabb modelleket kapok formázásra, mint sok fiatal öntősegéd, s mi több, az öntők és modellkészítők alosztálya a Vasas szakszervezeti csoport kebelében a jegyzőkönyv vezetésével bízott meg! Tudom, ma, amikor ezer gyűlést is tartanak napjában, a jegyzőkönyvvezetés inkább teher, de akkor a bizalom jele volt, olyan megbecsülés, ami talán sohasem ért inasgyereket. Nem dicsekvésként mondom, de félek, manapság sokan már csak nevetnének, hogy ugyan biza még a jegyzőkönyvelés is valami.

Erre a tisztségre Walter és Malátsek szakik javasoltak. Schnegg, az értekezlet elnöke pedig oktatott, irányított türelemmel. Az értekezleten nem írtam egyenesen a kemény fedelű jegyzőkönyvbe, hanem csak külön papírra. Aztán a könyvtárhelyiség egy rejtett zugában simítottam, egyengettem a zilált sorokat s tettem gördülékenyebbé a mondatokat, hogy aztán a jegyzőkönyvbe zökkenőmentesen kerüljenek az indítványok, interpellációk; zökkenőmentesen és — ferdítés nélkül.

Havonta egyszer tartottunk öntőértekezletet a vasasotthon kistermében. Napirend előtt az értekezlet elnöke velem a jegyzőkönyvet felolvastatta. Ilyenkor aztán izgultam is, ha netalán elírtam magam, lesz nevetés vagy fejmosás. A kritikát irulva-pirulva fogadtam, a dicséretől szárnyakat kaptam. Néha egy-egy szurkálódó, rosszmájú megjegyzés is előfordult. Leginkább egy Gyulai Feri nevű kötődő, izgága rézöntősegéd részéről, akinek fél szemét inas korában egy tűzbe dobott puskagolyó

kiverte. Ha megszólalt, gyűrött, forradásos szemhéja körül az arcbőr rángatózott:

— He-he-he-he, te inas szaki... hányszor javítottad át, amég jó lett? Tán nem is aludtál az éjjel, he?

Ha más nem akadt, az elnöklő Schnegg szaktárs ilyen hangra megfelelt helyettem. A szervezett munkások ugyanis az ilyen hangot nem tűrték maguk között. Miután a jegyzőkönyv elfogadtatott, az elnök két — az előző értekezleten részt vett — szaki aláírásával hitelesítette azt. Csak ezután tértünk rá a tulajdonképpeni napirendre.

A legelső jegyzőkönyvem — sosem felejttem el — arról tanúskodott, hogy a Simonfi-cég öntőinek és modellkészítőinek sikerült elhárítaniok a munkaadók bérletelő taktikáját. Akkoriban a gyárosok direkt akarták, hogy a munkások ősszel vagy télvíz idején vállaljanak munkabeszüntetést, azaz bérsztrájkot. A téli beszerzések idején, amikor veteményt, tűzifát, krumplit kellett venni a hosszú téli hónapokra, a sztrájk kétélű fegyvernek bizonyult, s gyakran a munkások vereségével végződött.

Szerencsére a mi kicsi pukkancs főnökünk, Simonfi most is, akárcsak a múlt évben, a kocsmaasztal mellett, bal kezében a borospohár, jobbában a tollal minden változtatás nélkül aláírta a Bruder és Malátsek által elébe tartott kollektív szerződést. A tagság ezt nevetgélve, helyeselve, megnyugvással vette tudomásul. Csak Walter szaki javasolta, hogy a jövőben erőfeszítést kell tenni, hogy a kollektív szerződések ne ősszel vagy tél elején járjanak le, mert nem mindenik munkaadó olyan, mint Simonfi úr, és abban sem kell bízni, hogy nála is minden évben így lesz majd... Senki sem vitatta Walter szaki igazát. Bekerült az is a jegyzőkönyvbe. Hogy mi lett a további sorsa, nem tudom, mert a következő évben én már katona voltam...

AZ ŐSZ KEZDETÉVEL az inasiskola is megnyitotta kapuit. A megnyitó ünnepségen Bérci tanító úr és kedves kicsi felesége már nem a népi gúnyamba látott viszont, hanem a megszokott városi, s méghozzá sötét-kék szövetrohában üdvözöltük egymást. Változatlanul

fennmaradt rokonszenvünk, s ma is a legbensőbb jó érzéssel gondolok reájuk. Az ellenőrző könyvecskét most is nagy becsben őrzőm, s bizony öreg fejjel, hogy kijártam az élet iskoláját, még mindig büszke vagyok a tiszta „eminens” osztályzatomra, amelyet az ő iskolájában elnyertem.

Pedig az iskolában sokat restelkedtem, mivel már besorozott katona voltam, amolyan számár a nyájban, s ennek megfelelően is viselkedtem. Ami az iskolán kívüli viselkedésemet illette, csak amolyan félig-meddig inasiskolás voltam! A padszomszédom például piros-pozsgás arcú mészárosinas volt. A csizmája szárában éles kést hordott, s a csetepaték közben ordított, hogy kibelesi az ellenfelét, mint egy birkát. A másik szomszédom sápadt képű suszterinas, kissé púpos, a nevére már nem emlékszem. Ő a dikiccsel fenyegetőzött, míg a Junász-gyári öntőinas, Magyarai Sandri strájlplit hord a nadrágja korcába rejtve, s azzal rémítgeti, akivel összeakad. Biztonság kedvéért az én zsebemben is ott lapult egy saját kezűleg öntött boxer. Persze, kötekedni senkivel sem kötekedtem. Szerettem békés módon elintézni az ellentéteket.

A verekedést már huligáncselekménynek tartottam, így tanultam a szervezett munkásoktól, s talán első, szinte öntudatlan agitációs munkámat ott folytattam inasiskolai társaim között — a verekedés ellen. Tegyük hozzá: kevés sikerrel. A munkásszolidaritás magasztos eszméjét elvben elfogadták ugyan, de a jó kis hirigekekről semmiért le nem mondtak volna... És sajnos a fejüket sem igen terhelték meg a tanulnivalókkal. Pedig a követelmények igazán nem voltak túl nagyok. Inkább csak akkorák, hogy rádöbbsenek: milyen keveset tudunk...

ZAKLATOTT LELKI ÁLLAPOTBA kerültem, olyan se kint, se bent helyzetbe. Bátyáimtól Braziliából levelet kaptam: meleg testvéri üdvözlélen kívül, hívnak engem is. Sao Paulo mellett egy jelentős magyar kolónia van kialakulóban. Mind csupa földi, innen kivándorolt. Ár-

pád, Béla, István — így hívják a három faluból álló településüket.

Vigyek magammal „fedélcserép matricáról rajzot” — írták többek között —, ugyanis egy kis téglá- és fedélcserépgyártó üzemmel jó pénzt lehetne összeválni... Jöhetek azonnal, ne várjam meg a felszabadulásom, mert ott senkitől sem kérnek munkakönyvet. Göndörhajú egykori inastársunk, Karcsi sorait is mellékelték a nagyobb bizonyság kedvéért. Persze szakmunkásként dolgozik. Üdvözlí a Simonfi-gépgyár dolgozóit, tanoncait s minden közös ismerőst. Egy Sao Paolo-i vasüzem munkása, jól keres...

„Itt munkakönyvre nincs szükség. A szaktudást fizetik a munkaadók, s elég jól az öntőket” — írta Karcsi.

A vállalkozó szellemű fivéreim ilyenformán megcsillogtatták előttem a jobb megélhetés lehetőségét. Ha úgy tetszik, akár egy kis téglagyárat is összeüthetünk, és ott gyúrhatjuk a sarat arannyá.

Vajon mi volna jobb: menni vagy maradni?

Itthon üldözik a kommunistákat. A nemzeti kisebbségiek élete nem rózsás. És aztán meglépnék a katonaság elől is... Dolgoznék és pénzt keresnék. Véget érne a nagy szegénység. Jóllakásig ehetnék, s jutna szórakozásra is.

„Mindössze egy keresztlevelet hozzál magaddal. Nem kell útlevél! Jelentkezzél csak Désen a Hajótársaság kivándorlási irodájánál. Ott már várnak, és megkapsz minden további útbaigazítást”...

Akkoriban a vasas szakszervezetből s egyben a munkahelyünkről is kiüldözött kommunisták közül jó néhányan az óceánon túlra vándoroltak. Ki Uruguayba, ki Argentínába. Dél-Amerikában akkoriban még nem üldözték a baloldaliakat.

Persze azért nem éppen volt minden fenékgig tejfel. A bátyáim s mindazok, kik megfizették a kivándorlási útiköltséget, szabadabban mozoghattak; de nem azok, akiknek pénzüik nem volt! Le kellett hogy dolgozzák az útiköltséget a kávéültvényeken. Évekig félrabszolga sorba hullottak, s ha a testi vagy lelki erejük megrokant, többé nem volt talpraállítás...

Egyelőre nem szóltam senkinek semmit, csak leutaztam Désre puhatólózni. A bátyáim igazat írtak: a kívándorlási hivatal ügynöke tudott felőlem, és kioktatott, hogy miként szökhetem ki az országból. A határt ugyanis illegálisan kellett volna átlépnem, tekintettel arra, hogy besorozott katona voltam, s törvényesen nem engedtek volna. Biharpüspökötől Biharkeresztesig mint vasúti fékező kölcsönvett szolgálati sapkával a fékezőfülkében fognak átjuttatni. Biharkeresztesen ismerik az ügyet, s onnan már simán, rizikó nélkül jutok ki Hamburgig szárazon, onnan hajón Sao Paolóig. — Oda, ahol óriási területeken alig van lakosság. Ahol a tél zordonságát nem ismerik. Telenként az időjárás a mi októberi, őszi esőekkel tarkított időnkhez hasonlít.

„Itt szénát nem készítenek” — írták a fivérem, akik éppen akkoriban egy kis tejgazdaságot hoztak össze, és Sao Paulo városában értékesítették tejtermékeiket. — Nem kell kaszálni, szénát gyűjteni. Az állatok fölé nem kell meleg fedél. Örökzöld a legelő, az állatok a szabad ég alatt élnek. A gyerekek kézikocsival hordják szét a tejet a szerződött helyekre a szétszórt városkoloszsusban.

Megyek én is az „ígéret földjé”-re — döntöttem —, nem leszek katona... És meglátom Rio de Janeirót, a csodálatos brazil fővárost, amelyről eddig sokat hallottam. És meglátom a brazil őserdőket. Ezekről gyakran olvastam, de most végre meg is nézhetem bár a szélüket...

Anyám csak állt, állt, mintha nem értette volna meg, hogy mit mondok. Aztán váratlanul remegni kezdett, mint akit a hideg ráz, végül a könnyei is megeredtek, karjait nyakam köré fonta úgy, hogy folyó könnyei arcomat égették, s a meghatottság rám is átragadt, hogy végül is ketten sírtunk.

— Úristen, mit vétettem tenéked? Sok gyerekekkel áldottál vagy vertél meg. Apjukat korán elvetted, s a keservesen, özvegyen felnevelt utolsó fiamat is eltávolítottól tőlem? Ezért csak szülhettem és özvegyen felnevelhettem mind a hatukat keservesen, hogy most élve eltemetkezzenek előlem örökre... Ó, fiaim! Ó, unokáim! Többé sohasem látlak, mintha sírba szálltatok volna...

— Anyám fejemet két tenyerébe fogta lágyan, s mélyen a szemembe nézett, és úgy rebegte fájdalmasan az elmarasztaló szavakat: — Most még te is itthagynál, tudod, hogy benned volt minden reménységem öreg napjaimra...

Anyám sírása újra és újra átgondoltatták velem: vajon az óceánon túl milyen élet várhat reám? Idegen földön, a forró égöv alatt, idegen nyelvet beszélő emberek között? Ha bátyámékkal maradok, testvérükül csak úgy ismernek el, ha velük egy hiten leszek. Márpedig ezt nem teszem. Még átmenetelig sem akarok álnokoskodni... Én, ha bizonytalan léptekkel is, de megindultam a marxizmus felé...

Más megoldásom ott sem lesz, csak a gyár. De vég eredményben az öntödét itten is megkapom, a munkát is.

Csak ne lennék ilyen koldusszegény!

Csak ne állna előttem a kétéves katonaidő!

A *KOLOZSI RÓM. KAT. PLÉBÁNIÁN* mint tanonc csak egyszer jártam, de soha el nem felejttem! A kívándorlási hivatal utasított, hogy szerezzem be néhai apám születési bizonyítványát. Meglepetésemre a mindég kezetes beszédű tavalyi vallástanárom fogadott. (Úgy látszik, a másikat unokahúgostól máshová rendezte a püspök úr.)

— Pista! Hát te itt? — kérdi a plébános úr a meglepetéstől és kánikulai hőségtől kipirultan.

— Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus — rebegtem a megszokott módon.

— És mi járatban éppen nálam?

— Az apám születési bizonyítványára volna szükségem, plébános úr kérem — és kifejeztem örömemet, hogy a plébános urat a szülőfalumban üdvözölhetem, a mi szerény hajlékunk szomszédságában.

— Csak nem a Kati néni fia vagy? — kérdezte anélkül, hogy a kényelmes fotelból akár egyszer is fölemelkedett volna. Megállapíthattam így is, hogy tavaly óta testiekben ugyancsak meggyarapodott. — A Kati néni fia, hm, hm — ismételte, mialatt egymást mustráltgattuk. Nekem akaratlanul is hívő bátyáim jutottak

eszembe. Ez a pap éppen úgy festett, mint valami illuzzió a szektások antiklerikális agitációjához. A puha öblös karosszéket idomai teljesen kitöltötték. Karját a szék karján pihentette, s olykor-olykor vastag bőrszivarja után nyúlt, mely ott füstölgött a párizsi Notre Dame-ot ábrázoló öntött hamutálca rovátkáján. Minden egyes szippantás után a plébános úr íróasztala mögül kilátszó alakját gomolygó ködbe borította a portorico illatos füstje. Ennyi mozgás igen elfáraszthatta a szentatyát, mert a kemény gallér fölött kidagadó hájas nyakán, tokáján izzadság gyöngyözött. Persze ennek is volt holmi házvezetónője, aki időközben belépett, és piros borocskát, kútba hűtött ásványvizet töltött a plébános úr poharába. Közben olyan pillantást váltottak, amely anyám intése ellenére bűnös irányba indította fiatalos fantáziámat...

— Hát, Pista fiam — szólalt meg a plébános úr kezzeljes hangon, erős lélegzetet véve minden mondat után —, melyik évben is született édesapád?

— 1856 vagy 1857-ben, plébános úr — feleltem tisztelettel.

— Hogyhogy, nem tudod az apád pontos születési évét?

— E két évben kell keresni, anyám így tudta...

— Hát ezt nehéz megkapni annyi név között — mondta a plébános úr ingerülten, s arca még pirosabb lett. — Hogy ti még a pontos évet sem tudjátok! — Aztán hirtelen megenyhült a hangja, s nyájasság terült el az arcán. — De várj csak, itt a szomszédban, a község-házán kiadja a jegyző.

A jegyző aztán visszaküldött azzal, hogy amíg a község-házán nyolc vallás hívei: ortodoxok, görögkatolikusok, római katolikusok, reformátusok, unitáriusok, baptisták, szombatisták és izraeliták vannak anyakönyvelve, addig a katolikus parókián csak egy, évi tíz-tizenöt újszülöttel. De egyébként is állami anyakönyvelés csak 1892-től van.

— Hát te megint itt vagy? — mordult rám a papunk, mikor ismét meglátott.

— Igen, újra itt — s egy szuszra elmondtam, amit a jegyző mondott. — Nem ingyen kérem. Egy „pol” még

az én zsebemben is akad — mert arra gondoltam, ismeri a szegénységünket, s azt hiszi, ingyen kívánjuk a fáradságát. Majd szerényebben hozzátettem: — Segítek kikeresni...

Felhorkant erre, mint egy vadkan:

— Bűnös kezek nem érinthetik e szent könyvet!

Itt szakadt vége az én türelmemnek.

— Bűnös kezek! Ide nézzen — és elébe emeltem nehéz munkától eldurvult kezemet: — Besorozott katona vagyok, szabadulás előtt álló öntőinas, és negyven lej heti bérért dolgozom! Negyven lejért! Érti? Heti két polért 1300 fokos olvadt vasat cipelek... Meztelen testtel verejtékezem... Az én kezem bűnös ön szerint? Olyan, mint az anyámé, aki a maga részes napszámosa, tisztelendő úr...

— Elrontottak a bolsevikok! — sziszegte a fogai között.

— Ehhez semmi köze annak, hogy nekem kell az apám keresztlevele. Tessék, itt a pénz érte — és az asztalra tettem a húszast, amit akkoriban polnak becéztek.

— Nem kell a pénzed! — és kinyitotta az anyakönyvet. A könyöke mellett én is belepislogtam, és a „bűnös” mutatóujjammal a Kovács György Pálé — névre mutattam. Mikor aztán a kilincsre tettem a kezem, „jónapottal” köszöntem a „dicsértesség” helyett, s a polt csak azért is az asztalán hagytam.

Anyámat valahogy sikerült megnyugtatnom, hogy én csak a papra haragszom és nem az Istenre is. Azonban azt, hogy lemondok a kivándorlásról, soha meg nem ígértem szegénynek. Pedig, hogy megmaradtam a puszta szándékkal, azt elsősorban az ő rimánkodásának köszönhetem, mert a nyomorúság, amiben éltem, el-elfeledtette a bátyáim távozásakor tett fogadalmat...

SÁNDORNAK NEM MERTEM MEGMONDANI, hogy mit forgatok a fejemben. A titkolózás egyre idegesebbé és hallgataggyá tett. Éjszakánként elkerült az álom. Sokat forgolódtam, sóhajtottam, amit persze észre vett, és menten félre is értett. Azt hitte, a szerelem sorvaszt, s egyre

a ringó testű Lilikét emlegette, akit az utóbbi napok izgalmaiban bizony elhanyagoltam...

Közben én a kivándorlás „elhalasztása” mellett döntöttem, arra gondolván, hogy alkalomadtán a katonaságtól is megléphetek... Ilyenformán „sorsom alakítását felüggesztvén”, egy szép nap utamat a Külmonostornak vettem.

Vadászéknál Barca bácsi kivételével valamennyien hon voltak: mama, tata és a lányok.

— Hol volt, Pista fiam, amég nem volt nálunk? — fogadott a fiatalasszony, és előrekerült a pult mögül, s negédesen homlokon csókolta. Én fülig pirultam.

— Ah, a mi Pistánk! Na, jöjjön, jöjjön, rossz fiú, most kikap Lilikétől! Régen nem volt nálunk — így Vadász néni, s szeretettel nyújtotta párnás kezét felém, szelíden mosolyogva.

A mama és férjes lánya, Barcané egyszerre kérdezték:

— Pista, iszik valamit?

— Köszönöm, nem iszom — mondtam szégyenlősen.

— Persze hogy nem iszik, ha nem töltünk — így a szép fiatalasszony, s máris három kispohár „kvántró” koccant össze a pult felett jókívánságok közepette. — Na, most már menjen a lányszobába, ott vannak a lányok, jó fiú.

— És Vadász bácsi? — érdeklődtem a jó öreg után, kivel az értekezés meglehetősen bonyolult volt, mivel Vadász bácsi enyhén szólva nagyot hallott, és kérdéseimre a megfelelő válasz helyett mindég valami mást mondott. A lányai ilyenkor kacagtak is, bosszankodtak is, mi legszívesebben jót nevtünk volna, de azt mégsem tehettük. Egy alkalommal jó nagyot köszöntem. Nagy, vizenyős szemével erősen megnézett, s így felelt:

— Biza forrók a nappalok, fiam, minden kisül, ha így tart az idő...

— Az öregem esmén mellé beszél, egyre rosszabbul hall — jegyezte meg Vadász néni restelkedve...

A hátsó szobában a két hajadon, Kató és Lilike vitatkoztak valamin. Alig vették észre kopogásomat a nehéz keményfa-ajtón.

— Né, né, Pista! — mondotta Kató, hirtelen tenyere közé kapta és felém fordította a Lilike fejét. Lili félig mosolyogva, félig durcásan el akarta rántani az arcát, de a nénje nem engedte.

— Haragszom... Becsaptál. Ha valami közbejött, miért nem értesítettél?...

Nem mondhattam meg az igazat, hazudni nemigen tudtam, így a túlórázásról eladagott mesém nagyon átlátszó lehetett.

— Na, gyere a kertbe, ott majd számolunk! Hagyjuk Katót magára, hadd várja a Sebőjét egyedül...

— Ó, te Lili, de kótya vagy! Meg is mondom itt Pista előtt, hogy nincs benned semmi komolyság.

Sebő, a Kató újdonsült vőlegénye mód felett sokat gürcölt, s nemcsak munkaidő után, hanem vasárnaponként is gyártotta a boroshordókat a közeledő szüreti szezonra. Kellett a pénz, ahogy Lilike mondta: „a fészek-rakáshoz”.

— Mama, engedsz egy kicsit Pityuval a kertbe? Olyan szép az idő, bent ülni vétek — rebegte Lilike, mint egy kisbaba.

Vadász néni alaposan végigmustrált bennünket, aztán elmosolyodott:

— Mehetek, de ne üljetek sokat. Estefelé már hűvös van a kertben, meg ne hüljetek, gyermekeim.

Barcáné, a deli ifjú asszony sem állta meg szó nélkül:

— Úgy, úgy, anyám, bízza csak kecskére a káposztát — s hamiskásan a mutatóujjával megfenyegetett.

Lilikééknek nagy, szépen gondozott kertje lenyúlt egy mélyebbecske völgyben folyó patakig. Túl a patakon a mezőgazdasági akadémia terjedelmes tantelepe virult. A verőfényes kertet Vadász bácsi szakértelemmel gondozta. Meglátszott azon, hogy a gazda alapfoglalkozása kertész, s a kocsma csak olyan mellékes, bár nem megvetendő jövedelmi forrás. A fejesedő káposzták már az őszi jövetelét jelezték, bár a nap még melegen tűzött a kies szépségű vidékre.

Amint a kertkaput becsuktuk magunk mögött, Lilike játékosan belém karolt. A magával hozott plédet a vállamra lökte, és úgy mentünk a kis patak felé szerelemittasan. Néhány lépést tettünk így, jobbról-balról az ős-

vény mellett kedvenc virágjainkban gyönyörködve. Bódított a virágillat, pompáztak a viola- és a szegfűágysók. Kétoldalt magas deszkakerítés képezett őrfalat.

Lilike rövid ujjú lenge ruháskában... Édes szédülést éreztem. Ő pedig egy mozdulattal forró karját kihúzta az enyémből, fejemet a két tenyere közé fogta, és forrón szájon csókolt. Aztán gyorsan megfordult, s egy „érj utol, ha tudsz”-al futásnak eredt a lejtős ösvényen. Én nyomában, a pléddel! Közel a kert végéhez, egy kis mélyedésben kaptam el a derekát. Zilált duzzadó keble. Széppé érett lányságában boldog akart lenni, s önfeledten kínálta fel gyönyörű bájait, hogy engem szerelemmel magához láncoljon, s örökre egymásé legyünk.

A plédet kiterítettük a zöld pázsitra, melyet a nap melege langyosra sütött. Ott győrtük egymást ölelések és fullasztó csókok mámorában. Nálam azonban még idejében jelentkezett a szokott töprengés.

Lilike is észbe kapott, megérezte, hogy az én akaraterőmön megdőlt a szív hatalma. Gyávának is tarthatott ez esetben... De az én sorsomat csak én tudhattam, s nem magyarázhattam meg: éppen abból látszik, mennyire szeretem, hogy nem élek a felkínálkozó alkalommal...

Vadász Lilike — aki rövid idő alatt két komoly udvarlójától is megváltott miattam — szenvedélyes, rajongó természetű, lobogó temperamentumú lányka volt, ellentétben Kósa Annával, aki a lányságát mint féltett kincsét őrizte tőlem. Itt én kellett az erősebb legyek, pedig a vérem egyformán lobogott mind a két esetben.

A szerelem rejtelsein azóta is sokszor el-elgondolkozom. Levetkőztem már minden előítéletet, mégiscsak azt mondom, akkor helyesen cselekedtünk, mert egyikből sem lett volna tartós boldogság. Így pedig megmaradt minden szép emléknek.

Lilike még azután is minden alkalmat kiügyeskedett, hogy kettesbe rejtezkedve összekerüljünk.

A királydombi kis fenyveserdőfolt is ott terült el dobásnyira a Lilikéék kertjétől. Felejthetetlen órákat töltöttünk el ott is szerelemittasan cicázva. Bár ide, e csábos helyre, hol a fenyők, bükkök lábánál bodza, mogyoró- és más bokrok biztosítottak idilli búvóhelyeket,

s rigók füttyültek, tengelicek, cinkék csipegtek, a jó öreg szülők csak társas kirándulást engedélyeztek. A mamák is jöttek velünk. Amíg ők a tetőn levő beton víztartályok körül a tisztáson pihengéltek, mi fiatalok keresztül-kasul cicáztuk az erdőt. Az én Lilikém jól ismerte annak minden zegét-zugát, hiszen ott nőtt fel a szomszédságában. Ha cicáztunk, szaladgáltunk: ő elől én a nyomában, rendszerint olyan rejtekhelyeken, ahol csókolozhattunk kedvünkre, amíg csak a hívó szó magunkhoz nem térített: — Lili, Pista, gyerünk uzsonnázni!

AZ ŐSZ MEGHOZTA A „KISINAST” is. Nem olyat, mint mi voltunk. Nem legénysorba menőt, hanem valódi inasgyereket.

Örvendeztünk is neki Sándorral, már csak azért is, mert így kicsit „előkelőbb” helyzetbe kerültünk, mint „öreginasok”. Székely János négy gimnáziumot végzett, jóvágású tizenöt éves legényke volt. Mi jóindulattal fogadtuk; én több, Sándor kevesebb türelemmel vezetgettük be a sokrétű szakmai teendőkhöz. A Jancsi gyerek kolozsvári születésű szülők származéka, jó modorú, nagy mogyoróbarna szemű, vidám fiú, alig hosszúka arcán szabályos mindene: az orra, szája, füle. A feje is, melyet gesztenyeszínű haj takar, majdnem gömbölyű. Minden téren megnyerő fiú. Később jó öntő váltott belőle. Mint mester fejezte be pályafutását.

— No lám, hogy ezt is megértük, kiskomám! — hunyorított Sándor. Felemlegettük a fekete és göndör hajú Karcsit, a mi egykori „öreginasunkat”, aki azóta szüleivel, testvéreivel és másokkal kivándorolt Dél-Amerikába.

Bíró Jóska, a mindig könnyező szemű Bíró Pali sógorom és Anna néném fia is most lett „kisinas”. Ez a derék, kék szemű, szép szőke gyerek sokat küszködött a szüleivel, amíg elérte, hogy inasnak adják. Lázár Izidor úriszabó műhelyébe szegődött négy évre. Gondoljuk csak meg!

A Jóska nagyapját „nagygazda Bíró Jóskának” emlegették Kolozson, és ez idő tájt még élt az öreg és a birtok is egyben volt. Jóska idősebb nővérem elsőszülött fia

volt, de reá már csak a megélhetésben elégtelen töredék jutott volna a sokféle oszló örökségből.

Most nem is lakunk messze egymástól, mégis csak dugiban találkozhatunk. Szigorú gazdája éhezeti, s pofonokkal is traktálja... A szabók az Egységes Szakszervezetbe tömörültek, s Jóskát szombati napokon, amíg főnöke az izraelita templomban a Jehova-tanokat gyakorolja, egy Crişan nevű szabósegéd az osztályharcra tanítgatja. Jóska forradalmárrá érlelődött, s a forradalmi munkásmozgalom mártíriaként fejezte be harcos életét.

BIZALMAM AZ EMBEREKBEN MEGINGOTT. Legjobban a Malátsek és Walter közötti torzsalkodás fájt. Waltert addig-addig citálgatták a szigurancára, míg egy szép napon a szakszervezeti bizalmi férfiúi tisztségtől is megfosztották. A kettészakadt Vasas szakszervezetben a kommunisták és kommunista szimpatizánsok egyre jobban háttérbe szorultak. Valószínű ennek az általános irányzatnak keretében történt a Walter szaki leváltása. Ámbár a bizalmatlanságnak abban a légkörében, amelyet a szakadás okozott, árulásról s még csúnyább dolgokról is beszéltek.

Mindennek tetejében öreg szállásadó gazdánk, Silai bácsi is szépen bemutatkozott:

Vasárnap délután az anyámtól kaptam pár lejt néhány apróság beszerzésére és a havi ágybérré. Ezenkívül megmaradt valamicske pénzem a gyártól szombat délután kapott inasbéremből is. Summa-summárum: hetven lejt lapult a pénztárcámban.

Vasárnap este, miután elköszöntem Lilikétől, megbeszélésünkhöz híven, Sándorral az Ipartestület nagytermében, a szokásos táncestélyen találkoztunk, itt pár lejért éjfél után egy óráig lehetett táncolni hozzánk illő kismesterek és munkásszülők lányaival. A zenét is műkedvelő ipari dolgozók szolgáltatták, s italozásnak nem volt helye. Így teljesen józan fejjel értünk lakásunkra, amikor a Szent Mihály-templom óráján a gong negyed kettőt ütött. A lehető legnagyobb csendben lépkedtünk hazafelé, és szinte nesz nélkül nyitottuk s csuktuk az ajtókat a minket figyelő telihold ezüstös fényénél.

Silai bácsi erősen horkolt a tornácon egy priccsen, amelyre szakadozott pokrócokból és más rongydarabokból álló vackát vetette. A virágos- és zöldségeskerten át sikerült a lakásba osonnunk anélkül, hogy Silai nénit és a mézáros özvegyét felébresztettük volna. Lámpát sem gyújtottunk, csak az ablakon beszűrődő hold fényénél vetkeztünk le. Ruhánkat a már megszokott, minden eresztékében meglazult és szüette szék támlájára helyeztük, s gyorsan az ágyba, a takarónk alá bújtunk, hogy aztán a tudóasztmás, sípoló mellű Silai néni, a macskáitól körülvelt és állandóan nyöszörgő, horkoló özvegy társaságában mi is az álmok mélyére merítkezzünk néhány órára.

Reggel késve ébredtünk. A félhomályban magunkra rántottuk a dolgozógúnyánkat, s iszkoltunk Sándorral a gyár felé.

Az öntödében vettem észre, hogy a pénztárcám nem tettem át a dolgozókabátom zsebébe. Ott maradt a szék támláján, a gálazakóm belső zsebében. Nyugtalan voltam. Nem annyira a pénz, mint a benne levő akták, fényképek miatt. Sándorral közöltem a dolgot s azt, hogy ki kellene kéreznem.

— Csak nem sülyednek annyira, hogy hetven lejért zrít csináljanak — nyugtatott meg Sándor.

Eleinte én is arra gondoltam, hogy a hetven lejnek fele úgysis az övék mint ágybér. A papírjaimmal meg mit sem érnek. A gépészeti bizonyítványom, a személyazonosságim azonban csak nem hagytak nyugton, s tíz óra körül elkéreztem Malátsektől, átmentem a gimnázium épületén, s pár perc múlva már a szobánkban voltam.

A zakóm ott lógott a szék támláján, de a belső zsebében semmi!

A vénasszonyok munkába mentek még a reggel — kezdtem okoskodni. — Silai néni a főgimnázium konyhájára, ahol egykor mint szakácsnő élte az életét, s ahol most is tesz-vesz a kosztjukért. A mézáros özvegye, a macskás asszony már előttünk elhagyta ezt a nyomortanyát...

Aztán Silai bácsit vettem jobban szemügyre. Ott feküdt a priccsen, a tornácban, a kisebb Kapusán lánykák vihogtak, kacarásztak körülötte. Az öreg mellén nyitva

az ing, kilátszott dús és deres mellszőre. Talán azon mulatnak a lányok? Elkeseredetten léptem az öreg fekhelyéhez, s ekkor megpillantottam azt, amin a leánygyerekek oly sandán kacarásztak: Silai bácsinak a nadrágja elől szétnyitva, s kilátszott a szőre-bőre, fonnyadt pisilője. Fogatlan szájából förtelmes alkoholszag bűzlött. Holtrészen feküdt, fortyogott, nyöszörgött, lehetetlen volt most szót érteni vele...

A priccs lábánál literes üveg félig seprópálinkával. A kopott bádogdóznija tele Regal-cigarettával. Kétségkívül a vén szivar elköltötte a pénzemet. Hamar megalkudtam magammal: A fene aki megeszi a pénzt, valahogy csak lesz... De a papírjaim?

Munkaidő után az egész háznép vallatóra fogta a vén tróger. Az öreg a priccs szélén ült, mosdatlan lábait fűzetlen, foltos cipőiben lógatta hanyagul. Arcizmain, melyet legalább hetüs szakáll borított, megfeszült a bőr. Faggatásunkra hallgatott konokul, mint egy apagyilkos. Hiáवालónak bizonyult minden kérésem, rimánkodásom, hogy ha már a pénzt elköltötte (amit Silai néni is biztosra vett), legalább a tárcát s a benne levő igazolványokat, fényképeket adja vissza. Sándor is latba vetette minden furfangját, de a megátalkodott vénembert semmi módon nem lehetett szólásra bírni. A mészáros özvegye is rátámadt az öregre, s szidalmazta, ahogy a száján kifért:

— Nem fél az Istentől, hogy elviszi az ördög kendet a pokolba. A szegény ártatlan macskáimat is mindig szidalmazza... No, most nyissa ki azt a csorba pofáját s mondja meg, hova tette a szegény fiú bugyellárisát!

— Te Lajos, te! A sírba teszel az aljassággal. Mondd, mit csináltál a Pista papírjaival? — Silai néni szánalom volt nézni, úgy fel volt dűlva, minden ízében reszketett. — Nem elég, hogy évtizedek óta kitartatod magad velem, hanem még ezt a szégyent is elkövetted, te-e-e, élő halott tetű, te-e-e...

Silai bácsi, ha neki-neki ugrottak, szűkölt, mint egy megriasztott sündisznó. Erkölcsi nívója zéró volt. Eltökítette a fontos okmányaimat. Köztük a kolozsi plébánián tragikomikus körülmények közt kiállított születési bizonyítványt is.

A gépészeti oklevelemen kívül odalett a honpolgári bizonyítványom, a rendőrségi bejelentőm, az erkölcsei bizonyítványom s még néhány fontos papírom. Jegyző, bíró, pap és rendőrkomisszár tanítottak arra, hogy a világ legnemzetközibb nyelve a pénz pengése. E szépen szóló muzsika nélkül várhatsz, amíg rád kerül a sor. Emellett állandóan kimenőket kellett hogy kunyeráljak hol Simonfi úrtól, hol Malátsektől.

Bizony mondom, még adtam volna hetven lejt Silai bácsinak, ha végül is előkeríti a tárcámat. Talán rá is állt volna az ajánlatra, amilyen vén tróger, de sehogy sem emlékezett, hogy részeg fejjel merre járt, mit csinált!

A VIZEK TARTÓSAN BEFAGYTAK. Korán szakadt ránk a szigorú idő. A Kioszk teraszán katonazenekar Strauss Duna-keringőjét játszotta. A sétatéri tó jegén nők, férfiak, ifjak siklottak, cikáztak ide-oda. Szőke és barna hajak lobogtak, s apró sikolyok cikkantak üdén, csillogón, mint a hópelyhek.

Fekete Annuskáék felé az út a jégpálya mellett rövidebb. Én tulajdonképpen a Sándor barátom kívánságára mentem búcsúzni, de őszintén szólva magam is vágytam élni a jó alkalommal, hogy a mindig finom, kedves Feketéék körében egy-két órát eltölthessek. Aztán nem voltam vak, láttam én azt is, hogy Annuska alakban, modorban, szépségben és finomságban felülmúlt minden lányt, akivel eddig dolgom akadt. Valahogy mégsem jutott eszembe, hogy udvaroljak neki. Talán mert tudtam, hogy Sándor titokban, de reménytelenül szereti. Azért, mikor elbúcsúztunk, jólesett meleg pillantása és hogy egy csepp könny is csillogott a szemében. Közben Annuska hozzátartozói reményüket fejezték ki, hogy amikor csak alkalmam adódik, felkeresem szerény hajléukat, ahova mindig szívesen várnak.

Feketééktől egy kis kitérővel a Gazdasági Akadémia kapujához, a Külmonostori út elejére jutottam ki. megszokottá vált ez az út számomra. Gyakran eljárógtam Vadászékhoz bűt felejtteni. Nem hiába, hogy italmérésük volt, szerették a vidám életet. Italozva ünnepelték az egymást követő születési, névnap és házassági évfordu-

lókat. Vadász bácsi az egyik ilyen ünnepségen Lilikét és engem maga mellé ültetett az asztalfőre. Ha jól emlékszem, a Lili születésnapját ültük, a megszokott családi és baráti körben. Kint szélvihar tombolt, zörgette az öreg ház zsalugáteres ablakait, kinjaikban valósággal sírtak, nyögdecselek az akácok és a mindig zöld fenyőfák a kertben. Én is szinte szűköltem a rám nehezedő gondok alatt. Nem tudott magával ragadni az ital mámora, sem a muzsikáé, és nem örvendeztetett meg a Lilike áradása sem, aki olyan nyíltan kedveskedett velem, hogy néha már-már magam is resteltem. Vadász bácsi, a kis ház feje jóságosan tette vállamra virágokat nemesítő és ápoló kezét. Én azonban nem tudtam megnyugvással fogadni a szeretet ennyi szép jelét. Nyugtalanított, hogy simogató kezekkel sorsomat más célok felé terelgetik, nem amerre magam határoztam meg. A nyugtalanító előjelek nem hazudtak:

Vadász bácsi, aki aggályaimat nem sejtette, sőt még a házon kívül dúló vihart sem hallotta, földünket lévén, pohárköszöntőjében az ő kedves kis virágszálnak, legjobb leányának, Lilikének a jótulajdonságait méltatta apai szeretettel. Arcán a ráncok kisimultak, s a vizenyős szemek, amint beszélt, sok szeretettel néztek hozzátartozóira, s nagy örömeinek adott kifejezést, hogy részemre ilyen drága virágszálát nevelhetett. Apai áldást osztogató szavait azzal fejezte be, hogy az ásó, kapa és nagyharang válasszon el minket, mármint Lilikét és engem egymástól.

Bizony fejbe kólintott a Vadász bácsi pohárköszöntője! Keserű lett a szódavizes bor íze. Pedig szerettem Lilikét, és úgy éreztem, hogy boldogok is lehetnénk együtt, de csak ha én keresem meg a családnak valót. Sajnos, ott az asztalnál mégsem mondhattam meg az igazat. Hallgatnom kellett, s jó képet vágni az idillhez, amelyben e kedves emberek irányították magukat és engem. Vettem tehát a poharat, és szokásom ellenére fenéig ürítettem. Persze, az asztaltársaság azt hitte, hogy eljegyzésünk öröme, no meg Lilike tizennyolcadik születésnapjára vettem ekkora lendületet. S hogy semmi se hiányozzon a számomra keserves látszattól, Lilike szájon

csókolt, én pedig viszonztam a csókját, akárcsak egy igazi vőlegény.

Így lettem vőlegényféle leánykérés nélkül, de végül is ki kellett kecmeregnem egy olyan helyzetből, amelyben legszívesebben benne maradtam volna örökre.

REȘINAR IULIUVAL, gyerekkori pajtásommal hozott össze a véletlen Kolozsvárott az utcán. Örvendeztünk a találkozásnak, s a feledhetetlen gyerekkori emlékeinkből idéztünk. Valamikor sokat játszottunk együtt a kolozsi sós fürdő körül.

Iuliu szép szál fiatalemberré fejlődött, amióta nem láttam. Elegánsan öltözött. Keze finom, ápolt volt. Amint mondta, egy bukaresti liceumban tanult, és le is érettségizett.

Szó szót hozott, s így csakhamar kiderült, hogy még két hét sincs berukkolásomig. Erre ő megkérdezte, hogy hova szeretnék bevonulni, ha tőlem függne.

— Szamosfalvára, a repülősökhöz — mondtam diákbarátomnak. — Tudod, a repülőtér Kolozs és Kolozsvár között fekszik. Ott az anyám...

— És itt a babád! — kacagott jókedvűen, s belém karolt.

Csikorgott a hó a talpunk alatt. A hideg fedél alá űzte, kergette az embereket. Mi is betértünk egy bodegába, és ott egy stamperli kvántró mellett folytattuk a szót, mely oda szaporodott, hogy Iuliu barátomnak leköteltette az a törzsőrmester a hadkiegészítő irodájában, akinek csak egy tollvonásába kerül, hogy én (esetleg Sándor is) a szamosfalvi repülősökhöz kerüljek.

Másnap este már Lilikééknél, az italmérésben találkoztunk négyen: Én Sándor barátommal, míg Iuliu az őrmesterrel, akit ő francia nyelvre tanított. Finom forralt bor mellett, családi hangulatban töltöttünk pár órát, s az őrmester szavát adta, miután a szükséges személyi adatokat feljegyezte, hogy a kettős repülőosztagnál fogunk szolgálni. Nemcsak szavát adta, de szavának is állt, s így a mi katonáskodásunk ugyancsak szerencsésen kezdődött.

Iuliu sok szeretettel érdeklődött a többi jó pajtás felől. Én őszintén elmondottam, hogy nem mindenkinek jutott az a szerencse, hogy iparra menjen. Farkas Sándor, Timár Feri, Szabó András, Holányi István — jó középgazdák kisebb fiai — sírásók Kolozsváron. Muszáj, mert a kisbirtok odahaza nagyon oszlik. Hét kolozsi sírásó forgatja a Házsongárd földjét Kolozsváron. Az említett cimborák mellett a középkorú Szabó István, a Minyáé és még két lógó bajuszú, aszott képű háborús veterán a felvégről. Ezeknek már holdnyi agrárföld sem jutott...

Reşinar barátom elmondta, hogy ő viszont egy év alatt vizsgázott a gimnázium négy alsó osztályának anyagából. Az 5—6, valamint a 7—8 gimnáziumot egy-egy év alatt gyűrte le, és ily módon sok százan, sőt ezren is haladnak az országban.

— Megnőtt az ország, hiányzik a tanult ember, a tisztviselőnek való — magyarázta. Elemlegette a Haţeganu és Suciú papok fiait, akik nagy támogatói a Kolozskörnyéki fiataloknak, akárcsak Nemeş, a szenátor. A Iuliu gondtalan, vidám beszédéből kivettem, bizonyos benne, hogy karrierje ezután már csak ilyen rohamlép-tekben nőhet. Tudomásul kellett vennem, hogy mi, akik pártfogó nélkül maradtunk, más jövő elé nézünk. Mégsem tudtam rossz szívvel gondolni szerencsés gyermek-kori pajtásomra, aki íme, nem tagadta meg a közös emlékeket, és — amint tehette — segített, méghozzá nem is kicsit.

Persze ígértem, hogy ápolni fogom én is a régi barátságot mindaddig, míg csak ő nem fog szégyellni engem, az egyszerű iparoslegényt.

— Nem olyan bordában szóttek engem, barátom... — fogadkozott Iuliu, és ezt a fogadalmát tartja is mind a mai napig.

—
KEMÉNY TÉL szakadt a világra. Térdig érő havat kavargatott a fagyos januárvégi szél. Sándorral mégis vígan trappoltunk a gyárból hazafelé, zsebünkben a felszabadulási diploma mellett a vas- és fémöntő-segéd munkakönyvvvel.

— Csakhogy ezt is megértük, kiskomám... — örvendtünk Sándorral.

Fülemben még sokáig visszacsengett a Simonfi úr recsegő hangú intelme:

— Pista fiam, meg voltam elégedve veled, jó fiú voltál, s maradj is annak örökre. Nálam részedre bármikor lesz munka — és tegezett nyilvánosan a kisöreg. Malátsek mester és a többi segéd pedig mint egyenrangú szaktársaknak gratuláltak.

Hátra volt még a megszokott „Eistand” — vagyis az ünnepies segédde avatás. Költségét a felszabadult inas első heti béréből állta. Mi a Heltai utcába mentünk a Szép asszonyhoz enni-inni, áldozni e szép hagyomány-nak. Most a szokástól eltérően, derék szaktársaink magukra vállaltak minden költséget, mintegy „hitel” formájában: katonaidőnk lejártával, amikor már fizetésért dolgozunk, a mostanihoz hasonló vidám, szép vendégség leszünk kötelesek összehozni mi is Sándorral.

Valamennyien szervezett munkások voltunk, akik körülültük az asztalt. Szervezett munkások és — Simonfi úr. De ő ilyenkor közénk tartozott. Bár mégsem egészen, mert miután pár pohár bort felhajtott, kemény coliját erre-arra lengetve elköszönt. Régi-régi szokás így diktálja a tulajdonosnak: a tisztességhóhoz után hagyja magára a segédeit, mulassanak szabadon. No, Simonfi úr jó pár pohárral megtoldotta, ami dukált volna. De nem is kötelességből ivott ő! Tiszta szívvel kívántam egészségére mindenik poharat, s mikor kilépett, utánaszaladtam. A bor hevülete tette vagy mi, de megtelt a szemem könnyel, s úgy köszöntem meg, hogy jó öntővé válhattam a keze alatt. Simonfi úr olyan főnök volt, aki a munkásban becsülte az embert. Az érdekei összeütközhetek alkalmazottai érdekével — hiszen a burzsuj—proletár ellentétet semmi jóakarattal fel nem oldhatja —, de az emberségen sem az ő részéről, sem a mi részünkről csorba sohasem esett. Ott tanultam én meg az aranyigazságot, hogy az osztályharcot a kapitalizmus ellen folytatjuk s nem a kapitalista ellen, s minden embert a maga embersége szerint becsüljek...

Ezért mikor visszatértem derék elv- és szaktársaim közé a fehérasztal mellé, tiszta szívvel ígérhettem meg,

hogy egész életemben jó szervezett munkához méltóan viselkedem, s a dolgozók jogából, amennyire rajtam áll, fikarcnyit sem engedek elsinkófolni, és harcolni fogok osztályomért, népemért, amíg élek.

Akkoriban ilyen fogadalmat tettek a fiatal segédek. S az öregek komoly arccal végighallgatták az ünnepélyes mondatokat, s mindenik végén pont helyett egy-egy keményet biccentettek.

Úgy legyen!

Aztán fenéig ürítettük a poharat, s vidám beszélgetésbe kezdtünk. Daloltunk, nótáztunk reggelig.

VASÁRNAP DÉLELŐTT a vasasotthonban leadtuk a keményfedelű tagkönyvet, amelyre a katonaidő alatt ingyenbélyeg járt. A szaktársak lekezelték velünk: „Vasas, ne hagyd magad!” — biztattak. Akadt olyan is, aki eszünkbe juttatta, hogy a katonaságnál nem pihepaplanos ággyal várnak. Akkoriban bizony még járta a „carcel”, a botozás és más a „grádátok”-tól kieszelt szórakoztatás. De hát a szegényember fia ezzel is tartozott a királynak, s mi reméltük: ahogy más kibírta, mi is kibírjuk.

Sándor a délutánt Fekete Annuskáéknál töltötte. Én, „a völegényjelölt” nem is lehettem máshol, csak Lilikénél. Meghitt családi körökben szórakoztunk késő estig. A tudat, hogy csak itt, a város szomszédságában fogom pusztítani a drága komiszkenyeret, jó kedvre hangolt mindnyájunkat.

Vadász bácsi hosszú szárú tajtékipáján pőfékelt. Szomorú és vidám katonatörténeteket mesélt bécsi és boszniai vitézkedéséről. Barca bácsi — a tata nagyobb bosszúságára — csak legyintett apósa katonahistóriáira. Ő a „közös” huszároknál volt regruta. Megjárta Galíciát, Prsemils várában fél évig voltak körülzárva. Isonzo, Görc, Piave... Barca bácsi az első világháború elvesztését Zita királynő árulásának tudta be, s nagyon bízott abban, hogy a II. és III. Internacionálé összefog. Kitor az orosz—német közös forradalom, amely majd megrengeti az egész világot. Nem tudom, milyen huszárja volt Barca bátyánk Ferenc Jóskának, de hogy jósolni nem tudott, azt ma már a vak is látja.

A jó öreg Vadász bácsi veje fejtegetéséből csak az egyre ismétlődő „tőke”, „tőkés” szavakat kaphatta el, mert pipájával csendre intett, s arról kezdett beszélni, hogy kertjében s egész Kolozsváron a filoxéra miként pusztítja ki a tőkék írmagját is. Mindenki kacagott, somolygott, csak Vadász bácsi magyarázott akkurátusan és Vadász néni pironkodott a kelleténél is jobban:

— Szegény tata, napról napra rosszabbul hall... Közben mi Lilikével egymás kezét szorongattuk, s reméltük erősen, hogy katonaidőm alatt is gyakran láthatjuk egymást.

TÍZ ÓRA TÁJT búcsúztam el Vadászéktól, és szapora lépteimet a Pata utca 105 számú háza felé irányítottam. A ház néhai gazdája, a derék Lénárt tata, aki egyébként postás volt, két szép leányt hagyott árván s egy kedves mamát özvegyül. Az egyik leány udvarlója is akkor volt éppen bevonulóban, s mivel jó pajtása volt Sándor barátomnak, úgy határoztak, hogy ők a búcsúestéjüküket a Lénárték szerény kis házában tartják, s arra Lilikével egyetemben meghívtak engem is.

A Pata utca akkoriban arról volt nevezetes, hogy ott a város más fertályából bemerészkedő udvarlót a helybeli fiúk, ha elkapták, véribé hagyták.

Az utca elejét „Piski-híd”-nak hívták, bár nem volt ott soha semmiféle híd. Zsebemben az ujjaimra húzott boxerrel s bicskámmal a kezügyben léptem be a veszedelmes fertályba, át a száraz „Piski-árkon”.

Hideg szél vágta szemközt a havat, ráncigálta rajtam a vékony lódent, mint mezőpásztor a zálogba menő sűbát. Az úton alig talákoztam emberrel. Kutyákat sem láttam ezúttal. A cudar idő elől minden élőlény hajlékot keresett. A Piski-hídfőnél gázlámpa lángja köré glóriát vont a párás hideg. A kis házak falai mellett surrantam előre magam egyre bátorítva. Az egyik kapu mélyedéséből csattanó lárma rettentett fel: hatalmas négylábú vetette magát a rozszant deszkaajtóra, s erős csaholásba kezdett. Jobbnak láttam az utca közepére húzódni. Ahogy a kutya, úgy a rossz ember is egy kapualjból orvul leüthet, s nincs időm a védekezésre. Örvendtem, hogy

Lilikét nem engedték el szülei ebben az ítéletidőben ebbe a veszélyes fertályba.

Lénártéktől harmonikaszó, lányok, fiúk dala hallatszott az utcára. A jó bor és a dupla rumos tea megette a magát — állapítottam meg jókedvűen, s igyekeztem minél hamarabb közöttük lenni.

— Ide-ide, rossz fiú! — integetett a két házi leány. — Ide üljön közénk! — Azzal már tették is elém a dupla rumos teát, s igyekeztek engem is dalos kedvre hangolni. Koccintgattunk a szokásos jókívánságokkal. A forró rumos tea belülről, a két szép lány kívülről fűtött. Daloltunk, hogy a földes padlójú, mestergendás, pöttöm szoba majd széduvadt a fene nagy hangtól.

Sándor barátom, kinek a józan esze rég messze járt, el-elcsukló hangon hívta fel a figyelmemet egy bikanyakú legényre. A Herkules-külséjű fiatalember ott ült az ugyancsak testes Lénárt nénitől jobbra, a rakott kemence mellett, s apró malacszemekkel figyelte Sándort. Figyelte, és szinte szuggerálta: „Számolok veled, te üresfejű hólyag”. Közben sünserte frizurája harciasan az égnek meredt, amitől nekem cseppett sem lett jobb kedvem.

— Te Pista! Én kibelezem ezt a vaddisznót — fogadkozott Sándor, és annak ismeretlen anyját gyalázta illetlen szavakkal. Lassacskán szó szót hozott. Mások is belevagyultak a vitába, s mind túlfűtöttebb hangnemben. Csak én próbáltam menteni a helyzetet, amit menteni lehetett; a háziasszonyhoz intéztem szavaimat, de úgy, hogy a katonaidejét letöltöttnek tetsző Herkules is értsen abból, amit mondok:

— Lénárt néni kérem, mi azért gyűltünk itt egybe jó barátok, fiúk-lányok, szíves engedelmével, hogy e búcsúestét békésen társalogva, dalolva, vidáman töltsük el, és nem pedig azért — szúrós pillantást vettem az ismeretlen felé —, hogy itt egy ismeretlen úr zavarkelésén bosszankodjunk.

Lénárt néni pedig az ő szelíd, de határozott hangján így válaszolt az ipse felé fordulva:

— Ez az úr hívatlan vendég itt, nem is tudom, mit akar.

A vasgyúró most engem fűrt át villámló tekintetével, és fogai közt suttagó szitkokkal kifordult az ajtón.

Sanyi ujjongani kezdett, s a többiek is megkönnyeb-
bülten nyúltak a teáscsészékhez, s mint valami győzelem
után, emelték ajkukhoz a finom rumos levet. Bennem a
távozó vad nézése némi szorongást keltett, s rövid idő
múlva kiderült, nem ok nélkül.

Pár perc elteltével Lénárt néni összehajtott papírsze-
letkét nyújtott át nekem. A megbántott távozó küldi.
Olvasom az ákombákom betűket: „Ha van bátorsága, jőj-
jön ki egy percre”.

A mellettem helyet foglaló lányok is olvassák, s ria-
doznak:

— Ki ne menjen, Pista!

— Pista, nehogy kibátorkodj!

— Az leüti!

Én csak felállok, a lányok marasztaló karjait lefejtve
magamról, indulok az ajtó felé — „Vasas, ne hagyd ma-
gad!”

A külső szobában félhomály volt. Bal kezem a nadrág
zsebében a boxert keresi. Óvatosan nyitom az udvarra
nyíló deszkaajtót. Ellenfelem ott áll támadó állásban,
fesztes testtartással. A szél havat szór a külső házba,
melynek ajtaját csak félig hajtottam be, mert: szégyen
a futás, de ha mégis muszáj volna...

Herkulesi kéz nyúl felém. Én is nyújtom a jobbom.
Keményen kezet szorítunk. Én, amennyire csak lehet,
szerénynek mutakozom.

— Kovács vagyok — mondom a vasmarkú ember-
nek, és agyvelőmben is érzem a kemény szorítást.

— Dühü György a nevem — viszonozta a csupaizom
ember, s hogy a vészes név súlyát még tetézzé, veszet-
tül nézett bátorságot mimelő szemeim közé. — S ne fe-
ledje, sőt jól jegyezze meg magának, uram, hogy én va-
gyok a Pata utca réme. — Aztán lehajolt, és csizmája
szárából kést húzott ki. Nem mondom, bátorságom egy
kissé alább szállt, de aztán nagyot nyeltem, s mondtam,
ahogy előre kigondoltam:

— Nézze, tisztelt Dühü úr, örvendek, hogy megis-
mertem. Ami pedig a bátorságát és erejét illeti, abban
cseppet sem kételkedem.

Ezt vállveregetésnek szántam, aztán így folytattam:

—Maga, Dühü úr, városi fiú, míg én falusi, műveletlen, nem rég lakom a szép Kolozsváron. Márpedig én öntől, a városi embertől emberiességet, kultúremberhez illő magatartást szeretnék tanulni. Kérem, gondolkozzon józanul szavaimon, s maradjunk békében. A viszontlátásra!

Az utolsó szavakat fogvacogva hamar ledaráltam, és a ház ajtaját mint egy ütést elhárító pajzsot tartottam bal kezemmel, és hirtelen becsuktam az orra előtt.

Kinn a farkas, benn a bárány — örvendeztem magamban, hogy a hősködést ezúttal ilyen szárazon megúsztam.

Emelt fővel tértem vissza az értem drukkolók közé, és öntelten azt hittem, hogy az én meggyőző szavaim még egy apacsvezérnél sem tévesztenek célt.

Persze, bent nagy ováció fogadott, csak Lénárt néni aggodalmaskodott:

—Nem kellett volna kimenjen, fiam. Ez a gazember késsel szurkálja meg a más utcából ide bátorkodó fiukat...

Ebben a pillanatban vad csörömpöléssel betört az egyik csöppnyi ablak. Az első megrettenésből még fel sem ocsúdtunk, mikor a másik ablak is az első sorsára jutott. Két téglá koppant erejét veszelve a földre, de a kicsi ablakok rámostól összetörték. Hogy az ablaknál ülő lányoknak az ijedségen kívül más bajuk nem esett, azt a pirosbabos vitrázsoknak, valamint az ablakok közötti muskátlinak, fuksziáknak és a bódító illatú rozmaringoknak köszönhatték.

A betörött ablakokon füttyülve tört be a hideg szél. A cserepes virágok helyébe egy-egy párnát helyezett a gondos háziasszony. De a társalgás most már erőltetett hangulatban folyt tovább. Rajtam valami különös nyugtalanság uralkodott el. Kimentem az udvarra nézelődni. A hóvihár véget ért. Kakaskukorékolások és kutyaugatások, csaholások hangja töltötte be a levegőt, mely tiszta és áttetsző volt. A közelinek látszó égbolton megszámlálhatatlan csillag mint megannyi szentjánosbogár csillogott a sötétkék mezőben. Lassan kinyitottam az utcaajtót, mely recsegett-nyikorgott a fagyos éjszakán. Embernek

híre-hamva sem volt. Néhány kóbor kutya szaladt a Méhes utca irányába.

Visszamentem a társasághoz, s beszámoltam a kinti „tisztá” levegőről. Nincs ok a félelemre. A közeledő hajnal dermesztő hidege elűzte, tető alá kergette még a Pata utca rémét is. Megköszöntem a háziasszony jóságát, aki értünk ilyen nem várt áldozatra kényszerült. Baráti öleléssel és csókokkal búcsúzkodtunk. A szomszédból való lányokat barátaink kísérték haza. Én meg Sándor utoljára nyargaltunk éjjeli kiruccanásból a „Silai-penzióba” — haza.

REGGEL, pár órával a vonat indulása előtt, Sándornak csak eszébe jut:

—Pista! Én Klári nénitől, a jótévőnktől még csak el se köszöntem. Márpedig úgy illene, sze' sok jót tett értünk.

—Bizony úgy illene — helyeseltem. — Köszönj csak el te is, én már elköszöntem.

—Viszlát — mondotta Sanyi, én pedig a falnak fordultam, hogy szundizzam még egyet.

—*PISTA! KELJ FEL! Siess! Öltözz gyorsan! Jönnék a detektívek! Elvisznek!*

Azzal lekapta rólam a takarót, és a hajamnál, hálóingemnél fogva ráncigált, ahogy csak-tudott, míg fel nem ébredtem, nem is annyira a mély álomból, mint inkább a kábulatból. Pedig berúgva nem voltam, alig ittam az éj-jel egy keveset.

—Hogy? Mi van? — kérdeztem még mindig szédülő fejjel, és a detektívek említésére Dühü György, a Pata utca réme jutott eszembe. Mit akarhat már megint tőlünk?

—Te nem érted vagy nem hallod, mit mondok? Körözés alatt állunk! Minden percben értünk jöhetnek a fogdmegek.

—Hagyj már békét a rémüldözéseiddel — súgtam oda Sándornak keményen, de hangtompítva, hogy a szendergő mamákat föl ne lármázzuk az utolsó reggelen.

— Én megyek, ha te nem jössz, nem várom meg, hogy éppen most a berukkolás előtt letartóztassanak.

— De miért tartóztatnának le, sze' tudtommal nincs rá ok, az istenségit neki!

— Értsd meg, Klári néni mondta, hogy...

— Mit mondott Klári néni?

— Az a gyalázatos Miklósi a lanzettaért fizetésképpen a velünk fusztatott boxereket és tornagolyócskákat szombat délután bevitte Simonfi úrékhoz...

— Na és, ha bevitte, mit akar elérni vele? — vágtam el a szót.

— Azt nem tudom — felelte Sándor még mindig remegve —, de azt igen, hogy az öreg naccsága utasította a fiát, Simonfi urat, hogy az ügyet azonnal jelentse a policián. Simonfi úr vette is a telefont, és kérte az ügy kivizsgálását. A rendőrség két civil nyomozója már szombaton este megjelent a gyárban. Az első dolguk az volt, hogy a mi tartózkodási helyünk után érdeklődjenek. Most már érted, hogy mi előtt állunk? Öltözz gyorsan! Nem késő, még olajra léphetünk...

Agyvelőm lüktetett a dühtől, de Sándort türelemre intettem. Ő csak nehezen értette meg, hogy ügyünk igazának tudatában, saját érdekünkben szembe kell néznünk a sárga huligánnal. Nem elfutni, önként jelentkezni. Ez a helyes.

— Te megőrültél — képedt el Sándor —, csak nem gondolod komolyan, hogy a fogdmegek kezei közé menjek...

De nem volt mit tennie: kényszeríttem a helyes útra. Jönnie kellett!

Egyenesen az öntödébe mentünk Sándorral. Szívem a torkomban vert, de lépkedtem keményen.

— Hát magok mit csináltak? — fogadott Malátsek, s gyanakodva nézett az arcomba.

— Márhogy mit csináltunk volna? Bejöttünk a számadóra, láthatja mindenki — mondtam higgadtságot színelve.

— Nem jön hogy elhiggyem, szaktársak, hogy magok lopták volna a gyárat. Miklósi behozott valami fuserációkat szombat délután, miután magok kiléptek innen, és azt bizonygatta a Simonfi családnak, hogy azt magok

vitték hozzá azzal a céllal, hogy ő azokat kireszelje, értékesítse, aztán a pénzen osztozkodnak.

— Köszönjük a jóindulatú felvilágosítást. Mi is értesültünk az esetről, s most azért vagyunk itt, hogy tisztázzuk az ügyet — válaszoltam udvariasan. — Lehet, hogy magok is elhitték, úgy látom a nézésükből. De hagyjuk a konklúziót a végére. Hallom, hogy Simonfi úr a rendőrséghez folyamodott.

Erre lépett Simonfi az öntödébe. Szörnyű zabos volt a kis gordonkás alakú főnökünk, fekete szeme villámokat szórt felénk. Még a nyála is arcomra fröcskölt, amint szidalmazott, s mi több, arcul is ütött.

— Ez volt a köszönet a jóságomért. Fiaimnak néztelek, s ti, ti ilyen rútul visszaéltetek a bizalmammal.

— Nem éltem vissza, Simonfi úr — mondtam rezignáltan

— Bizonyítsd be, ott né! — s az iroda felé mutatott vad dühvel.

Se szó, se beszéd kifordultam az ajtón. A bosszúvágy úgy forrt bennem, mint kazánban a visszafojtott gáz. Ártatlanul kell ilyen megpróbáltatásokat átélnem. S miért, kiért? A ménkű üssön bele!

KÉT CIVILRUHÁS NYOMOZÓ ült az irodában. Egy-mással szemben a két íróasztalnál. Az egyik szemüveget hordott, s mord pofának látszott. A másik nyurga alak, veres hajú, az asztalon előttük fekvő doszár fölé hajoltak. Én megmondtam, hogy mi vagyunk a keresett bűnözők. Először meghökkentek, aztán összenéztek, bólintottak, és Sándort kiküldték az irodából, amíg velem végeznék. Mikor így magunkra maradtunk a két nyomozóval, arra kértem őket, hogy a kihallgatásomat, ha lehetséges, a Simonfi úr és anyja jelenlétében folytassák le és legyen ott Miklósi úr is. Az öreg Simonfinéhoz azért ragaszkodtam, mert ő volt itt a tulajdonképpeni gazda, s ő állott rokonságban Miklósiékkal.

— Arra is sor kerül — mondotta a szemüveges —, de előbb nekünk mondjon el mindent, főként arról beszéljen, amit elcsentek a gyárból az inasidő folyamán. — Ókuláréját leakasztotta a füléről, s az így láthatóvá vált

mogorva nézése rosszindulatra vallott. — Hiába is tagadna — folytatta —, mindent tudunk, csak éppen az őszinteségét akarjuk próbára tenni.

Közben a nyurga veres képű is fölegyenesedett az asztal mellől, szemébe csüngő dús hajsörényét hátravetette egy türelmetlen fejmozdulattal. Kabátja alól gumibotot húzott elő, hogy kétségeim ne legyenek arról, ami rám vár, ha tagadok. Én azonban nem ijedtem meg. Őszegyült keserűségem bátorsággal töltött el. Bár arra is gondoltam, ha ezek most az igazam nyakát kitekerik, igazza lesz Sándornak: jobb lett volna meglőgni.

Elmondtam egyenesen, őszintén a szerszámok, a lan-zetta és simító körüli több havi barátságatlan vitát és hogy Miklósi úr milyen feltételeket szabott... Elmondtam azt is, hogy a homokból ő maga rámolta ki a több-letdarabokat...

Végül is engem kiküldtek az irodából azzal a meghagyással, hogy küldjem be Sándort. Sándor az öntödében az ajtó mellett nyugtalanzkodott. Sápadt volt, mint a fal, s remegett, mint a kocsonya.

—Bátorság, pajtás! — biztattam. — Az igazság a mi oldalunkon van.

—Mondd meg az igazat, s betörik a fejed! — sutogta Sándor.

—Eredj be, mert várnak, s csak az igazat mondd Miklósival kapcsolatban. Huligán ez is, mint Zigány volt. Na, menj!

Kitartottam magam, pedig féltem, hogy Sándor összekavarja a dolgokat, és végül is elkottyant valamit a „féktuskó-ügyletről”, amelyet Chira Alexával praktikált néhányszor. Ez lenne a kabaré, csak esetleg számunkra szomorúan végződne. Pedig én csak egyszer másztam belé, de elég az. Felrémlt lelki szemeim előtt a súlyos, rozsdás szájré, amit az éjszaka leple alatt, zsákba rakva kopott fiákeren szállítottunk a kakasvárosi ócskavashalomból a Simonfi-gépgyárig. Mi, a három jómadár. Az lenne a vicces, ha kiderülne, hogy az egész cég csupa tolvaj, csaló, sikkasztó s ami Simonfi urat illeti — orgazda!

Mialatt Sándort faggatták odabent, én igyekeztem egyedül maradni a gondolataimmal. Az egész gyár ott

sürgött-forgott előttem, de hozzám senki sem szólt. Volt, aki rám nézett bátorítóan, mások inkább lenézően, a legtöbb egyszerűen úgy tett, mintha nem is látna. Miklósi úr egyáltalán nem mutatkozott. Felesége, „a szőke tündér” szilszkinbundásan éppen akkor lépett be a gyár kapuján, és vizslaszemmel páztászta végig az udvart. Mikor a pillantása reám esett, lábai cöveket vertek, mélyet lélegzett, aztán erőt vett magán, és az öreg nagyságos asszony lakása ajtajánál eltűnt.

Csak már túl lennének ezen a maklajkán — az volt a legfőbb vágyam. — A katonaidő begyógyítja ezt a sebet is a többi után. A kivándorlás lehetősége is megvolt: ha minden kötél szakad, bátyáim vannak túl az óceánon.

Végül a szemüveges nyomozó megkopogtatta ujjával az irodaajtó ablaküvegét. Nekem szólt a kopogás, amelyet elég későn hallottam meg, mert a gondolataim máshol jártak, és a gyár teljes kapacitással dolgozott: a kovácslegények ütemezve kis és nagy ráverő kalapácsokkal idomították a vasat. Egyszerre fény és zaj. A transzmisszió egyenetlen lármája, az itt-ott meglazult gépszíjak csattogása, a vasesztergák sivítása és a modellszталosoknál a körfűrész visító hangja mellett mi volt az a kis kocogtatás?

— Halló, halló, maga Kovács, jöjjön be! — kiáltott a szemüveges detektív, és begörbített ujjal hívogatott.

Beléptem. Sándor ellenirányban a falon csüngő szakrajzokat nézte.

— Van-e még valami mondanivalója? — kérdezte mélyen a szemembe nézve, s szivarral kínált meg a szemüveges, melyet én udvariasan megköszöntem:

— Nem dohányszom, de mondanivalóm sok volna...

— No, csak ki vele, mi azért vagyunk itt, hogy meghallgassuk — mondták felém fordulva a nyomozók, aztán egymásra néztek, s szinte egyszerre slukkolták be a „Functionar” cigaretta füstjét. A kis iroda már ködlött a füsttől.

Szembesítést kértem újra Miklóssal, az érdekelték előtt, s fél szemmel a Sándor által adott nyilatkozat terjedelmét figyeltem, s közben feszült idegzettel készültem, építettem fel magamban a vádbeszédet, melyben szervezett munkához illően feltárom a mi igazunkat.

Simonfi úr lépett be az irodába, felém haragos, a nyomozók felé kérdő pillantással. Megszólítottam. Kértem a kihallgatásom megismétlését, az ő hozzátartozói jelenlétében, Miklósit is beleértve.

— Hát legyen, ha a nyomozó urak is akarják — mondta, s újra kérdően nézett rájuk. A két detektív, akik most is az íróasztal két végénél ültek, papírjaikat zizegették egymással szemezve, a szemüveges, aki a nyomozást vezette, mosolyogva Simonfi úr felé fordult, s azon óhajának adott kifejezést, hogy a művezető úr mint feljelentő és a vádlottak szembesítésénél kéri a gyár tulajdonosainak személyes jelenlétét.

Néhány perc múlva megtelt a kis iroda: legelőbb a hirtelenszöke, lányos arcú rokon, Bocsánszki újdonsült gépészmérnök érkezett. Ez csak pár hónapja van itt. A fő helyet az öreg nagysága, özv. Simonfi Istvánné foglalta el. Oldalra hajtott fejjel úgy nézett ránk, mint róka a holdra; mellette a Mariska nagysága, dr. Csutak fogorvos úr neje ült unott arccal, aztán a Piroska nagysád, Simonfi úr őrangyala következett. Mellette foglalt helyet Simonfi úr maga. Miklósi művezető nejének, mint amolyan szegény rokonnak, nem volt mit keresnie itten. Különben ő is érdekelt volt, csak másképpen, mint a Simonfi familia. Miklósi úr utolsónak jött be. Remegett az izgatottságtól, szempillái rémülten pislogtak, a lába alig tartotta, ezért háttal az iroda lakatosműhely felőli falának támaszkodott. Én igyekeztem az iroda belső jobb sarkába kerülni, hogy szemtől szembe kapjam ellenfelünket. Nagyjából körbeálltunk, s a pillanatnyi csendet csak a gyári lárma zavarta.

A detektív kezébe vette a szemüvegét, s gyengén meghajolt a hölgyek felé. Aztán ironikusan azt mondotta, hogy a nyomozás alkalmával felmerült nézeteltérések tisztázása céljából szükségessé vált szembesítést kénytelen megejteni, amelyen indokoltnak látta az ügyben érdekelt felek jelenlétét. Különben az ügyben kihallgatott és önként jelentkezett Kovács István és Balogh Sándor nyilatkozatát szándékszik felolvasni, de máris meg meri kockáztatni azt a véleményét, hogy ők — és ránk mutatott — a lopást el nem követték.

— Hanem mit? — hörkent fel Simonfi úr, és körülhordozta a tekintetét, aztán sötét pillájú szeme tétován nézett a nyomozóra, hirtelen gyanakodva Miklósira siklott, s végül rajtam sepert végig. Mintha kérdezett volna valamit a pillantása...

A nyomozón látszott, hogy élvezzi a helyzetet. Miklósit utasította, hogy írásban tett feljelentését szóbelileg ismétlje meg.

Miklós holtsápadtan hátával a falat támasztotta. Ajka remegett, homlokáról izzadságcseppek folytak le ráncos ábrázatán. Szó nem jött az ajkán. Csak hebegett, dadogott. Aki nem volt vak, láthatta, ki a hibás.

Sándor, aki reggel még futni akart a felelősség elől, most Miklós elé lépett, tágra nyílt szemekkel utálkozva nézett fel a nálunk szinte egy fejjel magasabb emberre, és szembeköpte a megriadt művezetőt.

Miklós erre sem ellenkezett, sőt hallgatott, mint a csuka. Sándort a detektív enyhén megróttá. Én pedig előléptem:

— Simonfi úr, felügyelő urak! Kérem, engedjék meg, hogy én ismertessem ennek a kínos ügynek a hátterét.

Az urak összenéztek, aztán a szemüveges nyomozó be sem várva a most már ingadozó rokonok választát, kiadta az utasítást:

— Beszéljen, de csak az igazat mondja!

— Azt fogom mondani, uraim, a színtiszta igazságot, úgy, ahogy történt. Kénytelen vagyok visszatérni az inasidőnk kezdetére — mondtam kissé dadogva, s a szavakat keresve kezdetben. Aztán, amint a szóbeszéd tartja: „Évés közben jön meg az étvágy”, mint a vízsodrás eredt meg a nyelvem!

— Mikor inasnak szegődtem, már tizenkilenc éves voltam. A gyár közel egy évig napszámosmunkát végeztetett velünk, heti tizenöt lej bérért. A legegységibb öntőszerszámig hónapokig kéreltük Simonfi urat, a gyár vezetőségét, eredmény nélkül. Kölcsönkoldult szerszámokkal dolgoztunk, de egy idő után már Lőrinczi mester úr is, és a segéd urak is megsokallták ezt az állapotot, és megtagadták a szerszámkölcsönzést. Aztán jött a Lőrinczi mester úr elpártolása, az Archimedes ajánlata... — elmondtam mindent részletesen, s végül, hogy Simonfi

úr miként tett ígéretet az Iparkamaránál a szeszámokra vonatkozóan.

— Simonfi úr ekkor előttünk utasította Miklósi művezető urat, hogy nekünk egy-egy lanzettát és strájpelit kovácsoltasson. Miklósi úr heteken át húzta-halasztgatta a szerszámok elkészítését. Állandó unszolásunkra egyszer aztán kerek-perec értésünkre adta, hogy a „Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen”. — Miklósi nagyot szuszszant, de nem tiltakozott. Az öreg és fiatal nagyságák lehajtott fővel hallgattak. Simonfi úr, ha közbe akart szólni, a szemüveges leintette. Így én tovább beszélhettem, s minden kimondott szónál könnyebbnek éreztem magam. — Miklósi úr 30 lejes árat szabott a szerszámok darabjáért. Pénzünk nem volt még élelemre sem, szüleinknél is kifogyóban volt kitartásunk vérszegény forrása. Örvendtünk, ha heti egy kenyeret s valami mellévalót kaphattunk otthonról. Nem volt miből fizessünk. Ő meg azt mondta, hogy „hravaszh pahasztok, ha nincs pénz, nincs széhszám”. Az alku hosszas volt, de ő nem engedett. Végül is ígéretet tettünk Miklósi úrnak a szerszámok árának kifizetésére, persze, amikor lesz arra való pénzünk.

— Így volt, művezető úr? — kérdezte a szemüveges.

Miklósi bagolypillantással felelt, az ajka megmozdult ugyan, de hangtalan maradt ezúttal is.

— Aztán fizettek a szerszámért? — kérdezte a szemüveges, és a Simonfi úr által felkínált szivardobozból egy Cuba-szivart vett az ajkai közé. Simonfi úr és a másik detektív úgyszintén. Miután a szivar végét leharapdálták, ujjaik között megropogtatták, az ifjabb nyomozó felpattintotta öngyújtóját, és mindhárman rágyújtottak az illatos szivarra. Én megvártam, gyújtsanak csak rá nyugodtan, s mikor ismét reám néztek, folytattam:

— Igen, fizettünk. A feltételeket Miklósi úr szabta meg. Ezelőtt vagy tíz hónappal az itt felmutatott bűnjelek modelljeit kaptuk mintázásra. Miklósi úr gyakran bejárt az öntödébe. Meglátta, hogy min dolgozunk. Oda-somfordált hozzánk, s biztatott, hogy itt az alkalom: ha a boxerekből és a rugós tornagolyókból néhány darabbal többet formázunk, kvittek leszünk. „Ehőltessék meg kissé azt a pahashti fejüket, hajják!” Így biztatott minket,

mert mi sehogy sem akartunk ráállni erre a disznóságra. Csakhogy ő többé nem hagyott békét, s egy művezető nagy úr a gyárban. Arra gondoltunk, hogy mi addig-addig védjük a Simonfi úr érdekeit, amíg ő — és Miklósira mutattam — jól bemárt minket a főnök úrnál. Hiszen rokonságban áll a nagyságos asszonnyal... Szóval, mi kiöntöttük a szóban forgó darabokat. Így történt, uraim. A bűnös bűnhődjék!

— Magának van mondanivalója? — fordult a szemüveges Sándor felé.

— Nincs — rázta meg a fejét Sándor —, úgy történt minden, ahogy Kovács elmondta. — S gyilkos pillantást vetett Miklósira.

Azzal minket kiküldtek az irodából, de meghagyták, hogy a gyár területét még ne hagyjuk el.

Mikor kiléptünk, Sándor gyengén oldalba bökött, s örömeben szinte fölnyerített, mint a ló a zabnak:

— Ez csak megkapta a magáét, fiú lelkem. Engedd, hadd szorítom meg a jobbodat! Úgy beszéltél, mint egy ügyvéd úr...

A gépműhely öntött-vaskeretes apró ablakszemlein át most mindegyre benéz valaki. A nagy vasajtó nyílásán át többen is integettek felénk... Sándor bement az öntödébe eldicsekedni, hogy szervezett munkásokhoz illően viselkedtünk. A szürke, megritkult hófelhőkön bágyadtan sütött át a nap a Feleki-tető irányából. — Dél felé jár az idő — gondoltam fáradtan, de boldogan. — Micsoda remek érzés nézni a napot, érezni melegét, látni a fényét. Nemsokára öreginasok és fiatal segédek álltak körülöttem: Luca Demeter, derék román falusi fiú, harmadéves inas, Kiss Pali, a rettegi malmos fia és a Friedmann fiú, a leégett híres Friedmann-féle malom tulajdonosának a fia. Érdeklődnek suttogóra fogott hangon, hogy mi van, hogy alakulnak a dolgok.

Elmondtam a fiúknak, hogy Miklósi úr „melléfogott” ezúttal, s most már nagyon ráillik a közmondás, hogy aki másnak vermet ás...

A fiúk hallgatnak, gondolkoznak, rágódnak valamin. Tudom én, hogy min. De sohasem volt kenyerem a felbiztatás. Mindenkiben meg kell hogy érjen az elhatározás, mert csak úgy tud majd helytállni magáért. Végül is

Luca Demeter visszajött; hív, hogy menjek vele a vécebe. Jó. Megyek.

— Beszélj, fiú! — egymásra nézünk. Értjük egymást, hisz ő is paraszti fiú. Tele félsszel, pedig már szabadulás előtt áll. Vagy talán éppen azért. Nem szívesen kockáztatta, amit sikerült eddig kikínlódnia. Előbb meg kellett nyugtatnom, hogy baj nem éri, ne féljen. Aztán kimondta a titkát:

— Azért mondom, Pista, hogy velem és más inasokkal is sok rézlemez és különböző méretű csavart, csavaranyát vitetett a lakására...

Alighogy kiléptünk a véceből, a Miklósi művezető úr szilszkinbundába bújtatott nejét láttam távozni a gyár kapuján. Úgy osont ki a gyárból, mint pákosztos macska a kamarából.

— Sok pénzbe kerül az ilyen feleség — jegyezte meg Samu bácsi, a deres hajú öreg esztergályos, kinek legfőbb otthona a szakszervezet és annak könyvtára volt.

Demeter után jöttek a többiek is: Kiss Pali és Friedmann, a szűkszavú Szaniszló János, az aranyhajú Kecs-kés Karcsi és Tökés Béla, hogy — miután Lucával már beszéltek — valamennyi feltárja előttem a titkukat:

— Velem ennyi és ennyi, ilyen és ilyen méretű anyagot lopatott haza a Pata utcai lakására Miklósi művezető úr. Vörösréz-lemez főleg...

A szemüveges nyomozó figyelmét magára vonhatta ez a sürgés-forgás. Megkocogtatta az irodaajtó ablakát, a fiúk mint az ülüt látó csibék rebbentek szét mellőlem. A nyomozó integetett, hogy menjek be.

— Mit meséltek azok a fiúk magának? — kérdezte a szemüveges nyomozó, miután beléptem.

Miklósi néztem. A tegnap még magabiztos, sokakban félelmet gerjesztő csontos, magas termetű művezető most megroggyanva, egész testében remegve, hátával még mindig a falat támasztotta.

— Na, beszéljen! Feleljen a felügyelő úr kérdésére — biztatott Simonfi úr is.

— A fiúk — fordultam a gyáros-család felé —, vagyis: Luca, Kiss, Friedmann és a többiek kéri a kihallgatásukat.

— Mit akarnak? — kérdezte Simonfi úr, és Miklósira nézett kelletlenül.

— El szeretnének mondani mindent. Élnek az alkalmossal, hogy Simonfi úrék hatósági embereket hívtak a gyárba. Úgy gondolják, itt az alkalom, hogy kiderüljön az igazság.

AZ ÖNTÖDÉBE szemére húzott sirmléderes sapkájával úgy lödörgött be Simonfi úr, mintha tíz évvel volna öregebb tegnapi önmagánál.

— Mi van, Simonfi úr? — kérdezte Malátsek, a mester.

— Kígyót melengettem a keblemen — felelte Simonfi úr, s nagyot sóhajtván egy szivarra gyújtott.

Walter és Malátsek alkalmasnak látták az időt, hogy egy kicsit megmossák, amiért az utóbbi időkben jobban bízott mindenféle sárga huligánokban, mint a jó, szervezett munkásokban. Mert egy füst alatt a Zigány-ügyet is újra az orra alá dörgölték.

Simonfi a tarkóját vakargatta, és így önkritikázott:

— Tagadhatatlan, hogy melléfogtunk. Bár én Miklósit sohase akartam. Utánam is leskelődött a disznó... De hát a felesége a mamának a rokona, mi a fenét tehettem volna?

— És a fiúk? Pista és Sanyi, mit vétettek? — kérdezte Malátsek a főnöktől.

Simonfi úr, akit őszinteségéért is tiszteltem, és aki a maga módján szeretett engem, sapkáját a tarkójára tolta mielőtt válaszolt volna. Aztán bocsánatkéően elmosolyodott. Főleg zavart rejtett a mosolya, de a szeme melegen nézett rám.

— A fiúk dicséretet érdemelnek! — azzal hozzám lépett, kezét a vállamra tette: — Bocsánatot kérek a reggeli inzultusért.

Én pedig csak annyit mondtam, hogy a jó, szervezett munkásoknak köszönhetjük, hogy életünk e nehéz napján megállottuk a helyünket. Az ő bátor, egyenes magatartásuk iskolapélda volt számunkra, és az is marad mindig.

Akkorra már mindenki az öntödébe gyűlt. Így alkalmunk nyílt, hogy kemény kézfogással, barátságos, tréfás szavakkal búcsúzzunk el a gyár minden munkásától, s persze Simonfi úrtól is. Végül is könnyű szívvel léptünk ki a gyárból, ahol kétévi küzdelmes munkával mesterséget és emberséget tanultunk.

A kapuból Sándorral együtt még egyszer visszánéztünk. Klári néni is ott állott a konyha küszöbén. Búcsút intettünk neki is. Könyezett a jó asszony. Kék kötője sarkába törülgette a szemét.

A műhelyek ajtajában kint állott a gyár egész munkássága. Tekintetük kísérte kifelé tartó lépteinket.

A könyv szerkesztője: DÁNÉ TIBOR
Műszaki szerkesztő: HLA VATHY LAJOS

*A megjelenés éve: 1970. Megrendelés száma: 9647.
Papír: félfamentes 63 g/m². Kiadói ívek száma: 10,5.
Nyomdai ívek száma: 13. Tizedes osztályozás kis
könyvtárak számára: 8 M.*

Întreprinderea Poligrafică Cluj,
str. Brassai 5—7,
Cluj — Republica Socialistă România.
Comanda nr. 805/1969.

KOVÁCS ISTVÁN — FLOARE DE FIER (I, magh.)
EDITURA „DACIA” CLUJ 1970

Lei 5,75